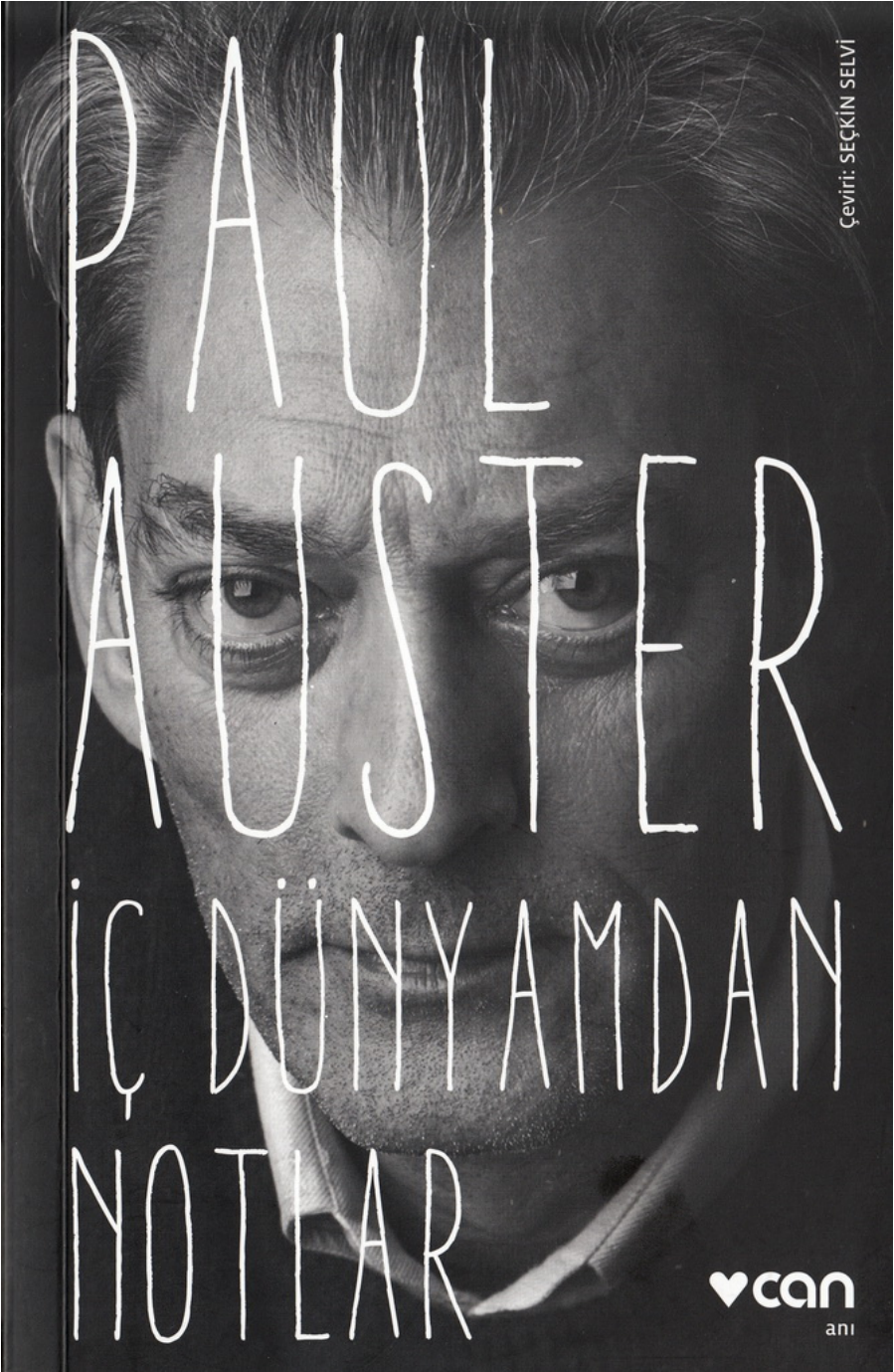

PAUL
AUSTER
İÇ DÜNYAMDAN
NOTLAR
Çeviri: SEÇKİN SELVİ
can
anı

PAUL AUSTER

İÇ DÜNYAMDAN NOTLAR

Report from the Interior, Paul Auster
© 2013, Paul Auster
© 2014, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.
Bu eserin Türkçe yayın hakları Akcalı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Ocak 2014, İstanbul
Bu kitabın 1. baskısı 5000 adet yapılmıştır.

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Tasarım (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Azra Matbaası
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2
Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul
Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Ayhan Matbaası
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. Gelincik Sokak No: 6 Kat: 3
Güven İş Merkezi, Bağcılar, İstanbul
Sertifika No: 22749

ISBN 978-975-07-1931-8

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
www.canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 10758

PAUL AUSTER

İÇ DÜNYAMDAN NOTLAR

ANI

İngilizce aslından çeviren

Seçkin Selvi

can

Paul Auster'ın Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Ay Sarayı, 1991
Yalnızlığın Keşfi, 1991
Son Şeyler Ülkesinde, 1992
Kırmızı Defter, 1993
Şans Müziği, 1993
Leviathan, 1994
Yükseklik Korkusu, 1995
Duman/Surat Mosmor, 1998
Timbuktu, 1999
Cebi Delik, 1999
Köşeye Kıstırmak, 2000
Yanılsamalar Kitabı, 2002
Kehanet Gecesi, 2004
New York Üçlemesi, 2004
Yazı Odasında Yolculuklar, 2007
Brooklyn Çılgınlıkları, 2007
Duvar Yazısı, 2008
Karanlıktaki Adam, 2008
Lulu Köprüde, 2009
Görünmeyen, 2010
Sunset Park, 2011
Kış Günlüğü, 2012
Şimdi ve Burada, 2013 (J.M. Coetzee ile birlikte)

PAUL AUSTER, 1947 yılında ABD'nin New Jersey eyaletinde, Newark'ta doğdu. Daha 12 yaşındayken, önemli bir çevirmen olan enişte-sinin kitaplarını okuyarak edebiyata büyük bir ilgi duymaya başladı. Columbia Üniversitesi'nde Fransız, İngiliz ve İtalyan edebiyatı okuduktan sonra dört yıl kadar Fransa'da yaşadı, Fransız yazarlardan çeviriler yaptı. XX. yüzyıl Fransız şiiri üstüne önemli bir antoloji hazırladı. İlk kez 1987'de *New York Üçlemesi* adlı yapıtıyla büyük ilgi gördü. Daha sonra *Ay Sarayı, Kehanet Gecesi, Köşeye Kıstırmak, Son Şeyler Ülkesinde, Leviathan, Şans Müziği, Timbuktu, Yanılsamalar Kitabı, Yükseklik Korkusu, Brooklyn Çılgınlıkları, Yazı Odasında Yolculuklar, Karanlıktaki Adam* ve *Sunset Park* adlı romanları, *Yalnızlığın Keşfi* adlı anı-romanı, *Kırmızı Defter* adlı öykü kitabı birbirini izledi. Auster, eşi yazar Siri Hustvedt ve iki çocuğuyla birlikte New York, Brooklyn'de oturuyor.

SEÇKİN SELVİ, Üsküdar Amerikan Koleji'ni bitirdi. Öğrenimini Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi'nde sürdürdü. *Tiyatro 70* ve *Edebiyat 81* dergilerini çıkardı. *Günaydın* ve *Sabah* gazetelerinde köşe yazarlığı yaptı. *Milliyet Sanat* dergisinde tiyatro eleştirileri yazıyor. MGS Merkezi ve Yeditepe Üniversitesi'nde eleştiri dersi verdi. Asaf Çiyiltepe Ödülü, Aydın Üstüntaş ve Çevirmenler Derneği Onur Ödülü alan Selvi, 1957'den başlayarak tiyatro, felsefe, edebiyat dallarında 150'den çok yapıt çevirdi.

İçindekiler

İç dünyamdan notlar 11
Beynimi sarsan iki darbe 97
Zaman tüneli 159
Albüm 245

İÇ DÜNYAMDAN NOTLAR

Önceleri her şey canlıydı. En ufak nesnelere pır pır çarpan kalpler bahşedilmişti ve bulutların bile adı vardı. Makaslar yürüyebilirdi; telefonlar ve çay demlikleri birbirlerinin kuzenleri, gözler ve gözlükler kardeştiler. Saatin yüzü bir insan suratıydı, kâsendeki her bezelye tanesinin farklı bir kişiliği vardı ve annenle babanın otomobilinin önündeki ızgara boydan boya dişlerini göstererek sırıtan bir ağızdı. Dolmakalemler zeplinlerdi. Bozuk paralar uçan dairelerdi. Ağaçların dalları birer koldu. Taşlar düşünebilirdi ve Tanrı her yerdeydi.

Ayın içindeki adamın gerçek biri olduğuna inanmak hiç sorun değildi. Onun yüzünü geceleri gökyüzünden sana bakarken görebilirdin. Bu adamın gövdesinin olmayışı da pek önemli değildi – senin açından o hâlâ bir insandı ve bu işte bir aykırılık olabileceği aklının köşesinden bile geçmiyordu. Aynı zamanda bir ineğin ayın üstünden atlayabileceği de sana çok inandırıcı geliyordu. Bir de tabağın kaşıkla birlikte kaçabileceği.[1]

1. Masal ve çocuk tekerlemelerinin kahramanları. (Ç.N.)

İlk düşüncelerin, bedeninin içinde küçük bir oğlan çocuğu olarak yaşantından geriye kalanlar. O düşüncelerin sadece bazılarını anımsıyorsun, kopuk kopuk, bölük pörçük; hiç beklemediğin bir anda, şimdi ve burada sürdüğün yetişkin çağında bir şeyin kokusuyla, bir şeyin dokunuşuyla ya da ışığın bir şeyi aydınlatma biçimiyle bir anda su yüzüne çıkıveren düşünce kırıntıları. En azından anımsayabildiğini düşünüyorsun, anımsadığına inanıyorsun; ama belki de hiçbir şey anımsadığın yok ya da eskiden düşündüğünü sandığın ama çoktan unuttuğun düşüncelerin daha sonraki anılarını hatırlıyorsun.

3 Ocak 2012, son kitabını yazmaya başladığın günden tam tamına bir yıl sonra. Bedenin konusunda yazmak, fiziksel varlığının yaşadığı sayısız darbelerin ve keyiflerin listesini yapmak başka bir şeydi; ama zihnini çocukluğundan hatırladığın kadarıyla irdelemek hiç kuşkusuz çok daha zor, belki de olanaksız olacak. Yine de bunu deneme zorunluluğunu hissediyorsun. Kendini az rastlanan ya da olağanüstü bir inceleme nesnesi olarak gördüğün için değil, tam tersine öyle görmediğin, herhangi biri, herkes gibi biri olarak gördüğün için.

Anılarının tamamen aldatıcı olmadığının tek kanıtı, arada bir eski günlerdeki gibi düşünmeyi hâlâ sürdürmen. O düşüncelerin izleri altmışından sonra da görülüyor, ilk çocukluğun animizmi aklından tamamen silinmiş değil; her yaz çimenlere uzandığında, üzerinden geçen bulutlara bakıp onların yüzlere, kuşlara ve hayvanlara, eyaletlere ve ülkelere ve hayalî krallıklara dönüşmesini izliyorsun. Arabaların önündeki ızgaralar hâlâ dişleri anımsatıyor ve tirbuşon hâlâ dans eden bir balerin. Dış görünüşüne göre artık aynı insan olmasan da eskiden neysen hâlâ osun.

Bu irdelemeyi nereye vardırmayı düşünürken, on iki yaş sınırını aşmamaya karar verdin; çünkü on iki yaşından sonra artık çocuk değildin, ergenlik hafiften kendini gösteriyor, yetişkinliğin kıvılcımları beyninde çakmaya başlıyordu ve yaşamı hep yeniliklere dalmakla geçen, her gün bir, hatta birkaç ya da pek çok şeyi ilk kez yapan o küçük insan olmaktan çıkıp başka bir varlığa dönüşmüştün; artık seni ilgilendiren şey kör cahillikten daha az cehalete doğru ağır ağır ilerleyen bu süreçti. Kimdin sen küçük adam? Nasıl oldu da düşünebilen bir insana dönüştün ve şayet düşünebiliyorsan düşüncelerin seni nereye götürüyordu? Eski hikâyeleri ortaya dök, bulabildiğin her şeyi çıkar, sonra bu kırıntıları ışığa tutup iyice bak. Yap bunu. Yapmaya çalış.

Dünya tabii ki tepsi gibi dümdüzdü. Birisi kalkıp da dünyanın bir küre, güneş sistemi denilen bir şeyin içinde sekiz gezegenle birlikte güneşin çevresinde dönen bir gezegen olduğunu anlatmaya çalışsa, senden daha büyücek olan oğlanın dediklerini kavrayamazdın. Eğer dünya yuvarlaksa, o zaman ekvatorun altında kalan herkesin dünyanın dışına düşmesi gerekirdi; çünkü bir insanın tepetaklak yaşayabileceği akla mantığa sığmazdı. Büyücek oğlan bu sefer yerçekimi kavramını anlatmaya çalışırdı ama bunu kavraman da olanaksızdı. Milyonlarca insanın, her şeyi yutan bir gecenin sonsuz karanlığına balıklama daldığını hayal ederdin. Kendi kendine, eğer dünya gerçekten yuvarlaksa, o zaman en güvenli yer Kuzey Kutbu olmalı, derdin.

Hiç kuşkusuz, seyretmeye bayıldığın çizgi filmlerin etkisiyle, Kuzey Kutbu'ndan dışarıya uzanan bir sırık[1] oldu-

1. (İng.) Pole: sırık, North Pole: Kuzey Kutbu. (Ç.N.)

ğunu sanıyordun. Berber dükkânlarının önünde dönüp duran kırmızı beyaz çizgili borulara benzeyen bir sırık.

Yıldızlara gelince, onları anlamak olanaksızdı. Gökyüzündeki delikler desen değil, mumlar desen değil, elektrik ışığı da değil, bildiğin hiçbir şeye benzemeyen nesneler. Tependeki kapkara havanın uçsuz bucaksızlığı, seninle o minik parıltılar arasındaki mesafenin büyüklüğü, her türlü algılamaya, kavramaya direnen bir şeydi. Geceleyin üstünde uçan bu iyi huylu ve güzel varlıklar; sırf orada oldukları için oradaydılar, başka bir nedeni yoktu. Tanrı eliyle yaratılmasına yaratılmışlardı da, Tanrı onları ne düşünerek yaratmıştı acaba?

O tarihlerde içinde bulunduğun ortam ve koşullar şunlardan oluşuyordu: 20. yüzyıl ortaları Amerikası, anne ve baba, üç tekerlekli bisikletler, iki tekerlekli bisikletler, tahta arabalar; radyolar ve siyah beyaz televizyonlar; düz vitesli otomobiller; iki ufak apartman dairesi, sonra banliyöde bir ev; küçüklüğünde narin bir bünye, daha sonra erkek çocukların normal beden gücüne erişme; devlet okulu; ayakta kalmaya çabalayan orta sınıftan bir aile; hiç Budist, Hindu, Müslüman bulunmayan, yok denecek kadar az siyah dışında beyaz Protestanlar, Katolikler ve Yahudilerden oluşan on beş bin nüfuslu bir kent; küçük bir kız kardeş ve sekiz kuzen; çizgi romanlar; Rootie Kazootie ve Pinky Lee, *I Saw Mommy Kissing Santa Claus* (Annemi Noel Babayı Öperken Gördüm)[1]; Campbell's hazır çorbaları, Wonder marka ekmek, bezelye konservesi; modifiye edilmiş sürat arabaları ve paketi yirmi üç sente sigaralar; büyük dünyanın içinde; ama o zamanlar

1. Sırasıyla; 1950'lerin TV çocuk dizisinin baş kahramanı, TV çocuk şovu sunucusu, TV çocuk çizgi filmi. (Ç.N.)

büyük dünya henüz görünürde olmadığı için senin gözünde bütün dünya olan küçük bir dünya.

Bir dirgenle silahlanmış Çiftçi Gray, mısır tarlasında Kedi Felix'i kovalıyor. İkisi de konuşamıyor, hareketlerine kulak tırmalayan, hızlı bir müzik eşlik ediyor; onların hiç bitmeyen savaşlarındaki yeni bir çatışmayı izlerken, bu gelişigüzel çizilmiş siyah beyaz figürlerin gerçek olduğuna, senin kadar canlı olduğuna inanıyorsun. Bunlar her öğleden sonra *Junior Frolics* (Küçükler İçin Eğlence) adındaki bir televizyon programında görünüyor; programın sunucusu Fred Sayles; ama adam senin gözünde sadece harikalar diyarının gümüşi saçlı kapıcısı Fred Amca; çünkü çizgi film yapımından zerre kadar haberdar olmadığın, çizgilerin hareketlendirilme süreci konusunda zır cahil olduğun için, Çiftçi Gray ve Kedi Felix gibilerinin televizyon ekranında dans eden kalem çiziktirmeleri değil, yetişkinler kadar büyük, üçboyutlu bedenleriyle var oldukları başka bir evren olması gerektiğini düşünüyorsun. Televizyonda görünen kişiler her zaman ekrandaki görüntülerinden daha büyük oldukları için, mantıken Gray, Felix ve diğerlerinin de büyük olması gerekiyor ve çok istesen de senin yaşadığın evrende çizgi kahramanlar olmadığına göre, mantığın onların başka bir evrene ait olduklarını söylüyor. Beş yaşındayken bir gün annen seni ve arkadaşın Billy'yi *Küçükler İçin Eğlence* programının çekildiği Newark'taki stüdyoya götüreceğini haber veriyor. Fred Amca'yı şahsen göreceğini, senin de şova katılacağını söylüyor. Heyecanlanıyorsun, müthiş heyecanlanıyorsun; ama seni en çok heyecanlandıran şey, aylarca öyle mi böyle mi diye düşündüğün Çiftçi Gray ile Kedi Felix'i sonunda kendi gözlerinle görebilecek olman. Nihayet onların neye benzediğini keşfedebileceksin. Huysuz ihtiyar çiftçi ile kurnaz kara kedinin dillere destan

kapışmalarında birbirlerini futbol sahası büyüklüğünde bir sahnede kovalayacaklarını düşünüyorsun. Ama stüdyoya gitme günü geldiğinde hiçbir şey beklediğin gibi olmuyor. Stüdyo ufacık, Fred Amca'nın yüzü makyajlı, şov sırasında oyalanman için eline bir torba nane şekeri tutuşturulduktan sonra, Billy ve diğer çocuklarla birlikte tribündeki yerini alıyorsun. Aşağıya, sahne olması gereken yere bakıyorsun ve orada sadece bir televizyon olduğunu görüyorsun. Hem öyle özel bir televizyon da değil. Evinizdekinden ne daha büyük ne daha küçük. Görünürlerde çiftçi ile kedi de yok. Fred Amca seyircilere hoş geldiniz dedikten sonra ilk çizgi filmi sunuyor. Televizyon çalışmaya başlıyor ve Çiftçi Gray ile Kedi Felix, her zamanki gibi ufak, her zamanki gibi televizyonun içine hapsolmuş olarak her zamanki gibi sıçrayıp zıplamaya başlıyorlar. Aklın iyice karışıyor. Acaba ne yanlış yaptım? diye soruyorsun kendine. Hangi noktada yanlış düşündüm? Gerçek, hayal edilenle öylesine taban tabana zıt ki, sana kötü bir oyun oynandığı duygusuna kapılıyorsun. Hayal kırıklığıyla afallayıp şovu doğru dürüst seyretmiyorsun bile. Programdan sonra Billy ve annenle arabaya yürürken, nane şekerlerini hırsla fırlatıp atıyorsun.

Çimenler ve ağaçlar, böcekler ve kuşlar, küçük hayvanlar ve bu hayvanların çevredeki çalılar arasında kıpırdayan görünmez bedenlerinin çıkardığı sesler. Ailen Union'daki sitenin küçük dairesini bırakıp South Orange'da, Irving Caddesi'ndeki eski beyaz eve yerleştiğinde beş buçuk yaşındaydın. Ev büyük değildi ama annenle babanın, dolayısıyla senin de oturduğun ilk müstakil evdi; evin içi çok geniş olmasa da, arkadaki bahçe sana göz alabildiğine geniş görünüyordu; oysa iki metrelik bir yerdi, evin tam arkasında, annenin yarım ay biçimindeki çiçek tarhıyla sınırlanan, ufacık çimenli bir alandı; ama çiçeklerin

arkasında araziyi iki ayrı alana ayıran beyaz ahşap bir garaj olduğu için garajın arkasında ikinci bir bahçe, öndeki arka bahçeden daha büyük ve yabanıl bir arkadaki arka bahçe vardı; burası yeni krallığının bitki ve hayvanlarıyla ilgili yoğun araştırmalarını yaptığın, gözlerden uzak bir âlemdi. Orada insan eli değmiş tek yer, babanın sebze bostanıydı; burası aslında bir domates bahçesiydi, ailen 1952'de o eve taşındıktan kısa bir süre sonra fideler ekildi ve baban ömrünün geri kalan yirmi altı buçuk yılında her yazı gelmiş geçmiş en kırmızı, en dolgun New Jersey domateslerini yetiştirerek geçirdi, her ağustosta sepetler tepeleme dolardı, öyle çok domates olurdu ki, boşuna durup da bozulmasınlar diye baban konu komşuya dağıtırdı. Arkadaki arka bahçede, garajın yanında boylu boyunca uzanan babanın bahçesi. Orası babanın el kadar bir toprak parçasıydı; ama senin dünyandı ve on iki yaşına kadar o dünyada yaşadın.

Nar bülbülleri, ispinozlar, mavi alakargaları, sarıasma kuşları, kızıl ispinozlar, kargalar, serçeler, çalıkuşları, kardinalkuşları, karatavuklar, arada bir de mavikuşlar. Kuşlar da sana yıldızlar kadar yabancıydı ve gerçek yuvaları gökyüzünde olduğu için kuşlarla yıldızların aynı soydan geldiklerini düşünüyordun. O sayılamayacak kadar çok parlak ve donuk renkleri bir yana, uçmak gibi akıl almaz bir tanrı vergisine sahip olmalarıyla da kuşlar inceleme ve gözlemlemeye çok uygun nesnelerdi; ama en çok aklına takılan özellikleri çıkardıkları seslerdi; ister melodik bir şakıma olsun ister kesik, sert çığlıklar, her cins kuş ayrı bir dil konuşurdu; önceleri onların birbirleriyle konuştuklarına, bu seslerin özel bir kuş dilinin sözcükleri olduğuna inandın; tıpkı farklı renkteki insanların sayısız değişik dili konuşması gibi, havada uçan, bazen arkadaki arka bahçenin çimlerinde seken bu yaratıklar da öyle ya-

pıyor olmalıydı, arkadaşlarıyla konuşan her nar bülbülü, senin İngilizceyi anlaman gibi, arkadaşlarının anlayacağı kendine özgü kelime dağarcığı ve gramer kuralları olan bir dilde konuşuyordu.

Yazın: bir çimen yaprağını uzunlamasına ikiye ayırıp arasından üfleyerek öttürmek; geceleri ateşböceği yakalayıp ışıl ışıl parlayan sihirli kavanozunla dolaşarak caka satmak. Sonbaharda: akçaağaçlardan burnuna düşen tohum zarflarının ayrıklarını birleştirmek, yerden meşe palamutları toplayıp çalıların arasına ya da görüş alanının dışına atabildiğin kadar uzağa atmak. Meşe palamutları sincapların bayıldığı yiyeceklerdi; sincaplar da –süratleri, meşelerin tepe dalları arasında ölüme meydan okuyan atlayışlarıyla– en hayranlık duyduğun hayvanlar olduğu için, minik çukurlar kazıp palamutlarını toprağa gömmelerini dikkatle izlerdin. Annen, sincapların palamutları yiyecek bulamadıkları kış ayları için sakladıklarını söylüyordu, oysa kışın bir kez olsun toprağı kazıp palamut çıkaran tek bir sincap bile görmedin. Sonunda sırf toprağı kazmaktan zevk aldıkları için, toprak kazmaya can attıkları ve kendilerini tutamadıkları için kazdıklarına karar verdin.

Beş-altı, hatta belki yedi yaşına kadar *insanoğlu* sözünün *insan fasulyesi* gibi söylendiğini sandın.[1] İnsanlığın öylesine küçük, sıradan bir sebzeyle simgelenmesine çok şaşırıyordun; ama bu yanlış anlamaya bir anlam vermeye çalışırken fasulyenin öneminin ve özelliğinin küçük olmasından kaynaklandığına; hepimiz ana rahminde fasulyeden daha büyük olmayan bir boyda hayata başladığı-

1. Ses benzeşmesine dayanan ve çevrilmesi olanaksız bu cümle için özür dilerim: insanoğlu-*human being*, insan fasulyesi-*human bean*. (Ç.N.)

mıza göre fasulyenin yaşamın en doğru, en güçlü simgesi olduğuna karar verdin.

Her yerde hazır ve nazır olan, her şeye hükmeden Tanrı, bir iyilik ya da sevgi gücü değil, korku gücüydü. Tanrı, suç demekti. Tanrı, ilahî zihin polisinin şefi, kafana sızıp düşüncelerine kulak verebilen, kendi kendine söylediklerini duyabilen ve o sessizliği sözcüklere çevirebilen görünmez, kadir-i mutlak güçtü. Tanrı her an gözetliyor, her an dinliyordu, o yüzden her zaman en iyi, en terbiyeli biçimde davranmak zorundaydın. Öyle yapmazsan en acımasız cezalara çarptırılır, tarifsiz işkenceler çeker, zifiri karanlık zindanlara hapsolur, ömrünün sonuna kadar kuru ekmek ve suyla yaşamaya mahkûm edilirdin. Okula gidecek kadar büyüyünce, her türlü başkaldırının acımasızca ezileceğini öğrendin. Arkadaşlarının kurnazlık ve zekâyla kuralları çiğnemelerini, öğretmenlerin arkasından yeni ve daha dolambaçlı yaramazlıklar yapmalarını izliyor ama kendin ne zaman Şeytan'a uyup arkadaşlarının maskaralıklarına katılacak olsan her seferinde yakalanıp cezalandırılıyordun. Hem de hiç sekmeden. Ne yazık ki yaramazlık yeteneğin yoktu ve öfkeli Tanrı'nın aşağılayıcı bir kahkaha atarak seninle dalga geçtiğini düşündüğün için, iyi olmaktan başka çaren olmadığını anladın – yoksa...

Altı yaşındasın. Bir cumartesi sabahı kendi kendine giyinip ayakkabılarının bağcıklarını bağladıktan sonra (aman da ne kocaman çocuk olmuş, aman da neler becerirmiş), harekete geçmeye, aşağıya inip güne başlamaya hazır bir halde odanda dikilir ve o ilkbahar sabahının erken saatindeki aydınlıkta dururken bir mutluluk, mest edici, dizginlenemez bir keyif ve neşe hissettin ve bir an sonra kendine şöyle dedin: Hayatta altı yaşında olmaktan daha

iyi bir şey yoktur; altı yaş insanın yaşayabileceği en iyi yaştır. Öyle düşündüğünü, üç saniye önceki düşünceni hatırladığın kadar net hatırlıyorsun; o sabahtan elli dokuz yıl sonra o fikir hiç silikleşmeden, belleğinde tutmayı başarabildiğin binlerce ya da milyonlarca veya on milyonlarca anı kadar net olarak zihninde parlıyor. Öylesine güçlü bir duyguyu uyandıracak ne olmuştu? Bunu bilmek olanaksız ama kendini bilme noktasına, yani çocukların altı yaş dolaylarında vardıkları, içsesin, bir fikir düşünebilme yetisinin uyandığı ve kendi kendine, o fikri düşünüyorum, dediğin noktaya ulaşmanla ilgili bir şey olduğunu tahmin ediyorsun. O noktada yaşamlarımız yeni bir boyuta geçer; çünkü o kendi hikâyelerimizi kendimize anlatabilme yetisini kazandığımız, ölünceye kadar sürecek olan kesintisiz hikâyeye başladığımız andır. O sabaha kadar sadece vardın. Ama o andan itibaren var olduğunu biliyordun. Hayatta olmanın, yaşamanın ne olduğunu düşünebiliyordun ve bir kez bunu başardın mı, kendi varoluş gerçeğinin tadını doyasıya çıkarabilirdin, yani kendine, yaşamak ne güzel şey, diyebilirdin.

1953. Hâlâ altı yaşının içindesin, New Jersey'deki bir sinemada gerçekleşen, insan aklının sınırlarını zorlayan o aydınlanmanın, iç dünyandaki o yeni dönüm noktasının birkaç gün ya da birkaç hafta sonrası. Ondan önce çocuklar için yapılmış çizgi filmleri seyretmek için iki ya da üç kez sinemaya gittin (ilk anımsadıkların *Pinokyo*, *Külkedisi*); ama sahici insanların oynadığı filmleri ancak televizyonda izleyebiliyordun; çoğu da Hopalong Cassidy, Gabby Hayes, Buster Crabbe, Al "Fuzzy" St. John'un canlandırdıkları, kahramanların beyaz şapka giydiği, kötü adamların siyah bıyıklı olduğu, hepsini seve seve seyrettiğin ve seyrettiklerine inandığın 1930'lardan, 1940'lardan kalma küçük bütçeli kovboy filmleriydi. Sonra al-

tı yaşına girdiğin yılın bir noktasında biri seni gece seansında sinemaya götürdü, annenle babanın orada olduklarını hatırlamasan da, seni sinemaya götüren hiç kuşkusuz onlardı. Bu, cumartesi matineleri dışında seyrettiğin ilk filmdi; Disney çizgi filmi değil, fi tarihinden kalma siyah beyaz kovboy filmi değil; yetişkinler için yapılmış, yeni, renkli bir film. Tıklım tıklım dolu sinemanın büyüklüğünü, ışıklar sönünce karanlıkta oturmanın tekinsizliğini, sanki hem oradaymışsın hem değilmişsin, insanın rüyada kendinin dışına çıkması örneği artık bedeninin içinde değilmişsin gibi, bir beklenti ve huzursuzluk duyduğunu anımsıyorsun. İzlediğin film, H.G. Wells'in romanından uyarlanan *The War of the Worlds*'dü (Dünyalar Savaşı); zamanında özel efekt dalında bir dönüm noktası sayılmıştı, kendisinden önceki bütün filmlerden daha ayrıntılı, özenli, daha gelişmiş, daha inandırıcı bulunmuştu. Filmin böyle nitelendirildiğini son yıllarda okudun; ama 1953'te bunlardan hiç haberin yoktu; dünyayı istila eden bir bölük Marslıyı seyreden altı yaşında bir çocuktun sadece, karşında büyük ekranların en büyüğü duruyordu, renkler daha önce gördüğün bütün renklerden daha canlıydı, öylesine parlak, öylesine net, öylesine yoğundu ki gözlerini ağrıtıyordu. Yassı taşlar gibi yuvarlak, madenî uzay gemileri karanlık gökyüzünden iniyor, bu uçan makinelerin kapakları birer birer açılıyor ve içlerinden olağanüstü uzun boylu, çırpı kollu, ürküntü verecek kadar uzun parmaklı, böceğe benzeyen Marslılar iniyordu. Marslı gözlerini bir dünyalıya dikiyor, gülünç, patlak, kocaman gözlerini dünyalıdan ayırmıyor, bir an sonra da şimşek gibi bir ışık parlıyordu. Ve ânında dünyalı kayboluveriyordu. Yok oluyor, yitiyor, yerdeki gölgesinden başka bir şey kalmıyordu, bir an sonra o kişi hiç orada olmamış, hiç yaşamamış gibi gölge de kayboluyordu. Tuhaftır, korktuğunu anımsamıyorsun. Durumunu en iyi açıklaya-

cak sözcük mıhlanmak olabilir; gördüklerinden dehşete düşmüş, hipnotize olmuş gibi donup kalmış, olduğun yere mıhlanmıştın. Sonra korkunç bir şey, işe yaramaz silahlarıyla Marslıları öldürmeye çalışan askerlerin ölmesinden ya da yok olmasından çok daha korkunç bir şey oldu. Belki de bu askerler istilacıların düşmanca niyetlerle geldiklerini sanmakla hata yapmışlardı; belki Marslılar saldırıyla karşılaşan her yaratık gibi sadece kendilerini savunuyorlardı. Sen yine de bir kuşku payı bırakmaktan yanaydın; çünkü insanların bilinmeyene karşı duydukları korkuyu böylesine hızla şiddete dönüştürmelerine izin verilmesi sana doğru gelmiyordu. Sonra barışı sağlayan adam geldi. Başroldeki adamın karısı ya da sevgilisi olan genç, güzel kadının babasıydı o adam, bir tür vaiz veya papazdı, Tanrı adamıydı; sakin, yatıştırıcı bir sesle çevresindekilerle konuşarak uzaylılara iyilikle ve sevecenlikle, yüreklerinde Tanrı sevgisiyle yaklaşmalarını söyledi. Bu vaiz-papaz haklılığını kanıtlamak için bir elinde Kutsal Kitap, diğerinde haç tutarak uzay gemilerine doğru yürüdü, Marslılara korkulacak bir şey olmadığını, biz dünyalıların evrendeki herkesle uyum içinde yaşamak istediğimizi söyledi. Çok duygulandığı için dudakları titriyordu, gözleri imanının gücüyle parlıyordu ve uzay gemisinin birkaç metre yakınına geldiği sırada geminin kapağı açıldı, sırık gibi bir Marslı göründü, pederin bir adım daha atmasına fırsat kalmadan şimşek gibi bir ışık parladı ve kutsal kelamı taşıyan adam bir gölgeye dönüşüverdi. Hemen ardından da gölgesi bile kalmayıp hiç oluverdi. Tanrı'nın, o kadir-i mutlak olanın hiçbir gücü yoktu. Kötülüğün karşısında Tanrı da en aciz insan kadar acizdi ve ona inananlar kaderlerine terk edilmişlerdi. *Dünyalar Savaşı* filminden aldığın ders bu oldu. Hiçbir zaman tamamen atlatamadığın bir şok.

Başkalarını bağışla, her zaman başkalarını bağışla; ama kendini asla bağışlama. Lütfen ve teşekkür ederim de. Dirseklerini sofranın üstüne dayama. Böbürlenme. Hiç kimsenin arkasından kötü söz söyleme. Kirlilerini çamaşır sepetine atmayı unutma. Odadan çıkarken ışıkları kapat. İnsanlarla konuşurken gözlerinin içine bak. Anana babana karşılık verme. Ellerini sabunla yıka ve tırnaklarının içini fırçalamayı unutma. Asla yalan söyleme, asla hırsızlık yapma, asla kız kardeşini dövme. Tokalaşırken insanların elini kuvvetlice sık. Akşam beşte evde ol. Yatmadan önce dişlerini fırçala. Ve şunu hiç unutma: Duvara dayalı merdivenlerin altından geçme, kara kedilerden uzak dur, ayaklarını kaldırımdaki çatlaklara sıkıştırma.

Şanssız insanlar, haksızlığa uğrayanlar, yoksullar için üzüntü duyuyordun ve politika ya da ekonomiyi anlayamayacak, kapitalizmin çok az parası olanlar veya hiç olmayanlar üzerinde ne kadar ezici bir güç olduğunu kavrayamayacak kadar küçük olsan da, dünyanın adaletsiz olduğunu, bazılarının diğerlerinden daha çok acı çektiklerini, *eşit* sözcüğünün aslında görece bir anlamı olduğunu anlaman için başını kaldırıp çevrene bakman yeterdi. Belki de bu algılamanın, çok küçük yaşlarda Newark ve Jersey'deki siyahların yaşadığı mahalleleri tanımış olmanla, cuma akşamları kiralarını toplamaya çıkan babanla birlikte dolaşan orta sınıf çocuğu olarak yoksulların ve açların dairelerine girmek, yoksulluğun koşullarını görmek ve koklamak, erkeklerin pek nadir görüldüğü bu yerlerdeki yorgun kadınları ve çocuklarını tanımak fırsatını bulmuş olmanla ilintisi vardır; babanın siyah kiracıları sana aşırı derecede iyi davrandıkları için, bu iyi kalpli insanların neden bu kadar azla, senin sahip olduklarından çok daha azıyla yetinmek zorunda kaldıklarını, sen rahat banliyö evinde keyif sürerken onların neden kırık

dökük eşyaları olan veya hiç eşyasız çıplak odalarda yaşadıklarını merak ederdin. Bunu ırkla ilgili bir sorun olarak görmüyordun, en azından o yaşta öyle düşünmüyordun; çünkü babanın siyah kiracılarının arasında rahat ediyordun, tenlerinin siyah mı beyaz mı olduğuna aldırmıyordun, sence bütün sorun paraydı, yeteri kadar paralarının olmaması, sizinki gibi bir evde yaşayabilmelerini sağlayacak kadar para kazandıran bir işlerinin olmamasıydı. Sonraları, biraz daha büyüdüğünde Amerikan tarihini okumaya başlayıp da, Amerikan tarihindeki bir ânın yeni yeni yeşermeye başlayan yurttaşlık hakları hareketiyle çakıştığı noktaya gelince, altı-yedi yaşlarında bir çocukken tanık olduğun şeyleri çok daha iyi anlamaya başladın; oysa eskiden, bilincinin daha yeni oluşmaya başladığı o belirsizlik döneminde hiçbir şey anlamıyordun. Hayat kimilerine iyi, kimilerine gaddardı, o yüzden de yüreğin sızlıyordu.

O sırada bir de *Hindistan'ın açlıktan ölen çocukları* vardı. Bu sorun, daha uzakta ve daha yabancı olduğu için sana kavraması daha zor, daha soyut geliyordu, yine de hayal gücünü müthiş zorlayan bir etkisi vardı. Yeterince yiyecek bulamayan, kolları bacakları flüt gibi incecik, bir deri bir kemik kalmış, paçavralar içinde, yalınayak, büyük, kalabalık şehirlerin sokaklarında ekmek kırıntısı dilenerek dolaşan yarı çıplak çocuklar. Annenin o çocuklardan her söz edişinde gözünün önüne bu görüntüler geliyordu; 1950'lerde çocuklarına tabaklarındaki yemeği bitirtmek için Hindistan'da yeterli beslenemeyen, bir lokmaya muhtaç çocuklardan dem vuran bütün Amerikalı anneler gibi annen hep sofrada açardı o konuyu; sen de yemeğini paylaşsın diye bir Hintli çocuğu evinize davet edebilmek için can atardın; çünkü üç buçuk-dört yaşlarına kadar çektiğin sindirim sistemi bozukluğu yü-

zünden olsa gerek, küçükken çok yemek seçerdin, bazı yiyecekleri ağzına koyamazdın, gördüğün zaman bile miden bulanırdı ve tabağındakileri bitiremeyince hep Hindistan'daki kızlarla oğlanları düşünür ve suçluluk duygusuyla yüreğin parçalanırdı.

Sana kitap okunduğunu anımsamıyorsun, okumayı nasıl öğrendiğini de. Yalnızca, annenle sevdiğin karakterler hakkında konuştuğunu hatırlıyorsun, bunlar kitaplardaki kişiler olduğuna göre annen o kitapları sana okumuş olmalı; ama o kitapları eline aldığını da, annenin yanında oturur veya yatarken masalları yüksek sesle sana okuduğunu, kitaptaki resimleri gösterdiğini de hiç hatırlamıyorsun. Onun sesini duyamıyorsun, yanında yatan bedenini hissedemiyorsun. Ama uzun süre gözlerini kapatıp kendini zorlayarak bir tür yarı transa girersen, başta seni en çok korkutan *Hansel ve Gretel* olmak üzere, *Rumpelstiltskin* ve *Rapunzel* gibi belirli masalların seni nasıl etkilediğini, onların yanı sıra Dumbo Fil'in, Ayı Winnie'nin ve Dalmaçyalı Peewee'nin resimlerine baktığını hayal meyal anımsıyorsun. Ama en çok sevdiğin, bölük pörçük de olsa hâlâ ezbere bildiğin için sana defalarca okunmuş olduğu anlaşılan masal *Tavşan Peter*'dı; tavşan annenin dikbaşlı, haylaz oğlu Peter ve onun Mr. McGregor'un bostanında başına gelen aksilikler. Şimdi kitabı karıştırırken her resmin her ayrıntısının, neredeyse her sözcüğün ne kadar tanıdık geldiğine şaşıyorsun; özellikle de tavşan annenin, ikinci sayfadaki insanın kanını donduran şu cümlesi: "Tarlalara gidebilirsin, patikada da yürüyebilirsin; ama Mr. McGregor'un bahçesine sakın girme; orada babanın başına bir kaza geldi, Mrs.Gregor onu böreğinin içine koydu." Masalın seni bu kadar etkilemiş olmasında şaşılacak bir şey yok. Ortam ne kadar pastoral ve güzel olsa da, Peter tasasız bir öğle sonu haşarılığı yapmıyordu.

Mr. McGregor'un bostanına gizlice girmekle kendini aptalca ölüm tehlikesine atıyordu; şimdi kitaba göz atarken Peter ölecek diye ne kadar korkmuş olacağını, kaçıp kurtulmasına da ne kadar sevindiğini tahmin edebiliyorsun. Anı olmayan bir anı, yine de hâlâ sende yaşıyor. Yirmi dört yıl önce kızın doğduğunda gelen armağanlardan biri Beatrix Potter'ın kitaplarından iki resimle bezenmiş porselen bir fincandı. Fincan, kızının bebeklik ve çocukluk sakarlıklarından kurtulmayı becerdi, son on beş yıldır da sen sabah çayını o fincanla içiyorsun. Altmış beşinci doğum gününe sadece bir ay varken, hâlâ her sabah çayını çocuklar için tasarlanmış Tavşan Peter desenli bir fincandan içiyorsun. Bu fincanı, büyüklüğü evdeki diğer fincanlara oranla kusursuz olduğu için kullandığını söylüyorsun kendine. Kahve kupasından daha ufak, geleneksel çay fincanından daha büyük, kenarında dudaklarına tam oturan ve çayın sıçramadan boğazından inmesini sağlayan bir kıvrım var. Kullanışlı bir fincan; gerekli bir fincan ama aynı zamanda üzerindeki resimleri umursamadığını iddia edersen de doğruyu söylemiş olmazsın. Tavşan Peter'la, bilinçli hiçbir anın olmadığı kadar eski bir geçmişteki, küçüklüğündeki eski arkadaşınla güne başlamayı seviyorsun ve bir sabah fincanın elinden kayıp kırılabileceği aklına geldikçe dehşete kapılıyorsun.

Ergenlik çağına geldiğinde, annen üç ya da dört yaşında alfabenin harflerini tanıyabildiğini söyledi. Ama o, çocukluğundaki marifetlerini abartmayı pek sevdiğinden, bu dediklerine inanılır mı bilmiyorsun; üstelik birinci sınıfa başladığında okumayı daha geç söken gruba yerleştirildiğine göre, demek ki annenin sandığı kadar erken gelişmiş sayılmazsın. Bak, Dick koşuyor. Bak, Jane koşuyor. Altı yaşındaydın, o zamandan aklında kalan en canlı anı şu: Öteki çocuklardan ayrı bir yerde, derste yaramaz-

lık yaptığın (susup dinlemen gerektiği sırada konuştuğun ya da yaramazlığı eline yüzüne bulaştırıp yakalandığın) için ceza olarak sınıfın en arkasındaki sıraya gönderilmiştin, orada tek başına oturmuş (resimlerdeki oğlanlar kısa pantolon giydiğine göre) herhalde 1920'lerde basılmış bir kitabı karıştırırken, Miss Dorsey ya da Dorsi veya Mrs. Dorsey ya da Dorsi adındaki, dolgun, çilli kolları olan, iyi yürekli genç öğretmenin yanına geldi, seni önce şaşırtan sonradan da çok hoşuna giden bir tarzda usulca, hatta sevecenlikle elini omzuna koydu, eğildi, kulağına fısıldayarak derslerde gösterdiğin ilerlemeden memnun olduğunu, o yüzden de seni okumayı ilk sökenler grubuna almaya karar verdiğini söyledi. Demek o sırada daha başarılı olmaya başlamıştın. Okulun ilk haftalarındaki sıkıntılar artık geride kalmıştı, okuma yazmayı söktüğün o günlerden belleğinde kalmış ikinci belirgin anıyı ne zaman hatırlasan hayretle kafanı sallıyorsun. O olayın çalışkanlar grubuna alınmandan önce mi sonra mı olduğunu kestiremiyorsun; ama o sabah doktor randevun olduğu için okula biraz geç geldiğini ve birinci dersin çoktan başlamış olduğunu çok net hatırlıyorsun. Malcolm Franklin'in yanındaki her zamanki yerine oturdun; Malcolm iriyarı, hantal, çok geniş omuzlu bir çocuktu, Benjamin Franklin'in akrabası olduğu söylenirdi, bu akrabalık bağı doğru olsa da olmasa da seni çok etkilemişti. Miss ya da Mrs. Dorsey-Dorsi sınıfın önünde, yazı tahtasının başında duruyor ve öğrencilere "w" harfinin nasıl yazılacağını öğretiyordu. Her öğrenci elinde kalemiyle sırasının üzerine eğilmiş, öğretmeni taklit ederek bir sıra "w" harfi yazıyordu. Benjamin Franklin'in akrabası öğretileni nasıl yazıyor, diye merak edip sol tarafına baktığında, sınıf arkadaşının "w"leri ayrı (w w w) yazmayıp birbirine bağladığını (www) görerek şaşırdın. Gerçek "w"nin sadece dört çizgiyle yazıldığını çok iyi bilme-

ne rağmen, bu birleştirip uzatılmış harfin kâğıt üstünde ne kadar çarpıcı ve ilginç göründüğüne bakıp Malcolm'un tarzını yeğlediğine karar verdin ve harfi doğru yazmak yerine arkadaşını örnek alıp alıştırmayı bile bile sabote ederek, gösterdiğin bütün ilerlemeye karşın hâlâ mankafanın teki olduğunu kanıtladın.

Altı yaşından önce ya da sonra, tam olarak anımsayamadığın bir dönemde alfabede fazladan iki harf, sadece senin bildiğin iki gizli harf olduğuna inanıyordun. Arkaya dönük bir ⅃ ve tepetaklak duran bir ∀.

Yuvadan başlayıp altıncı sınıfın sonuna kadar devam ettiğin ilkokulun en iyi yanı hiç ev ödevi verilmemesiydi. Yerel eğitim kurulunun yöneticileri, çocuğun gelişimine liberal, insanca yaklaşımıyla Amerikan öğretim yöntemlerini değiştirmiş olan filozof John Dewey'nin görüşünü benimsemişlerdi ve son zil çalıp ders günü sona erdiğinde arkadaşlarıyla oynamakta, evine gidip kitap okumakta, hiçbir şey yapmamakta özgür olan bir çocuk olarak Dewey'nin görüşlerinden yararlanıyordun. Çocukluğuna ilişmeyen, omzuna gereksiz ödevlerin ağırlığını yüklemeyen, çocukların ancak bu kadarını kaldırabileceklerini, sonra kendi hallerine bırakılmaları gerektiğini kavrayacak zekâdaki o tanımadığın beyefendilere hâlâ şükran duyuyorsun. O beyefendiler öğrenilmesi gereken her şeyin okulda öğrenilebileceğini kanıtladılar; çünkü sen de arkadaşların da o sistemle ilk öğrenimde çok iyi eğitim aldınız; her zaman en yaratıcı, en yenilikçi olmasalar da işlerinin ehli öğretmenler tarafından yetiştirildiniz; onlar üç R'yi silinmez bir biçimde zihninize işlediler;[1] pedago-

1. İlk anlamı Amerikan eğitimindeki okuma, yazma ve matematik ("R" harfiyle başlamasa da aynı sesle telaffuz edilen *reading, writing, (a)rithmetic*) sözcükle-

ji konusunda bir akıl karışıklığı ve kaygının egemen olduğu dönemde büyüyen kendi iki çocuğunu düşündüğün zaman, onların her gece insanı hırpalayan, dayanılmayacak kadar sıkıcı ve çoğunlukla anne babanın yardımını da gerektiren ev ödevleriyle nasıl boğuştuklarını, yorgunluktan gözlerinin kapanıp başlarının düştüğünü izlerken, çoktan tükenmiş bir görüşe hizmet etmek için genç yaşamlarının onca saatini heba etmelerine nasıl üzüldüğünü anımsıyorsun.

Evinizde çok az kitap vardı. Annenle baban liseden sonra öğrenimlerine devam etmemişlerdi, ikisinin de okumakla pek ilgileri yoktu. Ama yaşadığınız kentte iyi bir halk kütüphanesi vardı, oraya sık sık gider, her hafta iki, üç ya da dört kitap alırdın. Sekiz yaşına geldiğinde roman okumaya merak sardın, 1950'lerin başlarında sizinkine komşu Maplewood kasabasında yaşadığını sonradan öğrendiğin birinin gençler için yazdığı Hardy Kardeşler dizisi gibi orta karar romanlar okuyordun; en çok da sporlarla ilgili olanları severdin, özellikle de Clair Bee'nin Chip Hilton dizisindeki kitapları; o romanlar kahraman Chip ile arkadaşı Koca Cohen'in peşpeşe oynadıkları maçları, maçların nasıl son saniyedeki pasla bitiş düdüğünden hemen önceki bir vuruşla ya da on birinci kalenin dibine yapılan bir tam turla kazanıldığını anlatırdı. Yaşlanmış, eski bir birinci lig oyuncusunun, alt küme liglerinde son bir zafer vuruşu yapabilmek için çabalamasını anlatan *Flying Spikes*[1] adındaki sürükleyici bir başka romanı, ayrıca en sevdiğin sporla ilgili *My Greatest Day in Baseball* (Beyzboldaki En Büyük Günüm) gibi

rinden kaynaklanan temel sistemdir. Sonradan üç R, ilişkilendirme, simgeleme, muhakeme (*relating, representing, reasoning*) olarak kabul edildi. (Ç.N.)

1. Iowa, Des Moines'deki ünlü beyzbol takımı. (Ç.N.)

kurgu dışı yapıtlarla Babe Ruth, Lou Gehrig, Jackie Robinson ve genç Willie Mays hakkındaki kitapları da anımsıyorsun. Biyografiler de romanlar kadar hoşuna gidiyordu; Abraham Lincoln, Jeanne d'Arc, Louis Pasteur, eski sınıf arkadaşının atası olan ya da olmayan, çeşitli alanlarda yetkin Benjamin Franklin gibi geçmişte yaşamış kişilerin yaşamı başta olmak üzere biyografi kitaplarını tutkulu bir merakla okuyordun. Landmark Kitapları[1], ilkokulun kitaplığı bunlarla dolu olduğu için onları çok iyi anımsıyorsun; ama Bobbs-Merrill Yayınevi'nin sayfaların arasına siyah siluet halinde çizimlerin yerleştirildiği, kapakları ve sırtları turuncu renkteki ciltli biyografiler dizisini daha çok severdin. Hepsini olmasa da o diziden düzinelerce kitap okudun. Bir de annenin, annesinin armağanı olan ve en değerli eşyalarından biri haline gelen, (Strong adında bir yazarın yazdığı ve 1955'te Hart Yayınevi'nin bastığı) *Of Courage and Valor* (Cesaret ve Yiğitlik Üzerine) adlı kalın bir kitap vardı; (Golyat'ı yenen) Davud, Kraliçe Ester, Köprüdeki Horatius, Androcles ve Aslan, William Tell, John Smith ve Pocahontas, Sir Walter Raleigh, Nathan Hale, Sacajawea, Simón Bolivar, Florence Nightingale, Harriet Tubman, Susan B.Anthony, Booker T. Washington ve Emma Lazarus'un da aralarında olduğu elliden fazla kısa biyografiyi derleyen bir kitaptı. O çok sevdiğin büyükannen sekizinci doğum gününde de Robert Louis Stevenson'ın birkaç ciltlik yapıtını armağan etti. *Kaçırılan Çocuk*'un ve *Define Adası*'nın dili o yaşta kavrayamayacağın kadar çetrefildi (örneğin *bitkinlik* sözcüğünü ilk kez kâğıt üzerinde gördüğünde bocalamış ve *bit-gün-lük* diye okumuştun); ama

1. Landmark Kitapları 1950'ler ve 1960'larda 9-15 yaş grubundaki çocuklar için yazılan Amerikan tarihindeki gerçek olaylarla ilgili kitap dizisidir. Bu kitaplar ya ödüllü yazarlar ya da olayların tanığı olmuş kişiler tarafından yazılırdı. (Ç.N.)

çoğu aklından uçup gitmiş olsa da, ötekilerden daha kısa olan *Dr. Jekyll ve Mr. Hyde*'la yiğitçe boğuştun. Çok daha basit olan *A Child's Garden of Verses*'i[1] çok seviyordun; çünkü Stevenson'ın bu şiirleri yazarken yetişkin biri olduğunu biliyordun ve kitabı bir çocuğun bakış açısından aktarırcasına birinci tekil şahıs ağzıyla yazmaktaki ustalığı ve inandırıcılığı seni etkiliyordu; bunun edebi yaratıcılığın gizli çarklarıyla, insanın kendisinden başka bir zihnin içine sıçrayabildiği o gizemli süreçle ilk karşılaşman olduğunu şimdi anlıyorsun. Ertesi yıl, okuduğun tek şair olduğu için doğrudan Stevenson'dan esinlenerek ilk şiirini yazdın; *Bahar geldi yine / Sevin alabildiğine!* kuplesiyle başlayan bayat klişelerle dolu bir şeydi. Neyse ki şiirin gerisini anımsamıyorsun; ama o dizeleri oluştururken başını döndürmüş ve hiç kuşkusuz hâlâ da döndürmekte olan mutluluğu çok iyi anımsıyorsun; yazılmış en berbat şiirdi o, gerçekten de baharın başlangıcıydı, sen de tek başına Grove Park'ta yeni yeşeren çimenlerde yürüyerek güneşin ılıklığını yüzünde duyarken sevinçten uçuyordun ve bu sevinci sözcüklerle, yazılı, uyaklı sözlerle ifade etme ihtiyacını hissettin. Uyaklarının güçsüzlüğü acınası bir haldeydi ama bunun önemi yoktu; önemli olan o dürtü, o emek, kalemin o zavallı dizeleri kâğıda dökerken kendi varlığını büyük bir güçle duyumsaman, çevrendeki dünyaya aidiyetini derinden algılamandı. Yine o bahar, ömründe ilk kez kendi paranla bir kitap aldın. Haftalar ya da aylar öncesinden kitabı gözüne kestirmiştin ama elinde Edgar Allan Poe'nun tüm şiirlerini ve yapıtlarını içeren devasa Modern Library baskısıyla eve yollanmanı sağlayacak parayı (hatırladığın kadarıyla 3.95 dolar) biriktirmen zaman aldı. Poe da se-

1. R.L. Stevenson'ın çocuklar için yazdığı şiirlerden oluşan kitap. (Ç.N.)

nin için okuması zor bir yazardı, dokuz yaşındaki beyninin kavrayamayacağı kadar ağdalı ve karmaşık bir dili vardı; ama okuduklarının ancak çok azını anlamana karşın sözcüklerin tınısını, dilin yoğunluğunu, Poe'nun uzun, barok cümlelerine sızan egzotik hüznü seviyordun. Bir yıl içinde o zorluklar sona erdi, on yaşına geldiğinde ikinci büyük keşfini yaptın: Sherlock Holmes. Yalnız geçen saatlerinin sevgili arkadaşları Holmes ve Watson, Dr. Sıradan Sağduyu ile Mr. Acayip Beyin; çeşitli davalarının girdisini çıktısını merakla izlediğin halde, en çok hoşuna giden şey ikisinin konuşmaları, karşıt mantıkların coşkulu çatışmasıydı; özellikle de bir konuşma seni öylesine şaşırttı ki, dünya hakkında öğretilmiş olan her şey tepetaklak oldu, bu görüş yıllarca kafanı kurcaladı, seni zorladı. Pratik bir biliminsanı olan Watson, Holmes'a güneş sisteminden –daha küçükken anlayabilmek için çırpındığın aynı güneş sisteminden– söz eder, dünyanın ve diğer gezegenlerin belirli bir sırayla ve belirli bir biçimde güneşin çevresinde döndüğünü anlatır; Holmes, yani küstah ve dakikası dakikasına uymayan Mr. Çokbilmiş, Watson'a bu tür şeyleri öğrenmeye meraklı olmadığını, bu bilgileri edinmek için harcanan zamanın boşa gittiğini ve şu anda verilen bilgileri unutmak için elinden geleni yapacağını söyler. O bölümü okuduğunda on yaşında bir dördüncü sınıf öğrencisiydin, belki de on bir yaşında beşinci sınıf öğrencisiydin ve o zamana kadar kimsenin, hele Holmes'un konumunda olan, yüzyılın en büyük düşünürlerinden sayılan birinin öğrenmeye karşıt bir görüş savunduğunu duymamıştın; oysa Holmes, tutmuş arkadaşına *bilgilenmeyi umursamadığını* söylüyordu. Senin dünyanda ise bunu umursaman isteniyordu, insan bilgisinin bütün dallarına ilgi göstermen, yazarlığın yanı sıra matematiği de, bilimin yanı sıra müziği de öğrenmen bekleniyordu, oysa hayran olduğun Holmes, hayır,

diyor, bazı şeylerin başka şeylerden daha önemli olduğunu, önemsiz olanların bir yana atılıp unutulması gerektiğini; çünkü insanın kafasını *boş sözlerle* doldurduğunu söylüyordu. Birkaç yıl sonra matematiğe ve bilime olan ilgini yitirmeye başladığında Holmes'un sözlerini anımsadın ve bu sözleri o konulara olan kayıtsızlığını savunmak için kullandın. Hiç kuşkusuz aptalca bir savunmaydı, yine de dört elle sarıldın ona. Belki de romanların beyni zehirlediği görüşünün yeni bir kanıtıdır bu.

Dünyanın senin yaşadığın taraftaki en ünlü kişisi, sen doğmadan sadece on altı yıl önce ölmüş olan Thomas Edison'du. Edison'un laboratuvarı senin Güney Orange' daki evinden fazla uzak olmayan Batı Orange'daydı ve laboratuvar mucidin ölümünden sonra *ulusal bir dönüm noktasının mekânı* olarak müzeye dönüştürüldüğü için, çocukluğunda birkaç kez okul gezisiyle müzeye gittin ve Menlo Park'ın Büyücüsü'nü senin gözünde gelmiş geçmiş en önemli adamlardan biri, insanlık tarihinin bir numaralı biliminsanı yapan elektrik ampulü, fonograf, sinema dahil binden fazla buluşun sahibi olduğu için ona en derin saygılarını sundun. Laboratuvarı gezdirdikten sonra sizi dünyanın ilk film stüdyosu olan, Kara Maria adındaki katranlı mukavvadan bir barakaya götürüyorlardı, sınıf arkadaşlarınla birlikte ilk konulu film olan *Büyük Banka Soygunu*'nu izliyordun. Orada kendini bir dâhinin en özel mekânına, kutsal eşyaların saklandığı bir tapınağa girmiş gibi hissediyordun. Evet, o zamanlar senin gözünde Sherlock Holmes en önemli düşünür, düşünce namusunun korkusuz bir örneği, sistematik, rasyonel tümdengelimin mucizesini ve gücünü sana gösteren kişiydi; ne var ki Holmes sadece bir hayal ürünü, sadece sözcüklerde yaşayan hayalî bir varlıktı; oysa Edison, kanlı canlı gerçek bir kişiydi ve buluşları senin evine nere-

deyse seslensen duyulacak mesafedeki bir yerde icat edildiği için, Edison'a özel bir bağlılık, körü körüne bir tapınma olmasa da eşsiz bir hayranlık duyuyordun. On yaşına basmadan önce kahramanının en az iki biyografisini okudun (önce Landmark'tan çıkan bir kitabı, sonra da içinde siluet çizimlerin yer aldığı turuncu kapaklı kitaplardan birini), onunla ilgili iki filmin –*Genç Thomas Edison* (başrolde Mickey Rooney) ve *Yetişkin Edison* (başrolde Spencer Tracy)– televizyon kopyalarını izledin ve (sana şimdi saçma görünen) bir nedenle senin doğum günün ile Edison'unkinin şubat başlarında olmasının özel bir anlamı, senin Edison'dan tam yüz yıl (bir hafta eksik) önce doğmuş olmanın daha da özel bir anlamı olduğunu hayal ettin. Ama hepsinden iyisi, hepsinden önemlisi, Edison'la olan bağını yakın akrabalık noktasına getiren şey, senin saç tıraşını yapan adamın bir zamanlar Edison'un özel berberi olduğunu keşfetmendi. Adı Rocco'ydu, sizin evden sadece birkaç sokak ötede, Seton Hall Üniversite Kampüsü'nün köşesini dönünce karşına çıkan bir dükkânda tarağıyla makasını çalıştıran, genç denemeyecek yaşta bir adamdı. 1950'lerin ortaları, hatta sonlarıydı; asker tıraşının, alabros kesimin, beyaz ayakkabıların, beyaz çorapların, iki renkli ayakkabıların, Keds spor ayakkabılarının ve kazık gibi sert kotların moda olduğu dönemdi; sen de saçlarını bütün erkek çocuklar gibi o modaya göre kestirdiğin için sık sık, ayda ortalama iki kez berbere gider; bir başka deyişle çocukluğun boyunca iki haftada bir aynanın solundaki duvarda asılı Edison'un büyük portresine bakarak Rocco'nun sandalyesine otururdun, resim çerçevesinin kenarına elyazısıyla bir not iliştirilmişti: *Dostum Rocco'ya: Dehanın %1'i ilham, %99'u alın teridir –Thomas A. Edison.* Rocco, seni doğrudan Edison'a bağlayan halkaydı; çünkü bir zamanlar mucidin kafasına dokunan eller şimdi senin başına

dokunuyordu ve Edison'un kafasındaki fikirlerin Rocco'nun parmaklarına geçmediğini kim iddia edebilirdi, dolayısıyla o parmaklar şimdi sana dokunduğuna göre aynı fikirlerin senin kafana işleyebileceğini varsaymak mantıksız mıydı? Elbette bunların hiçbirine inandığın yoktu; ama inanıyormuş gibi yapmak hoşuna gidiyordu ve Rocco'nun sandalyesine her oturduğunda, gelecek yıllarda hiçbir şey icat edemeyecek, mekanik şeylere en ufak yatkınlık gösteremeyecek olan sen, Edison'un beyninin meşru vârisiymişsin gibi bu sihirli fikir transferi oyununu oynuyordun. Bir gün baban, liseyi bitirdikten sonra Edison'un laboratuvarında çalıştığını sessiz sakin bir tavırla anlatınca çok şaşırdın. 1929'da, Menlo Park'ta ustanın yanında çalışan pek çok delikanlı gibi o da ilk tam gün işine laboratuvarda başlamış. Başka bir şey söylemedi. Belki hikâyenin gerisini anlatarak seni duygulandırmamaya çalışıyordu; ama Edison'un aile tarihinin bir parçası olduğu, dolayısıyla senin kişisel tarihinin de bir parçası olduğu gerçeği, babanın o büyük adamla olan bağının en önemli halkası olarak Rocco'yla yer değiştirmesine yol açtı. Babanla müthiş gurur duyuyordun. Bu, babanın kendisi hakkında seninle paylaştığı en hayati bilgiydi ve bu bilgiyi arkadaşlarına yaymaktan hiç usanmadın. *Benim babam Edison'un yanında çalıştı.* Şimdi düşününce, bu sözlerinin, o mesafeli, iletişim kurmayan babanın artık senin için bir hiç olmaktan çıktığı, sonunda gerçek bir adam, dünyayı daha iyiye götürmek için verilen temel çabalara katkıda bulunmuş bir kişi olduğu anlamına geldiğini tahmin ediyorsun. Baban hikâyenin ikinci yarısını sen on dördüne gelmeden önce anlatmadı. Edison'un yanındaki işin sadece birkaç gün sürdüğünü, hem de baban iyi çalışmadığı için değil, Edison onun Yahudi olduğunu anladığı için işini kaybettiğini öğrendin; Menlo Park'ın kutsal alanına Yahudi sokulmadığından Edison

babanı ofisine çağırıp oracıkta kovmuş. Meğer gözünde ilah mertebesine çıkardığın adam, hakkında yazılan kitaplarda hiç sözü edilmeyen iflah olmaz, nefret dolu bir Yahudi düşmanıymış.

Ancak, yaşayan kahramanları, Edison, Lincoln ve tek bir taşla güçlü Golyat'ı öldüren genç çoban Davud gibi yüceltilmiş kişiler olsa bile ölmüş kahramanlardan daha üstün tutuyordun. Bütün oğlan çocukları gibi sen de babanın bir kahraman olmasını istiyordun; ama kahramanlık kavramın babana ulusal kahramanlar anıtında yer vermeyecek kadar sınırlıydı. Sana göre kahramanlık savaşta gösterilen cesarete, insanın çarpışmanın ortasında nasıl davrandığına bağlıydı; söz konusu savaş, sen doğmadan on sekiz ay önce biten İkinci Dünya Savaşı olduğuna ve baban savaşa gitmediğine göre kahramanlık kavramında saf dışı kalıyordu. Arkadaşlarından çoğunun babası askere gitmiş, şu ya da bu biçimde davaya hizmet etmişti; üyesi olduğun çete, banliyödeki evlerinizin arka bahçelerinde toplanıp Avrupa'da (Nazilere karşı) ve Pasifik'teki bir adada (Japonlara karşı) savaşıyormuş gibi savaş oyunu oynadığınızda, arkadaşların oyunun daha sahici görünmesi için babalarının verdiği (miğfer, matara, metal kupa, fişeklik, dürbün gibi) çeşitli askerî malzemeler getirirlerdi. Sen ise hep boş elle giderdin. Sonradan, babanın savaşın temel ihtiyaç malzemelerinden sayılan kablo yapımında çalıştığı için hükümetçe askerlikten muaf tutulduğunu öğrendin. Bu sana her zaman bir eksiklik gibi geldi; oysa aslında baban öteki babalardan daha yaşlıydı, Amerika savaşa girdiğinde otuzuna gelmişti, yani zaten askere alınma olasılığı yoktu. Arkadaşlarınla savaş oyunu oynadığında beş, altı, yedi yaşlarındaydın, babanın savaş sırasındaki konumunu kavrayamayacak kadar ufaktın; o yüzden oyuna götürmek için sana verecek askerî eşyası-

nın neden olmadığını sormaya, hatta onu sıkıştırmaya başladın; baban da askerlik hizmeti yapmadığını sana bir türlü söyleyemediği için (Utanıyor muydu, yoksa sadece sen hayal kırıklığına uğrarsın diye mi çekiniyordu?), senin umudunu boşa çıkarmamak –belki aynı zamanda senin gözünde kahraman mertebesine yükselmek için bir hile yaptı; ama bu oyun ters tepti ve babanın, gerçeği anlatırsam hayal kırıklığına uğrar, korkusu sonunda gerçek oldu. Bir gece sen yattıktan sonra usulca odana girdi. Senin uyuduğunu sanıyordu, oysa uyumuyordun, gözlerin açıktı, tek kelime etmeden babanın masanın üzerine iki-üç şey bırakıp parmak uçlarına basarak odadan çıkışını izledin. Sabahleyin, o şeylerin eski askerî donanım parçaları olduğunu gördün – içlerinden sadece biri hâlâ gözünün önüne geliyor: koyu yeşil kılıf içinde teneke matara. Kahvaltıda baban savaştan kalan eski eşyalarını çıkardığını söyledi; ama sen bunu yutmadın, o eşyaların ona ait olmadığını, onları ihtiyaç fazlası askerî eşya satan bir dükkândan aldığını adın gibi biliyordun; hiçbir şey söylemediğin, babanın armağanlarına sevinmiş gibi yaptığın halde, sana böyle yalan söylediği için babandan nefret ettin. Bunca yıl sonra şimdi, ona sadece acıyorsun.

Babanın aksine, beş yaşındayken gittiğin yaz kampında bütün çocukların çok sevdiği Lenny adında genç bir yönetici vardı, olsa olsa yirmi üç-yirmi dört yaşındaydı, ufak tefek, şakacı, cana yakın, katı disipline son derece karşı olan, Kore'de askerlik yaptıktan sonra New Jersey'deki evine yeni dönmüş biriydi. Kore'de bir savaş olduğunu biliyordun; ama ayrıntıları hakkında hiçbir bilgin yoktu, anımsadığın kadarıyla da Lenny savaşta başından geçenleri hiç anlatmazdı. O bilgiyi annenden edindin, o sırada annen henüz yirmi yedisindeydi, yani Lenny'nin akranı sayılırdı, bir gün seni almak için kampa geldiğinde

sen eşyalarını toplarken annenle Lenny bir süre sohbet ettiler ve ikiniz arabayla eve dönerken annenin hiç görmediğin kadar üzgün ve sarsılmış olduğunu gördün (belki de daha önce onu hiç öyle görmediğin için o günü bunca yıl sonra hâlâ çok net anımsıyorsun). Annen soğuktan donmayı, Kore'de kışın dayanılmaz soğuk geçtiğini, Amerikan askerlerine verilen postalların tasarımı yanlış olduğu için piyadelerin ayaklarını koruyamadığını, o yüzden askerlerin parmaklarının donup kangren olduğunu ve kesildiğini anlattı. Annen, zavallı Lenny'nin de bütün o sıkıntıları çektiğini söyleyip bunları anlatırken, Lenny'nin ellerinin de soğuktan zarar görmüş olduğunu anladın; çünkü parmak uçlarında bir tuhaflık olduğunu, normal yetişkinlerin parmaklarından daha sert ve buruşuk olduklarını fark etmiş, bunun genetik bir nedene bağlı olduğunu düşünmüştün, oysa şimdi savaş yüzünden olduğunu anlamıştın. Zaten çok sevdiğin Lenny artık gözünde yüce biri mertebesine ulaştı.

Baban senin kahramanın değilse, olamıyorsa, kahramanını başka yerlerde aramaktan vazgeçeceksin anlamına gelmezdi bu. Buster Crabbe ve filmlerdeki diğer kovboylar, az konuşan, bela aramayan ama bela gelip onları bulduğunda da cesaret ve beceriyle karşı koymasını bilen, iyi ile kötünün savaşında, sakin, onurlu tavırlarıyla ve canlarını tehlikeye atarak haklının yanında yer alan o adamlar, senin ilk kahraman modellerin, incelenip taklit edilmesi gereken erkek onurunun simgeleri oldu. Kadınlar da kahraman olabilir, zaman zaman erkeklerden bile daha cesur davranabilirlerdi; ama sen kız değil, oğlan olduğun ve büyüyüp erkek olmak kaderin olduğu için kadınlar hiçbir zaman benzemeye çalıştığın örnekler olmadı. Yedi yaşına geldiğinde kovboyların yerini, başta beyzbolcular ve futbolcular olmak üzere sporcular aldı; top

oyunlarında ustalaşmanın yaşam modeli olarak sana bir şeyler öğreteceğini düşünmüş olmana şaşırıyorum ama örnek önündeydi; çünkü artık kendin de bir sporcu, boş zamanda yapılacak bu uğraşı varlığının merkezi durumuna getirmiş bir çocuk olmuştun ve büyük sporcuların elli-altmış bin kişinin tezahüratıyla sarsılan stadyumlardaki gerilimli ölüm kalım mücadelelerinde gösterdikleri başarıyı gördükçe, onları senin dünyanın tartışma götürmez kahramanları olarak kabullendin. Ateş altındaki cesaretten ateş altındaki ustalığa, her tarafı kuşatan rakiplerin arasından kurşun gibi bir atışla topu yakalaması gereken oyuncuya verme ya da vur kaç yaparken orta sahaya çift sayı vurma yeteneğine açılan yelpazede artık manevi yücelikten çok, fizik gücü önem taşıyordu ya da fiziksel üstünlükler manevi değerlere dönüşüyordu; ama yine karşında örnekler vardı ve çocukluğunun ileri yıllarında bu hayranlığı derinleştirdin. Daha sekiz yaşına basmadan, ilk hayran mektubunu yazmış, Cleveland Browns' un oyun kurucusu, zamanın en büyük profesyonel oyuncusu Otto Graham'ı, New Jersey'deki doğum günü partine davet etmiştin. Graham, seni hâlâ şaşırtan bir jest yaparak Cleveland Browns'un antetli kâğıdına daktiloyla yazılmış kısa bir mektupla sana cevap verdi. Graham'ın o sabah yapması gereken başka işleri olduğunu belirterek davete katılmadığını söylemeye bile gerek yok; ama böyle olacağını bildiğin halde içten içe onun gelebileceğini düşünmüş, evinize geliş ânım kafanda yüzlerce kez kurmuş olmana karşın, cevap verme inceliğini göstermesi düş kırıklığını biraz azalttı. Birkaç ay sonra yerel lise futbol takımının oyun kurucusu ve takım kaptanı Bobby S.e mektup yazıp onun ne harika bir oyuncu olduğu konusundaki görüşlerini belirttin; o sırada tam bir haylaz bücür olduğun için mektubun gülünç gramer yanlışlarıyla, yanlış sözcük seçimleriyle dolu olsa da, hiç kusku-

suz böyle küçük bir hayranı olmasından duygulanan Bobby S. mektubuna cevap verdi ve futbol sezonu bittiği için seni özel konuğu olarak bir basketbol maçına davet etti (Bobby S. sonbaharda futbol, kışın basketbol, ilkbaharda da beyzbol oynardı ve her üç sporda da yıldızdı); ısınma sırasında sahaya inip kendini tanıtmanı söyledi, sen denileni yaptın ve Bobby S. seni oyunculara ayrılan sıraya oturttu, takımın diğer oyuncularıyla beraber maçı izledin. O sırada Bobby S. ancak on yedi-on sekiz yaşındaydı, daha yeniyetme bir ergen sayılırdı; ama senin gözünde takımdaki diğer oyuncular gibi yetişkin bir erkek, bir devdi. 1920'lerde yapılmış o lise spor salonunda mutluluktan gözlerin kamaşmış bir halde maçı seyrettin, çevrendeki kalabalığın gürültüsü seni hem öfkelendirdi hem coşturdu, *time-out*'larda hoplaya zıplaya sahaya çıkan amigo kızların güzelliğine hayran kaldın, bütün bunları görmeni sağlayan Bobby S.e olan hayranlığın daha bir pekişti; ama oyunla ilgili en ufak bir şey hatırlamıyorsun, ne bir şut ne bir ribaund ne de bir top çalma – anımsadığın tek şey orada olduğun, lise takımıyla aynı sırada oturduğun için duyduğun sevinç ve bu yüzden kendini bir Chip Hilton romanının sayfaları içine dalmış gibi hissetmen.

Aile dostunuz Roy B. bir zamanlar New York Yankees grubunun bir parçası olan efsanevi ikinci lig takımı Newark Bears'de üçüncü kale oyuncusuymuş. Sahada ne zaman yanlış yapsa, "Hooop," diye bağırdığı için Hooop lakabı takılan Roy hiç birinci lig takımlarına çıkamamış ama ileride büyük yıldız olacak bütün oyuncularla aynı takımda ya da karşı takımda oynamıştı ve 22. Otoyol'da ucuz erkek giyimi üzerine bir mağazası olan bu kısa boylu tıknaz adamın hızlı konuşmasını, coşkulu Hooop'larını herkes sevdiği için eski oyuncu arkadaşlarından ço-

ğuyla hâlâ görüşüyordu. Roy ile karısı Dolly'nin üç çocuğu vardı, üçü de kız olan çocukların hiçbiri beyzbolu sevmiyordu ve Roy senin hem bir taraftar hem bir oyuncu olarak beyzbola ne kadar düşkün olduğunu bildiği için, beyzbol geçmişini paylaşmak üzere seni bir oğul ya da yeğen, kısacası bir erkek çocuğu olarak kanatlarının altına aldı. 1956 ilkbaharında hafta içi bir gece tam yatağa gireceğin sırada telefon çaldı ve sıkı dur, karşında 1941'den o ayın başında emekli oluncaya kadar Yankees takımının Motosiklet lakaplı, iç saha savunma oyuncusu Phil Rizzuto vardı, sen Hooop'un yakın arkadaşı Paul musun, diye sorduktan sonra, o ünlü gevrek sesiyle, harika bir iç saha oyuncusu olduğunu duydum, sana merhaba ve çalışmaya devam demek istedim, dedi. Hazırlıksız yakalanmıştın, ne diyeceğini bilemedin, afalladın, dilin tutuldu, Rizzuto'nun sorularına ancak tek heceli sözcüklerle cevap verebildin; ama bu, gerçek bir kahramanla ilk konuşmandı ve sadece birkaç dakika sürdüğü halde bu beklenmedik görüşmeden onur duydun, o büyük adamla konuşmuş olduğun için kendini yücelmiş hissettin. Bir ya da iki hafta sonra postayla bir kartpostal geldi. Kartın ön tarafında floresan ışıkları altında bir kayıplar ordusu gibi, içlerinde gövdelerin olmadığı hayaletler gibi görünen erkek elbiselerinin sıra sıra asılı olduğu Hooop'un mağazasının resmi vardı. Kartın arkasında da elyazısıyla, "Sevgili Paul, acele et ve çabuk büyü. Cards takımı iyi bir üçüncü kale oyuncusu isteyebilir. Sevgiler, Stan Musial," yazıyordu. Phil Rizzuto'nun, kariyerini geride bırakmış mükemmel bir oyuncu olarak önemli bir yeri vardı; ama Adamım Stan lakaplı Musial başkaydı, o ölümsüzler arasında yer alanlardan biri, .330 ömür boyu başarı derecesiyle Ulusal Lig'de Ted Williams'la eşit duruma gelen ve hâlâ formunun zirvesinde olan, sol eliyle falsolu atışı ve sopasını şimşek gibi indirişiyle ünlü sert

bir oyuncuydu; onun bir öğleden sonra eski arkadaşına, merhaba, demek için Hooop'un mağazasına gittiğini, Hoop'un da her zamanki coşkulu tavrıyla, *çocuğa bir-iki satır karalaywer*, diye Musial'den küçük hayranına kısa bir not yazmasını rica ettiğini düşündün; sana sanki bir tanrı uzanıp alnına dokunmuş duygusunu veren o sözcükleri ellerinde tutuyordun işte. İyi kalpli Hooop'un en azından bir iyiliği, o güne kadar sana sunduğu bütün armağanları geride bırakan bir cömertliği daha oldu. Bir gün, Whitey Ford'la tanışmaya ne dersin? diye sordu. Yıl yine 1956'ydı ama ekim ayı yarılanmış, Dünya Kupası maçları sona ermişti. Whitey Ford'la tanışmayı tabii istediğini söyledin, şampiyon Yankee'lerin as vurucusu, beyzbol tarihinde en yüksek galibiyet yüzdesi olan vurucu, en iyi sezonunu daha yeni tamamlayan, kısa boylu, yakışıklı, solak Whitey Ford'la tanışmaya can atıyordun. Aklı başında kim istemezdi ki onunla tanışmayı? Böylece buluşma ayarlandı: Ertesi hafta bir gün senin okuldan dönmüş olacağın saat üç buçukla dört arasında Hooop ile Whitey arabayla gelip sizin evin önünde duracaklardı. Ne olabileceğini kestiremiyordun ama bunun uzun bir ziyaret olmasını, Hooop ile Whitey'nin oturma odanızda birkaç saat seninle oturup beyzbol sohbeti yapmalarını umuyor; Whitey'nin topa vurma sanatının inceliklerini, sırlarını anlatmasını bekliyordun; çünkü Whitey sana bakınca ruhunun derinliklerini görecek ve yaşın küçük olsa da o gizli bilgilerin açıklanabileceği kadar güven veren biri olduğunu anlayacaktı. Kararlaştırılan günde evin yakınındaki okuldan koşa koşa döndün ve bekledin, bir buçuk saat kadar süren; ama sana bir hafta gibi gelen zaman zarfında zemin kattaki odaları arşınlayarak bekledin; annenle baban işte, beş yaşındaki kız kardeşin Tanrı bilir nerede olduğu için Irving Caddesi'ndeki ahşap kaplama ufak evde yalnızdın, düşüncelerinle baş başaydın; o

büyük buluşma sinirlerini giderek geriyor, heyecanını giderek artırıyor, Hooop ile Whitey gerçekten gelecekler mi, yoksa randevuyu unuttular ya da beklenmeyen nedenler yüzünden geciktiler veya araba kazasında öldüler mi, diye meraktan kıvranıyordun; sonunda Whitey'nin sizin eve ayak basacağından umudunu kesmek üzereyken kapı çalındı. Kapıyı açtın, 1.67'lik Hooop ve 1.75'lik Yankee vurucusu sahanlıkta duruyorlardı. Hooop ağzı kulaklarına vararak gülümsedi, büyük usta da sert ama dostça bir biçimde tokalaştı. Onları içeri buyur ettin; ama Hooop ya da Whitey (hangisi olduğunu anımsaman olanaksız) gidecekleri yere geç kaldıklarını, sadece bir merhaba demek için uğradıklarını söyledi. Whitey Ford'un o gün evinize ayak basmayacağını ve hiçbir meslek sırrını açmayacağını anlayarak, uğradığın hayal kırıklığını gizlemek için elinden geleni yaptın. Üçünüz kapının ağzında durup, olsa olsa dört dakika kadar konuştunuz; bu senin beklentini karşılamaya yeterli bir süreydi ve eğer kapının önünde duran Whitey Ford'un sahici Whitey Ford olduğundan kuşkulanmaya başlamasaydın gerçekten de yeterli olurdu. Boyu bosu uygundu, Queens aksanı da yerindeydi ama yüzünde resimlerinden daha farklı bir şey vardı, fotoğraflardaki kadar yakışıklı görünmüyordu, yanaklarının yuvarlaklığı daha azalmış gibiydi ve saçları Whitey'ninki gibi sarı olmasına rağmen alabros kesilmişti, oysa gördüğün bütün fotoğraflarında saçı daha uzundu, hafifçe kabartılarak arkaya taranmıştı. Acaba gerçek Whitey Ford gelmekten caydı da, seni hayal kırıklığına uğratmak istemeyen Hooop onun yerine az çok Whitey'yi andıran bu adamı mı getirdi, diye düşündün. Kuşkularını gidermek için Whitey'yi ya da Whitey olmayan benzerini son sezonda yaptığı sayılar hakkında sorularla sıkıştırmaya başladın. Adam on dokuz ve altı, dedi, cevap doğruydu. İki virgül dört yedi, dedi, bu cevap da

doğruydu; yine de sahici olmayan Whitey'nin dokuz yaşındaki bir fırlamanın tuzağına düşmemek için gelmeden önce dersini çalışmış olabileceği düşüncesini kafandan silemedin ve Whitey tokalaşmak için sağ kolunu uzatınca Whitey Ford'un mu, yoksa bir başkasının mı elini sıktığından emin olamadın. Bunu hâlâ da bilmiyorsun. Ömründe ilk kez karşılaştığın bir durum seni mutlak bir belirsizlik alanına sürüklemişti. Kafanda bir soru oluşmuştu ve cevabı verilemiyordu.

Can sıkıntısını, derin düşüncelere ve hayallere dalmayı sağlayan bir kaynak olarak yabana atmamak gerekir; küçüklüğünde yalnız kaldığın, hiçbir şey yapmak istemediğin, minik kamyonların ve arabalarınla oynamayı, kırmızı ve yeşil plastikten minyatür kovboylarını ve Kızılderililerini hayalî baskınlara ve pusulara göndermek üzere yere dizmek zahmetine girmeyi ya da (kuşkusuz, mekanik şeyler konusundaki beceriksizliğin yüzünden hiç sevmediğin) Lincoln bloklarınla bir inşaata veya araç gereç takımınla bir yapıya başlamaya istek duymadığın, (yine son derece yeteneksiz olduğun ve zevk almadığın) resim yapmayı veya o aptal boyama kitaplarından bir sayfayı daha doldurmak için mumboyalarını aramayı canın çekmediği, dışarıda yağmur yağdığı veya hava evden çıkılamayacak kadar soğuk olduğu için keyifsiz bir uyuşukluk içinde somurtup oturduğun, henüz okuyamayacak, sana yoldaşlık etsin veya seninle oynasın diye bir arkadaşına telefon edemeyecek kadar küçük olduğun için pencerenin önüne oturup yağmurun camdan aşağı süzülüşünü seyrettiğin, bir atın, tercihen kovboy eyerli bir Palomino'n[1], at olmazsa da insanların her dediğini anlayacak kadar zeki, sen başı dertteki çocukları kurtarmak

1. Gövdesi altın sarısı, yele ve kuyruğu beyaz, at. *İzabel don* da denir. (Ç.N.)

gibi tehlikeli görevlere giderken yanında koşacak bir köpeğin olsa diye düşünerek geçirdiğin çocukluğunun o yüzlerce saati boyunca yaşamının nasıl farklı olabileceğini hayal etmediğin zamanlar, ebedi birtakım sorulara, dünya nasıl meydana geldi ve biz neden varız gibi, insanlar öldükten sonra nereye giderler gibi bugün hâlâ kendine sorduğun ve cevabını hâlâ bulamadığın sorulara kafa yoruyordun; o son derece ufak yaşlarında bile dünyanın belki bir cam kavanoz içinde olduğunu ve bir devin evindeki kilerin raflarına dizilmiş düzinelerle başka dünya-kavanozlarının yanında durduğunu kuruyor, hatta daha da baş döndürücü ama mantıken yadsınamayacak bir yaklaşımla eğer ilk insanlar Âdem ile Havva idiyse o zaman dünyadaki herkes kaçınılmaz olarak birbiriyle akrabadır, diye düşünüyordun. O korkunç can sıkıntısı, boşluk ve sessizlik içinde geçen upuzun saatler, dünyanın senin ekseninde dönmeyi durdurduğu koca sabahlar ve öğleden sonraları, yine de o çorak, anlamsız âlem içinde oynadığın bahçelerin çoğundan daha önemli oldu; çünkü orası kendine yalnız olmayı öğrettiğin yerdi ve insan ancak yalnızken özgürce düşünebilir.

Sık sık ve belirli hiçbir nedeni olmadan, kim olduğun konusunda ipin ucunu kaçırırdın. Sanki bedeninin içindeki varlık bir sahtekâra, daha doğrusu kimliksizliğe dönüşmüş gibi olur, benliğinin yavaş yavaş gövdenden dışarıya aktığını hissederken dünü mü yarını mı yaşadığını, karşındaki dünyanın gerçek mi, yoksa bir başkasının kurduğu hayalin bir parçası mı olduğunu kavrayamadan afallamış bir kimlik ayrışmasını içinde dolaşırdın. Bu olay çocukluğunda o kadar sık olurdu ki o zihinsel kaçış durumuna ad bile takmıştın. *Sislenme*, diyordun kendi kendine; *aklım sislendi;* bu transa benzer kopukluklar üç-dört dakikadan uzun sürmeyen geçici bir durum ol-

makla birlikte, içinin boşalır gibi olduğu o tuhaf duygu saatlerce sürerdi. Hoş bir duygu değildi bu ama seni korkutmaz, rahatsız etmezdi ve bildiğin kadarıyla bu durumun örneğin bitkinlik ya da fiziksel yorgunluk gibi tanımlanabilir bir nedeni de, başlayıp bitmesinin belirli bir düzeni de yoktu; çünkü tek başınayken de oluyordu, başkalarının yanındayken de. Gözün açıkken uyumuşsun ama aynı zamanda uyanıkmış, nerede olduğunun farkındaymış, yine de orada değilmiş, ağırlığı ya da cismi olmayan bir hayalet misali kendinin dışında boşlukta yüzüyormuş, içinde kimse olmayan et ve kemikten bir kabuk, olmayan bir kişiymişsin gibi anlaşılmaz, acayip bir duygu. Bu sislenmeler, ayda ya da iki ayda bir, bazen daha sık bazen daha seyrek olarak çocukluğun boyunca da, ergenlik çağının büyük bölümünde de sürdü; hatta şimdi bu ileri yaşında bile dört-beş yılda bir sadece on beş-yirmi saniye süren o duyguyu yine yaşıyorsun, bu da kendi bilincinden kaçma eğiliminden kurtulamadığını gösteriyor. Gizemli, anlaşılmaz ve ne zaman olacağı kestirilemeyen bu durum senin o zamanki ve arada sırada da şimdiki kimliğinin temel bir parçası. Bir başka boyuta geçiyormuşsun gibi, yeni bir zaman ve mekân konumlandırması içinde kendi yaşamına boş, kayıtsız gözlerle bakmak ya da ölümünün provasını yapmak, yok olduğun zaman neler olacağını öğrenmek gibi bir durum.

Ailen de, annen, baban, özellikle de onların berbat evliliği de bu anlatıda yer almalı; çünkü amacın çocuk zihninin nasıl çalıştığını irdelemek, her şeyden soyutlanarak kendine bakmak ve çocukluğunun iç coğrafyasını keşfetmek olsa da, bir ailenin, tuhaf bir ailenin parçasıydın ve çocukken nasıl biri olduğun büyük ölçüde, belki de tamamen o tuhaflığa bağlıydı. Anlatacağın korkunç hikâyeler, dramatik dayaklar ya da tacizler yok; ama mahzun

ya da üzüntüsünü dışa vuran bir yaratılışta olmadığın için yok saymayı yeğlediğin sürekli, derin bir hüzün vardı evde; kendi durumunu tanıdığın başka çocuklarınkiyle karşılaştıracak kadar büyüdüğünde, aile bağları kopuk bir ailen olduğunu, annenle babanın ne yaptıklarını bilmediklerini, çoğu karıkoca çocukları için korunaklı bir kale inşa etmeye çalışırken seninkilerin ancak yıkık dökük bir kulübe yapabildiklerini, o yüzden dış darbelere açık, korunaksız ve kırılgan olduğunu, hayatta kalabilmek için sertleşip güçlenerek kendini korumanın yolunu bulman gerektiğini anladın. Evliliğin onlara göre olmadığını fark ettin, sen altı yaşındayken annen çalışmaya başlayınca neredeyse hiç karşılaşmıyorlar, birbirleriyle konuşacak ortak bir konuları yokmuş gibi davranıyorlar, karşılıklı, soğuk bir kayıtsızlık içinde aynı evde yaşıyorlardı. Ne öfke patlamaları oluyordu ne kavgalar ne bağrışmalar ne de belirgin bir düşmanlık – sadece her ikisinde de bir sevgisizlik, tesadüfen aynı hücreye kapatılmış, günlerini surat asarak tamamlamaya çalışan iki mahkûm gibiydiler. Elbette sen ikisini de seviyor, aralarının düzelmesini, ilişkilerinin iyi gitmesini canı gönülden istiyordun ama yıllar geçtikçe umudunu yitirmeye başladın. Çoğu zaman ikisi de evde olmuyor, ikisi de geç saatlere kadar çalıyordu, ev her zaman boş gibiydi, ailece yemek yemeniz, dördünüzün bir araya gelmesi çok enderdi; yedi-sekiz yaşına geldikten sonra senin ve kız kardeşinin yemeğini çoğunlukla sen beş yaşındayken eve gelen ve uzun yıllar boyunca yaşamının bir parçası olan Catherine adındaki siyah yardımcınız hazırlardı, annenle baban boşandıktan, annen yeniden evlendikten sonra da annenin yanında çalışmaya devam etti, sen de o iyice yaşlanıp düşkünleşinceye, 1979'da babanın ölümünden sonraki mektuplaşmanıza kadar onunla ilişkini sürdürdün; ama Catherine hiçbir zaman anaç biri değildi, Maryland'in taşra-

sından gelmiş, birkaç kez evlenip boşanmış, konuşkan, şakacı, gizli gizli içki içen, Kool sigarasının külünü avucuna silkeleyen eksantrik bir kadındı, annenin yerini doldurmak yerine arkadaşın gibi davranırdı; o yüzden de sen ve kaygılı, kırılgan kız kardeşin çoğu zaman yalnız kalırdınız, kız kardeşin annenin gelmeye söz verdiği saatte gelmesini pencerenin önünde bekler, araba tam o saatte garaj yoluna girmezse annenin öldüğüne inanarak ağlamaya başlar, dakikalar ilerledikçe gözyaşları hıçkıra hıçkıra ağlamaya ve öfke nöbetlerine dönerdi, ancak sekiz, dokuz, on yaşlarında olan sen onu kötü bir şey olmadığına inandırmak, yatıştırmak için elinden geleni yapar ama onu çok nadiren sakinleştirebilirdin; yirmili yaşlarının başında tamamen dağıtan, yıllar içinde deliliğe sürüklenen ve bugün doktorlarla, psikofarmakolojik ilaçlarla ayakta tutulan zavallı kardeşin, o tuhaf aileden senden daha çok etkilendi, o tuhaflığın kurbanı oldu. Bu duruma annenin nasıl üzüldüğünü biliyorsun, babanın da o kendine özgü yol yordam bilmezliğiyle herhangi birini sevebilme becerisi ölçüsünde onu sevdiğini biliyorsun ama ikisi de işi yüzlerine gözlerine bulaştırdı ve daha küçük bir çocukken o felaketin bir parçası olman, hiç kuşkusuz içine kapanmana, hayatının büyük bölümünde tek başına odaya kapanan bir adama dönüşmene neden oldu.

Herkesin senin gibi düşünmediğini, senin kötülüğünü isteyen öfkeli, hırslı çocuklar olduğunu, doğruyu söylediğin zaman bile ilkelerinden şaşmamak için sana inanmayı reddedecek insanlar olduğunu anlaman epey zaman aldı. Sen insanlara güvenen, açıkyürekli bir çocuktun, her zaman başkaları hakkında iyi şeyler düşünerek onlara yaklaşırdın, bu davranışın da çoğunlukla karşılık bularak, çocukluğunda pek çok arkadaş edinmene yol açtı; o

yüzden arada bir kötü ruhlu bir çocukla, senin ve arkadaşlarının insanlar hakkında iyi düşünceler besleme kuralınızı reddeden, sırf keyif için anlaşmazlık ve kavga çıkaran biriyle karşılaştığın zaman çok ağırına giderdi. Burada sadece terbiyeden ya da nezaketin sağladığı sosyal yararlardan değil, bundan çok daha temel nitelikte olan ahlaki tavırdan, her şeyin üzerine bina edildiği ve eksikliği her şeyin çöküşüne neden olacak ahlak temelinden söz ediyorsun. Sence doğruyu söylediğin zaman senden kuşkulanılması, yalan söylemediğin halde sana yalancı denmesi kadar büyük bir haksızlık olamazdı; çünkü o durumda hakkını aramanın, seni suçlayana karşı kendini savunmanın çaresi yoktu ve öylesine bir manevi yaranın neden olduğu hayal kırıklığı içine işler, yüreğinde yanmaya devam eder ve asla söndürülemeyecek bir yangına dönüşürdü. İlk kez beş yaşındayken, kahraman Lenny'nin olduğu yaz, gündüz kampında bir başka çocukla yaptığın küçüğün de küçüğü tartışma yüzünden bu tür bir hayal kırıklığına uğradın, gülünç denecek kadar küçük bir tartışmaydı ama o zaman sen de küçüktün, içinde yaşadığın dünya da küçüktü ve o olay o sırada sana büyük bir şey gibi görünmese, etkisi büyük olmasa ne diye aklında kalacaktı; etki derken tartışmanın kendinden değil, sonrasında duyduğun öfkenin, doğru söylediğin halde karşındaki sana inanmayınca hissettiğin ihanete uğramış olma duygusunun etkisinden söz ediyorsun. Anımsadığın kadarıyla –hem de çok iyi anımsıyorsun– olay şöyle oldu: Senin grubundaki oğlanlar, yaz kampı döneminin son gününde salınelenmek üzere bir tür Kızılderili geçit törenine hazırlanıyorlardı; bu hazırlıklardan biri Calumet kabartma tozunun teneke kutusunu değişik renklerle boyayarak süslemek, içine kuru fasulye ya da çakıltaşı doldurup tenekenin dibine sap niyetine bir sopa geçirerek bir tören çıngırağı yapmaktı. Calumet kutusu-

nun kırmızı olduğunu, ön tarafında da kusursuz bir Kızılderili reisinin profili bulunduğunu anımsıyorsun; sen de özenle çalıştın ve elin resme yatkın olmadığı halde beklediğinden daha iyi iş çıkardın, yaptığın süslemeler boyası taşmadan, biçimi bozulmadan yapılmış güzel desenlerdi, bu başarınla gurur duyuyordun. Çocukların o gün yaptıkları bütün tören çıngırakları içinde seninki en güzeli değilse bile, en güzellerinden biriydi; ama herkes çıngırakların son rötuşunu yapamadan akşam oldu ve işin tamamlanması ertesi sabaha kaldı. Ne var ki, sen soğuk algınlığı yüzünden ertesi gün, belki ondan sonraki gün de kampa gidemedin, gittiğin gün kampın son günü, yani geçit töreninin yapılacağı gündü. O güzelim başyapıtını aramadık yer bırakmadın ama bulamadın ve çıngırakların arasında arayıp dururken sen yokken çocuklardan birinin çıngırağını aldığını anladın. Bir kamp yöneticisi (Lenny değil) kutudan başka bir çıngırak alıp onu kullanmanı söyledi; tabii bunun seni hayal kırıklığına uğrattığını söylemeye bile gerek yok; çünkü seninkinin yerine verilen çıngırak özensizce, üstünkörü yapılmış bir şeydi, senin yaptığınla hiç kıyaslanamazdı; ama herkesin senin süslediğini sanacağı bu utanç verici baştan savma çıngırağı kullanmak zorundaydın ve geçit törenine katılmak için yürümeye başlarken, senden daha büyük olan ve bütün yaz seninle uğraşan, sana hiçbir şey bilmeyen beş yaşında bir beceriksiz muamelesi yapan Michael adındaki çocuğun yanında buldun kendini; o çirkin çıngırağı kaldırıp Michael'a göstererek onu senin yapmadığını, çok daha güzelini yapmış olduğunu söyleyince, Michael, İyi uydurmuşsun, güzel hikâye, diye seninle alay etti, sen bu çıngırağın gerçekten seninki olmadığını söyleyerek kendini savunmaya çalışınca da sana yalancı deyip arkasını döndü. Belki önemsiz bir olaydı ama o anda nasıl için yandı, böyle haksızlığa uğradığın için nasıl

bir hayal kırıklığına uğradın; sadece haksızlığa uğradığın için değil, o haksızlık hiçbir zaman düzeltilemeyeceği için sarsıldın.

Çocukluğunun o erken yıllarından bir başka olay da, sen yedi ya da sekiz yaşındayken başka bir şehre taşınan ve hayatından tamamen çıkan Dennis adında biriyle ilgili. Artık belleğinden silinmiş olan o günlerdeki onca olay varken, bu hikâyenin de adil olmakla, hak yememekle, bir haksızlığı düzeltmeye çalışmakla bağlantılı olmasını ilginç buluyorsun. Galiba altı yaşındaydın. Birinci sınıfta Dennis'le aynı sınıftaydınız ve çok geçmeden yakın arkadaş oldunuz. Sınıf arkadaşının sakin, iyi huylu, her an gülmeye hazır ama gizli bir derdi varmış gibi biraz içine kapanık olduğunu anımsıyorsun; yine de sükûnetine ve o yaşta pek görülmeyen ağırbaşlılığına hayrandın. Dennis, kalabalık bir Katolik aileden geliyordu, birkaç hatta belki daha da çok kardeşten biriydi; hepsine yetecek kadar paraları olmadığı için, annesiyle babası ona pejmürde, elden düşme kıyafetler, ağabeylerinden kalma üstüne oturmayan gömlekler ve pantolonlar giydirirlerdi. Tam anlamıyla yoksul bir aile olmasalar da, ayakta kalmak için mücadele eden, nemli ve az eşyalı sayısız odası varmış gibi görünen büyük bir evde yaşayan bir aileydiler; öğle yemeği için oraya her gidişinde yemeği hep Dennis'in, ne iş yaptığını bilmediğin, sıcakkanlı, sevimli babası hazırlardı ama Dennis'in annesi pek ortalarda görünmezdi. Bütün gününü alt kattaki odalardan birinde tek başına geçirirdi, sen oradayken ortaya çıktığı nadir günlerde hep sabahlık ve terlikle, saçı başı dağınık bir halde dolaşırdı; zincirleme sigara tüttüren, bayağı görünüşlü, gözaltlarında mor halkalar olan, ürkütücü, cadı gibi biri gelirdi sana; çok küçük olduğun için onun ne gibi bir sorunu olduğunu, örneğin alkolik mi, hasta mı

veya ruhsal ya da zihinsel bir rahatsızlığı mı var kestiremezdin. Her halükârda Dennis'e acır, öyle bir anneyi çekmek zorunda olduğu için üzülürdün, elbette Dennis bu konuda tek laf etmezdi; çünkü küçük çocuklar en beteri de olsa ana babalarından şikâyet etmez, onları olduğu gibi kabullenip yaşamı sürdürürler. Bir cumartesi günü sen ve Dennis, sınıfınızdaki çocuklardan birinin doğum günü partisine davet edildiniz; o sırada herhalde yedi yaşına girmiş ya da girmek üzereydiniz. O tür toplantıların protokolünü iyi bilen annen, doğum günü çocuğu için gösterişli bir kâğıda sarılıp renk renk kurdelelerle bağlanmış bir armağan hazırlamıştı. Dennis'le ikiniz partiye gitmek üzere yaya olarak yola çıktınız ama her şey yolunda değildi; çünkü arkadaşının elinde bir armağan yoktu, ailesi armağan almayı düşünmemişti; Dennis'in senin koltuğunun altındaki pakete baktığını görünce kendini ne kadar kötü hissettiğini, eli boş gittiği için ne kadar utandığını fark ettin. Bunu konuşmuş olmalısınız. Dennis duygularını –o ezikliği, mahcubiyeti– seninle paylaşmış olmalı ama konuştuklarınızın tek kelimesini bile hatırlamıyorsun. Anımsadığın tek şey, hissettiğin acıma ve şefkat duygusu, arkadaşının üzüntüsü karşısında yüreğinin burkulması; çünkü bu çocuğu seviyordun, değer veriyordun ve acı çekmesine seyirci olmayı için kaldırmıyordu, o yüzden sadece Dennis'e değil, kendine de bir iyilik yaparak hiç düşünmeden elindeki armağanı ona verdin, o armağanın artık onun olduğunu ve doğum günü çocuğunun evine gittiklerinde paketi kendisinin vermesi gerektiğini söyledin. Dennis, Peki sen ne yapacaksın? dedi. Eğer bunu alırsam senin verecek bir şeyin kalmayacak. Sen, Aldırma, diye cevap verdin. Onlara armağanımı evde bıraktığımı, getirmeyi unuttuğumu söylerim.

Çoğunlukla söz dinlerdin, terbiyeliydin. Ama bir anda içinden gelip arkadaşına iyilik yaptığın o olay dışında, melek gibi bir çocuk sayılmazdın; bir başkası üzülmesin diye bencillikten uzak bir davranışla kendine ait şeyleri ona buna dağıtmak gibi bir huyun da yoktu. Her zaman doğru söylemeye gayret ederdin ama arada bir hatalarını örtmek için yalan söylediğin de olurdu; oyunlarda hile yapmıyor ya da arkadaşlarının eşyasını çalmıyor olmanın nedeni, iyi insan olmaya çalışmaktan çok, bu tür şeylerin aklını çelmemesiydi. Ama arada bir, daha doğrusu kesinlikle anımsadığın kadarıyla sadece iki kez, sapkın bir dürtüyle bir şeyleri yok etme, kırıp dökme, sabote etme, parçalama isteği duyduğun ve kişiliğine hiç uymayan, kendini tanıyamayacağın şeyler yaptığın oldu. Bunların ilki, beş yaşlarındayken 1940'lardan kalma, cam tüplerle, altı bin kabloyla dolu kocaman bir makine olan evin radyosunu sistematik bir biçimde sökmek oldu; bu vandallığa *bilimsel bir deney* tanımı yakıştırıp kendini kandırarak radyoyu sökmeye başlarken parçaları yeniden bir araya getirebileceğini düşünüyordun ama makinenin içindeki parçaları çıkarmaya devam ettikçe, bir biliminsanı olarak bunları yeniden monte edecek becerinin olmadığı anlaşıldı; buna rağmen sökmeye devam ettin, kutunun içindeki her bir cıvatayı, her bir kabloyu manyakça bir tutkuyla söktün ve bunu sadece yapmaman gereken, kesinlikle yasaklanmış bir hareket olduğunu bildiğin için yaptın. Seni o emektar Philco'ya hücum etmeye, içini dışına çıkarmaya, kullanılamaz hale getirip yok etmeye yönelten nasıl bir dürtüydü? Annenle babana mı öfkelenmiştin? Sana haksızlık ettiklerini düşündüğün bir şeyin hıncını mı çıkarıyordun, yoksa bazen küçük çocuklarda görülen bir dik kafalılık, isyankârlık nöbetine mi kapılmıştın? Hiçbir fikrin yok ama suçsuz olduğunda ısrar edip işlediğin suçun bilimsel bilgiye ulaşmak için yapıl-

dığını söylemene karşın fena halde cezalandırıldığın bugün gibi aklında. Ağaç olayını neden yaptığın ise daha büyük bir muamma; o da radyo tantanasından yaklaşık bir yıl sonra oldu, demek ki olsa olsa altı yaşındaydın, yine yalnızdın, keşke birlikte oyun oynayabileceğin biri olsa diye hayıflanıyordun, keyifsizdin, huysuzdun, yerinde duramıyor, evinizin arkasındaki bahçede dolaşıp duruyordun; tam o sırada çiçek tarhının yanındaki, gövdesi iki elinle kavrayabileceğin kadar incecik olan yeni dikilmiş cılız meyve fidanını kesmenin harika bir fikir olacağı aklına geliverdi. O kadar ufacık bir ağacın sorun olmayacağını düşünerek babanın baltasını almak için garaja gittin; balta çok eskiydi, hiç kuşkusuz Batı Yarıküresi'nde varlığını sürdürebilmiş en eski baltaydı, sapı neredeyse senin boyun kadardı, bıçağı da öylesine kalın, öylesine körelmiş, öylesine paslıydı ki, herhalde tereyağını bile zor keserdi. Üstüne üstlük çok ağırdı, arka bahçeye taşıyamayacağın kadar ağır olmasa da, ağacın yanına gidince baltayı başının yukarısına kaldıramayacağın, hızla savurup ağaca indiremeyeceğin kadar ağır olduğu anlaşıldı – sandığın gibi beyzbol sopası ağırlığında değildi, yedi sopa, yirmi sopa kadar ağırdı, o yüzden de yere paralel tutmakta bile zorlandın, kör baltayı ağaca saplarken bileklerin ve kolların büküldüğü için aynı hizada kesmeyi beceremedin ve altı ya da yedi hamleden sonra öylesine yorgun düştün ki vazgeçmek zorunda kaldın. Fidanın birkaç yerinde kabuğu yarmayı becermiştin, gri kabuk parçaları yukarıya doğru kıvrılmış, altındaki taze yeşil iç kabuk ve onun da altından sarı odun kısmı biraz ortaya çıkmıştı ama onun dışında ağacı devirme planın tamamen başarısız olmuştu, ağacın gövdesinde açtığın yaralar bile zamanla kapanacaktı. Yine aynı soru çıkıyordu karşına: Bunu neden yaptın? Neden yaptığını anımsamıyorsun –sadece yapmak istemiştin, yapmak ihtiyacı duymuş-

tun– ancak, bunun George Washington ve vişne ağacı hikâyesiyle, hani şu çocukluğunun vazgeçilmez Amerikan mitiyle, küçük George'un hiç nedensiz, sırf canı istediği için, ona iyi bir fikir gibi geldiği için ağacı kestiğini anlatan masalla ilintili olabileceğinden kuşkulanıyorsun; sanki her oğlan, çocukluğunun bir noktasında sırf kesmiş olmak için ağaç kesmeye yazgılıymış gibi sen de ağacı kesmeye tıpkı onun gibi canın istediği için karar vermiştin; ama George Washington ülkesinin, senin ülkenin babasıydı, onun için *–ben yalan söyleyemem* diye– yürekli davranıp yaptığı kötülüğü babasına itiraf etti, böylece dürüst bir çocuk, erdemli ve ahlaklı bir çocuk olduğunu kanıtlamış oldu; oysa sen hiçbir ülkenin babası değilsin, o yüzden çocukken bazen yalan söylediğin oldu, yalan söyledin; çünkü George Washington'ın aksine, önünde sonunda Tanrı'nın seni cezalandıracağını bilsen de durum gerektirdiği zaman yalan söyleyebiliyordun. Annenle baban cezalandıracağı yerde Tanrı'nın cezalandırması yeğdir, diye düşünüyordun.

Soylu ve saygın, onuru tartışılmaz olan, bütün Amerikalıların saygı duyduğu, taptığı Washington, Devrimci Savaş sırasında New Jersey topraklarında önemli çarpışmalarda savaşmıştı; her yıl generalin Morristown'daki karargâhına sınıf gezisi yapılırdı, orası Menlo Park'taki Edison Merkezi'nden bile daha kutsal sayılan bir ziyaretgâhtı. Elektrik ampulü ve fonograf harika buluşlardı ama sömürge mimarisi tarzındaki bu beyaz ev Amerika'nın kalbiydi, Columbia zaferinin yuvasıydı ve çocukluğunun o erken yıllarında sana Amerika ile ilgili her şeyin iyi olduğuna inanman öğretilmişti. Öğretmenleriniz size hiçbir ülkenin yaşadığınız cennetle karşılaştırılamayacağını; çünkü buranın özgürlükler ülkesi, fırsatlar ülkesi olduğunu söylerdi ve her çocuk ileride başkan olabileceğini hayal

edebilirdi. Yiğit Öncüler vahşi topraklarda bir ülke kurmak amacıyla okyanusu aştılar, onları izleyen yerleşimci kitleleri Amerikan Cennetini Atlantik'ten Pasifik'e, Kanada'dan Meksika'ya kadar bütün kıtaya yaydılar; çünkü Amerikalılar çalışkan ve zekiydi, yeryüzünde en çok buluş yapan, en çok yenilik getiren bir halktı ve her çocuk büyüyüp zengin ve başarılı biri olmayı hayal edebilirdi. Kölelik düzeninin kötü bir fikir olduğu doğruydu; ama Lincoln kölelere özgürlük vermişti ve bu talihsiz hata artık geçmişte kalmıştı. Amerika kusursuzdu, mükemmeldi. Amerika, savaşı kazanmış, dünyanın efendisi olmuştu, Amerika'dan çıkan tek kötü insan ülkesine ihanet eden ve bütün vatanseverler tarafından lanetlenen Benedict Arnold[1] adındaki haindi. Onun dışındaki bütün tarihî kişiler akıllı, iyi ve adildi. Her geçen gün yeni ilerlemeler kaydedildi, Amerika'nın geçmişi ne kadar olağanüstüyse, geleceği daha da güzel olacaktı. Ne kadar şanslı olduğunu hiç aklından çıkarma. Amerikalı olmak, insanın yaratılışından bu yana insanlığın gelmiş geçmiş en büyük atılımıdır.

Elbette babanın binalarında yaşayan o zavallı, yoksul siyahlar hakkında tek kelime edilmiyordu, Kore'deki askerlerin giydiği postallarla ilgili tek sözcük yoktu ama o uzun yaz sona erdikten sonra sen Lenny'yi düşünmeye devam ettin ve soğuktan donup morarmış, kesilmiş ayak parmaklarının, on binlerce kesilmiş parmağın, soğukta titreyen, donan askerlerin ayaklarından kesilip bir ev kadar geniş alanda yükselen dağ gibi parmaklar yığınının, kül tablasından taşmış sigara izmaritlerine benzeyen görüntüsü gözünün önünden bir türlü gitmedi.

1. Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda general olan, sonradan İngilizlerin safına geçerek İngiliz ordusunda savaşan bir subay. (Ç.N.)

1952 yılının sonbaharında, ömründeki ilk başkanlık kampanyasına tanık oldun, Eisenhower ile Stevenson'ın yarıştığı kampanya. Ailen Demokratları tutuyordu, yani Illinois'de de Demokratları destekliyordunuz; ama Stevenson'dan yana olmak, seni âşık olduğun yuvarlak yüzlü, bücür Patty F. ile karşı karşıya getirdi; kız saçlarını örerdi, beline kadar inen o birbirinin eşi iki örgü senin aklını başından alıyordu, ta ki gönlünün çelinmesi birdenbire büyük bir hayal kırıklığına dönüşünceye kadar; çünkü bir sabah okulun önündeki basamaklara oturmuş anaokulu öğretmeninizin kapıyı açıp sizi içeriye almasını beklerken kızın Cumhuriyetçilerin kampanyasındaki bir şarkıyı söylediğini duydun, saldırgan, hakaret dolu niteliğiyle seni şoke eden bir şarkıydı: *Stevenson bir pisliktir, Stevenson pisliğin teki, Eisenhower daha güçlü, Stevenson bir pislik!* Nasıl olurdu da sen ve sevdiceğin, yeni başkanın kim olması konusunda aynı görüşü paylaşmazdınız? Politikanın pis bir iş, herkesin istediği gibi saldıracağı, sert, sonu gelmez bir çatışma olduğunu anladın ve başkanlık seçimi gibi o kadar uzak, o kadar soyut bir meselenin seninle karşı tarafın ateşli taraftarı olduğu ortaya çıkan tombiş Patty'nin arasında bir uçurum açmış olmasından acı duydun. Birlik bütünlük ve uyum içindeki Amerika masalına, herkesin toplumun yararı için birlikte mücadele ettiği fikrine ne oldu, diye soruyordun kendine. Birine pislik demek ciddi bir suçlamaydı. Bu sözler, ülkelerin en mükemmeli olan bu ülkede sözümona egemen olan uygarca ilişkileri yok ediyor ve sadece Amerikalıların bölünmesini değil, o bölünmelerin çoğu kez çirkin niyetler ve karalayıcı hakaretlerle ateşlendiğini de kanıtlıyordu. O dönemde Soğuk Savaş zirveye tırmanmıştı, Kızıllara duyulan korku en zehirleyici aşamasına gelmişti ama sen bunları kavrayamayacak kadar küçüktün ve 1950'lerin başlarında çocukluğunu sürerken "za-

manın ruhu" diye tanımlanan genel geçer görüşlerin yükselttiği şamatadan duyabildiğin tek şey Komünistlerin Amerika'yı yok etmeye hazırlandıklarını ilan eden davulların sesiydi. Hiç kuşkusuz bütün ülkelerin düşmanları olduğunu söylüyordun kendine. Zaten bu yüzden savaşılıyordu ama Amerika, İkinci Dünya Savaşı'nı kazandığına ve dünyadaki bütün diğer ülkeler üzerinde üstünlüğünü kurduğuna göre, komünistler neden Amerika'nın kötü, yok edilmeye müstahak bir ülke olduğunu düşünüyordu? Onlar geri zekâlı mı diye düşünüyordun, yoksa Birleşik Devletler'e olan düşmanlıkları, dünyanın başka yerlerindeki insanların yaşam biçimi konusunda başka görüşleri, *Amerika aleyhtarı* fikirleri olmasından mı kaynaklanıyordu ve eğer öyleyse bütün Amerikalılar için aşikâr olan Amerika'nın büyüklüğünü öteki halklar göremiyor muydu? Eğer onlar bizim gördüğümüzü göremiyorsa, bizim gördüğümüzün gerçek olduğunu kim iddia edebilirdi?

Asker postalları hakkında tek söz edilmiyordu, Kızılderililer konusundan da çok nadiren söz ediliyordu. Onların sizden önce burada yaşadıklarını, şimdi Amerika denilen topraklara beyaz Avrupalıların bu kıyılara gelmeye başlamasından iki bin yıl önce yerleştiklerini biliyordun ama öğretmenlerin Amerika'dan söz ederken Kızılderililer bu hikâyede hemen hiç yer almıyordu. Onlar yerlilerdi, bizim aborijinlerimizdi, bir zamanlar dünyanın bu bölgesinde hüküm sürmüş yöre halkıydı ve yüzyılın ortalarında onlar hakkında Amerika'da birbirine taban tabana zıt iki görüş egemendi, o görüşleri savunan tarafların her biri eşit konumda, kendi iddiası gerçekmiş gibi davranıyordu. Televizyonda seyrettiğiniz siyah beyaz kovboy filmlerinde, Kızılderililer mutlaka gaddar katiller, uygarlık düşmanları, sırf sadistçe keyifleri için beyaz

yerleşimcilere saldıran talancı iblisler olarak gösteriliyordu. Öte yandan Calumet kabartma tozu kutusunun, beş yaşındayken geçit töreni için boyayıp süslediğin o teneke kutunun üzerinde Kızılderili reisinin krallara yaraşır soyluluktaki resmi vardı, katıldığın Kızılderili geçit töreni de, Kızılderililerin acımasızlığıyla değil, bilgeliğiyle, doğayı Beyazlardan daha derinlemesine kavrayışıyla, evrenin ebedi güçleriyle aynı yönelişte olmalarıyla ilintiliydi ve inandıkları Yüce Ruh, hayalindeki şiddet ve amansız cezalarla hüküm süren Tanrı'dan çok daha cana yakın ve merhametli bir ilah gibi görünüyordu sana. Daha sonra ikinci ya da üçüncü sınıftayken ilk Şükran Günü'nü canlandıran temsilde Vali William Bradford rolünü oynarken, Kızılderililerin iyi kalpli bir halk olduğunu, onların cömertliği ve sürekli yardımı olmasa, bol bol yiyecek armağan etmemiş ve bu topraklar hakkında bildiklerini paylaşmamış olsalar yerleşimcilerin Yeni Dünya'daki ilk kışlarını sağ salim aşamayacaklarını bilerek cömert Squanto ve Massasoit[1] ile birlikte töreni idare ettin. Birbiriyle çelişen iddialara göre hem şeytandılar hem melek, hem şiddet uygulayan ilkellerdi hem de soylu vahşiler, aynı gerçeğin birbiriyle uzlaşmaz iki görüntüsüydü bu ama bu kafa karışıklığı içinde bildiğin kadarıyla senin iç dünyanın en gizli bölümünü besleyip geliştiren üçüncü bir terim vardı: *Vahşi Kızılderili*. Bu sözler, yaramazlık yaptığın, her zamanki sessiz sakin tavrın ele avuca sığmaz bir şamatacılığa ve isyankârlığa dönüştüğü zaman annenin kullandığı bir terimdi; çünkü gerçekten de içinde vahşi olmayı isteyen, bir Kızılderili olduğunu, elinde yay ve okla yarı çıplak bir halde büyük çam ormanlarında dolaştığını, palomino atınla ovalarda dörtnala koştur-

1. Amerika'ya ilk gelen Beyazlara yardım etmiş, destek vermiş olan Kızılderili liderleri. (Ç.N.)

duğunu, aşiretinin diğer savaşçılarıyla birlikte buffalo avladığını kurduğun hayallerinde su yüzüne çıkan bir dürtü vardı. *Vahşi Kızılderili*, şehvetle, özgürlükle, serbestlikle ilintili ne varsa hepsini temsil ediyordu, beyaz şapkalı kovboy kahramanların süperegosuna, rahatsız ayakkabılar, çalar saatler, havasız, aşırı sıcak sınıflardan oluşan baskıcı dünyaya karşı libidal arzulara yol veren *id*'i simgeliyordu. Filmler ve fotoğraflar dışında tabii hiç Kızılderili görmemiştin; ama Kafka'nın da hayatında hiç Kızılderili görmemiş olması onun "Kızılderili Olmak İsteği" başlıklı tek paragraflık bir öykü yazmasına engel olmamıştı: "Bir Kızılderili olsa insan, her an tetikte, koşan bir at üzerinde, rüzgâra karşı eğilip bükülen..." bütün kısıtlamaları silkip atmak, kapıp koyuvermek, Batı kültürünün aptallaştırıcı geleneklerinden kaçmak isteğini tam anlamıyla yansıtan tek cümlelik bir öykü. Üçüncü ya da dördüncü sınıfa geldiğinde şunu anlamıştın: 1620'lerde buraya gelen Beyazlar o kadar azdı ki, çevrelerindeki aşiretlerle barış yapmaktan başka seçenekleri yoktu ama İngiliz göçmenler akın akın gelmeye başlayıp da Beyazların sayısı arttıkça durum tersine döndü ve Kızılderililer yavaş yavaş dışlandılar, mallarına el konuldu, öldürüldüler. *Soykırım* sözcüğünü henüz bilmiyordun ama televizyonda gösterilen eski kovboy filmlerinde Kızılderililer ile Beyazların birbirlerine saldırdıklarını seyrederken, o filmlerde anlatılandan başka bir şeyler daha olduğunu anlıyordun. Saygı duyulan tek Kızılderili, Maskeli Süvari'nin sadık dostu olan ve aktör Jay Silverheels tarafından canlandırılan Tonto'ydu, onun cesaretine, zekâsına, uzun, düşünceli suskunluklarına hayrandın. Beşinci sınıfa geldiğinde, yani on-on bir yaşlarındayken *Mad* dergisinin tutkulu bir okuru olmuştun ve o sıralarda derginin bir sayısında yayımlanıp meşhur olan *Maskeli Süvari* parodisinde, haksızlıklarla mücadele eden maskeli intikam-

cıyla sadık yoldaşı kendilerini bir anda düşman Kızılderili savaşçıların karşısında bulurlar. Maskeli Süvari, arkadaşına dönüp, "Tonto, biz galiba kuşatıldık," der. Kızılderili de, "*Biz* derken neyi kastediyorsun?" diye karşılık verir. Özellikle sonu hiç de şakayla bitmediği için çok incelikli ve çok komik olan bu espri hoşuna gitti.

Anne Frank'ın Hatıra Defteri. Hindistan bağımsız bir ülke oldu. Henry Ford öldü. Thor Heyerdahl 101 günde salla, Peru'den Polinezya'ya gitti. Arthur Miller'dan *Bütün Oğullarım.* Tennessee Williams'dan *Arzu Tramvayı.* Ölü Deniz elyazmaları bulundu. Birleşik Devletler'in batısındaki bir çölün üzerinde bir Amerikan jet uçağı ses duvarını aştı. Truman, George C. Marshall'ı dışişleri bakanı yaptı ve Marshall Planı başladı. Giacometti'nin heykeli *İşaret Eden Adam.* Albert Camus'den *Veba.* Birleşmiş Milletler, Filistin'in bölünmesi planını açıkladı. Actor's Studio, New York'ta kuruldu. André Gide, Nobel Ödülü'nü kazandı. Pablo Casals, Franco iktidarda olduğu sürece konser vermemeye ant içti. Al Capone öldü. ABD'de şekerin karneyle dağıtımı beş yıl sonra sona erdi. Jackie Robinson birinci ligde oynayan ilk siyah beyzbolcu oldu. Truman bütün devlet çalışanlarının sadakat yemini etmesini gerektiren 9835 sayılı İdare Yasasını[1] imzaladı ve televizyonda halka sesleniş konuşması yapan ilk başkan oldu. Mickey Spillane'den *Kanun Benim.* Thomas Mann'dan *Dr. Faustus.* Amerikan Aleyhtarı Faaliyetler Komitesi, film endüstrisindeki komünist etkisini soruşturmaya başladı. Charlie Chaplin *Monsieur Verdoux*'yu çevirdi. Dünya Kupası'nda Yankeeler, Dodger'ları yendi. Maria Callas ilk kez sahneye çıktı. New York'a

1. Sadakat Yasası da denilen bu yasa, devlet kurumlarında çalışan komünistleri bulup kökünü kazımak bahanesine dayanıyordu. (Ç.N.)

yetmiş santim kar düştü, şehrin tarihindeki en müthiş kar fırtınası yaşandı. Jacques Tourneur'ün yönettiği *Out of the Past* (Darağacımı Yükseğe Kur veya Geçmişten Kaçış), ayrıca *Body and Soul, Brute Force, Crossfire, Born to Kill, Dead Reckoning, Desperate, Framed, Kiss of Death, Lady in the Lake, Nightmare Alley, Possessed, Railroaded, Dark Passage* ve *They Won't Believe Me* adlı filmler. Rastgele, birbirinden bağımsız olaylar, onları yan yana getiren tek özellik hepsinin de senin doğduğun 1947 yılında meydana gelmiş olması.

Masmavi yaz göğünün aydınlığında bir an gümüşi bir ışık gibi parlayıp neredeyse görünemeyecek kadar hızla geçen uçakları, süpersonik jetleri anımsıyorsun, o uçaklar ufukta gözden kaybolduktan az sonra hava dört yanda millerce uzağa yayılan gök gürültüsü gibi bir gümbürtüyle patlayarak ses duvarının bir kez daha aşıldığını gösterirdi. Beklenmedik bir anda gelen, korkunç uğultusunun ta uzaktan duyulmasından saniyeler sonra tepenizde bitiveren bu uçakların gücü seni ve arkadaşlarını şaşkına çevirir, o gümbürtülü makineler üzerinizden hızla geçip gidene kadar seyretmek için o anda oynadığınız oyunu yarıda bırakır, hepiniz başınızı kaldırıp beklerdiniz. Havacılık mucizelerinin yaşandığı bir dönemdi, hep daha, daha da hızlı, hep daha, daha da yüksekten uçan uçaklar, gövdesi olmayan, kuştan çok egzotik balıklara benzeyen uçaklar, savaş sonrasındaki bu uçan makineler Amerikalı çocukların gözünde öyle önemliydi ki, yeni uçakların kartları içinde pembe bir çiklet de olan beşlik ya da altılık paketlerde, tıpkı beyzbol ya da futbol kartları gibi dağıtılıyordu; kartın bir yüzünde bir beyzbolcu veya futbolcu yerine uçağın fotoğrafı olurdu, arka tarafında da uçakla ilgili bilgiler yer alırdı. Sen ve arkadaşların bu kartları biriktirirdiniz; beş-altı yaşlarındaydın, bu uçaklara bayılı-

yordun, seni büyülüyorlardı; bir hava saldırısı tatbikatı sırasında sınıf arkadaşlarınla birlikte okulun koridorunda, yerde oturduğunu (hem de son derece net bir biçimde) anımsıyorsun şimdi; bu tatbikatlar yine beklenmedik zamanlarda sıcak ya da soğuk bahçeye çıkarıldığınız ve okulun gözlerinizin önünde yandığını hayal ettiğiniz yangın tatbikatlarına benzemezdi; çünkü hava saldırısı tatbikatında çocukları içeride tutarlar, güya yüksekten uçan komünist uçaklarının atacağı füzeler, roketler, bombalardan korumak için sınıflarda değil, koridorlarda toplarlardı; işte sen de uçak kartlarını ilk kez o tatbikatlardan birinde gördün; ciddiyetle yürütülen bu uygulamalar, muhtemel bir ölüme ve yok olmaya karşı yapılan bu yararsız hazırlıklar sırasında konuşmanıza izin verilmediği için o sessizliği bozmaya kalkışmadan sırtını duvara dayayarak sus pus oturuyordun, çocuklardan biri o sabah bir paket uçak kartı getirmiş, sessizce oturan arkadaşlarına göstermek için elden ele geçiriyordu, kartlardan birine bakma sırası sana gelince uçağın tasarımına, tuhaf ve alışılmamış güzelliğine, arşıâlâda, o saf, sonsuz ateş âleminde baştan aşağı kanat, baştan aşağı uçuş olarak doğmuş o madeni hayvana hayran kaldın ve katıldığın hava saldırısı tatbikatının tam da böyle bir uçağın, ülkenin düşmanları tarafından karttakine benzer biçimde yapılmış bir uçağın saldırısından nasıl korunacağını öğretmek üzere yapıldığı aklının ucundan geçmedi. Korkmuyordun. Bombalar ya da roketler tepene iner diye hiç kaygılanmaz ve hava saldırısı tatbikatını haber veren alarm düdüğünü sevinçle karşılardın; çünkü bu birkaç dakikalığına sınıftan çıkabilmek ve o sırada öğretilen hangi ders ise onun angaryasından kurtulmak demekti.

1952'de, yazı Lenny ile geçirdiğin, ilkokula başladığın, Eisenhower-Stevenson seçim kampanyasının yapıldığı

ve beş yaşına bastığın yıl, Amerika'da çoğu çocuk 57 626 kişinin yakalandığı, 3 300'ünün öldüğü, pek çoğunun da sakat kaldığı bir çocuk felci salgını oldu. İşte asıl korku oydu. Bombalar ya da nükleer saldırı değil ama çocuk felci. O yaz mahallenin sokaklarında gezinirken küme küme toplanıp kaygılı fısıltılarla konuşan kadınlara, bebek arabalarını süren ya da köpeklerini gezdiren kadınlara, gözlerinde dehşet, fısıltıya indirilmiş seslerinde dehşet olan kadınlara rastlıyordun, hepsi de *polio*'yu, her yere yayılan, herhangi bir erkeğin, kadının, çocuğun bedenine gece ya da gündüz her an saldırabilecek olan o belayı konuşuyordu. Ondan da beteri, en yakın arkadaşının evinin karşısında oturan, annenin dediğine göre çok parlak zekâsı, büyük şeyler başarabilecek bir geleceği olan Franklin adındaki Harvard öğrencisi şimdi kanserle savaşarak ömrünü tüketiyor, yataktan çıkamıyor, ecelini bekliyordu; arkadaşın Billy'ye her gidişinde Billy'nin annesi bahçeye çıkınca Franklin rahatsız olmasın diye alçak sesle konuşmanızı tembih ederdi. Frank'in sokağın karşısındaki bütün pencerelerinin perdesi kapalı, artık orada kimse yaşamıyormuş gibi ürkütücü bir sessizliğe bürünmüş beyaz evine bakar ve eskiden birkaç kez gördüğün uzun boylu, yakışıklı Frank'in üst kattaki yatak odasında ağır ve acılı ölümünü bekleyerek beyaz yatağında yattığını hayal ederdin. Çocuk felci salgınının neden olduğu korkuya karşın, hastalığa yakalanan kimseyi görmemiştin, oysa Franklin sonunda tıpkı annenin söylediği gibi öldü. Cenaze töreni günü evin önüne siyah arabaların dizildiğini gördün. Altmış yıl sonra o siyah arabalar ve beyaz ev hâlâ gözünün önünde. Sence onlar, hâlâ kederin en özetlenmiş, en çekirdek amblemi.

Yahudi olduğunu anladığın ânı tam olarak anımsayamıyorsun. Kendini bir Amerikalı olarak tanımlayacak yaşa

gelmenden bir süre sonra gibi görünüyor ama yanılıyor olabilirsin, Yahudilik en başından beri senin bir parçan olmuş olabilir. Annen de, baban da dindar ailelerden gelmiyordu. Evde herhangi bir dinî gelenek uygulanmaz, cuma akşamları Şabat yemeği yenmez, mum yakılmaz, yılın herhangi bir cuma akşamı ya da cumartesi sabahı şöyle dursun, büyük dinî bayramlarda bile sinagoga gidilmez, senin yanında tek kelime İbranice konuşulmazdı. Arada bir akrabalarla birlikte Hamursuz Bayramı'nda yemek yenir, Noel'in kutlanmamasını dengelemek üzere her aralık ayında Hanukkah armağanları verilirdi; katıldığın tek ciddi dinî tören sen sekiz günlükken, herhangi bir şey anımsayamayacak kadar küçükken gerçekleşti, o da yeni doğmuş benliğinle atalarının Tanrısı arasındaki sözleşmeyi mühürlemek için penisinin ucundaki derinin çok keskin bir bıçakla kesildiği sünnet ya da *bris* töreniydi. Annenle baban dinlerinin şartlarını yerine getirmek konusunda son derece umursamaz olmalarına karşın Yahudi olduklarını açıkça söylerler, Yahudi olmaktan tedirginlik duymazlar; yüzyıllar boyunca kendilerini çevreleyen Hıristiyan âlemi içinde kaybolmak için ellerinden geleni yapan, Katolikliğe veya Protestan mezheplerinden birine dönen, öz benliklerine sırt çevirip geçmişlerini yok eden sayısız Yahudinin aksine bunu saklamaya kalkışmazlardı. Evet, annenle babanın ayakları yere sağlam basardı, kimliklerini hiçbir zaman sorgulamazlardı; ama küçükken dininle, geçmişinle ilgili herhangi bir şeyi sana aşılamaya çalışmadılar. Onlar, kendi göçmen ailelerinin mücadeleleri sonucunda tamamen asimile olmuş Amerikalı Yahudilerdi; o yüzden de senin kafandaki Musevilik kavramı her şeyden önce yabancı olmakla ilintiliydi, o yabancı varlığın örneği de hâlâ çoğunlukla Yidiş dilini konuşup okuyan, ağır aksanı yüzünden İngilizcesini anlayamadığın babanın annesiydi; bir de bazen anne-

nin ailesinin New York'taki evlerine uğrayan uzak akrabadan biri vardı, ince uzun yapılı, iyi terzi elinden çıkma yelekli takım elbiseler giyen, uzun siyah bir ağızlıkla sigara içen, sofistike bir kozmopolitan olan Joseph Stavsky adındaki bu adamın Lehçe aksanlı İngilizcesini kolayca anlıyordun; bu tür şeyleri anlayabilecek yaşa geldiğinde (Yedi mi? Sekiz mi? Dokuz mu?) annen kuzen Joseph'in savaştan sonra annenin ailesinin yardımıyla Amerika'ya geldiğini, Polonya'dayken evli ve iki kız babası olduğunu ama karısıyla kızlarının Auschwitz'de öldürüldüklerini, Joseph'in de Varşova'da varlıklı bir avukatken şimdi New York'ta düğme satarak geçinmeye çalıştığını anlattı. O sırada savaş biteli yıllar olmuştu ama savaş hâlâ vardı, senin ve tanıdığın herkesin çevresinde hâlâ devam ediyordu, hem sadece arkadaşlarınla oynadığın savaş oyunlarında değil, bütün akrabalarının evlerindeki konuşmalarda da hâlâ varlığını sürdürüyordu; Nazilerle ilk kez küçük New Jersey kentinin arka bahçelerinde hayalî bir asker olarak karşı karşıya geldiysen de, Nazilerin Yahudilere, örneğin Joseph Stavsky'nin karısıyla kızlarına, ailenin bireylerine sırf Yahudi oldukları için neler yaptıklarını çok geçmeden anladın ve kendinin de bir Yahudi olduğun gerçeğini şimdi kesinlikle kavramış olduğun için Nazileri artık sadece Amerikan ordusunun düşmanları olarak değil, canavarca bir kötülüğün timsali, dünyayı yok edebilecek gayriinsani bir güç olarak görüyordun ve Naziler yenildiği, yeryüzünden silinip süpürüldüğü halde, senin hayalinde yaşıyorlar, şeytanca ve sinsice fırsat kollayan, her an saldırıya hazır, son derece güçlü bir ölüm birliği olarak senin içinde gizleniyorlardı ve sadece bir Amerikalı değil aynı zamanda Yahudi olduğunu anladığın andan itibaren, rüyalarına küme küme Nazi askeri üşüştü, geceleri kendini onlardan kaçarken, can havliyle umutsuzca koşarken buluyordun, açıklık alanlarda, labi-

rent gibi karmaşık ormanlarda seni vurmaya, kollarını bacaklarını koparmaya, seni kazığa bağlayıp yakarak küle dönüştürmeye kararlı silahlı Naziler, yüzleri olmayan Alman askerleri peşini bırakmıyordu.

Yedi ya da sekiz yaşındayken gerçeği kavramaya başladın. Yahudiler görünmeyen varlıklardı, Amerikan yaşamında oynadıkları herhangi bir rol yoktu, kitapların, filmlerin, televizyon şovlarının kahramanı olmuyorlardı. Doğduğun yıl en iyi film Oscar'ını alan *Centilmen Anlaşması*[1] dışında, ne Bernstein ya da Schwartz adında bir kovboy vardı ne Greenberg veya Cohen diye bir özel detektif ne de ailesi doğu Polonya'nın veya Rusya'nın gettolarından göç etmiş bir başkan adayı. Gerçi 1930'lar ve 1940'larda sivrilmiş bazı boksörler vardı, futbolda savunma oyuncusu Sid Luckman, beyzbol alanında da üç ünlü oyuncu vardı (Hank Greenberg, Al Rosen ve 1955'te Dodgers'a giren Sandy Koufax) ama onlar kabul edilmiş normun öylesine göze batan istisnalarıydı ki, demografik sürprizler, istatistiki sapmalar olarak nitelendiriliyorlardı. Yahudiler keman ve piyano çalabiliyordu, bazen senfonik orkestraları yönettikleri de oluyordu ama popüler şarkıcıların ve müzisyenlerin hepsi ya İtalyan, ya siyah ya da Güneyli dağ köylüleriydi. Evet vodvil oyuncuları vardı, evet (Marx Kardeşler, George Burns gibi) komedyenler vardı ama hiçbir film yıldızı yoktu, Yahudi doğumlu aktörler bile her zaman adlarını değiştiriyorlardı. George Burns, Nathan Birnbaum olmuştu. Emmanuel Goldenberg, Edward G. Robinson'a dönüşmüştü. Issur Danielo-

1. Laura Z. Hobson'un romanından sinemaya uyarlanan, Elia Kazan'ın yönettiği, başrollerinde Gregory Peck, Dorothy McGuire, John Garfield'in oynadığı, bir gazetecinin antisemitik hareketleri araştırmak için Yahudi kimliğine büründüğü film. (Ç.N.)

vitch, Kirk Douglas olmuş ve Hedwig Kiesler, Hedy Lamarr olarak yeniden doğmuştu. Uydurma konusu ve dindarlık taslayan yaklaşımları nedeniyle (Yahudi olmayan bir gazeteci Yahudilere karşı önyargıyı açığa çıkarmak için Yahudi kimliğine bürünür) ılımlı bir yapıt olan *Centilmenlik Anlaşması*'na 1947 yılında Yahudilerin Amerikan toplumundaki yerlerini gösteren bir enstantane olarak bakmak çok şey öğretir. Bir çocuk olarak içine doğduğun işte böyle bir dünyaydı ve Almanların 1945'te yenilmiş olmasının antisemitizmin kökünü kazımış olduğunu veya olabileceğini varsaymak mantıklı olsa da, ülkendeki iç cephede değişen fazla bir şey yoktu. Üniversitelere alınacak öğrenci sayısını belirleyen kotalar hâlâ yürürlükteydi, kulüplere ve diğer kuruluşlara üye olmak hâlâ sınırlıydı, haftalık poker partilerinde anlatılan Yahudi fıkraları hâlâ delikanlıları güldürüyordu ve Shylock hâlâ halkının baş temsilcisi olarak hüküm sürüyordu. Senin büyüdüğün New Jersey kentinde bile, henüz anlayamayacak ya da farkına varamayacak kadar küçük olduğun görünmez bariyerler, engeller vardı; ama en iyi arkadaşın Billy ailesiyle birlikte 1955'te oradan taşınınca, ertesi yıl da Peter ortadan kaybolunca –bu taşınmalar seni hem şaşırtan hem üzen, ayrılık acısı veren olaylardı– annen pek çok Yahudinin Newark'tan banliyölere taşındığını, onların da herkes gibi ev sahibi olmak istediğini, o yüzden de Hıristiyan olmayan ev sahiplerinin çoğalması üzerine aşırı tutucuların oralardan kaçtığını anlattı. Antisemitik terimini kullanmış mıydı? Anımsamıyorsun ama söylediklerinin ne anlama geldiği açıktı: Yahudi olmak demek diğer herkesten farklı olmak, bir kenarda kalmak, bir dışarlıklı, bir yabancı olarak görülmek demekti. Ve o zamana kadar kendini has kan bir Amerikalı, *Mayflower* soyundan gelen herkes kadar Amerikalı olarak görmüş olan sen, senin kendilerinden

olmadığını düşünenler olduğunu, evim dediğin yerde bile tam anlamıyla evinde olmadığını anladın.

Bir şeyin parçası olmak; ama yine de bir parçası olamamak. Çoğunluk tarafından kabullenilmek, yine de bir takım kişiler tarafından kuşkuyla süzülmek. Küçüklüğünde Amerikan farklılığı[1] denilen başarı hikâyesine dört elle sarıldıktan sonra, giderek kendini o hikâyenin dışında bırakmaya, içinde yaşadığın dünyadan farklı bir dünyaya ait olduğunu, geçmişinin Doğu Avrupa'nın uzak köşelerindeki bir yere demir attığını, eğer babanın ailesi ve annenin ailesi dünyanın o bölgesinden zamanında ayrılmayı akıl edememiş olsalar hemen hemen hiçbirinizin kurtulamayacağını, neredeyse her birinizin savaşta öldürülmüş olacağını anlamaya başladın. Hayat güvenli değildi. Ayaklarının altındaki toprak her an kayabilirdi ve ailenin Amerika'ya gelmiş olması Amerika tarafından kurtarılmış olması demek değildi, Amerika seni bağrına basmış demek değildi. Sempati duyguların toplumdan dışlananlara, hor görülenlere, kötü muameleye maruz kalanlara, topraklarından sürülüp soykırıma uğratılan Kızılderililere, buraya zincirlenerek getirilen Afrikalılara yöneldi ve Amerika'yı reddetmesen, hâlâ senin yerin, senin ülken olduğu için reddedemesen de, o ülkede yeni bir sakınma ve tedirginlik duygusuyla yaşamaya başladın. Küçük dünyanda tavır koyma fırsatları azdı; ama öyle bir fırsat yakaladığında elinden geleni yapıyordun; sana Yahudi piçi, Yahudi boku, diyen senden büyük oğlanlarla dövü-

1. Amerikan farklılığı ya da istisnası (*American exceptionalism*) kuramı; ABD'nin diğer ülkelerden "nitelik olarak farklılığı" görüşüne dayanır. İlk kez 1840'larda öne sürülen bu görüş, Amerika'nın feodal yapısı olmadan bir devrimle meydana gelen "ilk yeni ülke" olmasından ve özgürlük, eşitlik, bireysellik, cumhuriyetçilik, halkçılık ve liberal ekonomi ilkelerinden oluşan "Amerikanizm" ideolojisini yaratmasından kaynaklanıyordu. (Ç.N.)

şüyordun; okuldaki Noel kutlamalarına katılmayı, yıllık Noel toplantısında Noel ilahileri söylemeyi reddediyordun, o yüzden sınıftaki herkes diğer sınıflarla birlikte prova yapmak üzere toplantı salonuna giderken öğretmenlerin senin sınıfta yalnız kalmana izin veriyorlardı. Sıranda otururken bir anda seni kuşatan sessizliğin, üzerinde Roma rakamları olan eski mekanik saatin yelkovanından gelen tik takların ortasında, kendi isteğinle dışlanan, tutumunu inatla sürdüren ama gururlu, inadıyla gurur duyan, olmadığın biriymiş gibi yapmayı reddettiğin için gurur duyan biri olarak Poe ve Stevenson ve Conan Doyle okurdun.

Senin kafanda bunların dinle ya çok az ilgisi vardı ya da hiç yoktu. Kendini güçsüzlüğün güçleriyle aynı safa koyuyor, başkalarından farklı olduğunu kabullenerek ruhsal veya zihinsel güç kazanmayı umuyordun; *Yahudi* sözcüğü teolojik bir sistemi değil, bir insan kategorisini, İkinci Dünya Savaşı'nın felaketlerinde doruğa ulaşan bir mücadele ve dışlanma tarihini simgeliyordu ve seni ilgilendiren de işte o tarihti. Ancak, sen dokuz yaşındayken ailen yerel sinagoglardan birine katıldı. Bunun bir reform cemaati olduğunu söylemeye gerek yok elbette; çünkü Museviliğin o basitleştirilmiş, sulandırılmış kolu, senin ailen gibi insanların, sadece atalarıyla olan bağlarını güçlendirmek isteyen, vasat, dinle ilişkisi olmayan, dinin şartlarını yerine getirmeyen Amerikalı Yahudilerin çıkarlarına hizmet ediyordu. Dobra dobra –ama hiç kuşkusuz tamamen doğru olarak– söyleyecek olursak, Hitler'in yüzünden olmuştu bu. Savaş sonrasında Amerika'da Yahudi yaşam tarzının canlanması, doğrudan doğruya ölüm kamplarının bir sonucuydu ve senin ailen gibi insanları sinagoga yönlendiren mekanizma suçluluk duygusuydu; çocuklarına dinlerini öğretmedikleri takdirde

Musevilik kavramının Amerika'da giderek silinip kaybolacağı korkusuydu. Baban çocukluğunda Musevi eğitimi almamış, Bar Mitzvah'ına[1] hazırlanmak için uyması zorunlu koşulları yerine getirmemişti, bir sosyalistin kızı olan annen ise ömründe sinagogdan içeriye adımını atmamıştı; ama ikisi kafa kafaya verip kendilerinin yapmadıklarını sana yaptırmaya karar verdiler ve dördüncü sınıfa başladığın eylül ayında İbrani okuluna[2] da kaydoldun; bu da her salı ve perşembe öğleden sonraları saat dörtten beş buçuğa kadar, her cumartesi sabahı da dokuz buçuktan öğlene kadar sinagogdaki derslere katılman demekti. Din okuluna gitmek yerine yapmak isteyeceğin bin tane başka şey vardı ama upuzun dört yıl boyunca haftada üç kez, okula hapsolmanın her ânından nefret ederek, ayaklarını sürüye sürüye o can sıkıcı hapishaneye gittin; Museviliğin esaslarını yavaş yavaş öğrendin, Eski Ahit'in çoğunluğu korkudan ödünü patlatan başlıca hikâyelerini okudun; seni en çok ürküten de Kabil'in Habil'i öldürmesi (Tanrı, Kabil'in armağanını neden kabul etmemişti?), Nuh ve Tufan (Tanrı kendi yarattığı dünyayı neden yok etmek istemişti?), İbrahim'in İsmail'i neredeyse kurban ettiği an (Bir adamdan oğlunu öldürmesini isteyen nasıl bir Tanrı'dır?), Yakup'un Esav'dan "ilk oğulluk" hakkını çalması (Tanrı neden bir vicdansızı, bir hilekârı kutsar?) hikâyeleriydi; bu hikâyelerin hepsi de sana yerine göre öfkeli ve deli bir psikopat, alıngan bir çocuk, gözü dönmüş bir cani gibi görünen Tanrı hakkındaki olumsuz görüşünü pekiştiriyor, çok küçükken hayal

1. Bar Mitzvah, erkek çocukların 13 yaşına gelince Musevilerin görevlerini üstlenebilecek kadar büyüdüklerini belirtmek için yapılan tören. Bu tören kız çocukları için 12 yaşında yapılır ve buna Bat Mitzvah denir. Bu tören çocuğun ergenlik çağına denk gelir. (Ç.N.)

2. İbrani Okulu, Hıristiyanların Pazar Okulu gibi din eğitimi veren ve İbranice öğreten okuldur. (Ç.N.)

ettiğin Tanrı'dan çok daha ürkütücü ve tehlikeli bir figür olarak gösteriyordu. Bunlar yetmiyormuş gibi, bir de sadece oğlanların olduğu bir sınıftaydın; onların çoğu okul konusunda senden bile daha isteksizdi, bu zorunlu fazladan öğrenimi sadece dünyaya gelmiş olmak günahının haksız cezası gibi gören, kıçlarına arı kaçmış gibi yerinde duramayan ve öğretmenin ağzından çıkan her kelimeye isyankâr bir öfke duyan on beş yirmi Yahudi çocuğu; öğretmen de Fish[1] diye talihsiz bir adı olan, kısa boylu, tıknaz, iri suratlı, geniş alınlı, ders saatinin büyük bölümünü ağzından tükürükler saça saça çocuklara susun diye haykırarak, yumruğunu masaya vurarak geçiren bir haham yardımcısıydı. Zavallı Haham Fish. Vahşi Kızılderililerle dolu bir odaya tıkılmıştı ve haftada üç kez kafasının derisi yüzülüyordu.

Ailenden ilk kez sekiz yaşındayken ayrıldın. Bu senin fikrindi, beş yaşından bu yana en yakın arkadaşın Billy, şimdi uzakta, son üç yılınızı birlikte geçirdiğiniz kentten çok uzakta bir yere taşınmış olduğundan onunla yeniden yakın olabilmek için tek şansın Billy'nin ağabeyiyle birlikte gittiği New Hampshire'daki yaz kampına katılmaktı, seni de oraya göndersinler diye ailene yalvaran sendin; temmuz başından ağustos sonuna kadar sekiz hafta süren bu yatılı kamp, o zamana kadar evinden bir geceden daha fazla uzak kalmamış olan küçük bir çocuk için gerçekten uzun bir süreydi. O uzun süreli ayrılığa dayanamayacağından korkan annen gitmen konusunda çekimserdi ama sonunda annenle baban seni hayal kırıklığına uğratmamak için (belki de oraya gitmezsen yazı nasıl geçirebileceğini kestiremedikleri için) gitmene izin ver-

1. (İng.) Balık. (Ç.N.)

diler. 1955 yılında New Jersey'den New Hampshire'ın Beyaz Dağlar, diye bilinen kuzey orta bölgesine gitmek için uzun bir otomobil yolculuğu yapmak gerekliydi; çünkü o sırada en azından ülkenin o kesiminde eyaletler arası otoyollar yoktu, ebeveynlerinle birlikte yaptığın o bitmek tükenmek bilmez yolculuğu, arabanın arka koltuğunda on, on bir, belki de on iki saat yol aldığınızı anımsıyorsun; şimdi düşünüyorsun da, kuzey yönündeki o yolculuğun ara yerde bir otel ya da motelde mola vererek iki güne yayılıp yayılmadığını bir türlü çıkaramıyorsun. Bu ayrıntıyı hiç anımsamıyorsun, tıpkı annenle baban seni kampa bırakıp giderlerken onlara güle güle dediğini hatırlamadığın gibi; demek ki o andaki düşüncelerinden ve duygularından hiçbir iz yok – üzülüyor muydun, seviniyor muydun, korkuyor muydun yoksa heyecanlı mıydın, keşke gelmeseydim mi diyordun, yoksa kararınla gururlanıyor muydun, hiç bilmiyorsun. O sekiz haftayla ilgili olarak en iyi hatırladığın şeyler çeşitli kokular, çevreyi kuşatan çam ormanlarının hiç eksilmeyen kokusu, kaldığın barakayla yemekhane arasındaki çok çiğnenmiş patikayı kaplayan tozları kavuran öğle sonu güneşinin kuru kokusu, ilkel bir ahşap yapıdaki pisuar işlevi gören uzun bir yalaktan ve kapısı olmayan bir sıra oturak bölmesinden oluşan tuvaletin kokusu, adımınızı attığınız anda bir amonyak dalgası halinde burun deliklerinize hücum eden, hiç unutamadığın o keskin ve yoğun sidik kokusu. Yeşil yün battaniyeler altında geçen serin geceler, doğanın harikalarına ve bütün çocukların kenarlarından gri tüyler çıkan bandanalar takıp Yüce Ruh'un ihsanlarına övgüler düzdüğü uydurma Kızılderili kamp ateşleri, beyzbol, at binmek, ok atmak, atış alanında .22' lik tüfekle ateş etmek, gölde yüzmek, çırılçıplak suya dalmak. Oradayken kendini her şeyden uzakta hissediyordun, o uzun araba yolculuğu sanki seni dünyanın öteki ucuna

götürmüş gibi, tanıdığın, bildiğin her şeyden uzaklardaymışsın hissini ömründe en çok o zaman duydun. Tuhaftır, Billy'yi ve diğer çocukları pek hatırlamıyorsun, sürekli olarak her gün karşılaştığın yenilikler hemen hemen tüm ayrıntıları zihninden silmiş gibi, sadece iki olayı açık seçik anımsıyorsun. Birincisi, annenin babasının hiç haber vermeden, beklenmedik ziyareti oldu; büyükbaban erkek arkadaşlarıyla birlikte her yıl Maine' de yaptığı haftalık tatiline giderken yol üstünde sana uğradı; bu tatilin başlıca uğraşı "ıstakoz tutmak"tı, bu da yanlış bir tanım; çünkü ıstakoz balık tutar gibi tutulmaz, suya tahta kafesler indirilir ve ıstakozların o kafeslere girmesi umuduyla kayıkta oturup beklenir, bu sana çok sıkıcı bir bekleyiş gibi görünse de, "ıstakoz tutmak" aynı zamanda içki içip sigara tüttürmek, poker oynamak ve açık saçık fıkralar anlatmak demekti; çünkü fıkra anlatmakta ve evli olmadığı kadınlarla gezip tozmakta kimse büyükbabanın eline su dökemezdi, katıldığı gruplara can katardı, sen de onu çok severdin. Seni görmeye geldiği gün, öğle yemeği ile akşamüstü etkinlikleri arasında verilen bir saatlik dinlenme süresinin ortasındaydın ve her zaman yaptığın gibi okumak ya da mektup yazmak yerine uyuyup kalmıştın; çocukken komadaymış gibi derin bir uykudaydın; hiç kimsenin ya da hiçbir şeyin, ne dolunun ne gök gürültüsünün ne üzerine üşüşen sivrisineklerin ne de en yüksek marş sesinin böleḃileceği bir uykuya dalmıştın; o yüzden büyükbaban gelip de kâmp yöneticilerinden biri seni dürtükleyerek uyandırmayı başarınca yarı uykuda, kafan sersemlemiş bir halde, kim olduğunu, hatta var olup olmadığını bile kestiremeden uyandın ve sendeleyerek dışarıya çıkıp kampın girişindeki ofiste seni bekleyen büyükbabanın yanına gittin. Onu gördüğüne tabii ki çok sevinmiştin ama henüz kendini toparlayamadığın, kafanın karışıklığından, şaşkınlıktan kurtulmaya

çalıştığın için konuşmayı, onun sorularına bir-iki sözcükten daha uzun cevaplar vermeyi beceremiyordun ve o kısa sohbetiniz sırasında bir yandan da, acaba hâlâ uykudayım da büyükbabamın geldiğini rüyamda mı görüyorum, diye düşünüyordun; çünkü onu ilk kez takım elbisesi, kravatı ve beyaz gömleği dışında bir kıyafette görüyordun; büyükbaban yakası açık, kısa kollu, renkli gömleği içinde ne kadar dazlak ne kadar göbekli görünüyordu; sen tam büyükbabanın da senin kadar yakından izlediği beyzbol konusunu açıp rahat rahat konuşmaya başlayacağın sırada, o dizlerine vurup ayağa kalktı ve yola koyulması gerektiğini söyledi. Bir an oradaydı, bir an sonra yoktu, tıpkı kötücül bir hayalet gibi. Kendini toparlayıp doğru dürüst konuşamadığın, geri zekâlı bir et yığını gibi davrandığın için kendinden iğrendin; ama birkaç gün ya da birkaç hafta sonra bir sabah kalkıp da yatağını ıslatmış olduğunu görünce kendinden daha da beter tiksindin. Bu sorun çocukluğun boyunca yakanı bırakmadı, senin yaşında çocuklar için olağandan çok daha uzun süre, beş yaşını, altı yaşını geçene kadar bu belayla, şilteyi korumak için yıllarca altına serilen muşambanın verdiği eziklikle yaşadın; annen bunun psikolojik bir bozukluktan ya da idrar torbanın hassasiyetinden kaynaklanmadığını, uykun çok derin olduğu, rüyalar tanrısı Morpheus seni yalnızca kucaklamakla kalmayıp yatağa bastırdığı, ezdiği için uyanamadığını söylerdi (Haklı olup olmadığını kim bilebilir?), o yıllarda annen kim bilir kaç kez gecenin bir yarısında parmaklarının ucuna basarak odana girmiş, seni uyandırıp tuvalete götürmüştür, kim bilir kaç kez seni rüyalar âleminden çekip çıkarmaya çalışmış da başaramamıştır? Altı ya da yedi yaşına geldiğinde bu sorunun büyük ölçüde üstesinden geldin, geceleri altına işemenin ayıbı bitip tükenmez bir işkence olmaktan çıktı; ama arada bir yine eskisi gibi oluyor, ayda veya iki ayda bir

tekrarlanıyordu ve sabahları o soğuk, ıslak çarşafın üzerinde uyanmak öylesine moral bozucu, öylesine çocukça ve aptalca görünüyordu ki, acaba hiç büyüyemeyecek miyim, diye merak ediyordun. Sekiz yaşındayken de yine aynı şeyi yaptın. Hem de herkesin durumu bildiği halde bu konuda tek kelime etmediği aile yuvasının koruyucu kanadı altında değil, senin yanı sıra yedi çocuğun ve yirmili yaşlarının başındaki bir yöneticinin de kaldığı yaz kampı barakasında. Neyse ki olay bir pazar günü, yani kalk borusunun her zamankinden geç çaldığı, kahvaltı otuz ya da kır beş dakika yerine bir saatten fazla sürdüğü haftanın tek gününe denk geldi de öteki çocuklar yemekhaneye gitmek üzere barakadan çıkıncaya kadar bekledin, sonra yataktan kalkıp sidikli pijamanı kirli çamaşır torbasına sokuverdin. Kahvaltı sofrasında diğerlerine katıldığında ise bundan sonra ne yapacağını düşünerek paniğe uğramış bir halde oturdun. Yatağa işemek berbat, gururunu ve yeniyetme onurunu zedeleyen bir şeydi; ama işin ortaya çıkması, öteki çocukların alay konusu olman, hiçbir zaman silinmeyecek bir bebek, bir şapşal damgası yemen, küçük düşmen daha da beterdi. Zaman azalıyordu, on beş-yirmi dakika içinde herkes barakaya dönecekti, ne yapacağını bilemediğin için yöneticiyle konuşma riskini göze aldın; George adındaki bu genç sessiz sakin, ağırbaşlı, o güne kadar sana hep iyi davranmış olan biriydi ama yaptığını itiraf ettiğinde seninle alay etmeyeceğinden nasıl emin olabilirdin? Ama bir an önce barakaya gidebilmek için yemekhaneden çıkmana George'dan başka kim izin verme yetkisine sahipti? Başka seçeneğin yoktu, onunla konuşmaktan ve seninle alay etmeyeceğini ummaktan başka çaren yoktu; sen de kalktın, masanın başında oturan George'un yanına gidip fısıldayarak bir kaza olduğunu söyledin, çarşafını yıkayıp barakanın arkasına asmak üzere erken çıkmak

için izin istedin. George başıyla onaylayıp hemen gidebileceğini söyledi. İşte o kadar – hiç beklemediğin bir şefkat ve anlayış mucizesi; ama o kadar da tuhaf değilmiş meğer; çünkü birkaç saat sonra kendisinin de senin yaşındayken benzer sorunlar yaşadığını anlattı. Yataklarını ıslattıkları için acı çekenlerin, suçluluk duyanların gizli kardeşlik grubunun bir üyesiymiş o da. Fırlayıp koşa koşa barakaya gittin, suç kanıtı olan o Fransa haritasına benzer sarı lekeli beyaz çarşafı yataktan çıkardın, insanın burnunun direğini kıran, ciğerlerine dolan sidik kokulu tuvalete koşup musluklardan birinde lekeyi yıkadın. Kimseye yakalanmadın. George'un merhameti seni ayıplanmaktan, yaptığın anlaşılınca duyacağın sarsıcı utançtan kurtarmıştı ama ucu ucuna kurtulmuştun, birkaç dakika, hatta birkaç saniye içinde her şey bitebilirdi, yüreğinin gümbürtüsü ne kadar korktuğunun kanıtıydı.

Bu hikâyeyi, sonu iyi biten, korkuyla beklediğin hiçbir şeyin olmadığı bu eski anıyı şimdi neden hatırlıyorsun? Çünkü o olay, yüreğini hızla çarptıracak kadar korktuğun gibi olmasa da birtakım sonuçlar doğurdu. Bir sırrın vardı. Bütün dünyadan saklaman gereken bir kusurun vardı ve bunun keşfedilme olasılığı aklına gelince duyduğun akla hayale sığmayacak perişanlık, seni ikiyüzlülük yapmaya, dünyaya gerçek yüzün olmayan bir yüzü göstermeye zorluyordu. O sabah George kendisinin de bir zamanlar aynı sırrı gizleyerek yaşadığını itiraf edince, çoğu kişinin, hatta belki herkesin sırları olduğunu, dünyadaki bütün insanların dikenden örülmüş aynı suçluluk çelengini, yüreklerini parçalayan aynı utancı taşıyarak dolaştıklarını, ikiyüzlü davranmak, dünyaya gerçek yüzleri olmayan bir yüzü göstermek zorunda kaldıklarını kavradın. Dünyayla ilgili bu görüş ne anlama geliyordu? Dünyadaki herkesin az ya da çok gizlediği bir şeyler ol-

duğu, hepimizin aslında göründüğümüzden başka olduğumuz, kimsenin kim olduğunu bilmenin olanaksız olduğu anlamına geliyordu. Şimdi düşünüyorsun da, acaba o sırları bilememek duygusu mu senin kitaplara düşkünlüğüne neden oldu, diye merak ediyorsun; çünkü romanlardaki karakterlerin sırları sonuçta daima ortaya çıkar.

O yaz, evini özlediğini söylemek abartı olur. Hayır, anneni babanı özlemedin, halinden yakınan mektuplar yazmadın, oradan kurtarılmak arzusu duymadın; New Hampshire'ın çam ormanlarındaki o uzun tatilden hoşnuttun, yine de tam olarak beklediğin gibi olmamıştı, kendini biraz tükenmiş ve yalnız hissediyordun ve ertesi yıl yaz gelip de annen kampa yine gitmek isteyip istemediğini sorunca, istemediğini, evde kalıp yazı arkadaşlarınla beyzbol oynayarak geçirmeyi yeğlediğini söyledin. Bunun verilebilecek en akıllıca karar olmadığı sonradan anlaşıldı; çünkü günde üç-dört saat top oynadığın halde, oyun oynamadığın zaman doldurman gereken daha pek çok saat kalıyordu, hele yağmurlu sabahlarda oyun oynayamayınca ne yapacağını kestiremediğin uzun saatler boyu boş kalıyordun; o yalnız geçen saatler sonuçta sana bir birikim sağladıysa da, 1956 yazında hiç de öyle gelmiyor, kendini yitip gitmiş gibi hissediyordun. Hâlâ ilk bisikletine, annenle babanın altı yaşındayken aldıkları o eski iki tekerlekli, ayak frenli, geniş lastikli eski, turuncu bisikletine biniyordun (ertesi yıl boyun uzayınca daha büyük, şık, siyah, el frenli ve ince lastikli bir bisiklete terfi edecektin), her sabah o fazlasıyla küçük bisiklete atlayıp arkadaşın Peter J.in yaklaşık çeyrek mil uzaktaki evine gidiyordun. Beyzbol sahası Peter'ın evinin arka bahçesiydi, tabii nizami bir saha değildi ama o zaman sana kocaman görünen, en azından dokuz yaşındakilerin oyunu için yeterli büyüklükte yıpranmış otlar ve toprakla kaplı, ara

kaleler yerine taşların yerleştirilmiş ve ana kaleyi göstermek için toprağa bir üçgenin çizilmiş olduğu bir açıklıktı; oyun oynanacağı sabahlar elinizde eldivenleriniz ve sopalarınızla sekiz-on kişi orada toplanır, iki takıma ayrılırdınız ve herkes hiç değilse bir kez atış yapmak istediği için yerlerinizi sırayla değiştirirdiniz; pek çok maç yapar, her gün iki kez oynardınız, hatta bazen üç oyun oynadığınız olurdu; bütün maçları ciddiye alır, canla başla oynardınız, herkes sayı yapan vuruşların (topu sahanın solundaki çalılıkların arkasına gönderen vuruşların) çetelesini tutardı, o yazın en dolu saatleri, arkadaşının arka bahçesindeki uydurma sahada oynayarak, elli sayı vuruşu yaparak, yüz kez koşup kaleye vurarak, beş yüz kez de topu çalılıkların arkasına göndererek geçti.

Sınıftaki çocuklar içinde en çok Peter'ı severdin, artık orada olmayan en yakın arkadaşın Billy'nin yerini almıştı; ama o da bir yıl içinde başka bir kente taşınacak ve yaşamından temelli çıkıp gidecekti. Onun ailesinin neden gittiğini bilmiyorsun, o yüzden onların gidişini annenin hep yaptığı gibi semtte çok fazla Yahudinin yerleşmesine bağlamayacaksın; ancak arkadaşının ailesinin sana başka dünyadan gelmiş biri gözüyle baktığı da su götürmezdi; özellikle de bir öğleden sonra sana öfkelenip evden kovan ve oraya bir daha ayak basmanı yasaklayan, beyaz saçlı, İngilizceyi bozuk şiveyle konuşan İsveçli büyükbabası. O olay arka bahçede beyzbol oynadığınız yazdan bir süre sonra, belki eylül başlarında, sahici ya da sahte Whitey Ford'la tanışmandan yaklaşık bir ay önce oldu; bir gün okuldan çıktıktan sonra Peter'la beraber onun evine gittiniz, hava yağmurlu olduğu için evden dışarı çıkamadınız, sonunda bodrumu karıştırmak niyetiyle aşağıya indiniz. Eşya sandıklarının, örümcek ağlarının ve kullanılmayan mobilyaların arasında, o güne ka-

dar ikiniz de elinize golf sopası almamış olduğunuzdan size önemli bir keşif gibi görünen bir golf sopası takımı buldunuz; yerin altındaki odanın nemli ortamında sopayı sırayla kaldırıp sallamaya başladınız; çünkü bodrumda çok fazla eşya olduğundan ikinizin aynı anda sopayı sallayabileceği kadar yer olmadığı için işi sıraya bindirmiştiniz. Bir ara sopayı yeniden sallamaya hazırlanırken, sen hiç farkında değilken Peter daha iyi görebilmek için yaklaştı ama senin sopayı döndürme çemberinin içine kadar girdi ve sen onun geldiğini duymadığın, görmediğin için herhangi bir engelle karşılaşmayı beklemeden, sopanın bomboş havada döneceğinden kuşku duymadan sopayı iki elinle tutup kollarını iyice gererek sopayı arkaya doğru döndürdün; ama Peter boşluktan başka bir şey olmaması gereken alanın eşiğini geçtiği için arkaya doğru savurduğun sopa yarı yerde sert bir şeye çarptı ve hareketinin engellenmesinden bir saniye sonra da bir çığlık, birdenbire patlayan, bodrumun duvarlarına çarpıp yankılanan bir çığlık duydun. Demir sopanın ucu Peter'ın alnına gelmiş, deriyi sıyırmıştı, yaradan kan akıyor, arkadaşın da acıyla kıvranıyordu. Dehşete kapıldın, korkudan ödün patladı, suçsuzdun ama suçluluk duyuyordun; senin yardım etmek için bir şeyler yapmana fırsat kalmadan, Peter'ın büyükbabası merdivenlerden koşa koşa inerek bodruma geldi, seni bir yana iterek derhal evden çıkıp gitmeni söyledi. O sırada bile, adamın neden böylesine kızdığını anladın; o anda öfkesine hâkim olamaması çok doğaldı; çünkü golf sopasıyla kafası yarılan torunu kanlar içinde ağlıyordu ve bu senin suçun olsa da olmasa da sevgili torununun yaralanmasından sen sorumluydun, o yüzden hırsını senden aldı. Ancak, o öfkeyi her ne kadar anlıyorsan da, o şiddette bir öfkeyi çok ender gördüğünü, belki de hiç görmediğini de söylemek gerekir. Muazzam bir öfkeydi, ancak Eski Ahit'teki Tanrı'ya, en kötü

kâbuslarındaki o kindar ve cana kıyıcı Yehova'ya yaraşır bir gazap patlamasıydı; ihtiyarın sana bağırıp çağırmasını dinlerken seni sadece o an eve göndermekle kalmayıp arkadaşının evine bir daha gelmeni yasakladığı anlaşıldı; sana bir işe yaramaz, hain bir çocuk olduğunu söyledi ve *bizim senin gibilerle işimiz olmaz*, dedi. Yumruk yemişçesine sarsılmış bir halde ve Peter'ın yaralanmasına sebep olduğuna üzülerek sendeleye sendeleye oradan çıktın ama en kötüsü ihtiyarın kafanda çınlayan sözleriydi. *Senin gibilerle* derken ne demek istediğini merak ediyordun. Arkadaşlarına golf sopasıyla vurup kafalarını kanatan bir çocuk gibi mi demek istemişti, yoksa daha uğursuz, ruhundaki hiç silinmeyecek bir lekeyi mi kastetmişti? *Senin gibiler* sözü pis Yahudi demenin bir başka biçimi miydi? Belki öyleydi. Ama belki de değildi. O akşam annene golf sopasını, kanı ve arkadaşının büyükbabasını anlattığın zaman, annenin ağzından *belki* sözcüğü hiç çıkmadı.

Ertesi yaz yine New Hampshire'daki yatılı kampa gittin. Zamanın programa bağlanmadığı deneyimin kısmen başarılı olmuştu, daha doğrusu olamamıştı, o yüzden temmuz ve ağustosta yine Kuzey'e gitmek için izin istedin, ne zengin ne fakir ama seni oraya göndermek için birkaç yüz dolar verebilecek durumda olan ebeveynlerin isteğini kabul etti. Yatak ıslatma meselesi artık geçmişte kalmıştı ama bu gerekli olsa da görünmeyen gelişmenin ötesinde hemen her şeyin farklıydı. Sekiz ile on yaş arasındaki fark sadece iki yıllık bir mesafe değil, on yıllara bedel bir uzaklık, örneğin daha sonra aşacağın yirmi yaşınla kırk yaşın arasındaki mesafeye eşit nitelikte hayatının bir döneminden bambaşka bir dönemine sıçrayıştı, artık 1957 yılı olduğuna göre 1955'te olduğundan daha büyük, daha güçlü, daha akıllıydın, yaşamının her yönü-

nü irdelemekte çok daha yetkindin, ailesinden en ufak bir kaygı ya da pişmanlık duymadan ayrılabilecek kadar çok daha bağımsız bir çocuktun. Sonraki iki ayı beyzbol âleminde geçirdin, o dönem beyzbola en büyük tutkunun, en fanatik bağlılığının doruk noktasıydı; her gün oynuyordun, hem sadece sabahları ve öğleden sonraları uygulanan etkinlik programlarında değil, akşam yemeğinden sonraki boş saatlerinde de oynuyor, daha iyi bir sol alan savunma oyuncusu, daha disiplinli bir atıcı olmak için bilinçli bir çaba gösteriyordun ama oynamaya o kadar hevesliydin ki, bazen alışık olmadığın pozisyonun zorluklarını göze alarak top tutuculuğu yapmaya gönüllü oluyordun; beyzbol koçluğu yapan kamp yöneticileri de senin ne kadar çabuk gelişme kaydettiğini, birkaç hafta içinde kaydettiğin mesafeyi fark etmeye başladılar ve yazın ortasında, eyaletin çeşitli yerlerini dolaşıp başka kamplardaki takımlarla oynayan on iki, on üç ve on dört yaşındaki büyük çocukların takımına terfi ettin; başlangıçta sahanın yeni boyutlarına (kaleler arasında on sekiz buçuk yerine profesyonel oyunların standart ölçüsü olan yirmi yedi buçuk metre, atış noktasıyla varış noktası arasında da on üç buçuk yerine on dokuz metre) alışmakta zorluk çektiysen de koçlar senden vazgeçmedi, sol savunma oyuncusu ve ilk çıkış atıcısıydın, takımın en ufağıydın ama pekâlâ idare edebiliyordun ve başarılı olmaya öyle kararlıydın ki başarısızlık fikrini aklından çıkarıp attın, her atış hatasında, topu her dışarı gönderişte kendini cezalandırıyordun; büyük oğlanların arasında sivrilmesen de utanılacak duruma düşmüyordun. Sonra veda şölenine, yazın sonunu simgeleyen büyük ziyafete, en iyi yüzücü, en iyi binici, en iyi vatandaş, en iyi kampçı seçilen çocukların ödüllendirildiği ödül töreni yemeğine sıra geldi; birden baş yöneticinin senin adını söyleyip beyzbol ödülü kazandığını ilan ettiğini duydun. Doğru duy-

duğuna emin olamadın; çünkü senin kazanmış olman imkânsızdı, hem yaşın çok küçüktü hem de kamptaki en iyi beyzbol oyuncusu olmadığını biliyordun, belki yaşına göre iyiydin ama diğerlerinin arasında en iyi olmanın yanından bile geçemezdin. Yine de baş yönetici seni kürsüye çağırdı, ödülü verdiler, ömründe kazandığın ilk ödül olduğu için biraz utansan da oraya çıkıp baş yöneticinin elini sıkmaktan gurur duydun. Birkaç dakika sonra hiçbir zaman belleğinden silinmeyecek olan o pis, iğrenç kokulu tuvalete gitmek için yemekhaneden çıktın; tuvalette senden daha büyük olan takım arkadaşlarından dört ya da beşi durmuş kendi aralarında konuşuyorlardı, sana düşmanca, tepkili bir tavırla baktılar ve sen idrar torbanı yalağa boşaltırken ödülü hak etmediğini, ödülün içlerinden birine verilmesi gerektiğini, on yaşında bir acemi çaylaktan başka bir şey olmadığı için sana haddini bildirmek üzere belki dövmelerinin ya da ödülünü kırmanın veya daha da iyisi önce ödülü sonra seni paralamanın iyi olacağını söylediler. Bu tehditlerden biraz ürkmeye başlıyordun ama verebileceğin tek cevap doğruyu söylemekti: Ödülü senin istemediğini, kazanmayı beklemediğini ve kazanmaman gerektiği konusunda onlarla aynı fikirde olsan bile elinden bir şey gelmediğini söyledin. Sonra tuvaletten çıkıp yemeğe döndün. O geceden iki gün sonra kamptan ayrıldığın âna kadar kimse seni dövmedi, kimse ödülünü kırıp parçalamadı.

Yavaş yavaş çocukluğunun sonuna yaklaşıyordun. On ile on iki yaş arasındaki yıllar seni en az sekiz ile on yaş arasındaki kadar devasa bir yolculuğa çıkardı; ama günden güne hızla yol aldığın, ergenliğin eşiğine doğru savrulduğun duygusunu hissetmiyordun; çünkü o zaman yıllar şimdiki gibi doğum gününün göz açıp kapayana kadar geldiği hızla geçmezdi. On birine geldiğinde başlayan

değişimle, herkesin kapalı bir grubun mikrokozmosuna fırlatıldığı, çetelerin ve kliklerin oluşmaya başladığı, kimilerinin grubun içine alınıp kimilerinin dışlandığı, *popüler* sözcüğünün *arzu* kelimesiyle anlamdaş olduğu, kızlarla oğlanlar arasındaki çocukluk savaşlarının sona erip karşı cinsin cazibesinin ortaya çıktığı, öz bilincin aşırılaştığı, kendine sürekli dış gözle bakarak, başkalarının seni nasıl görüp algıladığını merak ederek aklının karıştığı ve saçmaladığın, kişinin iç benliği ile dünyaya gösterdiği dış benliği arasındaki uçurumun daha da açıldığı, ruhla bedenin sürekli çekişme halinde olduğu o ergenlik öncesi şaşkınlık döneminden geçmeye çalışan sürünün bir yaratığına dönüşmeye başladın. O dönemde aklın fikrin dış görünüşündeydi, saç kesimin doğru mu, ayakkabıların doğru mu, pantolonun doğru mu, gömleklerin ve süveterlerin doğru mu diye kaygılanıyordun; ömrün boyunca hiç on bir-on iki yaşlarındaki kadar giysilerine aklını taktığın olmadı, kimilerinin benimsenip kimilerinin dışlandığı oyunlara katılıyor, gruba alınmayı umutsuzca istiyordun, beşinci sınıfta başlayan cuma-cumartesi-geceleri-kızlı-erkekli partilerde, kendi değişimlerini ve azaplarını yaşayan, uçları belli belirsiz kabarmış dümdüz göğüslerine alıştırma sutyenleri takıp kabarık etekli parti elbiseleri, hışırdayan ipek külotlar giyen, hayatlarında ilk kez jartiyer takıp naylon çorap giyen kızlara hep en şık, en hoş halinle görünmeye çalışıyordun; şimdi aradan onca yıl geçtikten sonra saatler ilerledikçe o naylon çorapların sıska bacaklardan aşağı indiğini görmenin dokunaklılığını hatırlıyorsun, hatta dans ederken kollarının arasına aldığın kızların esans kokularını içine çektiğini de anımsıyorsun. Birdenbire *rock and roll*'la ilgilenmeye ve coşmaya başladın. Chuck Berry, Buddy Holly ve Everly Brothers en sevdiğin müzisyenlerdi, üst kattaki yatak odanda dinlemek için onların plaklarını topluyor, küçük

45'likleri pikabın geniş yuvasına oturtuyor, etrafta kimse yokken sesi sonuna kadar açıyordun; okuldan sonra yapacak başka bir şey olmayan günlerde eve koşup o sıralarda her gün ülkedeki bütün oturma odalarına şırınga edilen yeni *rock and roll* gösterisi *American Bandstand*'i izlemek için televizyonu açıyordun ama seni ilgilendiren müziğin ötesinde bir şeydi, bir oda dolusu gencin müziğe ayak uydurarak yaptıkları danstan gözünü alamıyordun; çünkü o günlerde aklın fikrin büyüyüp delikanlı olmaktı ve hayatının bir sonraki aşaması hakkında bir şeyler öğrenmek için ekrandaki çocukları dikkatle izliyordun. Geçen yıl *The Three Stooges* (Üç Ahbap Çavuş) en sevdiğin filmdi, şimdiki gözdense Dick Clark ve genç *rock*'çulardan oluşan grubuydu. Sivilceler ve pantolon askıları dönemi başlamıştı. Neyse ki o günler hayatta yalnızca bir kez geliyor.

Yaşamının geri kalan yıllarında da o işleri yapacağını aklının köşesinden geçirmeden, sadece hoşuna gittiği için kitap okumaya, küçük hikâyelerini ve şiirlerini yazmaya hâlâ devam ediyordun. On bir yaşındayken Modern Library yayınlarından ikinci önemli kitabını, O. Henry'nin seçilmiş hikâyelerini aldın; bir süre sürpriz sonları ve sarsıcı anlatımları olan o incelikli, ustalıklı hikâyelerle mest oldun (*Alacakaranlık Kuşağı*[1] dizisinin ilk bölümlerine de aynı şekilde hayran olmuştun; çünkü Rod Serling'in hayal gücü de O. Henry imgeleminin 1950'lerdeki versiyonuydu), yine de alttan alta bu hikâyelerde bir ucuzluk, birinci sınıf edebiyat olarak gördüklerinden çok aşa-

1. *Alacakaranlık Kuşağı* 1959-1964 yılları arasında Rod Serling'in hazırladığı bir Amerikan televizyon antolojisi dizisidir. Psikolojik gerilim, drama, fantastik, bilimkurgu, korku gibi farklı biçemleri, farklı öykülerle aktaran bu dizi Amerikalıların çoğunu ciddi bilimkurgu ve soyutlama ile tanıştırdı. (Ç.N.)

ğıda kalan bir nitelik olduğunu seziyordun. 1958'de Boris Pasternak, Nobel Ödülü'nü kazandığında, durumu haberlerde öncelik aldı, Sovyet polis devletinin, dâhi yazarın ödülünü almak için Stockholm'e gitmesini nasıl engellediğini döktüren yazılar peş peşe yayımlandı; *Doktor Jivago* İngilizceye çevrilince bunun kesinlikle birinci sınıf edebiyat olduğundan emin olarak büyük yazarın yapıtını bir an önce okumak için koşa koşa gidip kitabı aldın (kendin için yaptığın ikinci önemli kitap alışverişiydi bu) ama on bir yaşındaki biri Rus simgesel romanının karmaşıklığını nasıl özümleyebilirdi, doğru dürüst bir edebiyat temeli olmayan bir çocuk o kadar uzun ve nüanslı bir yapıtı nasıl okuyabilirdi? Sen de okuyamadın zaten. Bütün iyi niyetini gösterdin, pasajları üç, dört, beş kez büyük bir azimle okudun ama yazılanların onda birini anlamak bile senin kapasiteni aşıyordu ve saatlerce çaba gösterip hüsrana uğradıktan sonra istemeye istemeye yenilgiyi kabullenip kitabı bir kenara koydun. On dördüne kadar ustaları anlamaya hazır değildin; ama on bir-on iki yaşlarındayken ötekiler kadar karmaşık olmayan kitapları okuyabiliyordun. Örneğin, bir süre seni doktor olmaya heveslendiren A.J. Cronin'in *Şahika*'sı, egzotik, yabanıl erotizmiyle hayalarını gıcıklayan W.H. Hudson'ın *Yeşil Malikâneler*'i o sıralarda en beğendiğin, en iyi anımsadığın kitaplardı. Yazma konusundaki kendi çocukluk çabalarına gelince, hâlâ Stevenson'ın etkisindeydin, hikâyelerinin çoğu şuna benzer cümlelerle başlıyordu: "Rabbimizin 1751. yılında, atalarımın yuvasına dönmeye çalışırken kendimi göz gözü görmeyen müthiş bir kar fırtınasının ortasında buldum." On bir yaşındayken o tür azametli palavraları ne kadar çok severdin ama on iki yaşındayken (şimdi adını unuttuğun) birkaç polisiye roman okudun ve daha basit, daha az tumturaklı bir dil kullanırsan meramını daha iyi anlatabileceğini anla-

dın ve bu yeni biçemdeki ilk girişimin oturup kendi polisiye romanını yazmak oldu. Yirmi-otuz sayfadan fazla değildi herhalde; ama sana öyle uzun, daha önce yazdıklarının hepsinden öyle uzun geldi ki, roman diye tanımladın. Romanın adını, hikâyenin çoğunu da anımsamıyorsun (iki çift yumurta ikizi ve bir daktilo makinesinin silindiri içine saklanan çalınmış bir inci kolyeyle ilgili bir şeydi) ama onu ilk erkek öğretmenin olan altıncı sınıf öğretmenine gösterdiğini hatırlıyorsun, adam hikâyeyi beğendiğini söyleyerek seni yüreklendirince cesaretlendin. Aslında o kadarı da yeterdi ama öğretmen küçük kitabını her gün saat üçteki paydos zilinden önce beş-on dakika sınıf arkadaşlarına okumanı önerince bir anda *yazar* rolüne soyunup arkadaşlarının karşısında dikilerek yazdığın sözcükleri yüksek sesle okumaya başladın. Eleştiriler sert değildi. Herkes –standart ders akışının tekdüzeliğinden kurtulmak adına bile olsa– yazdıklarını beğeniyor gibiydi; ne var ki iş daha ileriye gitmedi ve yeniden o kadar uzun bir şey yazmaya ancak birkaç yıl sonra kalkıştın. Bu yeniyetmelik çaba o zaman önemli görünmese de, şimdi düşününce diyorsun ki, bunu neden bir başlangıç, bir ilk adım olarak görmemeli?

1959 Haziranı'nda, on ikinci doğum gününden dört ay sonra sen ve altıncı sınıftaki arkadaşların anaokulundan beri gittiğiniz küçük ilkokuldan mezun oldunuz. Yaz sonunda kentin çeşitli ilkokullarını bitiren bin üç yüz öğrencinin toplandığı üç yıllık ortaokula başladın. Orada her şey farklıydı: Artık bütün gün aynı sınıfta oturmuyordun, bir öğretmen yerine, aldığın her dersin kendi öğretmeni vardı, kırk altı dakikalık ders süresinin sonunda zil çalınca sınıftan çıkıp bir sonraki dersin sınıfına gitmek için koridorları arşınlıyordun. Ev ödevi yaşamın bir gerçeği haline geldi, akademik derslerin hepsinden (İngi-

lizce, matematik, fen, tarih ve Fransızca) günlük ödev veriliyordu; ama bir de gürültücü soyunma odasıyla, süspansuar takma zorunluluğuyla, ortak duşlarıyla spor dersi vardı, öğretmeni de yarı yarıya dazlak kafalı, kalan saçları kepekli, sadece adı değil davranışları da Dickens romanlarını anımsatan, çocuklara ahmak ve haylaz diyen, yaramazları depo dolabına kilitleyerek cezalandıran Mr. Biddlecombe adında biriydi. Yani okulun en iyi yanı, aynı zamanda en kötü yanı oluyordu. Katı bir izleme sistemi uygulanıyordu, her öğrenci alfabeden rastgele seçilmiş bir harfle belirlenen bir grubun üyesi oluyordu, bu harflerin gruplaşmanın aslında bir hiyerarşi olduğu gerçeğini gizlemek için kullanıldığını ancak körlerle sağırlar anlayamazdı; çünkü gruplar hızlı, orta, ağır diye sınıflandırılıyordu. Pedagojik açıdan sistemin belirli avantajları vardı, parlak öğrencilerin ilerlemesi sınıftaki tembellerin varlığıyla kösteklenmiyor, ağır ilerleyenler hızlı koşanların altında ezilmiyor, her öğrenci kendi hızında ilerleme fırsatı buluyordu; ama bu sistem, kazanacakların ve kaybedeceklerin, kimlerin başarılı, kimlerin başarısız olacağının önceden belirlendiği bir topluluk yarattığı için sosyal açıdan bir felaketti; çünkü herkes bu gruplaşmaların ne anlama geldiğini biliyordu, hızlılarda ağır ilerleyenlere tepeden bakarak küçümseyen bir hava, ağır ilerleyenlerde de ötekilere bir karşıtlık ve düşmanlık, kısacası arada sırada gerçek kavgaya dönüşen gizli bir sınıf savaşı vardı; bütün grupların bir araya geldiği spor, elişi, ev ekonomisi dersleri gibi tarafsız alanlar olmasa okul Berlin'in savaştan sonraki bölünmüş haline dönerdi: Hızlı Bölge, Orta Bölge, Ağır Bölge. 1950'lerin son aylarında girdiğin bu okul en son eğitsel araç gereçlerle donanmış, kentin göğsünü kabartan, pembe tuğladan yeni yapılmış bir binaydı; oraya gideceğin, dünyada bir adım daha yükseleceğin için öylesine heyecanlıydın ki,

okulun açılacağı gün çalar saatini 7.00'ye kurdun ve sabah –saat çalmadan önce– uyandığında saatin tam tamına 7.00 olduğunu, saniye ibresinin dokuzu geçip on ikiye doğru ilerlediğini, yani ayarladığından on saniye erken uyanmış olduğunu gördün; uykusu çok derin olan, saatin zili çalmadan bir türlü uyanamayan sen, ömründe ilk kez rüyanda saniyeleri saymışçasına saat çalmadan uyanmıştın.

Pek çok yeni yüz vardı, yüzlerce yeni yüz vardı ama en çok ilgini çeken seninle aynı hızlı gruptaki Karen adında bir kızın yüzüydü. Hiç tartışmasız sevimli, hatta güzel bir yüzdü ama Karen aynı zamanda çok zeki, özgüvenli, esprili, canlı, hayat dolu bir kızdı ve tanıştıktan birkaç gün sonra ona vuruldun. Okul açıldıktan bir ya da iki hafta sonra yedinci sınıflar için danslı bir parti düzenlendi, spor salonunda bir cuma akşamı partisi, sen de herkes gibi partiye gittin, üç ya da dört yüz kişi vardı, sen Karen'le olabildiğince sık dans etmeyi iş edindin. Partinin sonlarına doğru okul müdürü bir yarışma, bir dans yarışması yapılacağını ilan etti ve katılmak isteyen çiftlerin pistin ortasına gelmelerini söyledi. Karen yarışmaya katılmak istedi, sen de onun istediği her şeyi yapmaya can attığın için onun partneri oldun. Hayatındaki ilk dans yarışmasıydı, hayatındaki tek dans yarışmasıydı ve çok usta bir dansçı olmasan da umutsuz değildin; çünkü Karen iyi dans ediyordu, aslında ayaklarını hızlı hareket ettirebilmesi ve doğa vergisi bir müzik yeteneğiyle çok iyi bir dansçıydı, sen de ona ayak uydurmak, elinden geleni yapmak zorunda olduğunu anladın. Başlangıçta *rock and roll*, henüz çiftlerin birbirlerinin elini tuttuğu bir danstı. *Twist*'in gelmesine daha bir-iki yıl vardı, partnerlerin birbirinden ayrı olarak tek başlarına dans etme devrimi daha başlamamıştı, 1959'un dans-

çıları 1940'larda *jitterbug* yapanlardan pek farklı değildi, sadece dansın adı değişmiş, Lindy olmuştu. Çiftler birbirine sarılıyor, dönüyor, birbirini fırfır döndürüyordu, ayaklar kalçalardan daha önemliydi; bütün iş ayakları hızlı hareket ettirebilmekteydi. Karen'le pistin ortasına gittiğinizde jüriyi etkilemeyi umarak elinizden geldiği kadar hızlı, normalin iki-üç katı hızlı dans etmeye karar verdiniz. Evet, Karen gözüpek, her türlü meydan okumaya hazır biriydi, böylece çılgın dansınıza başladınız, hızlı çekim bir sessiz filmdeki bir çift maymun gibi pistin çevresinde uçarak dönüyor, performansınızın eşsizliğiyle, coşkusuyla gizlice alay ediyor, on iki yaşındaki bedenlerinizin yorulmazlığıyla dönüp duruyordunuz; en iyi anımsadığın şey de Karen'in eline nasıl sıkı sıkıya yapıştığı, onu ileriye fırlatıp döndüre döndüre geri çektiğin sırada elini hiç gevşetmediği oldu, başka hiçbir çift size ayak uyduramadığı –ya da ayak uydurmayı bile istemediği– ve ikiniz de neredeyse kendinizden geçtiğiniz için yarışmayı kazandınız. Yaşamının ilk döneminden saçma ama unutulmaz bir anı. Müdür ikinize de birer ödül verdi, parti bitince kent merkezindeki dondurmacıya giderken Karen'le elele tutuştunuz, on iki yaşındaki danslı parti gecesinde Karen'le el tutuştuğuna şükrederek mest oluyordun; dondurmacıya bir-iki sokak kala Karen'in boşta kalan elindeki ödül kayıp kaldırıma düşerek paramparça oldu; asla onarılamayacağı ve bir dans yarışmasını kazanmak senin gözünde hiçbir önem taşımadığı için (beyzbol olsa başka olurdu) kendi ödülünü ona verdin ve saklamasını söyledin. Ertesi yıl Karen'i pek sık görmedin. Sen başka çevrelerde dolaşıyordun, artık aynı sınıfta değildiniz, Karen neredeyse kocaman bir kadın olmuştu, sen ise hâlâ çocuktun ve o tarihten 1965'te liseyi bitirinceye kadar çok nadiren konuştunuz. Ödülün kırıldığı geceden tam yirmi altı yıl sonra liseden mezuni-

yetinizin yirminci yıl toplantısına gittiğinde, Karen de oradaydı; otuz sekiz yaşında genç bir duldu, onunla yine dans ettin, bu kez bir slow dansı yaptınız ve Karen sana on iki yaşında olduğunuz o geceyle ilgili her şeyi sanki dünmüş gibi hatırladığını söyledi.

Yedinci sınıftaki İngiliz öğretmenin Mr. S. öğrencileri olabildiğince çok kitap okumaya teşvik etmek istiyordu. Soylu bir amaçtı bu, ne var ki o amaca ulaşmak için uyguladığı yöntemin birtakım kusurları vardı; öğretmen nitelikten çok niceliğe önem verdiği için onun gözünde yüz sayfalık sıradan bir kitap, üç yüz sayfalık iyi bir kitapla eşdeğerdi. Daha da kötüsü, bu projeyi bir yarışma biçiminde yürüttü, sınıfın arka duvarına delikli bir pano asıp her öğrenciye o delikli panoda bir sütun, dikey bir çizgi verdi. Öğrencilere de birer delikli kart verip bunları uzay gemilerine benzeyen bir biçimde kestirdi (o yıllar Amerika ile Sovyetler Birliği'nin arasındaki uzay yarışı dönemiydi), sonra da o kartonları panoda kendilerine ayrılmış sütunun alt deliğine tutturmalarını söyledi. Bir kitap okuyup bitirince kartını bir delik yukarıya çıkaracaktın. Öğretmen oyunu iki ay sürdürmek istiyordu, iki ayın sonunda sonuçları kontrol edip herkesin hangi noktaya geldiğini görecekti. Bunun iyi bir fikir olmadığının farkındaydın ama yeni okulunda birinci sömestrdeydin ve başarılı olmak, bir şekilde sivrilmek istiyordun, o yüzden okuyabildiğin kadar çok kitap okumaya başladın, zaten kitap okumayı sevdiğin için bu hiç sorun olmadı; dahası yıllardır beyzbol, futbol ve diğer sporları yaptığın için rekabete alışık olduğundan yarışma ilkesine de karşı değildin ve sadece başarılı olmakla kalmayıp yarışı kazanmaya da kararlıydın. İki ay geçti, her iki-üç günde bir sen kartını bir delik daha yukarıya taşıyordun. Çok geçmeden ötekileri geride bıraktın ve zaman ilerle-

dikçe çok daha öne geçtin, alıp başını gittin. Mr. S.nin sonuçları inceleyeceği sabah geldiğinde, adam seninle diğerleri arasındaki mesafeyi görünce afalladı. Panonun yanından ayrılıp sınıfın ön tarafına geldi ve gözlerini senin gözlerine dikti (ikinci sırada oturduğun için, öğretmenin yakınındaydın) ve yüzünde düşmanca, saldırgan bir ifadeyle seni hile yapmakla suçladı. Kimsenin bu kadar çok kitap okuyamayacağını, bunun mantığa, akla sığmadığını ve böyle hile yaparak kazanacağını düşündüysen budala olduğunu söyledi. Bunun kendi zekâsına hakaret olduğunu, öteki öğrencilerin çabasına hakaret olduğunu ve onca yıllık öğretmenlik yaşamında sınıfına ayak basmış en küstah yalancı olduğunu söyledi. Adamın sözleri birer mermi gibiydi, öteki çocukların önünde seni makineliyle öldürüyor, herkesin içinde bir sahtekâr, bir suçlu olmakla suçluyordu, öylesine dürüst, iyi bir öğrenci olduğunu kanıtlamaya öylesine aç biri olan sen, o güne kadar hiç öyle bir saldırıyla karşılaşmamıştın ve onun suçlamalarına cevap vermeye, öğretmenin yanlış düşündüğünü, kitapları okuduğunu, her kitabın her sayfasını hatmettiğini söylemeye çalışırken adamın o kadar öfkelenmesini kendine yediremeyip birden ağlamaya başladın. Zilin çalması seni daha fazla küçük düşmekten kurtardı; ama diğer öğrenciler sınıftan çıkarken Mr. S. sana kalmanı, seninle konuşmak istediğini söyledi; bir an sonra onun masasının yanında, karşısına dikilmiş duruyordun ve bir gözyaşı seli dökerek, hıçkırıklarla kesilen solukların arasında doğruyu söylediğini, sahtekâr ya da yalancı olmadığını ısrarla yineleyip okuduğun kitapların listesini görmek isterse ertesi sabah getireceğini, böylece masumiyetini kanıtlayacağını söyledin, Mr. S. yavaş yavaş yumuşamaya, geri adım atmaya, belki de yanılmış olduğunu anlamaya başladı. Cebinden mendilini çıkarıp sana uzattı, burnunu ve gözyaşlarını silmek için yüzüne

yaklaştırınca yeni yıkanmış mendilin kokusunu içine çektin, mendil temiz olduğu halde üzerindeki kokuda buruk ve mide bulandıran bir koku, başarısızlığın kokusu, bir zamanlar aşırı kullanılmış bir şeyin kokusu vardı; yarım yüzyıldan uzun bir süre önceki o sabah başına gelenleri her düşündüğünde yeniden o mendili eline alıp yüzüne bastırıyorsun. On iki yaşındaydın. Kendini tutamayıp bir yetişkinin karşısında son kez ağlayışındı o.

BEYNİMİ SARSAN İKİ DARBE

1

1957. On yaşındasın, artık küçük bir oğlan değilsin; ama henüz büyük bir oğlan da değilsin, en iyi tanımla ara dönemde bir oğlan çocuğusun; çocukluğun sonuna yaklaşan o ara döneminin doruğundasın ama Sputnik 1 ve 2 yılında hâlâ bir önceki yıl kadar dünyadan kopuksun; Süveyş krizi, Eisenhower'ın ayaklanmaları durdurmak ve okullardaki ırk ayrımını kaldırmak için Arkansas'ın Little Rock kentine asker yolladığı, Audrey kasırgasının Teksas ve Louisiana'da beş yüzden fazla insanın ölümüne neden olduğu, dünyanın sonuyla ilgili *Kumsalda* adında bir kitabın yayımlandığı hakkında belli belirsiz bir şeyler biliyorsun; ama Samuel Beckett'in *Oyun Sonu* oyununun ya da Jack Kerouac'ın *Yolda* romanının yayımlandığını bilmediğin gibi, ne Joseph McCarthy'nin ölümünden haberin var ne de Jimmy Hoffa'nın başkanı olduğu Teamsters sendikasının[1] AFL-CIO'dan[2] ihraç edildiğinden. Mayısta bir cumartesi öğleden sonra, seni hem sınıf arkadaşın hem de Küçükler Ligi'nde takım arkadaşın olan Mark F. ile birlikte ya senin ya da onun ebeveyn-

1. Amerika Şoförler, Depocular ve Yardımcıları Sendikası. (Ç.N.)

2. ABD'deki en büyük sendikalar federasyonu olan Amerikan İşçi Federasyonu (AFL) ve Endüstri Kuruluşları Topluluğu (CIO). (Ç.N.)

lerinizden biri sinemaya götürüyor ve filmi yalnız başınıza seyredin diye bırakıp gidiyor. O gün seyrettiğin film *Kendi Kendine Küçülen Adam* ve dört yıl önce *Dünyalar Savaşı* seni nasıl etkilemişse, bu film de seni öyle altüst ediyor ve evrenle ilgili düşüncelerini temelden değiştiriyor. Altı yaşındayken yaşadığın şokun en iyi tanımı – Tanrı'nın gücünün sınırlı olduğunu birden fark etmenin ve onun ardından da nasıl olur da kadir-i mutlak'ın gücü bir şekilde kısıtlanabilir sorusundaki ürkütücü muammanın yarattığı– teolojik bir şoktu; oysa *Kendi Kendine Küçülen Adam*'ın neden olduğu şok felsefi bir şoktu, metafiziksel bir şoktu; işte o karamsar siyah beyaz film senin soluğunu kesecek, sana yeni bir beyin verilmiş duygusunu yaşatacak kadar güçlüydü.[1]

Jenerik gösterilirken çalan meşum müzik, karanlık ve tehditkâr bir yolculuğa çıkmak üzere olduğunu sezdirir ama film başlayınca hikâyeyi anlatan dış ses, yani bizzat kendi kendine küçülen adam korkularını yatıştırır; seyircilere hikâyesini birinci şahıs ağzından anlattığı için ne korkunç maceralar yaşarsa yaşasın sağ salim kurtulacağı

1. *Kendi Kendine Küçülen Adam* (*The Incredible Shrinking Man*), Universal Pictures, Nisan 1957, 81 dakika.Yönetmen: Jack Arnold. Senaryo: Richard Matheson (kendisinin aynı adlı romanından). Yapımcı: Albert Zugsmith. Oynayanlar: Grant Williams (Scott Carey), Randy Stuart (Louise Carey), April Kent (Clarice), Paul Langton (Charlie Carey), Raymond Bailey (Dr. Thomas Silver), William Schallert (Dr. Arthur Bromson), Frank J. Scannell (Çığırtkan), Helene Marshall (Hemşire), Diana Darrin (Hemşire), Billy Curtis (Cüce), John Hiestand (TV Spikeri), Joe La Barba (Sütçü Joe), Orangey (Kedi Butch), Luce Potter (Violet). Müzik: Irving Gertz, Earl E. Lawrence, Hans J. Salter, Herman. Stein. Görüntü Yönetmeni: Ellis W. Carter. Kurgu: Al Joseph. Sanat Yönetmenleri: Robert Clatworth, Alexander Golitzen. Kostüm Tasarımı: Jay A. Morley Jr., Martha Bunch, Rydo Loshak. Makyaj: Bud Westmore. Saç stili: Joan St. Oegger. Aksesuvar: Floyd Farrington, Ed Keyes, Whitey McMahon, Roy Neel. Ses Düzeni: Leslie I. Carey, Robert Pritchard. Ses Efektleri: Cleo E. Baker, Fred Knoth. Görsel Efektler: Everett H. Broussard, Roswell A. Hoffman. Özel Set Fotoğrafları: Clifford Stine. (Yazarın notu)

anlaşılır; çünkü ölmüş olsa başından geçenleri nasıl anlatabilir? *Robert Scott Carey'nin tuhaf, neredeyse inanılmaz öyküsü sıradan bir yaz günü başladı. O öyküyü herkesten iyi ben biliyorum – çünkü Robert Scott Carey benim.*

Carey ve karısı Louise, mayolarıyla bir teknenin güvertesinde güneşlenirler. Tekne Pasifik'in sakin suları üzerinde ağır ağır sallanır, hava açık, her şey yolundadır. Karıkoca genç ve çekici kişilerdir, birbirlerine delicesine âşıktırlar, öpüşmedikleri anlarda ömür boyu sürecek birer ruh eşi havasında şakalaşıp eğlenirler. Louise bira almak için kamaraya iner ve işte o anda olanlar olur, bir anda ufukta yoğun bir bulut ya da sis kütlesi belirir ve tekneye doğru hızla ilerlemeye başlar; her yanı kaplayan o koca sis kütlesi tuhaf, ıslık gibi bir gürültü çıkararak okyanusun üzerinden kayarken, güvertede gözlerini kapatmış uyuklayan Carey o sesi duyunca doğrulur, sonra ayağa kalkıp bulutun hızla teknenin üzerine gelişini ve tekneyi sarmalayışını görür. Savunma güdüsüyle kollarını kaldırır, bu buğulu saldırıdan korunmak için boşuna çabalar, oysa hızla ilerleyen bulut onun üzerinden geçip gitmiştir ve birkaç saniye içinde gökyüzü yeniden masmavi olur. Louise kamaradan çıkarken uzaklaşan bulutu görür. Neydi o, diye sorar. Carey, Bilmem, bir tür sis... diye cevap verir. Louise ona bakınca gövdesinin fosforlu toz zerreleriyle kaplanmış olduğunu görür, ışıkta parlayan bu metal benzeri zerreler doğal değildir, tedirgin edici, açıklanamaz bir yapıdadır ama o parıltı yavaş yavaş kaybolmaya başlar ve sahne karıkocanın ellerinde havlularla tozları silkelemeleriyle biter.

Aradan altı ay geçer. Bir sabah Louise kahvaltı sofrasını hazırlarken Carey üst kattaki yatak odasından seslenerek temizleyiciden kendi pantolonu yerine başka bir pantolon mu gönderildiğini sorar. Kamera yatak odasını göste-

rir: Carey boy aynasının karşısında pantolonun belini öne doğru çeker. Beldeki beş-altı santimlik bolluk pantolonun ona büyük geldiğini gösterir, biraz sonra cebine adının başharfleri işli beyaz gömleğini giyince onun da aşırı büyük olduğu anlaşılır. Dönüşüm başlamıştır; ama henüz ilk aşamasında olduğu için Carey de, Louise de kendilerini neyin beklediğinden habersizdir. Gerçekten de o sabah neşeli, şakacı Louise, Carey'ye zayıflamış olduğunu ve bu halini ona çok yakıştırdığını söyler.

Ama Carey paniğe kapılır. Karısına söylemeden doktora gider ve Dr. Bramson'un muayenehanesinde boyunun bir seksen, kilosunun yetmiş dokuz olduğunu öğrenir. Her iki ölçü de ortalama boy ve kiloyu gösterir, ancak Carey, doktora aslında boyunun bir seksen beş buçuk olduğunu ve anlaşılmaz bir biçimde dört buçuk kilo zayıfladığını söyler. Doktor sakin bir tavırla bu rakamların üzerinde durmamasını, stres ve yoğun çalışma yüzünden kilo vermiş olabileceğini, boyunun kısalmasına gelince gerçekten kısalıp kısalmadığı konusunda kuşkulu olduğunu söyler. Carey'ye boyunu kaç kez ölçtürdüğünü sorar. Üç kez ölçtürmüştür, biri askerlik şubesinde, biri donanmada, biri de hayat sigortası yaptırırken. Bramson üçünde de ölçümlerin yanlış olabileceğini, böyle hataların sık görüldüğünü ve (insanın boyu sabah en uzun halindedir, gün boyunca yer çekimi omur disklerine, eklemlere baskı yapınca biraz kısalmaya neden olur, diyerek) sonuçların ölçüm zamanına göre değişebildiğini, dahası fazla dik durunca insanın olduğundan daha uzun görünebildiğini söyler ve bütün bunları anlattıktan sonra da beş-altı santimlik farkın üzerinde durulacak kadar önemli olmadığını belirtir. Bramson, yetersiz beslenme yüzünden biraz zayıflamış olabilirsiniz ama (daha neler gibilerden bir gülümsemeyle) insanların boyu kısalmaz Mr. Carey, der. Kesinlikle kısalmaz.

Bir hafta daha geçer. Banyodaki tartıda tartılan Carey iki kilo daha verdiğini görür. Daha da tedirgin edici olay birkaç saniye sonra Louise'le kucaklaştıklarında gözlerinin aynı hizada olmasıdır; eskiden öpüşürlerken karısı dudaklarını onunkilere yaklaştırabilmek için parmak uçlarına basarak yükselirken şimdi göz göze olmaları Carey'nin boyunun giderek kısaldığının tartışılmaz kanıtıdır. Carey, Günbegün küçülüyorum Lou, der. Bunu artık Louise de bilmekte ve kabul etmektedir, ancak sinemanın karanlık salonunda oturmuş filmi seyrederken sen nasıl inanmıyorsan, kadının da olanları aklı almaz; çünkü Scott Carey'nin başına gelen, hiç olacak gibi bir şey değildir.

Midene bir korku çöreklenmeye başlar. Hikâyenin nereye varacağını çoktan sezmişsindir ve bu son dayanamayacağın kadar korkunçtur. Yanılmış olmayı dilersin, dâhi bir biliminsanının çıkıp küçülen adamın küçülmesini durdurması için dua edersin; çünkü artık Scott Carey sadece bir film karakteri değildir, artık sen Scott Carey'nin ta kendisisin.

Carey ertesi hafta birkaç kez, artık gülümsemeyen, özgüvenli görünmeyen ve ilk muayeneden sonraki alaycı havasından sıyrılmış olan Dr. Bramson'a gider; doktor, biri hafta başında, diğeri hafta sonunda Carey'nin aynı açıdan çekilen ve omurgası ile kaburgalarının ayrıntılarını gösteren röntgen filmlerini inceler; iki filmi üst üste koyduğu zaman görüntü aynı olmakla birlikte iskelet yapısının birinde daha küçük olduğu barizdir. Bu, Carey'nin durumu hakkındaki bütün kuşkuları ortadan kaldıran tıbbi kanıttır; Bramson hem sarsılmış hem afallamıştır, Carey ile Louise'in yanına giderken durumu açıklayamadığı için suratı asılır, hatta öfkelenir ve onlara tıbbi bulguyu söyler. Bunun daha önce hiç benzeri olmayan,

nedeni anlaşılamayan bir şey olduğunu; ama Carey'nin gerçekten ufaldığını anlatır.

Bramson'un önerisi üzerine Carey, Batı Kıyısı'nda Mayo Clinic'in benzeri olan California Tıbbi Araştırma Enstitüsü'ne giderek orada üç hafta boyunca çeşitli uzmanlar tarafından yoğun testlere tabi tutulur. Bu araştırma ve incelemeler çok kısa bir kurguyla aktarılır ve görüntüler hızla birbirini kovalarken Carey'nin sesi olanları açıklamaya başlar: Bir baryum solüsyonu içip röntgen ekranının arkasında durdum. Bana radyoaktif iyot verdiler... Bir de bir Geiger sayacıyla test yaptılar. Başıma elektrotlar bağladılar. Susuzluk testleri yaptılar. Protein-bağı testleri yaptılar. Göz muayenesinden geçirdiler. Kan kültürleri incelendi. Röntgenler ve yine röntgenler çekildi. Testler. Ardı arkası gelmeyen testler. En sonunda da kâğıt kromatografi testi yapıldı...

Bu araştırmada görevli Dr. Silver, vücuttaki nitrojen, kalsiyum ve fosforun giderek azalmasına ilaveten kromatografi testinin sonucundan anlaşıldığına göre Carey'nin bünyesindeki moleküler yapının yeniden biçimlendirildiğini Carey ve Louise'e anlatır. Carey, doktora sözünü ettiği şeyin kanser olup olmadığını sorar; Silver kanser olmadığını, daha çok kanser karşıtı bir durum, Carey'in bütün organlarını orantılı bir şekilde küçülten kimyasal bir işlem olduğunu söyler. Sonra iki önemli, belirleyici soru sorar. Birincisi, Carey herhangi bir tür öldürücü spreye, özellikle de böcek ilacına, büyük miktarda böcek ilacına maruz kalmış mıdır? Carey belleğini yoklar ve sonunda hatırlar; evet, birkaç ay önce işe giderken kestirme olsun diye bir arka yoldan geçerken birden yola bir kamyon girerek ağaçlara ilaç sıkmıştı. Silver başıyla onaylar. Böyle bir şey olduğunu tahmin ettiklerini ama bunun sadece bir baş-

langıç olduğunu, o böcek ilacı Carey'nin bünyesine girdikten sonra o fazla etkili olmayan ilacı *ölümcül bir güce* dönüştüren başka bir şey olması gerektiğini söyler. Ardından ikinci soru gelir: Son altı ayda herhangi bir radyoaktiviteden etkilenmiş midir? Carey hiçbir radyoaktif maddeyle temas etmediğini söyler, çalıştığı yerin – cümlesini bitirmesine fırsat kalmadan Louise sözünü keser. Scott, der, Scott hani teknede olduğumuz gün. O sis...

Artık her şey anlaşılmıştır. Bu dehşetin nedeni keşfedilmiş, etkileri titizlikle kayda geçirilmiştir; Carey'ler eve dönmek üzere arabaya binince Louise kararlı, neredeyse neşeli bir iyimserlikle kocasının karamsar sözlerine karşı çıkar, doktorların bir çare bulacağından, Dr. Silver'ın çok yakında süreci tersine çevirecek bir antitoksin keşfedeceğinden emin olduğunu söyler. Carey, doktorların çare arayacaklarını ama bulamayacaklarını söyler. Sonra, böyle kilo kaybederek, ufalarak sürgit devam edemem, der... Bu, şu soruyu akla getirir: Ne kadar ömrüm kaldı? Louise kesin ve şefkatli bir sesle, Böyle söyleme Scott, bir daha sakın bunu söyleme, diye karşılık verir. Carey başını öte yana çevirip düşüncelerini anlatmaya devam eder: Bizim durumumuzu düşünmeye başlamanı istiyorum. Evliliğimizi. Birtakım korkunç şeyler olabilir. Bana karşı yükümlülüğünün de bir sınırı vardır. Kocasının sözleriyle sarsılan, neredeyse ağlayacak raddeye gelen Louise ona sarılarak dudaklarından öper. Seni seviyorum, der. Bunu bilmiyor musun? Bu alyans parmağında olduğu sürece hep senin yanında olacağım.

Carey'nin sol elinin dördüncü parmağındaki yüzük yakın planda gösterilir. Bir saniye sonra yüzük Carey'nin parmağından kayıp yere düşer.

O âna kadar filmi son derece dikkatle seyrediyorsun, gördüğün, belki ömrün boyunca göreceğin en iyi film olduğunda karar kılıyorsun ve Dr. Silver'ın konuştuğu bilimsel ya da sözde bilimsel dili tam olarak anlamasan da, *kromatografi, fosfor, radyoaktif iyot, moleküler yapı* gibi sözcüklerin Carey'nin talihsiz durumuna akla yakın bir hava verdiğini hissediyorsun. Ne var ki o noktaya kadar gördüklerin, seni filmin başlangıç sahnesi kadar etkilemişse de, bir sonraki şoka hazır değilsin; çünkü ancak şimdi, filmin ikinci bölümü başlarken ortaya çıkan basit ama ustalıklı görsel efektlerle küçülen adamın inanılmaz öyküsü yeni bir çarpıcı düzeye yükselir ve senin yüreğini sonsuza dek dağlar.

Kamera Carey'lerin salonuna, harcıâlem sayılacak kadar kişisel objelerden ve kişisel dokunuştan yoksun, banliyödeki çok az eşyalı modern eve, kişiliği ve konforu olmayan, pencerelerden içeriye California güneşi girdiği halde 1950'lerin Amerikası'na özgü o soğuk, boş ve donuk standart kutu gibi eve çevrilir. Yüzük, Carey'nin parmağından düştükten sonra ne kadar zaman geçtiğini gösteren bir belirti yoktur ama bir sonraki sahne ekranın ortasında duran yeni bir karakterle başlar. Bu, Scott'un ağabeyi ve patronu Charlie'dir; Louise kanepede oturmuş onu dinlerken, Charlie koltukta oturan birine hitap ederek konuşur, ancak koltuğun arkası kameraya dönük olduğu ve koltukta oturan kişinin başı görünmediği için kim olduğunu anlamak olanaksızdır. Charlie kaybedilen bir müşteriden, işlerle ve parayla ilgili sorunlardan söz eder, sonunda da koltukta oturanı kastederek, bundan sonra sana ücret ödeyecek durumda değilim, der. Görünmeyen kişinin Scott olduğu hemen anlaşılır ama kamera hâlâ Charlie'ye odaklıdır, Charlie hiç kuşkusuz tıp merkezindeki biri haberi sızdırdığı için gazetecilerin fabrikaya gelip sorular sorduğunu anlatır ve Amerikan

Basın Sendikası'nda çalışan birinin dediğine göre Scott'a hikâyesini yazması için yüklü bir para verilecektir. Hikâye önünde sonunda açığa çıkacağına göre, ne diye kamuoyuna kendisi açıklamak için üste para almasın? Louise bu önerinin dangalaklığına sinirlenir ama Charlie işini bilen biridir ve Scott'a bu konuyu düşünmesini söyler. O anda kamera nihayet Carey'ye döner ama sadece yakın plan yüzünü gösterir. Bitkin ve tükenmiş bir görünümü vardır, gözlerinin altında mor halkalar oluşmuştur ama yüzü hâlâ aynı yüzdür, hâlâ eskiden olduğu kişidir.

Ne var ki, kamera geriye çekildi ve o anda gördüğün şey seni tepeden tırnağa ürpertti, yüksek voltajlı bir akım vücudundan öylesine bir hızla ve öylesine bir güçle geçti ki elektrikli sandalyede idam edilmiş gibi oldun.

Koltukta oturan Carey'dir, bir anda ve ürkütücü bir biçimde senden daha iri olmayan, orta karar bir oğlan çocuğu gibi görünen, olsa olsa bir elli boyunda, on yaşındaki bir çocuğun kıyafetinde, ayağında spor ayakkabılarıyla, görünüşe göre dünyanın en büyük koltuğunda oturan ufalmış bir Scott Carey'dir. Ağabeyine, Tamam, bunu düşüneceğim, der.

Küçülen adamı oynayan Grant Williams'ın ufalmadığını, zeki bir prodüksiyon amirinin üç buçuk metre boyunda bir devin oturabileceği kadar büyük bir koltuk yaptırdığını anlayacak yaşta olmana rağmen yine de o görüntünün sende yarattığı etki şaşırtıcı ve tekinsiz bir niteliktedir. Durumun karmaşık bir yanı yoktur, bütün mesele ölçeklerle oynamaktan kaynaklanır, yine de o sürpriz ve şaşırtmaca seni etkiler, büyüler, huzursuz eder, fiziksel dünya hakkındaki bütün düşüncelerin bir anda sorgulanması gereken bir kuşkuya dönüşür.

Yavaş yavaş Carey'nin ufalmış haline alışırsın, film ilerledikçe o tuhaf görüntü giderek aşina bir nitelik alır. Sonra Carey gerçekten de hikâyesini yazar ve bir gecede ulusal bir figür, magazin ve televizyon haberlerinin konusu olur; evi gazeteciler, paparazziler, kameramanlar tarafından kuşatılır, eskiden normal bir adamken bir anda hilkat garibesine dönüşüp olay haline gelince haberciler öylesine peşine düşüp bezdirirler ki, evden çıkamaz olur. Yaptığı tek şey yazmaktır, başından geçenleri anlatan bir kitap yazar, durumundaki gelişmeleri kaydettiği bir günlük tutar; küçük bir çocuk görünümünde olan adamın devasa bir kalemle yazmasına şaşırırsın, eline aldığı telefon almacının büyüklüğünü görünce afallarsın, her görsel film hilesi seni şaşırtır, etkiler; ama Carey'nin ruhsal durumu, manevi çöküntünün eşiğindeki bu adamın katı, duygusuz bir yaklaşımla gösterilmesi sana daha da dokunaklı gelir; çünkü Carey başına gelenlere alışamaz, bunu kabullenemez ve sık sık öfkeye kapılıp acıyla ağlayarak çılgına döner, dünyaya duyduğu nefreti haykırır, hatta kimi zaman Louise'e, o hiç değişmeyen, hep sabırlı ve sevecen davranan, doktorların kocasını kurtaracağından hâlâ umudunu kesmeyen Louise'e bile cephe alır. Bu arada Carey küçülmeye devam eder. 17 Ekim'de boyu 92.7 santime iner, 23,5 kiloya düşer. Sonra birden mucizevi bir olay olur. Tıp merkezinden telefon ederek, antitoksinin hazır olduğunu haber verirler.

Dr. Silver sadece yüzde elli başarı şansı olduğu uyarısında bulunarak derdine deva olmasını bekledikleri ilacı Carey'ye vermeye başlayınca gergin, sonucu belirsiz günler birbirini kovalar ama bir haftalık korku ve bekleyiş sürecinden sonra Carey'nin ölçüleri 92.7 santim ve 23,5 kiloda sabitlenir. Sevinç içindeki Louise, Bitti artık Scott, der. İyileşeceksin... ama Carey normale dönmesinin ne

kadar zaman alacağını sorunca, doktor kaşlarını çatar, duraksar ve sonunda hastalığın olumsuz gelişimini durdurmanın başka, süreci tersine çevirmenin ise çok daha başka bir şey olduğunu söyler. Carey'nin büyüme kapasitesinin herhangi bir yetişkinin kapasitesiyle sınırlı olduğunu, gelişimini daha da ileriye götürebilmek için yepyeni bilimsel sorunların aşılması gerektiğini, bir başka deyişle Carey'nin büyük olasılıkla ömrünün geri kalanında bir metre civarında kalacağını anlatır. Doktor çalışmaya devam edeceklerini, bilgilerini olabildiğince zorlayacaklarını ve belki ama sadece belki günün birinde sorunun cevabını bulabileceklerini söyler; ama bu noktada hiçbir şey kesin değildir.

Bu durumda haberler hem iyi hem kötüdür; Carey için daha fazla bir şey yapılamayacağı hayal kırıklığı yarattığı ve hep böyle küçülmüş olarak kalacağına üzüldüğün halde, bir yandan da ufalmanın durdurulmasına, artık Carey'nin eriyip bitmesini seyretmek dehşetine katlanmayacağına da sevinirsin. Hiç kuşkusuz, kimse cüce olmak istemez ama yok olup gitmektense böyle kalmanın daha iyi olduğunu söylersin kendine.

Carey eve dönünce kara kara düşünmeye devam eder. Belki en kötüsünü atlatmıştır ama yine de durumunu kabullenmek için hâlâ çabalamakta, hâlâ öfkelenmekte, Louise'e kocalık yapma cesaretini hâlâ bulamamaktadır ve utandığı için karısından uzak durmasının Louise'e acı verdiğini bilir, bu da kendi acısını daha da büyütür. Louise öyle güçlü, öyle yürekli biri, oysa ben ona ne yapıyordum, der. Hiçbir canlı yaratıktan nefret etmediğim kadar nefret ettim kendimden. Buna daha fazla dayanamayarak bir gece evden dışarıya fırlar; bir çocuk vücudundaki yetişkin erkek, yitik ve acınası bir figür olarak ayağında

hâlâ o gülünç spor ayakkabılarla evin dolaylarındaki karanlık sokaklarda yürür, belirli bir yere gitmiyordur, sırf gitmek için gider. Bir süre sonra bir panayıra, pespaye bir eğlence yerinin gürültüsüne ve kargaşasına rast gelir. Gürültü onu panayıra çeker ve içeri girdikten bir süre sonra hilkat garibelerinin teşhir edildiği şovun kapısında durur. Çığırtkan, *Evet efendim, ey ahali*, diye bağırmaktadır, *Büyük şov başlıyor! Gelin Sakallı Hanımefendiyi, Yılan Kadını, Timsah Çocuğu seyredin! Bütün hilkat garibelerini görün!* Carey tiksintiyle ürpererek geri çekilir, ter içinde ve bitkin bir haldedir, daha fazlasını görmeye dayanamayarak yakındaki bir kafeye girer, tezgâhın önüne gidip bir fincan kahve söyler. Kafenin içinde ne kadar küçük göründüğünü, masaya taşıdığı fincanla tabağın gülünç derecede büyük olduğunu fark edersin; etrafındaki insanların arasındaki yalnızlığını, çevreden kopukluğunu, durumundan duyduğu acıyı algılarsın. Carey oturduktan birkaç saniye sonra oturduğu yere birisi yaklaşır, genç, güzel, daha doğrusu çok güzel bir kadındır bu, onun da elinde bir fincan kahve vardır ve o da minik bir cücedir. Kadın onun yanına oturmak için izin ister.

Carey kadını yanından uzaklaştırmayınca sevinirsin. Dünyada kendinden başka küçük insanların olabileceği hiç aklına gelmemiş gibi şaşırmıştır, ancak başlangıçta kadının yanında utangaç ve çekingen olsa da, onunla ilgilendiğini, hem sadece kadın güzel olduğu için değil, bir *semblable, une soeur*[1] bulduğu için ilgilendiğini sezersin. Kadının adı Clarice'dir. Zarif ve nazik kadın dostça tavırlarıyla yavaş yavaş Carey'nin çekimserliğini giderir, keyifli olacağa benzeyen bir sohbete başlarlar, ne var ki

1. (Fr.) Bir benzer, bir kardeş. (Ç.N.)

Carey adını söyleyince kadın donakalır. Aslında bunu yapması gerekmezdi, kadına sadece önadını söyleyebilir ya da sahte bir ad uydurabilirdi; ama o kötü şöhretli küçülen adam olduğunu kadının bilmesi için kasten adını söyler; çünkü henüz kendisi farkında olmasa da, o kadın güvenebileceği, sırrını paylaşabileceği tek insandır. Onun bu duygusunu anlamayan Clarice, yalnız kalmak isteyip istemediğini sorar. Carey, Hayır, der, onunla konuşmak istediğini söyler ve kadın onu yanlış anladığını fark ederek yeniden rahatlar. Sohbet devam eder, Clarice yavaş yavaş Carey'yi kendisini bir başka gözle görmesi için yönlendirmeye çalışır; küçük olmanın dünyanın en büyük faciası olmadığını, devler arasında yaşasalar bile dünyanın iyi bir yer olabileceğini, kendileri gibi insanlar için de gökyüzünün başkaları için olduğu kadar masmavi olduğunu, arkadaşların başkalarının arkadaşları kadar sevecen, aşkların ötekilerinki kadar harika olduğunu anlatır. Carey hâlâ kuşkuyla ama bir yandan da ona inanmak isteyerek dikkatle dinler; sonra kadının gitme zamanı gelir, gösterisine geç kalamayacağını söyler, Carey onu uğurlamak üzere ayağa kalktığında, Bir daha görüşebilir miyiz, diye sorar. Kadın, Sen istersen görüşürüz, der ve sonra onun gözlerinin içine bakarak sözünü bitirir: Biliyor musun Scott, sen benden daha uzun boylusun.

Kesme. Kamera evin salonunu gösterir, Carey harıl harıl kitap yazmakla meşguldür. O gece hayata yeniden sarıldım, der. Yaşadıklarımı dünyaya anlatıyordum ve anlattıkça tahammül etmek de kolaylaştı.

Cesaretlenmeye başlıyorsun. Filmin başladığı dakikadan itibaren ilk kez olumlu bir şey olmuş, o kaçınılmaz parçalayıcı güçler yeniden durumu kabullenmeye ve umuda doğru yönlenmiştir ve Carey'nin anılarını yazmasını

izlerken hikâyenin iyimser bir sonucu, bir mutlu sonu olabileceğine hazırlarsın kendini. Carey minik Clarice'e âşık olacak ve ömrünün sonuna kadar mutlu bir cüce olarak yaşayacaktır. Tabii Louise'le ayrılmaları gerekecektir ama iyi kalpli ve onurlu karısı evliliklerinin artık yürümeyeceğini anlayışla karşılayacak ve dostça ayrılacaklardır; çünkü Carey bundan sonra kendine benzeyen insanların arasında yaşayacaktır. Bu en önemli noktadır. Artık yalnız olmayacak, toplumdan dışlanmış duygusuna kapılmayacaktır. Bir topluluğa ait olacak ve o aidiyet ona doyum sağlayacaktır.

Filmde hikâye dış sesle anlatıldığı, filmin kahramanı hikâyesini izleyicilere anlatmaya devam ettiği ve kitabını yazdığına göre söyledikleriyle yazdıklarının aynı olduğunu varsaydığın için Carey'nin kafanda kurduğun yazgısını kabullenirsin. Hayalinde kitap çoktan basılmıştır (Yoksa neden geçmiş zaman kipini kullansın?), bu da o korkunç olayı atlattığı ve artık normal bir hayat sürdüğü anlamına gelir.

Bir sonraki sahne başlarken tahminin doğru çıkacak gibi görünür; çünkü Carey bir park bankında Clarice'le yan yana oturur ve kitabının taslağını okuyan kadını seyreder, eğer kitap bitmişse, artık yazacak başka bir şey kalmamışsa, *Kendi Kendine Küçülen Adam*'ın küçülmesi de bitmiş demek değil midir?

Okuduklarından çok duygulanan Clarice başını kaldırır ve Carey'ye harika bir iş çıkarmış olduğunu söyler. Carey onun elini tutar. Tanışmalarının kendisi için taşıdığı anlamı, *onu anlayan biriyle* birlikte olmanın ne kadar büyük bir fark yarattığını kadının bilmesini ister. Clarice de, Şimdi çok daha iyisin, diye cevap verir. Uyum içinde-

ki iki ruhun, huzurlu bir ânı paylaşan bir erkekle kadının resmi vardır karşında ve sadece on yaşında olsan da, birbirlerine âşık olduklarını anlarsın. Bunlar gerçek olduğuna göre, tahmin ettiğin her şey gerçekleşiyor demektir; ama sonra ayağa kalkarlar ve Carey'nin yüzündeki sevinç bir anda korkuya dönüşür. İki hafta önce Clarice'ten uzunken şimdi (*horribile dictu*)[1] daha kısadır. Yine başlıyor, diye haykırır. Yeniden başlıyor! Panikleyerek, dehşet içinde kadından uzaklaşır, sonra tek kelime etmeden arkasını dönüp koşmaya başlar.

Bu hiç beklemediğin bir şey, olasılık olarak bile aklından geçirmediğin bir gelişmeydi. Antitoksinin şaşmaz bir çözüm olduğunu, bir kez etkisini gösterdi mi, her zaman etkili olacağını sanıyordun, oysa artık etkisi kalmadığına göre acı içinde hiçliğe atlamaktan başka ne beklenebilirdi? Kendini korkunç bir şeye hazırlıyorsun, bundan sonra ne olabileceğini hayal etmeye ama artık hiç umut kalmadığını üzülerek kabullenmeye çabalıyorsun; oysa sen olabilecek her şeye hazırlıklı olduğunu düşünsen de, film yapımcıları senden çok ileride; hikâyenin üçüncü ve son bölümüne zamanda şaşırtıcı bir sıçramayla başlıyorlar; senin çocuk imgelemine sığmayacak kadar ileri bir tarihe giderek soluğunu kesiyorlar, o andan itibaren nefes nefese kalıyor, filmin son ânına kadar soluk almak için çabalıyorsun.

Sonraki sahne Carey bir odada tek başına ayakta dururken başlar. Sırtında evde dokunmuş izlenimi veren kaba bir kumaştan, bol bir pijama vardır; bunun tuhaf bir kıyafet olduğunu düşünürsün, yine de bu tuhaflık odadaki Carey'nin ölçülerine uygun mobilyalara dikkat etmeni

1. (Lat.) Söylemesi korkunç. (Ç.N.)

engellemez. Carey artık çevresindeki nesnelerin arasında cüceleşmez, kendisi için aşırı büyük bir dünyaya aykırı düşmez; bu durum kafanı karıştırır; çünkü Carey'nin yeniden küçülmeye başlamasıyla biten son sahneden bu yana büyümediği kesindir. Yine de her şey çok normal görünür, sanki fiziksel çevrenin bütün öğelerinin eski dengelerine kavuşmuş gibi olduğunu söylersin kendine. Peki ama daha az önce hiçbir şeyin normal olmadığı söylenmişken nasıl olur da her şey normal olabilir? Birkaç saniye sonra bu sorunun cevabı verilir:

Çünkü Carey bir oyuncak evde yaşamaktadır. Çünkü artık ancak yedi buçuk santim boyundadır.

Louise merdivenlerden iner, adımları minik evi öylesine gümbür gümbür sarsar ki, Carey aşağı düşmemek için parmaklığa tutunmak zorunda kalır. Karısı bir şey söylemek için ağzını açtığında, sesi öyle yüksektir ki, Carey sızlayan kulaklarını tıkar. Balkona çıkıp bu kadar gürültü yaptığı için Louise'i azarlar; Carey'nin aklını yitirdiğini, bir zorbaya dönüştüğünü, bu giderek küçülen adamın, karısına saldırgan tavırlarla manevi işkence yaptığını anlarsın. Carey, izleyicilere dönerek, Louise'i ancak ben kurtarabilirdim, eğer bu sefil yaşamıma son verecek cesareti bulabilseydim, der. Ama her gün belki yarın diye umutlandım. Yarın doktorlar beni kurtaracak diye.

Louise bazı işlerini halletmek için dışarıya çıkar, kapıyı açtığı anda evin kedisi içeriye girer. Kedi daha önceki sahnelerde de birkaç kez görünmüştür ama o zaman Carey daha büyüktür, kedinin bir tehdit oluşturamayacağı kadar iridir; oysa şimdi fare boyutuna inmiştir ve Louise'in bir anda gözden kaybolmasıyla birlikte film içler acısı final sahnesine girer.

Filmin sonraki yarım saatini, her yeni perspektif aldatmacasına, her yeni ölçek sapmasına şaşırarak dehşetle karışık bir hayret içinde izlersin; sahne kedinin acımasız atağıyla açılır, kedi oyuncak eve saldırınca parmak kadar kalmış olan Carey, kocaman, çıplak bir tarlaya, yüzlerce metrelik boş bir alana benzeyen halının üzerinde can havliyle koşmaya başlar; devasa, gaddar kedi de bir düzine çılgın kaplanın gücüyle hamle ederek onu kovalar ve Carey'ye pençe atarak gömleğinin bir parçasını koparır, sırtını kanatır; ama Carey bir masa abajurunun yere sarkan kordonuna tutunur, abajur şangır şungur yere düşünce kedi bir an korkup uzaklaşır. Carey halının göz alabildiğine büyük, boş tarlasında yeni bir koşu tutturarak bodrum kapısına hamle yapar ve şaşkınlıktan kurtulmuş olan kediden korunmak için kapının arkasına saklanır, kedi bodruma inen dağ gibi tahta merdivenin üst basamağında durur; Carey tam tehlikeyi atlatmış gibi görünürken Louise eve döner, sokak kapısının açılması bir rüzgâr estirir ve bodrumun kapısı küt diye kapanarak Carey'ye çarpıp dengesini kaybetmesine neden olur. Carey bir anda boşluğa fırlayarak yirmi katlı bir binanın çatısından düşen biri gibi bodrumun derinliklerine doğru tepe üstü düşmeye başlar.

Kullanılmayan öteberiyle ve (şans eseri) bir yığın paçavrayla dolu bir tahta sandığın içine düşer. Paçavralar düşmenin etkisini ne kadar azaltsa da Carey o hızla düşünce kendinden geçer ve ancak birkaç saniye sonra ayılır. Bu arada Louise yukarıdaki salonda ortalığın altüst olduğunu, bebek evinin parçalandığını ve kocasının yokluğunu görünce telaşlanır. Carey'nin kanlanmış gömlek parçasını yerde bulunca, aklına bir tek sonuç gelir. Bu sonuç ne kadar saçma ve mantıksız olsa da, bir köşede oturmuş patilerini yalayan kedinin insanın kanını donduran gö-

rüntüsü, Louise'in kafasında hiçbir kuşkuya yer bırakmaz. Louise acıyla inler, gördüğü kanıtın ötesinde bir olasılık aklına gelmez. Carey ölmüştür. Carey'nin ölümü kanıtlanmıştır, çok geçmeden bu haber televizyonlardan yayılır, küçülen adamın trajik ölümü ülkenin bir ucundan öteki ucuna duyurulur ve Louise sinir krizi geçirerek yatak odasına kapanır.

Oysa Carey bodrumda ve her ne kadar berelenmiş, sarsılmışsa da hâlâ hayattadır, tahta sandığın içinde oturup ne yapması gerektiğini düşünmeye çalışır. Louise'in önünde sonunda aşağıya gelip onu kurtaracağından emindir ve hâlâ umut olduğuna inandığı için, küçülmeye devam ederken bile sağ kalmak için elinden geleni yapar. Bu noktadan sonra film daha farklı, daha derin bir film haline gelir; her şeyi elinden alınmış, tek başına bırakılmış, çevresindeki engellerle sadece kendisi mücadele etmek zorunda kalmış bir adamın öyküsü olur; yalnızca kendi zekâsı, cesareti, olanaklarıyla yaşayan, artık onun için evrenin tamamı sayılan o banliyö evinin karanlık bodrumunda bulabildiği nesneler ve yenilebilecek şeylerle hayatta kalmaya çalışan minyatür bir Odysseus ya da Robinson Crusoe'ya dönüşür. Sana çekici gelen de bu olur: Carey'nin bulunduğu ortamın sıradanlığı ve ister bir boş ayakkabı boyası kutusu olsun ya da bir makara iplik, ister bir dikiş iğnesi olsun ya da bir kibrit çöpü, ister fare kapanına sıkışmış bir lokma peynir ya da bozuk bir termosifondan sızan bir damla su olsun, her şey olağanüstü, akıl almaz bir boyut kazanır; çünkü hepsi de Carey'nin gövdesine oranla aşırı büyük olduğu için yeni baştan icat edilmiş, olduğundan bir başka şeye dönüştürülmüştür ve Carey küçüldükçe kendisine eskisi kadar acımaz, çok daha anlayışlı olur, hatta peş peşe aşmak zorunda kaldığı fiziksel sorunlara tahammül ederken bile bir tür manevi

arınma yaşıyor, kendini yeni bir bilinç düzeyine yükseltiyor gibidir.

Kanca şekline sokulmuş iki buçuk santimlik çivilerle duvarları kazıyarak, boş bir kibrit kutusunda uyuyarak, kendi boyuna oranla urgan kadar kalın ve sert olan dikiş ipliğini kesmek için kendisi kadar bir kibrit yakarak, bozuk termosifondan sızan suyun içinde neredeyse boğulacak raddeye gelerek (suyun üstünde yüzen bir kaleme tutunup su giderinden aşağı kaymaktan kurtularak), kaskatı kesilmiş ekmek kırıntılarıyla beslenerek yaşar; en büyük ödül olan yarısı yenmiş bayat bir dilim pandispanyayı yeni düşmanından, o ıssız yeraltı dünyasındaki tek canlı yaratık olan örümcekten, Carey'nin üç-dört katı büyüklüğünde, bir canavar kadar kocaman ve iğrenç örümcekten kapmak için mücadele eder; ikisi arasında süregiden ve bazen birinin bazen diğerinin üstünlük elde ettiği çılgın çekişmeyi, bir-iki yıl önce sinemada izlediğin (başrolünde gerçek adı Issur Danieloviç olan Kirk Douglas'ın oynadığı) Technicolor, *Ulysses* filmindeki benzer bir sahneye, Odysseus'un kılıcını Kiklops'un gözüne daldırdığı sahneye kıyasla çok daha saygıdeğer bir olay olarak görürsün; çünkü küçülen adam ne Yunan kahramanın özgüvenine sahiptir ne de onun gücüne, o yeryüzündeki en minik insandır ve tek silahı bir iğnedenlikten çıkardığı toplu iğne ile kafasının içindeki beyindir. Çok küçüklüğünden beri karıncaları, böcekleri, sinekleri yakından gözlemlediğin ve o ufacık yaratıklara dünyanın nasıl da kocaman, senin algıladığından çok daha farklı göründüğünü düşündüğün için, *Kendi Kendine Küçülen Adam*'ın son sahnelerinde çocukken düşündüklerinin beyazperdede canlandırıldığını görürsün; çünkü Carey örümceği öldürdüğü sırada bir karıncadan daha büyük değildir.

Gerçek mekânı kurgulanmış mekâna çeviren ama yine de gerçekmiş gibi, en azından olabilirmiş gibi gösteren, hayattaki gerçek deneylerin geometrisine sadık kalarak inandırıcı olan bu ustaca çekilmiş sahneleri, bu büyüleyici görsel oyunları ve buluşları seyrederken olduğun yere mıhlanıp kendinden geçersin; ne var ki, ekrandaki aksiyonun senin büyülemesine rağmen, gördüklerini bütünleyen şey Carey'nin sesi, aksiyona anlam kazandıran onun sözleridir ve sonuçta o sözler, karşında titreşen siyah beyaz imgelerden çok daha büyük ve kalıcı bir etki yapar. Carey, bir mucize eseri olarak hâlâ konuşmakta, hikâyesini hâlâ seyircilere anlatmaktadır ve buna hiç anlam veremediğin halde –adamın sesi nereden geliyor? Şu andaki görüntüsünde dudakları oynamazken nasıl konuşabiliyor?– onun sözlerine inanır, filmdeki verilmiş gerçekleri kabullenip anlatıcı rolünü yeniden yorumlayarak Carey'nin gerçekten konuşmadığını, aslında düşündüğünü ve duyduğun sözlerin aslında adamın zihnindeki düşünceler olduğunu söylersin kendine.

Louise gelmiş ve gitmiştir. Carey onun bodrumun merdivenlerinden inişini seyretmiş, dikkatini çekebilmek için var gücüyle seslenmiştir; ama sesi duyulamayacak kadar kısık, gövdesi görülemeyecek kadar küçük olduğu için karısı yeniden yukarıya çıkmış ve evi temelli terk edip gitmiştir. Carey şimdi iradesinin son gücünü, küçülmüş ve küçülmeye devam eden gövdesinde kalan olanca kuvveti toplayarak, benzersiz bir inat ve beceriyle hareket ederek bodrumdaki tek besin kaynağını ele geçirmiş, örümceği öldürmüştür; sen onun yine başarılı olduğunu, belki en büyük zaferini kazandığını düşünürken, Carey' nin düşünceleri onu yeni bir anlayış aşamasına yönlendirir ve o zaferin aslında bir hiç olduğu, en ufak önem taşımadığı ortaya çıkar.

Yiyeceğin o kurumuş, ufalanan kırıntılarına dokunduğum sırada bile, bedenim çoktan var olmaktan çıkmış gibiydi. Açlık duygusu yoktu – artık o dehşet uyandıran küçülme korkusu kalmamıştı...

Carey'nin final monoloğu, seni hem duygulandıran hem aklını karıştıran, o ilahî olanla insani olan arasındaki etkileşimin yarı mistik sorgulaması bu sözlerle başlar; Carey' nin söylediklerinin çoğunu kavrayamasan bile, sözleri önemli olan her şeye gönderme yapıyor gibidir –Biz kimiz? Neyiz? Algı yeteneğimizin ötesindeki bir kozmosta nasıl yer alıyoruz?– ve bu sözleri dinledikçe dünya hakkında yeni bir gerçeği görebileceğin bir noktaya götürüldüğünü hissedersin; şimdi bu sözleri yazarken ne kadar zorlama olduklarını, felsefi önermelerinin ne kadar silik olduğunu fark edince, aynı sözlerin o zaman üzerinde bıraktığı etkiyi yeniden anlayabilmek için on yaşındaki zihin yapına dönmek gerekiyor; çünkü bu sözler bugün tutarsız görünse de, elli beş yıl önce kafana inen bir darbe gibi sarsmıştı seni.

Küçülmeye devam ediyordum. Ne olmak için? Bölünemeyecek noktaya kadar küçülmek için mi? Neydim ben? Hâlâ bir insan mıydım? Yoksa geleceğin insanı mı?

Başka radyasyon patlamaları olur, başka radyasyon bulutları denizleri ve kıtaları aşarak yayılırsa, diğer canlılar da beni izleyip bu uçsuz bucaksız yeni dünyaya gelirler miydi?

En küçük olmakla sonsuz büyük olmak birbirine ne kadar yakındı ama birden bunların aslında aynı kavramın iki ucu olduğunu anladım. İnanılmaz ölçüde küçük olanla inanılmaz ölçüde büyük olan, sonunda devasa bir dairenin uçlarının birleşmesi gibi birleşiyor.

Sanki gökleri kavrayabilecekmişim gibi başımı yukarı-

ya kaldırıp baktım. Evreni, sayısız dünyaları. Tanrı'nın gümüşi örtüsü geceye yayılmıştı ve o anda aradığım cevabı, sonsuzluk bilmecesinin yanıtını buldum.

Hep insanın kendi sınırlı boyutları çerçevesinde düşünmüştüm. Doğayla ilgili varsayımlar yapmıştım. Oysa varoluş doğanın değil, insanın kavrayışı içinde başlar ve son bulur.

Gövdemin hiçe dönüştüğünü, hiçleştiğini hissettim. Korkularım eriyip yok oldu ve onların yerini kabullenme aldı.

Yaratılışın bu büyük görkemi. Bunun bir anlamı olmalıydı. O zaman ben de bir anlam taşıyordum. Evet, en küçükten de küçük olan ben de bir anlam taşıyordum.

Tanrı katında sıfır diye, hiçlik diye bir şey yoktur.

Ben hâlâ varım!

Filmin sonunda Carey'nin boyu iki santimi bile bulmaz, öylesine ufaktır ki pencere telinin deliğinden geçerek dışarıya, geceye çıkar. O zaman kamera yukarıya kalkar, yıldızlarla ve uzaklarda dönüp duran takımyıldızlarla dolu uçsuz bucaksız gökyüzünü gösterir; bu, Carey'nin monoloğunun bittiği anda kendisinin de artık görünmediği anlamına gelir. Sen olanları özümsemeye çalışırsın. Carey küçülmeye devam edecek, atomaltı bir parçacık boyutuna inecek, salt bilinçten oluşan bir monada dönüşecektir, yine de bundan çıkan anlam Carey'nin asla kesinlikle yok olmayacağı, yaşadığı sürece bir hiçe indirgenemeyeceğidir. Carey o noktadan sonra nereye gider? Onu başka ne gibi serüvenler beklemektedir? Kendine onun evrenle bütünleşeceğini, o zaman bile zihninin düşünmeyi sürdüreceğini, sesinin konuşmaya devam edeceğini söylersin ve filmin sonu ikiniz de soluğunu kesmiş olarak arkadaşın Mark'la sinemadan çıkarken, kendi içindeki dünyanın biçimini değiştirdiğini, içinde yaşadı-

ğın dünyanın da iki saat önceki dünyayla aynı olmadığını, bir daha da asla aynı olmayacağını ve olamayacağını hissedersin.

2

1961. Hangi ay olduğunu anımsamıyorsun ama sonbahar olmalı diye düşünüyorsun. Ergenlik gelip çatmıştı, çocukluk arkanda kaldı ve on bir-on iki yaşlarındayken kendini kaptırdığın gezip tozmalar çekiciliğini yitirdi. Danslara, partilere gitmekten vazgeçtin; aklının fikrinin kızlarda olmasına, erotik eğitimini ilerletmeyi her zamankinden daha çok istemene rağmen, grup partilerine katılma arzusu duymuyor, kendi başına, kendi yolunda yürümeyi seçiyordun ve ister yaşadığın New Jersey kasabasının küçük dünyası, ister ülkenin büyük dünyası olsun, dünyayı yorumlarken kendini bir karşıt kişi, genel geçer olana ters düşen biri olarak görüyordun. Spora olan ilgin hâlâ sürüyordu (giderek gelişen bir beceriyle ve amaca odaklanarak futbol, basketbol, beyzbol oynuyordun) ama bu oyunlar artık yaşamının merkezi olmaktan çıkmıştı, *rock and roll* da ömrünü tüketmişti. Bir önceki yıl yüzlerce saat folk müziği, Weavers grubunun ve Woody Guthrie'nin plaklarını dinlemiş, onların şarkılarındaki protest sözcüklerine kapılmıştın; ama şimdi o basit mesajlara duyduğun ilgi azaldı, başka aşamalara geçtin, bir iki mevsim caz krallığında yaşadın, sonra on dört-on dört buçuk yaşlarına geldiğinde kendini klasik müziğe kaptırdın, Bach ve Beethoven, Handel ve Mozart, Schubert ve Haydn gibi bestecile-

rin yapıtları daha bir-iki yıl önce aklından geçmeyecek biçimde seni etkilemeye başladı; yaşamının daha sonraki bütün yıllarında da seni beslemeyi, doyum vermeyi sürdürecek olan müziği keşfettin. Artık daha da çok okuyordun, bir zamanlar seninle birinci sınıf edebiyat diye tanımladığın yapıtlar arasındaki bariyer yıkıldı ve bugün hâlâ içinde yaşadığın, yuvan olan o büyük ülkeye balıklama daldın; Hemingway, Steinbeck, Sinclair Lewis ve Salinger gibi 20. yüzyıl Amerikan yazarlarından başladın; ama o yıl Kafka'yı ve Orwell'i de ilk kez tanıdın, Voltaire'in –seni okuduğun bütün kitaplardan daha çok güldüren– *Candide*'i ile kamp yaptın, Emily Dickinson ve William Blake'le tokalaştın, çok geçmeden Rusya, Fransa, İngiltere, İrlanda ve Almanya'ya gitmek için yer ayırtırken, Amerika'nın geçmişine de dönecektin. O yıl, *Komünist Manifesto*'yu da ilk kez okuduğun yıl oldu – Eichmann'ın Kudüs'te yargılanması, Eisenhower'ın askerî-endüstri kuruluşları hakkındaki konuşması, Kennedy'nin başkanlık yemini edip göreve başlaması, Barış Gönüllüleri ve Domuzlar Körfezi, Alan Shepard'ın uzaya gönderilen ilk Amerikalı olması, Berlin Duvarı'nın inşası da hep aynı yılın olaylarıydı. Artık bu konularla ilgileniyordun; kendine özgü görüşleri, tezleri ve karşı tezleri olan politik bir varlığa dönüşmüştün; Amerika ile Sovyetler Birliği arasındaki nükleer silah yarışı seni dehşete düşürdüğü için Bomba Yasaklansın eyleminin ateşli bir destekçisiydin, sivil haklar hareketinin her gelişmesini heyecanla izleyen bir gençtin; çünkü bunların hepsi senin için hak ve adalet sorunu, geçmişteki yanlışların düzeltilmesi, ırk ve renkkörü bir dünyada yaşamanın altın hayali demekti. O yaz, Güney'de eyaletler arası otobüslere binen Özgürlük Yolcuları[1] Beyazların sal-

1. Irk ayrımının en yoğun olduğu Güney eyaletlerinde 1961 Mayıs'ında siyah ve Beyazlardan oluşan, sivil hakları savunan on üç kişi, Amerika'nın güneyin-

dırısına uğradılar, kıyasıya dövüldüler, Hemingway intihar etti, New York Eyaleti ormanındaki bir yaz kampı gezisinde senin grubundaki bir çocuğu yıldırım çarptı, yıldırım gökyüzünden ok gibi inip on dört yaşındaki Ralph M.yi öldürdüğü sırada aranızda olsa olsa 25-30 santim vardı, bunu ayrıntılı olarak (Neden Yazmalı? 3. öykü) yazdığın halde o gün olanları düşünmekten hiç vazgeçmedin, o olay o zamandan bu yana dünyaya bakışını belirlemeyi sürdürdü; çünkü o olay şansın simyası konusunda aldığın ilk dersti, yaşamı bir anda ölüme çeviriveren insan dışı güçlerle ilk tanışmandı. On dört yaş, içine doğduğun koşulların hâlâ tutsağı olduğun; ama o koşulları arkanda bırakmaya hazırlandığın ve tek hayalinin onlardan kaçmak olduğu korkunç on dört yaş.

O yıl gördüğün filmler arasında Essex kasabasının taşra sinemalarına gelen *Judgment at Nuremberg* (Nuremberg Duruşması), *The Hustler* (Dolandırıcı) ve *Two Rode Together* (Kanlı Mücadele) vardı; yabancı filmleri ve eski filmleri izlemek için yaklaşık kırk beş dakikalık mesafedeki New York'a gitmek gerekirdi; her fırsatta Manhattan'a tüyme alışkanlığını ancak ertesi yıl lise bir öğrencisi olduğun zaman edineceğin için, on dört yaşındayken film eğitimin henüz başlamamıştı. Eski filmleri izleyebileceğin tek yer televizyondu; ne var ki yerel kanallarda gösterilen filmler çoğu kez önceden belirlenmiş program saatlerine uysun diye kırpılıyor ve her zaman –insanı çıldırtacak raddeye getiren– reklamlarla bölünüyordu. Yine de diğerlerinden daha iyi film yayını yapan *Million Dol-*

den başlayan bir otobüs yolculuğuna çıktı. "Özgürlük Yolcuları" olarak bilinen bu eylemciler bilinçli olarak ırk ayrımını zorunlu kılan yerel yasaları çiğnedi. Bazen beyaz ırkçıların saldırısına da uğrayan eylemcilerin hareketi Amerikan Sivil Haklar Hareketi'ni de güçlendirdi. (Ç.N.)

lar Movie (Milyon Dolarlık Film) adında bir program vardı; 9. Kanal'daki bu programda bir hafta boyunca her gün biri sabah, biri öğleden sonra, biri de gece olmak üzere üç kez aynı klasik Amerikan filmi gösterilirdi; yani istersen 168 saat içinde aynı filmi yirmi bir kez izleyebilirdin. *Milyon Dolarlık Film* programı sayesinde *Ben Bir Pranga Kaçağıyım*'ı[1] seyredebildin; sinemanın hayatında yarattığı bu ikinci deprem, iç dünyanın yapısını değiştiren bu ikinci patlama, Warner Bros'un 1932 yapımı olan, Mervyn LeRoy'un yönettiği, başrolünü Paul Muni'nin (gerçek adı Muni Weisenfreund) oynadığı filmdi; bugüne kadar çevrilmiş en sert Amerikan filmlerinden biri olan *Ben Bir Pranga Kaçağıyım*, Hollywood'un umutlu ve mutlu son geleneğine uymayan bir adaletsizlik hikâyesi anlatıyordu, on dört yaşında olduğun ve dünyadaki bütün adaletsizliklere, haksızlıklara karşı ateşli bir öfke beslediğin için, bu hikâyeyi kavrayabilecek olgunluktaydın, tam da öyle bir şey izlemen gereken anda karşına çıkan filmi ertesi gün, daha ertesi gün, bir sonraki gün, belki de hafta sonuna kadar her gün izledin.

Savaş bitmiştir. Amerikan askerleri Avrupa'dan vatana dönüyorlar, büyük gemiler Atlantik'in buz gibi sularını yararak ilerliyor, zaferi kutlamak için düdük çalıyorlar;

1. *Ben Bir Pranga Kaçağıyım* (*I Am a Fugitive from a Chain Gang*); Warner Bros, Pictures, Kasım 1932, 93 dakika. Yönetmen: Mervyn LeRoy. Yazar: Robert E. Burns. Senaryo: Howard J. Green ve Brown Holmes. Yapımcı: Hal B. Wallis. Oynayanlar: Paul Muni (James Allen), Glenda Farrell (Marie), Edward Ellis (Bombacı Wells), Helen Vinson (Helen), Noel Francis (Linda), Preston Foster (Pete), Allen Jenkins (Barney Sykes), Berton Churchill (Yargıç), David Landau (Hapishane Müdürü), Hale Hamilton (Robert Allen), Sally Blane (Alice), Louise Carter (Anne), Willard Robertson (Cezaevi Yönetim Kurulu Başkanı), Robert McWade (Ramsey), Robert Warwick (Fuller), William Le Maire (Teksaslı). Görüntü Yönetmeni: Sol Polito. Kurgu: William Holmes. Sanat Yönetmeni: Jack Okey. Kostüm Tasarımı: Orry-Kelly. Müzik: Leo F. Forbstein. (Yazarın notu)

Günbatımı Bölüğü[1] limana girerken güverte üniformalılarla, kendilerini rıhtımda coşkuyla bekleyenlere el sallayan yüzlerce askerle doludur. Yıl 1919, Avrupa'ya gönderilen çocuklar geri dönüyor, ateşkes antlaşması imzalanmış, Büyük Savaş tarihe karışmış; güvertenin altında, geminin en dibinde yakında eski askerler olacak bir grup avaz avaz şarkı söyler, bir başka ufak gruptakiler de yerde barbut oynar. Para kazanılır ve kaybedilir, zarlar sert yer döşemesinde takırdar, takım çavuşu özür dileyen bir ifadeyle gülümseyerek içeriye girip askerlere oyunu bırakmalarını; çünkü *moruk*'un[2] bir saat içinde ranza teftişi yapılmasını emrettiğini söyler. Sözcükleri uzata uzata konuşan bir Teksaslı, biri çıkıp da bir daha *teftiş* lafı ederse onu altıpatlarıyla benzeteceğini söyler, birkaç saniye sonra askerler savaş sonrasında neler yapacaklarını konuşmaya başlarlar. Tıknaz, cana yakın ve astlarının saygısını kazandığı anlaşılan çavuş, bir çeşit inşaat işine girmeye niyeti olduğunu, İstihkam Birlikleri'nde çalışmanın *harika bir deneyim* kazandırdığını, bu deneyimden sonuna kadar yararlanmak istediğini anlatır. Askerlerden biri, "Gazetelerde adını göreceğimize bahse girerim. Mr. James Allen yeni bir Panama Kanalı inşa ediyor, ya da ona benzer bir şey," der. Allen, "Mr. James Allen'ın o eski fabrikaya dönmeyeceğine miğferini koyup bahse girebilirsin," diye cevap verir.

Yıl 1919'dur ama seyrettiğin film on üç yıl sonra, yani Büyük Bunalım'ın en berbat yılında çekilmiştir; artık Amerikan tarihiyle ilgili bir-iki şey öğrendiğin için, fil-

1. Birinci Dünya Savaşı'na gönderilmek üzere 17 Eylül 1917'de oluşturulan 41. Bölük, Kuzeybatı Pasifik ordularıyla bağlantısı nedeniyle "Günbatımı Bölüğü" takma adıyla anılır. (Ç.N.)

2. (İng. argo) Kaptan. (Ç.N.)

min çekilmesinden hemen önce, 1932'nın ilkbaharı ve yazında Bono Ordusu'nun[1] Washington D.C.nin güney kesimindeki Anacostia Düzlüğü'nde kamp kurduğunu, hemen hepsi savaş gazisi olan bu otuz bin kişinin, gazilere verilen biner dolarlık bonoları o zamanki yasaya göre 1945'i beklemeden tahsil edebilmeleri için Kongre üyesi Wright Patman tarafından savunulan yeni yasa taslağını desteklemek üzere başkente geldiklerini biliyordun; çadırlar ve mukavvadan yapılmış derme çatma kulübelerde aylarca sürünen bu umutsuz, işsiz insanlar Hoover hükümeti için giderek artan bir yüz karası oldular. Patman yasa tasarısı Kongre'den geçti ama Senato tarafından reddedilmesi Bono Ordusu ile yerel polis arasında öfkeli çatışmalara yol açtı, polis Başkan Hoover'ı bu pejmürde, solcu dilenci sürüsünden, Unutulmuş İnsanlar denilen bu güruhtan kurtulma zamanının geldiğine ikna etti. Başkan Hoover bu işi Amerika Birleşik Devletleri Ordusu'nun yapmasını istedi, bu grotesk bir politik tercihti –askerlere başka askerlere karşı güç kullanma emri vermek öylesine acımasız bir ironiydi ki, halkın büyük çoğunluğu bu hareketten nefret etti– işin tuhafı bu oyunda başrolleri oynayan Genelkurmay Başkanı Douglas MacArthur, MacArthur'un yaveri Binbaşı Dwight Eisenhower ve Binbaşı George Patton, İkinci Dünya Savaşı'nın en ünlü Amerikalı generalleri olacak üç kişiydi. Eisenhower'ın öğüdüne (*Ben o geri zekâlı orospu çocuğuna oraya gitmenin onun üstüne vazife olmadığını söyledim*) kulak asmayan MacArthur işi üstlendi, Patton'a kampın karşısına bir tank birliği yerleştirmesini emretti

1. Bono Ordusu, Birinci Dünya Savaşı gazilerine vaat edilen tazminatlar için ta 1945'te paraya çevrilecek bonolar (bizdeki sonucu sıfır olan uzun vadeli Tasarruf Bonoları gibi) verildi. Büyük Bunalım döneminde işsiz kalan gaziler, bu paranın 1945'i beklemeden ödenmesi için aileleriyle birlikte Washington'a yürüyüp Anacostia Düzlüğü'nde kamp kurdu. (Ç.N.)

ve 28 Temmuz günü üniformasını giyip bütün madalyalarını takarak askerlerin başına geçti, Bono Ordusu'nu sefalet içindeki kamptan sürdü, engellemek isteyenleri silah tehdidiyle uzaklaştırarak düzinelerle çadırı ve kulübeyi yaktırdı. Aradan yaklaşık yüz gün geçtikten sonra, Roosevelt'in büyük seçim zaferiyle koltuğunu kaybeden Hoover, sadece tek dönem başkanlık yaptığıyla kaldı.

Marş çalan bandolar ve devasa Amerikan bayraklarıyla yapılan savaş sonrası geçit törenlerinin arkasından kamera hızla yol alan bir trene kesme yapar, birkaç saniye boyunca trenin nereye gittiği belirsizdir; sanki raylarda ilerleyen lokomotif, hareket halindeki zamanın, Geçmiş'ten Şimdi'ye ani ve şiddetli bir geçişi, ardından da Şimdi'ki dünyanın Gelecek'e yaptığı hamleyi yansıtan soyut bir simgeden ibarettir. Savaşı unutun. Savaş bitti, o çamur deryası, kan dolu siperlerde kaç kişi öldüyse öldü; Bugün sadece yaşayanlara ait, der gibidir.

Kamera yine kesme yapar; bu kez haritada ufacık bir nokta olduğu anlaşılan, Amerika'nın herhangi bir yerindeki Lynndale kasabasının istasyonunu görürüz; peronda dört kişi durmaktadır, ağırbaşlı, muhafazakâr kıyafetli orta yaşlı bir kadın, genç, güzel bir sarışın, rahiplere özgü beyaz yaka takmış, tel gözlüklü, siyah şapkalı bir papaz, takım elbiseli, kravatlı, hasır panama şapkalı yaşlıca bir adam. Orta yaşlı kadın, sarışına acaba madalyasını takar mı dersin, diye sorar (oğlundan söz ettiğini düşünürüz), kız da, elbette takar, der ama bir an sonra tren durur ve sıradan bir sivil takım giyen, üzerinde madalya ya da savaşa gittiğini gösteren başka bir şey taşımayan Çavuş Allen iner. Annesi sevinçle ona sarılıp kucakladıktan sonra, Allen sokakta görse tanımayacağı kadar değiştiğini söyleyerek kızın elini sıkar, böylece onun kız kar-

deşi, sevgilisi ya da karısı olmadığı anlaşılır; Alice adındaki kız da patavatsız bir tavırla Allen'ın da değişmiş olduğunu, üniformalı halini özlediğini, üniformalıyken daha heybetli, daha çarpıcı göründüğünü söyleyerek, deniz aşırı topraklarda kaç madalya kazanmış olursa olsun, artık sıradan biri durumuna geldiğini ima eder. Allen'ın ağabeyi olduğu anlaşılan rahip her şeyin üzerine tüy dikerek, Mr. Parker adındaki hasır panama şapkalı beyefendinin onu yeniden fabrikaya alacağını sevinçle müjdeler; Mr. Parker da Allen'ın elini sıkıp sırtını sıvazlayarak fabrikadaki eski yerinin onu beklediğini doğrular. *Sen payına düşeni yaptın, patronun da seni unutmayacak.* Her şey pek hoştur, ne var ki biz Allen'ın gemide söylediklerini duyduğumuz için fabrikadaki eski işine dönmeye niyeti olmadığını biliriz. Sahne başlayalı yaklaşık üç dakika olmuştur ve James Allen'ın başının üstünde kara bulutların dönmeye başladığını şimdiden görürsün.

Bir sürü darmadağınık, kasvetli odanın sıralandığı bir 19. yüzyıl binası olan *eski mekânda* bir eve dönüş yemeği; Alice görünürlerde yoktur, sadece Allen ailesinin üç ferdi oradadır: zayıf iradeli, hoşgörülü anne, (konuşurken ellerini kavuşturmaya alışkın, tekdüze konuşmasıyla sıkıcı olan) sözde erdemli, sahte sofu ağabey Clint ve dünyayı fethe hazır, hırsla tutuşan, kuralsız, dobra dobra Allen. Birkaç saniye içinde anlaşmazlık patlak verir. Clint, Mr. Parker'ın iyi niyetli, cömert teklifinden söz eder etmez, Allen o işi istemediğini söyler. Annenin de ağabeyin de, şaşkınlıktan ağızları açık kalır. Buna karşılık Allen gülerek askerliğin onu değiştirdiğini, ömrünü ordudaki kalk borusundan sonra şimdi de fabrika düdüğüne göre ayarlayarak geçirmek istemediğini, *yaptığına değecek* bir şey yapmak istediğini ve bütün gün fabrikanın sevkiyat odasına tıkılmayı aklından bile geçirmediğini anlatır.

Yine de annesini hayal kırıklığına uğratmak istemeyen Allen, istemeye istemeye KUMFORT AYAKKABILARININ YUVASI sloganıyla çalışan Parker İmalat Firması'ndaki eski işine döner; ama ne yüreğini verebilir işe ne de aklını, her gün öğle tatilinde yeni yapılan köprünün inşaat alanında dolanır, çoğu kez zamanın nasıl geçtiğini unutup öğleden sonraki vardiyaya geç kalır. Bir başka aile yemeğinde ağabeyi, Mr. Parker'ın onun çalışmasından hiç memnun olmadığını söyleyince, Allen da sonunda patlar, yaptığı işten hoşnutsuzluğunu dile getirerek kendini savunur ve ateşli bir konuşmayla kendisine yeni bir yaşam kurmak istediğini, fabrikadaki sıkışık ve mekanik çalışma düzeninin ordudakini bile aratacak kadar aptalca olduğunu, bir yerlere, neresi olursa başka bir yere gitmeye ihtiyaç duyduğunu Clint'le annesine anlatır ve, *İstediğimi yapabileceğim bir yere gitmek istiyorum*, der. Annesi hiç beklenmedik bir tavırla onun dediklerini kabul eder, kendi hayatını kurma isteğine rıza gösterir ve Clint buna karşı çıkınca da anaç desteğini açıkça ortaya koyarak sözde sofu rahibin ağzını kapatıp bütün iyi annelerin söyleyeceği sözü söyler: *Onun mutlu olması gerek*, der, *kendini bulması gerek.*

Allen, New England'da inşaat işi bulabileceğini düşünür; bir an sonra ekranda bir harita, hem de New Jersey'nin (senin filmi seyretmekte olduğun aynı New Jersey'nin) haritası görünür, bu görüntüye hızla ilerleyen, bir başka hızlı trenin sesi eşlik eder, sonra harita çözülüp dağılarak trenin görüntüsüne geçer, trenin görüntüsü de bir başka haritaya, bu sefer Connecticut, Rhode Island ve Boston'ı gösteren bir haritaya dönüşür.

Allen, büyük bir ekskavatör olduğu görülen ağır iş makinesinin sürücü kabininde tek başına direksiyonda otur-

maktadır; böylece aradığı işi bulduğu ve dünyayla barışık olduğu anlaşılır. Bir adam, ustabaşı, ekibin patronu, sorumlu kişi yanına gelir, motoru kapatmasını, ona kötü bir haberi olduğunu söyler. Kadroyu daralttıklarını, iki kişinin işten çıkarılması gerektiğini anlatır. Allen kaygı ya da şaşkınlık göstermeden makineden aşağıya atlar ve, *Tamam*, der. Bu aksiliği, bu keyfî işten çıkarılmayı, hiçbir hatası yokken kıçına tekme yemeyi bu kadar sakin karşılaması seni çok etkiler; oysa Allen kendine güvenir, gelecekten hâlâ umutludur, her şeye hazırlıklı biridir.

Bir başka harita görünür, bu harita Boston'dan başlayıp Güney'e giden bir geminin rotasını izleyerek Atlantik kıyısı boyunca ilerler, Meksika Körfezi'ne girer, sonunda New Orleans'ta demir atar.

Hayli yorgun görünen, kılık kıyafeti biraz pejmürdeleşmiş, iki günlük sakalı yüzünü gölgeleyen, omuzları düşmüş Allen, iş istemek için bir fabrikaya girer. Kuzey'e gitmiş, Güney'e gitmiş, onca mil kat ettikten sonra başladığı yere dönmüştür – ya da başladığı yere dönme çabasındadır; çünkü şimdi işsizdir, savaştan döndüğünde *aptalca* ve *önemsiz* bulduğu işe benzer bir işi seve seve kabullenecektir. Patrona, İyi bir işçiye ihtiyacınız var mı? diye sorar, patron da, Geçen hafta ihtiyacım vardı ama şimdi kadrom tamam, der. Allen başını umutsuzca sallayıp sağ elini yumruk yapar ve yumruğunu yavaşça, alabildiğine yavaşça masaya indirir, kontrolünü kaybetmek istemez, henüz mutlak bir umutsuzluğa kapılmamıştır ama o yumruk hızla yitirilen umudun işaretidir, arkasını dönüp giderken bütün düşüncelerini, bütün planlarını tüketmiş birine benzer.

Yine harita, yine hızlı trenin gürültüsü. Allen yeniden

Kuzey'e doğru gider ve Wisconsin'in en olmayacak şehri Oshkosh'da yolculuğu noktalar.

Allen sırtında işçi tulumu ve gömleğiyle, yüksek çam ağaçlarından oluşmuş bir ormanın içinden geçen yoldaki tomruk kamyonunu sürerken görünür. Yanındaki adama dönüp sadece birkaç günlüğüne çalıştığını söyler. İnan bana, diye sözünü sürdürür, yeniden çalıştığıma çok seviniyorum. Uzun bir zaman sonra bu ilk işim. Demek ki Oshkosh ancak geçici bir rahatlama, Allen'ın moralini bir süre düzelten aldatıcı bir duraklamadır; artık hiçbir yerde sürekli iş bulunamadığı, Allen iş aramak için ne kadar uzaklara gitse de hep eli boş döneceği ayan beyan ortadadır; nitekim bir sonraki harita onun tekrar Güney' in yolunu tuttuğunu, St. Louis'e doğru gittiğini gösterir; lokomotif gürültüsünün artık alışılmış melodisi duyulurken birden her şey değişir; çünkü kamera o melodinin kaynağını göstermek üzere açıldığı zaman Allen'ın başka yolcularla birlikte bir kompartımanda oturmadığı görülür, tren de değişmiş, yük treni olmuştur ve Allen tek başına bir yük vagonunun döşeme tahtaları üzerinde uyumaktadır. Yeni bir Panama Kanalı inşa ederek dünyaya damgasını vuracak olan iyimser savaş gazisi, raylarda dolaşan bir serseriye, meteliksiz bir aylağa, unutulmuş bir adama dönüşmüştür. Gerçi filmdeki olaylar 1919'da geçse de, artık 1932.yılı gelmiştir ve sen aslında Büyük Bunalım'la ilgili bir hikâye, işsizliğin kol gezdiği bir ülkede yaşamanın ne demek olduğuyla ilgili bir hikâye izlediğini fark edersin.

Allen elinde görünmeyecek kadar ufak bir şeyle rehinci dükkânına girer. Artık tam bir dilenci görünümündedir. Üstü başı perişandır, tıraşsızdır, şapkası buruşmuş, ezilmiştir. Dükkân sahibi ne istediğini sorar; Allen avucunu

açıp bir madalya gösterir. Belçika Haç Nişanı'na kaç para verebilirsin? diye sorar. Dükkân sahibi fiyat vermek yerine, Allen'a tezgâhın üzerindeki cam kutuyu parmağıyla işaret eder. Allen bakar, kutuda bir yığın madalya, elindekine benzer düzinelerle madalya vardır, her biri gelecekte Bono Ordusu'na katılacak birinin kara bahtını temsil eden sayılamayacak kadar çok madalya; Allen tek kelime söylemeden durumu anladığını belirten bir biçimde başını sallar, avucundaki madalyaya bakar ve dükkândan çıkar. Allen savaşta Amerika uğruna çarpışmış olabilir ama artık Kara Baht ülkesinin vatandaşıdır.

Allen'ın St. Louis'ye doğru doğu yönündeki ilerleyişini gösteren bir harita daha; ama bu sefer her zamanki tren sesi eşliğinde değil, sessiz bir görüntüdür; harita silikleşip kaybolurken Allen demiryolu boyunca yürürken görülür, bu da neden ses olmadığını açıklar; çünkü Allen yolculuğunu artık yaya olarak yapmaktadır; tam cepheden yapılmış çekimde ıssız bir yerde tek başına kameraya doğru yaklaşır; hâlâ güçlü ve kararlı adımlarla yürüdüğünü, yediği darbelere karşın hâlâ yılmadığını; ama yine de bütün yürekliliğine rağmen bitkin, aç, kaygılı, dalgın göründüğünü fark edersin; gözlerindeki ifadede tuhaf bir şey olduğunu, sanki başına gelenlere inanamıyormuş gibi, yolculukları sırasında bir yerlerde yıldırım çarpmış gibi şaşkın ve yıpranmış bir şey olduğunu hissedersin.

Allen berduşların kaldığı ucuz bir otele gider, burası Kara Baht ülkesinde toplumdan dışlanmış birinin kalacağı en uygun yerdir, suskun, yılgın erkeklerle dolu kocaman bir oda –yatak on beş sent, yemek on beş sent, banyo beş sent– çok geçmeden Allen, kendisinin cahili olduğu bu yolları iyi bildiği anlaşılan Pete adında kır saçlı biriyle

konuşmaya başlar. Pete acıktığını söyler ve Allen'a, Bir hamburgere ne dersin? diye sorar; Allen bu soruya, Bir hamburgere ne mi derim? Mr. Hamburger'in elini sıkar ve, Arkadaş seni görmeyeli çok uzun zaman oldu, derim diye yanıt verir. Mizah duygusunu henüz yitirmemiştir; bunu umutlu bir işaret, Allen'ın henüz yıkılmadığının kanıtı olarak yorumlarsın. Pete'in dediğine göre, yolun ilerisindeki hamburger karavanının tezgâhtarı *yufka yürekliymiş* ve büyük ihtimalle ondan beleşe iki hamburger alabilirlermiş. Böylece hamburger karavanına giderler ve Pete'in tahmin ettiği gibi, tezgâhtar aç insanlara sırt çevirmemek için istemeyerek de olsa onların ricasını kabul edip ızgaraya iki hamburger köftesi atar. Allen'ın gözleri parlar. Yüzü sevinçli, umutlu bir gülümsemeyle aydınlanır, ağzına bir kürdan iliştirir (Ağzını yiyeceğe mi hazırlamaktadır acaba?), kızaran köftelere güzel bir kadına bakar gibi bakmaktadır. Mr. Hamburger değil, Miss Hamburger.

Sonra birden işler tersine döner. Pete cebinden bir tabanca çıkarır, yufka yürekliye ellerini tezgâhın üzerine koymasını söyler, Allen'a da yazarkasayı boşaltmasını emreder. Allen afallamıştır. Dehşet içinde söyleyebildiği tek şey a*man!* sözcüğüdür; bu sözcüğü, Dediğini yapmayacağım, ne dönüyor burada? anlamında söylemiştir. Ama Pete tabancayı Allen'a doğrultur ve dediğini yapmazsa vuracağını belli eder. Allen'ın başka seçeneği var mıdır? Bu koşullarda seçeneği olduğunu söylenemez, o yüzden de yazarkasaya gidip topu topu beş dolar olan parayı alır. Ne yapacağını şaşırmış olan Allen yazarkasanın yanında dikilip dururken Pete ona, Hadi, hadi, dedikten sonra namluyu yufka yürekliye doğrultup geri geri giderek karavanın kapısına yürür. Duvardaki telefonun kablosunu koparır, tezgâhtara polis diye bağırmaya

başlamamasını söyleyip kapıyı açar açmaz ateş etmeye başlar. O anda bir polis karavana dalar ve Pete'e ateş eder, Pete vurulup ölür.

Allen dehşete düşer, parayı yufka yürekliye iade etmeyi ya da oturup olanları sakin sakin polise anlatmayı akıl edemeyecek kadar paniğe kapılır; paniğe kapılan birinin ilk tepkisi de kaçmak olduğu için Allen da bunu yapar, canını kurtarmak için yan kapıdan çıkmaya çalışır. Pete'i öldüren polis onun peşinden koşar, Allen dışarı çıktığı anda ikinci bir polis tabancasını onun karnına dayayarak, Eller yukarı! der. Allen ellerini kaldırır.

Ekran kararır, bir an sonra kürsüden Allen'a verdiği hükmü açıklayan yargıç görünür. Para üzerinde bulunduğuna göre hoşgörülü davranmam için bir neden yok, der. Üstelik yakalandığını anlayınca kaçmaya kalkışman da suçunu artırıyor. Seni (tokmağını masaya vurur) on yıl kürek cezasına mahkûm ediyorum.

Filmin sonraki bölümünü seyretmek seni zorlar. Allen cezasını pranga mahkûmu olarak çekecektir; bu öylesine barbarca, insanı aşağılamak ve zulmetmekte öylesine vahşi bir ceza yöntemidir ki, televizyonu kapatıp odadan çıkmak gelir içinden; ama bir zamanlar özgür olan insanların sistematik bir biçimde zulme uğramış, korkudan sinmiş hayvanlara dönüşmesini izlemekte ısrar etmenin tek nedeni, filmin adından da anlaşıldığı gibi Allen'ın sonunda oradan kaçacak olmasıdır. Mahkûmların köleden farkı yoktur. Ayakları prangalıdır, rastgele kırbaçlanıp dövülürler, kokuşmuş, yenilemeyecek kadar berbat domuz yemiyle karın doyurmaya çalışırlar (kahvaltı: içyağı, kızarmış hamur, domuz yağı ve darı karışımından oluşur), sabah dörtte yataktan kaldırılıp akşam sekize kadar

aralıksız çalıştırılırlar; hepsi bitkin, hepsi tahammüllerinin son noktasına gelmiş beyaz ve siyah, yaşlı ve genç erkekler sıcaktan kavrulan çorak arazide balyozla kayaları kırarlar, işi gevşeten ya da hastalanan olursa vay haline, gerektiği kadar çalışmayanların tek ilacı kamçıdır, alnından akan teri silmek gibi masum bir hareket için bile gardiyanlardan izin alman gerekir, izin almayı unutursan tüfeğin dipçiği suratına inip seni yere yıkar. Allen, *hamburgere bakmak* gibi ağır bir suç işlediği için böyle bir dünyada bulur kendini.

Adamlardan biri ciddi biçimde hastalanır. Allen'ın çalışma kampındaki ilk sabah kahvaltısında orta plan çekimiyle o adamın başını masaya dayadığı, kaşığı ağzına götüremeyecek kadar bitkin olduğu görülür; daha sonra mahkûmlar taş kırmaya çıktıklarında adam balyozu zar zor tutar, baş dönmesi ve sancıdan ayakta duramayacak, yere yıkılacak haldedir. Gardiyanlardan biri, Hadi, hadi iş başına, der; Kızıl lakabıyla tanınan hasta adam, sesi titreyerek konuşur: İşi bırakmak zorundayım... Midem... Bunun üzerine gardiyan öfkeyle karşılık verir, Çalış! Yoksa o karın ağrısını tekmeyle kulağından çıkarırım. Kızıl içler acısı bir halde sallanır, balyozu yerden beş-on santimden yükseğe kaldıramaz, sonra yere yığılıp kendinden geçer. Gardiyan ayağa kalkmasını söyleyerek onun yüzüne su çalar; ama Kızıl hareket etmez. O akşam mahkûmları getiren kamyonlar kampa geldiğinde Kızıl hâlâ baygındır. Diğer mahkûmlar kamyondan atlarken o yerde yatar. Akşam yemeğine gelir (Allen'ın yanında oturan ve içyağıyla domuz yağını ağzından saçarak yutan mahkûmun yakın plan çekiminden anlaşıldığı kadarıyla yine berbat bir yemektir) ama Kızıl daha fazla dayanamaz, sofradan kalkar, sendeleyerek koğuşa gidip kendini yatağına atar. Biraz sonra öteki mahkûmlar da koğuşa

gelip yatınca iki gardiyanla hapishane müdürü içeriye girer, gardiyanlardan birinin elinde ucu dokuz kamçılı kötücül bir kırbaç vardır. İkinci gardiyan, Hadi bakalım, der, bugün iyi çalışmayan birini gösterin bize. Bir işçi seçilir. Gömleğinin arkası yırtılıp açılır ve kırbaçlanmaya götürülür. Müdür, Başkası var mı? diye sorar. Gardiyanlardan biri, Bu Kızıl denen herif bugün bize bayılma numarası yaptı, diye cevap verir. Hapishane müdürü, Kızıl'a yaklaşarak, Bayılma numarası ha? der. Kızıl, Bana ne yaparsanız yapın umurumda değil, artık hiç önemi yok, diye karşılık verir. Hapishane müdürü, kırbacı Kızıl'ın suratına dayar. Şuna bir bak hele, der. Bütün bunlar olurken, Allen yatağından dikkatle onları izleyerek her akşam yinelenen bu keyfî cezayı gözlemler, müdürün ölmek üzere olan Kızıl'ı tehdit ettiğini görünce tepesi atar ve kendini tutamayarak, *Aşağılık herif*, diye mırıldanır. Bunu neredeyse işitilemeyecek kadar alçak sesle söyler ama müdür işitir; kimsenin karşılık vermesine izin olmadığı için Kızıl'ı bir yana itip Allen'a döner. Yeni mahkûmu göstererek, Sıra sende, dedikten sonra gardiyanlara, *Bu kokmuş gömleği çıkarın*, diye emir verir. Gardiyanlar hemen gömleği yırtarlar, Allen'ı zorla ayağa kaldırırlar, sonra onu itip karşılıklı iki sıra halinde dizilmiş ranzaların arasındaki boşluğa düşürürler, Allen düşerken pranganın zincirleri şangırdar. Kırbaçlanacak ilk adam bir çarşafın ya da ince bir perdenin arkasında durmaktadır, çıplak bedeninin siluetine inecek kırbacın gölgesi görünür; ama ilk darbe inmeden önce kamera Allen'ın yüzüne çevrilir, dayağı dehşet içinde izleyen gözleri ve adamın ağzından çıkan her çığlıkta buruşturduğu yüzü görülür; kırbaçlama yine kameranın görüş alanı dışında devam eder, bu görüntü daha da sarsıcıdır; çünkü bu sefer kamera ağır ağır hareket ederek Allen'ın kadrajın dışına sürüklenişine bakan öteki mahkûmları gösterir; arkadaşlarının ne-

redeyse diri diri derisi yüzülürken hepsinin yüzünde aynı duygusuz, kayıtsız merak ifadesi vardır; bu adamlar öylesine yıkılmış, başkalarının acılarını öylesine kanıksamışlardır ki, neredeyse tamamen duygusuzlaşmıştırlar. Yaşayan birer ölüdürler.

Kamera bir takvimi gösterir. Haziran'ın 5'idir. Allen dört mahkûmla birlikte koğuşun penceresinden dışarıya bakmaktadır. Arkadaşlarından biri tahliye olmuştur, Barney'nin kampın kapısına doğru yürüyüşünü izlerlerken, kamera Barney'nin ayaklarını ve bileklerini yakın plan gösterir. Prangaları çıkmıştır ama pranga alışkanlığı içinde yer etmiştir, o yüzden mahkûmların tipik küçük, sürüklenen adımlarıyla yürür; sonunda serbest bırakılmıştır ama o an için hâlâ özgür değildir. Penceredekiler ona el sallayarak uğurlarlar, o da onlara el sallar; Allen hapisteki ilk gününde ona dostluk gösteren eski mahkûm Bombacı Wells'e, Bu en azından bir şeyi kanıtlıyor, buradan gerçekten çıkılabiliyormuş, der. Mahkûmiyetinin dört haftasını geçirdiğini, geriye dokuz yıl kırk sekiz hafta daha kaldığını hesaplar, başını eğip prangalarına bakarken, pencerenin önündeki adamlardan biri, Aa, Kızıl da çıkıyor bugün, der. Kamera kesmeyle dışarıyı gösterir: Hastalanan adamın cesedi tahta bir tabutla kamyona yüklenir. Bombacı, Buradan çıkmanın yalnızca iki yolu vardır, der. Ya kaçıp çıkarsın ya ölüp çıkarsın. Allen şimdiye kadar kaçmayı başaran olup olmadığını sorar. Adamlardan biri aşılamayacak kadar çok fazla engel olduğunu söyler, prangalar, av köpekleri, gardiyanlar ve tüfekleri; ama Bombacı, Allen'ı bir kenara çekip, Evet, kaçmayı başaran oldu, der ama kusursuz bir plan yapman gerek. Tetikte olmalısın, beklemelisin. Belki bir yıl, belki iki yıl ve sonra (omzunu silker) *tabana kuvvet*. Allen, yaşlı adamın öğüdünü düşünüp tartarken, bir başka takvim belirir. Tak-

vim yaprakları kopup havada uçuşur: haziran, temmuz, ağustos, eylül, ekim, kasım...

Allen'ın planı kusursuz mudur? Belki değildir, belki sadece derin umutsuzluktan kaynaklanan bir harekettir, içgüdüsel bir atılımla kesin olarak ölüme ya da yakalanmaya hamle etmektir; ama Allen bu riski göze almak zorundadır, bir hiç yüzünden, çiğnemeye mecbur kaldığı bir yasayı çiğnediği için hapse düşmüştür ve ölüm bile daha dokuz buçuk yıl pranga mahkûmu olarak kalmaktan iyidir. Kusursuz bir plan olmasa da Allen'ın bir planı, en azından planın ilk bölümü vardır; bu da planın en önemli bölümüdür çünkü prangadan kurtulup ayaklarını serbest bırakamazsa hiç şansı olmayacaktır. Mahkûmlardan biri Sebastian adında, normal bir insanın beş katı güçlü olan, devasa bir siyah adamdır; balyozu kullanmakta öylesine becerikli ve güçlüdür ki, Allen oradaki ilk sabahında onu gördüğü zaman, Bombacı alaycı bir tavırla, Onun çalışmasından o kadar memnunlar ki, ömrünün sonuna kadar burada tutarlar, der. Güneşin fazlasıyla yakıcı, havanın soluk kesecek kadar bunaltıcı olduğu, gardiyanların bile yorgunluktan bitkinleşip dikkatlerinin azaldığı sıcak bir öğleden sonra Allen, Sebastian'ın yanına yaklaşır, prangasını balyozla ezerek gardiyanların fark edemeyeceği ama ayağını çekip kurtarabileceği kadar eğriltmesini rica eder. Sebastian önce başını derde sokmaktan korkarak tereddüt eder ama sonra arkadaş dayanışması ağır basınca, Allen'ın *bu sefaletten* kurtulduğunu görmek istediğini söyleyerek istenileni yapmaya razı olur. O sırada kullanılmayan tren raylarına yakın bir yerde çalışarak, toprağı temizlemek için rayları söküp çıkarırlar; Allen bacaklarını rayın iki yanına açar, pranganın zinciri demir rayın üzerinde iyice gerilir, Sebastian harekete geçip balyozu o müthiş gücüyle prangaya indirir. Bu çok can yakan bir

işlemdir, balyozun acı veren darbeleri peş peşe inerken, Allen titreyerek, neredeyse ağlamaklı bir halde, çığlık atmamak için kendini tutarak dayanır, öylesine kararlı ve iradelidir ki, Sebastian işini bitirdiğinde Allen dev cüsseli adama balyozu bir kez daha vurmasını rica eder. O gece yatakta Allen biçimi bozulmuş prangaları dener. Büyük çaba göstererek ayaklarını kurtarabilir. Sonra ayaklarını yeniden prangaya sokar ve battaniyesiyle iyice örtünür. Bitişik ranzadaki Bombacı, Ne zaman yapacaksın? diye fısıldar. Allen da fısıltıyla cevap verir: Pazartesi. O zaman Bombacı hayattaki varı yoğu olan yedi doları ona uzatır. Allen parayı almak istemez ama dostu ısrar eder ve çıkar çıkmaz dosdoğru Barney'ye gitmesini söyler (adamın adresini bir kâğıt parçasına yazar); çünkü Barney güvenilir biridir, Allen'a yardım edecektir. Bombacı, Korkuyor musun? diye sorar. Allen, Biraz, der. Bombacı, Aldırma, diye karşılık verir, ne olursa olsun buradan iyidir.

Bu sahne 1932'den bu yana Amerikan filmlerinde defalarca oynandı –hapishaneden kaçış, insan avı, silahlı görevliler, koku almaya eğitilmiş köpeklerle kaçağı kovalarken mahkûmun tek başına ormanlarda, bataklıklarda koşması– ama bu, sesli filmde ilk kez kullanılan bir sahneydi ya da ilklerden biriydi ve sen yarım yüzyıl sonra *Milyon Dolarlık Film* programında bu filme rastladın; yönetmen LeRoy'un bu aksiyondaki rejisinin hâlâ kusursuz ve başka filmlerde defalarca gördüğün bu tür sahnelerin en iyisi olduğu kanısındasın. Mahkûmlar başka bir gün rayları sökmeye devam ederler, Güney'in bu ıssız yerinde hava yine çok sıcaktır, Allen gardiyanlardan birine, Dışarı çıkacağım, diye seslenir; bu tuvalete gitmek için standart izin isteme cümlesidir; gardiyan, Peki, orada dışarı çık, deyince Bombacı, Allen'ın elini pışpışlayarak sessizce şans diler, Allen ufak bir tepeden aşağıya

çalılıklara doğru koşar. Gözden kaybolur kaybolmaz oturur, ayakkabılarını çıkarır, prangaları ayağından çıkarmaya uğraşır, koğuştakinden daha uzun süre çabalamasına rağmen bir türlü çıkaramaz; bu, kaçışın kötü başladığının, hiçbir şeyin planlandığı gibi gitmeyeceğinin işaretidir; kamera birden Allen'ı aramak için başını çevirip bakınan gardiyanı gösterir. Zaman daralmıştır, hem de çok daralmıştır; Allen sonunda prangaları çıkarıp ayakkabılarını giyerek çalılıkların arasında emeklemeye başladığında, çok zaman kaybettiğini, kaçmayı başaramayacağını neredeyse kesinlikle tahmin edersin. Gardiyan, Tamam Allen, hadi işinin başına, diye seslenir; bunun üzerine Allen ayağa kalkıp koşmaya başlar, ağaçların arasındaki açıklık alanda koşan açık bir hedef halindedir. Gardiyan tüfeğini doğrultur, ateş eder, bir, iki, üç, dört, beş el ateş eder; ama o sırada açık alanın sonuna gelmiş olan Allen yeniden ağaçların arasında gözden kaybolur. Gardiyanlar toplanır, koku almaya eğitilmiş, çılgınca havlayan köpeklerle Allen'ın peşine düşerler, uzaktan bir tren düdüğü duyulur, Allen hâlâ koşmaktadır, kamera kovalanan adamla peşindekilerin arasında gidip gelirken Allen can havliyle koşar. Kamera bir panik yansıtma aracına dönüşür. İki aksiyon arasında gidip gelen görüntülerin kesik kesik ritmi, korkunun somutlaşmış halidir, o kopuk görüntüler adamın göğsünü delip çıkacakmış gibi atan kalbinin telaşlı vuruşlarıyla eşzamanlıdır: *gözle görülür karanlık* (John Milton); çünkü adamın kalbi görünmez; ama hareket kalp atışına o kadar çok benzer ki, sanki kalbi görünüyormuş, sanki adamın bütün gövdesi kalp olmuş gibidir. Sonunda Allen soluk almak için durur, yere yığılmamak için bir ağaca dayanır; az ilerisinde bir evin arka bahçesi, bahçede bir çamaşır ipi ve ipe asılmış temiz çamaşırlar vardır. Allen eve doğru fırlar, ipten birkaç parça giyecek alıp yeniden ağaçların arasına koşar.

Gardiyanları atlatabileceği varsayılırsa, bu iyi bir fırsat olmuştur ama çizgili mahkûm üniformasını çıkarıp yeni giysileri giymek için zaman gerekir, bunu yapmak için kaybedeceği zaman kendisiyle peşindekiler arasındaki mesafeyi azaltacaktır; ama üniformadan kurtulmak zorundadır, tek şansı budur, o yüzden soyunup öteki giyecekleri sırtına geçirir, sonunda tekrar koşmaya hazır duruma geldiğinde, köpekler tehlikeli bir biçimde yakınlaşır, çılgınca havlamaları her saniye daha yakından, daha gürültülü olarak duyulur; ne var ki, Allen hâlâ öndedir, gözden kaybolabilecek kadar öndedir; şimdi uzun kamışların arasında koşmaktadır, kamışların ardında da bir nehir, bir çay, bir akarsu vardır. Allen şimdi ne yapması gerektiğini düşünmek için bir an bile duraksamadan suya girer, bir an sonra su beline kadar yükselince su yüzüne çıkmış bir küme kamıştan birini kopartır, var gücüyle üfleyip ucunu dışarı püskürtür ve kamışı soluk alabilmek için kullanarak suyun altına dalar; filmdeki bütün sahneler içinde hiç unutamadığın, filmi ne zaman düşünsen ilk aklına gelen sahne budur, bir kâbusun bütün ağırlığını taşıyan, *tekinsiz bir görüntü:* Allen ağzında kamışla suyun altındadır, her taraf, her şey sessizdir, filmde tek bir çıt duyulmaz, bir anda başına gelebileceklerin dehşetiyle donup kalmış olan Allen'ın gövdesi hiç kıpırdamaz, gardiyanlarla köpekler nehrin kıyısına gelince adamlardan biri suya girip yürümeye başlar, çok kısacık bir an boyunca adamın bacakları Allen'ın kıpırtısız vücudunun sadece birkaç santim ötesindedir, adam bir adım daha atsa ona çarpacaktır ama o adımı atmaz ve gardiyanlar aramayı başka bir yönde sürdürmeye karar verdikten sonra Allen sonunda ayağa kalkıp karşı kıyıya geçebilir. Hâlâ izlenip izlenmediğini anlamak için başını çevirip arkasına bakar ama peşinde kimse yoktur, toprak, gökyüzü ve sudan başka bir şey yoktur. Sahne kararır.

Büyük bir şehirde gece vakti. Trafiğin her yöne hızla aktığı, ışıklı bir bulvar. Gürültü, kargaşa ve kalabalık. Kamera kesmeyle bir çift ayakkabıya yaklaşır, ayağını sürüyerek ağır adımlarla yürüyen bir adamın ayakkabılarıdır bunlar. Kamera yukarıya doğru kalkar, Allen'ı görürüz, kir pas içinde, tıraşsız, bitkin, kaldırımda yürüyen adı sanı belirsiz biri. Bir erkek giyim mağazasının önünde durur, birkaç saniye sonra dükkânda bir boy aynasının karşısında yeni takımını incelerken görürüz. Oradan tıraş olmak için berbere gider, sinekkaydı tıraş olmayı beklerken az kalsın hayatı kayacaktır; çünkü bir polis gelip boş koltuklardan birine oturarak berberle sohbete başlar, James Allen diye kaçak bir mahkûmdan söz eder –*yaklaşık 1.78-1.80 boyunda, gür siyah saçlı, iriyarı, otuz yaşlarında biri*– kaçakların genellikle şehirden çıkmaya fırsat bulamadan yakalandıkları için bunun da yakında ele geçeceğini söyler. Tıraş bitince Allen yüzünü polisten gizlemek için yanağını havluyla silmeye başlar, berber bu hareketi yanlış anlayıp müşterinin tıraşı beğenmediği şeklinde yorumlar ve, Nasıl oldu? Yeterince sinekkaydı oldu mu? diye sorar. Allen dükkânın kapısını açıp çıkarken, Hem de ne kaymak, diye cevap verir. Kamera kesmeyle Allen'ı aynı gece, berber dükkânından çıktıktan birkaç saniye ya da birkaç dakika sonra bir başka sokakta yürürken gösterir, elindeki kâğıda bakar, bu Barney'nin adresidir. Burası bir ev ya da apartman değil, ufak, köhne bir oteldir. Allen'ın pranga günlerinden dostu, sokaklardan yetişmiş bir hayat adamı olan arkadaşı, onu içten bir tavırla karşılar ve kendisini saklayacağını, *bir şeyler ayarlayacağını*, elinden gelen her türlü yardımı esirgemeyeceğini söyler. Barney'nin ne iş yaptığı açık seçik belli değildir ama anlaşılan bir çeşit genelev işletiyor ya da kaçak içki ticareti yapıyor veya ikisini birden yürütüyor gibidir; çünkü içki stoku zengindir ve istediği anda kadın sağla-

makta sıkıntı çekmez (çok gergin olan Allen, yarın çok zorlu bir gün olacak, diyerek Barney'nin içki ikramını reddeder). Barney o gece dışarı çıkmak zorundadır, yapılacak işleri vardır, ama gitmeden önce Allen'a, *Seni rahatlatacak birini göndereceğim*, der ve Linda içeriye girer, yirmili yaşlarının sonuna yaklaşmış, hüzünlü, durgun, sempatik ve çekici bir kadındır, *düşmüş bir kadın* olduğu bellidir. Barney onu Allen'la tanıştırır ve kaygısız bir tavırla kadına *ahbabının* pranga kaçağı olduğunu (bunu duyunca Allen gözlerini kırpıştırır) söyler ve kapıya doğru yürürken kadına talimat verir: Ona iyi bak bebeğim, kendisi benim özel konuğumdur. Barney odadan çıktıktan sonra tuhaf bir sessizlik olur. Allen hazırlıksızdır, içine kapalıdır, içinde bulunduğu durumun baskısı yüzünden bu kadının karşısında kendini kapıp koyuvermek istemez. Kadın ona hayranlık duyduğunu, onun tarafında olduğunu vurgulamak isteğiyle, Öyle bir yerden kaçmak için çok yürekli olmalısın, der. Ama Allen'ı öpmeye davranınca, Allen onu durdurur. Senin yapabileceğin bir şey yok, der; ama Linda kendine içki koymak için masaya yürürken Allen onun vücudunu inceler, bacaklarını, belini, kalçalarını süzer; kadının sevecen ve hüzünlü iyiliğine daha fazla direnemeyip ona yakınlaştığını hisseder. Linda kadehini onun şerefine kaldırır. Senin kadar cesur biri her şeyi hak eder, diyerek yeniden Allen'ın yanına gider, oturduğu koltuğun kolçağına ilişip onun omzunu okşar. Ne düşündüğünü biliyorum. Anlıyorum. Merak etme, dostlar arasındasın... der. Düşmüş bir kadının düşmüş bir erkekle konuşurkenki inceliği ve anlayışlılığı. Sonunda yatacaklarını tahmin edersin (Hollywood'un yapım kuralları henüz yürürlükte değildir), ancak, bu sahnenin gücü cinsel arzuyla bağlantılı değildir. Bu sahne sevecenlikle, şefkatle ilgilidir ve Allen'ın film boyunca kat etmek durumunda olduğu zorlu yol düşünülürse,

Linda'yla olan bu kısa ilişki belki de filmin en şefkat dolu sahnesidir.

Ertesi gün Allen nihayet hamburgerini yer. Sabah ya da öğle sonrasının ilk saatleridir; Allen kendisini eyaletin sınırları ötesine, yasanın erişemeyeceği bir yere ve yeni bir yaşama götürecek trenin biletini alır ama tren rötar yapar, tren saatine kadar yapacak başka bir işi olmayan Allen bir büfeden hamburger alır ve öylesine hızla yiyip yutar ki, hemen bir hamburger daha söyler. O ikinci hamburgeri yiyemediğini söylemeye elbette gerek yok; çünkü bu hikâyede hamburgerler kötü bir olayın habercisi, şanssızlığın ilk adımı işlevini görür ve Allen ikinci hamburgeri ısırmaya fırsat bulamadan polis şefi çıkagelir. Şef ve adamları birini aramaktadırlar, kaçak bir suçlu vardır, polislerin peşinde olduğu suçlunun kendisi olduğundan hiç kuşkusu olmayan Allen, hamburgeri elinden bırakıp büfeden uzaklaşır. Tren hareket etmek üzeredir. Allen işi şansa bırakmaz, polislere görünmeden trene binmek için katarın öteki tarafına geçer ama tam bir vagonun merdiveninden çıkarken, İşte orada! diyen bir ses duyulur ve polisler birden Allen'ın bulunduğu tarafa doğru koşmaya başlar. Allen yakayı ele vermiş, kaçışı başarısızlıkla sonuçlanmış gibi görünür, ne var ki bu sadece yanlış bir alarmdır; çünkü söz konusu suçlu pejmürde kılıklı bir serseri, Allen'ın olduğu yerden sadece birkaç metre ötede trenin altına saklanan ne idüğü belirsiz biridir; polisler bu kötü adamı ekip arabasına götürürken Allen trene atlar. Yakalanmaktan kıl payı kurtulmuştur ama bir dakika sonra yine yakalanma tehlikesiyle karşı karşıya gelir. Kondüktör Allen'ın biletini zımbalarken polisin hâlâ kaçak mahkûmu aradığını söyler. Sonra bir başka kondüktörün yanına oturur ve çok geçmeden iki adam Allen'a bakmaya, birbirlerinin kulağına bir şeyler

fısıldamaya başlarlar, anlaşılan Allen'ın kaçağın tarifini uyup uymadığını konuşmaktadırlar. Bir kesmeyle Allen'ın tozlu ayakkabıları görünür. Trenden inmiş, yürüyordur. Yeni bir kesmeyle hızla giden bir otomobil görünür. Arabanın üstüne bir harita görüntüsü biner, araba bir trene dönüşür, tren haritanın kuzeyine doğru yol almaktadır, son durak Chicago'dur. Harita ve tren silikleşip kaybolur ve şehir görünür. Yüksek yapılar, yanıp sönen ışıklar, bir kargaşa, bir hengâme ve özgürlük.

Allen'ın yaşamı yeniden başlarken, ilk önce Tri-State Mühendislik Şirketi'nin işçi bürosu önünde dururken görünür. Az ileride inşa halinde bir köprü vardır, Allen'ın solundaki duvarda, *İşçi aranıyor*, yazan bir levha asılıdır. Bu, Allen'ın savaştan dönerken aklında olan, aradığı ama bulamadığı bir iştir; onun Chicago'dan da eli boş döneceğini tahmin edersin; çünkü onu artık lanetlenmiş, her işi ters giden biri olarak görmeye başlarsın. Ama seni şaşırtan bir şey olur, işçi bürosundaki bankonun arkasında oturan adam, Tamam, der, seni işe alabiliriz; senin içinde birden umut ışığı doğar, belki de sonunda Allen'ın şansı dönüyor, diye düşünmeye başlarsın. Adam, Adın ne? diye sorar, Allen hiç düşünmeden, *Allen*, der, ama adam bunun adı mı soyadı mı olduğunu sorunca Allen bir an duraksar, kendini yeni baştan yaratma, yeni bir kimlik edinme fırsatını yakaladığını fark eder, Allen'ın *önadı*, tam adının da *Allen James* olduğunu söyler. Önce bunun fazla zekice olmadığını, ismin tersyüz edildiğini herkesin anlayabileceğini düşünürsün, ama biraz daha düşünüp adı ve soyadı iki önaddan oluşan çeşitli kişileri gözünün önüne getirince bu çözüm iş yapabilir gibi görünür. Henry James'i, James Henry'ye çevirsen, onunla Mr. Henry olarak tanışan kimin aklına Mr. James gelir? Büyük olasılıkla kimsenin aklına gelmez. Yine de daha kök-

ten bir dönüşüm olmasını, örneğin buna benzer bir başka hikâyede haksız yere hapsedilip oradan kaçan mahkûmun Edmond Dantès'den, Monte Cristo Kontu' na dönüşmesi gibi bir değişimi yeğlersin (romanı okumuştun, kontun macerasını biliyorsun); ama Dantès akıl almaz bir şansla bir define bulmuş ve yaşayanların dünyasına geri döndüğünde Fransa'nın en zengin adamı olmuştu. Allen ise meteliksiz, hiçbir şeyi olmayan bir adam. Dantès intikam almak istiyordu, Allen'ın tek isteği ise köprüler yapmaktır.

Bankonun arkasındaki adam, Allen'a ertesi sabah sekizde işe gelmesini söyler. Sahne, yakın plan çekimle bütün ekranı kaplayan Allen'ın çalışma karnesinin görüntüsüyle sona erer. *Tarih: 1924. İşin niteliği: İşçi. Gündelik ücret: $4,00.*

Ne kadar olduğu belirsiz bir süre sonra Allen açık alanda, öğle sonrası güneşinin sıcağında bir grup işçiyle birlikte hendek kazar; bu sefer elindeki alet balyoz değil, kazmadır ve yaptığı iş de kayaları kırmak değildir; ne var ki pranga zincirleri dışında görüntü içine kasvet çökertecek kadar bildik bir görüntüdür, bu da hapishanedeki çalışma düzeninin yeni bir biçimidir, ne kamçı vardır ne tüfek ne de gaddar gardiyanlar; buna karşılık düşük bir ücret ve insanın belini kıran bir iş vardır ve sen Allen'ın kendisini hiçbir zaman bataktan çıkaramayacağını düşünerek umudunu yitirmeye başlarsın. Film şöyle diyordur sanki: Hiçbir şeyi olmayanlar için dünya bir hapishanedir, yığının en altındaki yoksulların köpekten farkı yoktur; insan ister pranga mahkûmu olarak çalışsın, ister Tri-State Mühendislik Şirketi'ne para kazandırmak için çalışsın, kendi varlığı, benliği üzerinde söz hakkı yoktur. Sahnenin ilk saniyeleri böyle bir izlenim bırakır ama çok

geçmeden yanıldığını anlarsın, bu sahne bir aldatmacadır; çünkü olayları olumsuz yorumladığın andan hemen sonra ustabaşı Allen'ın yanına gelip, Hey James, der. Şuradaki dönemeçle ilgili fikrin çok iyiydi. Bunun senin önerin olduğunu patrona söyledim. Allen, Ya öyle mi? Çok iyi etmişsin, der. Ustabaşı sözünü sürdürür: Artık kazma sallayacağını sanmıyorum. Yakın plan çekimle Allen'ın yeni çalışma karnesi görülür: *Tarih: 1926. İşin niteliği: Ustabaşı. Gündelik ücret: $9,00.*

Allen ilerlemeye başlamıştır. Ertesi yıl, 1927'de sürveyanlığa terfi etmiş, gündeliği de on iki dolara yükselmiştir; 1929'da on dört dolar gündelikle kontrolör yardımcısıdır, bir süre sonra da (tarih ve ücret belirtilmez) şirketin üst düzey görevlilerinden biri olur, genel şantiye şefi unvanını alır ve özel odasının kapısına yaldızlı harflerle adı ve unvanı yazılan bir adam konumuna gelir. Eski püskü kıyafetler ve aşağılanmadan son moda giysilere ve saygınlığa aşama yapar, sonunda köprüler inşa eden biri olmuş, Amerika'daki başarı öykülerinin somut örneği haline gelmiş; çalışkanlık, hırs ve zekânın insanı başarıya ve zenginliğe kavuşturacağının canlı kanıtı olmuştur. Hikâyenin burada bitmesi gerekir –erdem ödüllendirilmiş, adaletin sarsak terazisi kusursuz bir dengeye oturmuştur– ne var ki, Allen'ın geçmişi her zaman onun geçmişi olarak kalacaktır; bu da sorun yaratır, Allen'ın (tıpkı soyguncu Pete'yle hamburger yemeye gitmesi gibi) önünü ardını düşünmeden insanlara güvenmesi mutluluğunu engeller, bu yüzden bela geliyorum demeden gelir, boyuna yeni bir belaya çatar, bu seferki bela 1926'da Allen'a bir oda kiralayan ve çok geçmeden koynuna giren Marie adında, seks düşkünü, insanın yakasına yapışan bir kadın kılığında karşısına çıkar; çünkü Marie iyi malı ilk görüşte anlar, yakışıklı, çalışkan Allen da kaçırılmaya-

cak bir parçadır. İlişkileri üç yıl sürer, bu arada Allen Tri-State şirketinde yukarıya tırmanır; ama artık kadına karşı hiçbir şey hissetmez, ne aşk ne şefkat, fiziksel arzunun alevleri de çoktan sönmüştür ve sonunda Allen'ın başka bir yere taşınmaya karar verdiği gün gelip çatar. Bavullarını toplarken kadın gelir, Allen kesinlikle ayrılmak istediğini söyleyemeyecek kadar yufka yürekli olsa da kadına (bir kez daha) onu sevmediğini söyleme cesaretini bulur: Gözlerimin rengini değiştirmek nasıl elimden gelmiyorsa, sana olan duygularımı değiştirmek de elimden gelmiyor, der. Marie (ellerini beline koyup düşmanca bakışlarla onu süzerek), Gitmenin tek sebebi bu mu? diye sorar. Allen: Oldukça iyi bir sebep, öyle değil mi? Marie: Pek sayılmaz. Tabii insan bir kadını sepetlemek isterse, her şeyi göze alır. Muhtemelen kendisini gerçekte ait olduğu yere, yani yeniden pranga mahkûmluğuna götürmeyecek her şeyi yapar.

Sır açığa çıkmıştır. Nasıl olduğunu anlamak olanaksızdır ama olan olmuştur, Allen şimdi Illinois'de, hapse düştüğü eyaletten yüzlerce mil kuzeyde olduğu ve beş yıldır kimseye geçmişiyle ilgili tek kelime etmediği halde sırrı artık sır olmaktan çıkmıştır ve bunu ortaya çıkaran da tekmeyi bastığı Marie'dir. Kadın nasıl öğrenmiştir? Çünkü Allen'ın oturduğu pansiyonun sahibidir; çünkü ona gelen mektuplar önce kadının eline geçer; çünkü ağabeyi Clint, hani şu melon şapkalı Dindar Rahip ona bir mektup yazmıştır –*Polisin hâlâ seni bulmaya çalıştığını bilmen gerekir, diye düşündüm. Yakalanmanın sekiz korkunç yıl daha pranga mahkûmu olman anlamına geldiğini düşündükçe kanım donuyor. Seni durumdan haberdar ederim. Sevgilerle, Clint*– mektup Marie'nin eline geçtiği için Allen'ın kaderi de artık onun elindedir. Marie gerçeği ortaya dökecek kadar düşman mıdır Allen'a? Kadın, onu

korumak için bir nedeni olursa düşmanlık etmeyeceğini söyler. Allen, ne demek istediğini sorar. Marie onu ele vermeyecektir – tabii eğer kocası olursa. Allen'ın bu şantaja karşılık vermesine fırsat kalmadan kadın odadan çıkar. Parmağını bile oynatmadan adamı boyun eğmeye zorlayacak darbeyi vurmuştur; Allen bir an sendeler, gerçekten darbe yemişçesine geri geri giderek bir koltuğa yığılır; gözlerinde bir şehrin yanıp kül olduğunu görmüş birinin ifadesi vardır. Bu ifade hem tuhaf hem korkunçtur, neredeyse gülümsüyor gibidir ama tuhaf ve ürkütücü bir biçimde yıkılmış birinin gülümsemesidir bu; gülümser; çünkü yıkılmasının kaçınılmaz olduğunu bilir, sonra tebessüm kaybolur, neredeyse ağlayacaktır, kararlılığı, azmi yerle bir olmuştur, hüngür hüngür ağlamak üzeredir; çünkü kapana kısıldığını, ömrünün sonuna kadar kapana kısıldığını ve ne kadar çaresiz duruma düşerse düşsün asla bir kaçış olmayacağını biliyordur.

Hiç kuşkusuz, evlilikleri berbat bir düzmecedir. Karısı onu aldatır, yalan söyler, onun parasını har vurup harman savurur, Allen ise ona engel olmaktan acizdir. İşinde sürekli ilerler, namı yayılır, artık şehirdeki en iyi mühendislerden biri sayılmaktadır; ne var ki, özel yaşamı çekilecek bir hayat değildir; yeni apartman dairesindeki evine döndüğünde ilk işi Marie'nin verdiği en son partiden kalan tepeleme dolu kül tablalarını boşaltmak, boş cin şişelerini atmak olur. Tri-State şirketi başkanının düzenlediği çok şık, çok seçkin bir davette (Marie "kuzeni"ni ziyaret etmek için şehir dışında olduğundan bu toplantıya katılmaz) Allen, Helen adında, kendisi gibi mutsuz ve yalnız olan, senin sıkıcı bulduğun; ama iyi yetişmiş, (Marie'nin sertliğinin aksine) yumuşak ve samimi tavırlı bir kadınla tanışır. Aylar geçer (inşaat alanı görüntülerinin ve sondaj seslerinin üzerine bindirilmiş takvim yaprakla-

rı uçup gider), Allen yeni kadınına âşık olur, yaşamı iyiye doğru beklenmedik bir dönüş yapar, o da Marie'nin karşısına çıkıp boşanmak istediğini söyleme cesaretini bulur. Marie'ye her istediğini vereceğine söz verir ama (elinde sigarayla, belki biraz da çakırkeyif halde kanepeye uzanıp yatan) Marie çok sakin bir tavırla evliliklerinin bu şekilde yürümesinden hoşnut olduğunu, mutlu olduğunu, onu bırakmaya hiç niyeti olmadığını söyler. Marie: Günün birinde önemli ve çok paralı bir adam olacaksın. Ben de bunun sefasını süreceğim. Allen: Ama ben başka bir kadına âşığım. Marie: Bak işte bu çok kötü, vah vah vah! Allen: Neden oyunu dürüstçe oynamıyorsun? Marie: Dürüstçe ha! Sen ve sevgilin kıçıma tekmeyi basabilesiniz diye mi? Allen: Mantıklı laftan anlamazsan, ben de başka bir yol bulurum. Marie: Bulursun ama hapsi de boylarsın. Allen: Hapse düşmek sana mahkûm olmaktan daha kötü olamaz. Marie (öfkeli): Bunu söylediğine pişman olacaksın! Allen (kadının koluna yapışır): Şimdi dinle beni. O kılıcı yeterince tuttun tepemde. Artık yakamı bırakmanın zamanı geldi. Bana boyuna blöf yaptın, ben de o blöfü yiyecek kadar aptalca ve korkakça davrandım. Marie: Seni gidi bir boka yaramaz hapishane kuşu. Blöf mü yapmışım? Görürsün sen blöf neymiş!

Böylece Kaçağın Hikâyesi'nin son bölümü başlar. Allen, *yeni köprüdeki olağanüstü başarısı* nedeniyle kendisini Ticaret Odası'nın bir sonraki yemek davetinde baş konuşmacı olarak davet etmeye gelen bir komiteyle ofisinde görüşürken polisler gelir. Allen en tepeye kadar tırmanmıştır, oysa şimdi Marie'nin blöf yapmadığını kanıtlamak için yaptığı ihbar yüzünden yeniden en dibi boylamak üzeredir. Ne var ki, Allen'ı tekrar Dixieland ceza sisteminin pençelerine göndermek o kadar kolay bir iş değildir, bu tür bir transferi gerçekleştirmenin belirli bir

protokolü, mahkûm iadesiyle ilgili uyulması gereken yasalar vardır ve Illinois valisi ile Chicago bölge savcısı onu göndermeyi reddederler. Ekranı gazete manşetleri kaplar. CHICAGO ALLEN'I PRANGADAN KURTARMAYA ÇALIŞIYOR; buna hemen Güney'deki gazetelerden cevap gelir –YEREL PRANGA KAMPI YÖNETİCİLERİ CHICAGO'NUN KENDİLERİNE YARDIMCI OLMAYI REDDETMESİNE ÖFKELENDİLER– bu da Chicago'da Allen'ı savunan "Bu Uygarlık mı?" başlıklı bir başyazı yazılmasına yol açar –"Toplumun saygın vatandaşı durumuna gelmiş olan biri, heyula gibi üzerine gelen Ortaçağ işkencesi tehdidiyle karşı karşıyayken, elimiz kolumuz bağlı seyirci mi kalacağız? James Allen o dünya cehennemine gönderilmek zorunda mıdır?"– Tabii buna da yeni bir karşılık gecikmez, EYALET HAKLARI NE OLUYOR? "Bir eyalet valisinin bir başka eyaletin haklarını göz ardı etmesi gerçekten talihsiz bir durum." Allen direnebilse, bir süre sonra bu çekişme biter, unutulup gider ve Allen özgür biri olarak Illinois'de kalıp Helen'la evlenir, yeni köprüler yapabilirdi, ne var ki Kaçak fazlasıyla onurlu, kendini düşünmeyecek kadar iyi ahlaklıdır ve Güney'deki görevliler ona bir uzlaşma önerisinde bulununca, adını kesinlikle temizlemek için öneriyi kabul eder. Görevliler onun sadece doksan gün için geriye dönmesini istiyormuş gibi yaparlar, bunun af talebinde bulunabilmesi için hapiste kalması gereken asgari süre olduğunu, elbette prangaya vurulmayacağını, bir başka hapishanede yazıcılık görevi verileceğini söylerler. Sen on dört yaşında bir çocuk olduğun halde bu yalanların arkasından ne geleceğini, Allen'ın başına nasıl bir bela açıldığını sezersin ama Allen işi sonuna kadar götürmeye kararlıdır; böylece Kaçak'ın Helen'la vedalaşıp Güney'e giden trene binmesini üzülerek izlersin. Gideceği yere varınca davasına bakan Mr. Ramsay adında bir avukatla

buluşur, adam her şeyden önce ondan yüklü vekalet ücreti için hemen bir avans ödemesini ister ve ancak Allen çeki yazdıktan sonra Ramsay, *Burası tuhaf bir eyalet, vali de bir tuhaf adam*, diye bilgi vererek yazıcılık işinin pek garanti olmadığını, onun altmış gün kampta çalışmasını isteyebileceklerini açıklar. Talihsiz Allen o bıyık altından ironik tebessümlerinden biriyle gülümser, bu köşeye kıstırılmış, yeni bir yenilgiyi kabullenmekten başka seçeneği olmayan birinin gülümseyişidir. Altmış gün. Mecbur kalınca pekâlâ yapabilir bunu. Bu ürkütücü duruma kesin son verecekse, altmış gün katlanmaya değer.

Sonraki günlerde, haftalarda, aylarda Allen'a Kuzey'de verilen sözler Güney'de birer birer çiğnenmeye başlar. Birinci aşama: Eyaletin en zorlu kampı olan Tuttle Beldesi Çalışma Kampı'na gönderilir, hapishane müdürü bir daha kaçmaya kalkışırsa vurulup öldürüleceğini söyledikten sonra bir gardiyan onu ite kaka koğuşa sokar. Tek tesellisi hapishane arkadaşlarından birinin eski dostu Bombacı Wells olmasıdır; ama Allen hapishane komitesiyle yaptığı af anlaşmasını anlatmaya çalışırken, Bombacı lafı dolandırmadan konuşur: Buradakiler hiç öyle bir şey duymadılar. Allen: Herhalde affı kolayca vermeyecekler. Ama sonunda affedileceğim. Bombacı: Dinle çocuğum. Kendini bir kez burada buldun mu af dağıtmak kimsenin aklından geçmez. Son sözüm bu. İstersen, *boku yedik*, diyebilirsin.

Çevredeki tepeler geniş planda görünür. Göz alabildiğine geniş bir kayalık ve gökyüzü manzarası içinde çok sayıda mahkûm balyoz sallarken fonda siyah erkek seslerinden oluşan bir koronun ilahiler söylediği duyulur; film başladığından beri ilk kez hikâye yalnızca Allen'ı ve onun çilesini anlatmakla kalmaz, barbarca cezalandırma

ve gaddarlık sisteminin tamamını irdeler; tepelerden yükselen siyahların ilahisinin sözlerini duyunca İç Savaş sona ereli sadece altmış yedi yıl olduğunu, iki buçuk yüzyılı aşkın bir süre boyunca kadınların ve erkeklerin Yeni Dünya'da köle olarak çalıştıklarını anımsamamak olanaksızdır; aradan yirmi dokuz yıl daha geçmiş, 1961'e gelinmiştir; Hitler'in bu film gösterime girdikten birkaç ay sonra iktidara geldiğini düşünürsün ve 1932 Amerikası'ndaki bu hapishane kampına bakıp bunun İkinci Dünya Savaşı'ndaki ölüm kamplarının bir öncüsü olduğunu düşünmeden edemezsin; çünkü canavarların yönettiği dünya işte buna benzer.

İkinci aşama: hapishane komitesinin oturumu. Avukat Ramsay ve ağabey Clint, davada Allen'ı temsil ederler. Onlar Allen'ın üstün niteliklerini sayıp dökerken, kısa bir kesmeyle fondaki siyah erkek korosunun sesleri eşliğinde Allen'ın prangalı olarak balyozu kayalara indirdiği görülür. Birkaç saniye sonra yeniden oturuma geçiş yapılır, yargıç prangalı çalışma düzenini hararetle savunmaktadır, (ürkütücü bir mantık yapısıyla) bu çalışma düzeninin mahkûmlara kazandırdığı disiplinin onları kişilik sahibi yaptığını, ilerlemelerini sağladığını öne sürer, örnek olarak da James Allen'ın durumunu gösterir.

Üçüncü aşama: Af talebi reddedilir. Clint sonucu kardeşine bildirmeye geldiğinde, demir parmaklıklı bir hücrede bekleyen Allen kendini tutamayıp bir öfke patlamasıyla hayatını çalmış olan yalancılara, ikiyüzlülere verip veriştirir. Her zaman sakin, mantıklı ve tipik bir rahip olan Clint, kardeşine, bir yıl örnek bir mahkûm gibi davranırsa komitenin onu affetmek için oy verdiğini anlatır. Bir yıl, eksi o âna kadar geçen üç ay, geriye kalır *sadece* dokuz ay daha. Allen: Dokuz ay! Bu işkence, bunu yap-

mayacağım, yapmayacağım diyorum! Sonunda beni öldürecek bile olsalar buradan çıkacağım! Dördüncü aşama: Denileni yapar. Başka seçeneği olmadığı için, dokuz ay daha orada kalmayı kabul eder. Aylar geçtikçe takvim yapraklarının düştüğü görülür, fonda da tepeler ve balyozla kayaları kıran iki yüz kişinin geniş plan görüntüsü ve siyah koronun ilahi sesleri vardır. Beşinci aşama: hapishane komitesinin yeni bir oturumu. Ramsay (yargıca): Ve son olarak, James Allen'ın bütün bir yıl boyunca örnek mahkûm olarak davranmasının yanı sıra, ben de size onun affedilmesini rica eden sayısız örgütün ve toplumun ileri gelen kişilerinin mektuplarını sundum. Kesmeyle koğuşa geçilir. Gardiyan içeriye girip Allen'a, Seninle ilgili oturumdan şimdi haber geldi, der. Allen ranzasında oturur, harap durumdadır, yarı ölü, yarı deli, ölümün eşiğinde gibidir. Ne karar vermişler? diye sorar. Gardiyan: Karar askıya alındı. Sonsuza kadar.

Allen'ın yüzü. O anda Allen'ın yüzündeki ifade. Suratı buruşup kırışır, gözleri dolmaya başlarken yakın plan çekim. Ağzı seğirir. Bütün vücudu titrer. Yumruklarını sıkarak yatağa uzanır, artık hiçbir şey görmez, artık bu dünyanın bir parçası olmaktan çıkmıştır. Yumruklarını havaya savurur. Güçsüz, titrek yumruklar hiçbir hedef gözetmeden, hiçbir şeye vurmadan sallanıp durur. Ekran kararır.

Bu sefer Allen ve Bombacı birlikte kaçarlar. Bombacı vurulur, ölecektir; ama önce Allen'ın damperli bir kamyon çalmasına yardım eder, kamyonu kovalayan arabaları durdurmak için yolu dinamitler, sonra son bir kahkaha patlatıp ölür; yaşlı adam öldükten sonra Allen ikisini bağlayan zincirleri kamyonun damperini çalıştıran dişlilerle kesip kendini kurtarır. Sonra bir köprüyü yine bir

dinamit lokumuyla havaya uçurarak kendisini kovalayanların önünü kesmiş olur. Filmdeki aksiyona kendini öylesine kaptırırsın ki, köprüler yapan Allen'ın canını kurtarmak için köprü uçurmasının üzerinde durmazsın.

Fonda yine düşen takvim yaprakları, önde gazete başlıkları ve yazılar. Son başlık şöyledir: JAMES ALLEN'IN DURUMU NEDİR? O DA BİR BAŞKA UNUTULAN ADAM MI? "Bir yıldan biraz daha uzun zaman önce James Allen prangadan ikinci büyük kaçışını gerçekleştirdi. O günden bu yana ondan hiç haber alınamadı..."

Onun yeni, daha inandırıcı bir sahte kimlikle Doğu ya da Batı Kıyısı'nda, belki Güney Amerika veya Avrupa' daki bir ülkede huzur içinde yaşadığını hayal edersin; kendisine yapılan haksızlıkları aşarak ayakta kalmıştır; çünkü yediği onca zalim darbeye rağmen cesur ve yaratıcı bir insan olduğunu, cehennemin en dipteki halkasından iki kez kaçarak imkânsızı gerçekleştiren olağanüstü biri olduğunu göstermiştir. Üstün, eşsiz bir kahraman olmasa da, yine de kahramanca davranmıştır ve senin o güne kadarki deneyimlerine göre filmlerdeki kahramanlar sonunda mutlaka zaferi kazanırlar. Şimdi ekran yine kararmış, gazete yazısı silinmiştir, perde aydınlandığında vakit gecedir, Amerika'nın herhangi bir yerinde karanlık bir gece, bir garaja araba girer. Arabadan bir kadın iner. Araba yolunun loş aydınlığında yürürken onun Helen olduğu anlaşılır. Kadın bir ses duyup durur. Gölgede biri gizlenmektedir, onu bekleyen bir erkek vardır, şimdi de usulca, Helen, Helen, Helen, diye seslenir. Kamera adama döner ve Allen görünür; pejmürde kılıklı, tıraşsız, ölümün eşiğinde olmasa da mahvolmuş bir haldedir, bir yıl önce hapisten kaçarken gördüğün adamdan çok başkadır. Helen ona koşar, yüzüne dokunur, adını söyler.

Neden daha önce gelmedin? diye sorar. Allen korktuğu için gelmediğini söyler. Helen ama hiç değilse mektup yazabilirdin, der. Kamera, Allen'ın yüzüne çevrilir, bu yüz artık bir mahkûmun umutsuz, yıkılmış yüzü değil, sinir sistemi çökmüş, gözlerinde korkudan başka ifade kalmamış, av durumuna düşmüş bir insanın, bir kaçağın yüzüdür. Mektup güvenli olmaz, der. Hâlâ peşimdeler. Birtakım işler buldum ama sürekli çalışamıyorum. Bir şey oluyor, biri çıkıveriyor karşıma. Gündüzleri odalarda saklanıp geceleri dolaşıyorum. Ne dostum var ne rahatım ne huzurum. Beni bağışla Helen. Seni yeniden görmek, vedalaşmak için buraya gelmeyi göze almak zorundaydım. Allen susar. Helen ağlayarak kendini onun kollarına atar, Her şey çok değişik olacak, der. Allen, Evet, değişik, dedikten sonra acı yüklü bir sesle sözünü bitirir: *Her şeyi değiştirdiler.*

Birden karanlıkta bir ses duyulur. Bir araba kapısı mı çarpmıştır? Komşulardan biri onlara doğru mu yürümektedir? Allen, Helen'ın kollarından sıyrılır, yukarıya bakar, çevresine bakar, gözleri panikten çakmak çakmaktır. Helen'a fısıldar: Gitmek zorundayım. Helen: Nereye gittiğini bana söyleyemez misin? Allen olmaz gibilerden başını sallar. Geri geri giderek kadından uzaklaşmakta, gölgelerin içinde kaybolmaktadır. Helen: Mektup yazacak mısın? Allen yine olumsuz bir baş işareti yaparak geri geri gitmeye devam eder. Helen: Neyle geçiniyorsun? Allen artık karanlığa karışmıştır, hâlâ oradadır; ama görünmez. Sadece sesi duyulur: *Hırsızlık yapıyorum.*

Geriye karanlıktan ve Allen'ın koşan ayak seslerinden başka bir şey kalmaz.

O son iki sözcüğü unutmak zordur...

Unutmak zordur ve filmi ilk gördüğünde çok genç olduğun için, o günden bugüne unutamadan geçirdiğin yılların sayısı giderek artıyor.

ZAMAN TÜNELİ

Hiç iz bırakmadığını sanıyordun. Çocukluğunda ve yeniyetmeliğinde yazdığın bütün öyküler, bütün şiirler kayıplara karıştı; çok ufaklığından otuzlu yaşlarının ortalarına kadar ancak birkaç fotoğraf var elinde; gençken yaptığın ve söylediğin ve düşündüğün hemen hemen her şey unutulmuş, anımsadığın pek çok şey varsa bile, anımsamadıkların onlardan bin kat fazla. Sekizine bastığın sırada Otto Graham'ın sana yazdığı mektup yok olmuş. Stan Musial'ın gönderdiği kartpostal yok olmuş. On yaşındayken sana verilen beyzbol kupası yok olmuş. Ne çizdiğin bir resim var ne yazmayı yeni öğrendiğin zamanki elyazından bir örnek ne ilkokuldan sınıf fotoğrafları var ne okul karnelerin ne yaz kampı resimleri ne amatör kamerayla çekilmiş filmin ne takım fotoğrafları var ne de arkadaşlardan, ailenden ya da akrabalarından gelen mektuplar. 20. yüzyılın ortalarında, yani fotoğraf makinelerinin ucuzladığı bir çağda, her Amerikan ailesinin savaş sonrası dönemde yakalandığı fotoğraf çekme merakı sırasında doğmuş biri olarak, tanıdığın insanlar içinde en az belgelenmiş yaşam seninki. Onca şey nasıl olur da kaybolur? Beş yaşından on yedi yaşına kadar ailenle birlikte sadece iki kez ev değiştirdin, sadece iki farklı evde yaşadın ve çocukluğuna ait eşyalar olduğu gibi korundu; ama annenle baban boşandıktan

sonra sabit adresin kalmadı. On sekiz yaşından otuzlu yaşlarının başına gelinceye kadar sık sık ev değiştirdin, az eşyayla yolculuk yaptın, altı ay ya da daha uzun bir süreyle on iki farklı yerde kaldın; iki haftadan dört aya kadar değişen sayısız kısa konaklamaların oldu; oralarda yerleşik bir düzenin olmadığı ve çoğunlukla bir kenara sıkıştığın için geçmişten kalan eşyalarının hepsini annenin yanında bıraktın; kronik huzursuzluğu olan, 1960'ların ortalarından 1970'lerin başlarına kadar ikinci kocasıyla New Jersey'nin yarım düzine apartman dairesinde ve müstakil evinde yaşayıp güney California'ya taşınan annen orada da on beş yıl boyunca alıp satma çılgınlığı içinde her on sekiz ayda bir yeni bir daire alıp, onları elden geçirdikten sonra büyük kârla satıyordu (annenin iç dekorasyon yeteneği müthişti) ve bütün bu geliş gidişler sırasında, eşyaların durduğu kutular yıllar içinde toplanıp açıldıkça ister istemez bazı şeylere önem verilmiyor ya da unutuluyor, böylece senin varlığının erken dönemine ait izlerin hepsi parça parça silinip gidiyordu. Günlük tutmadığına, düşüncelerinin, dünyadaki yolculuklarının, başkalarıyla konuşmalarının, kitaplar, filmler, resimler, tanıştığın kişiler, gördüğün yerler hakkındaki yorumlarının sürekli kaydını tutmadığına hayıflanıyorsun şimdi ama kendinle ilgili bir şeyler yazma alışkanlığını hiçbir zaman edinemedin. On sekiz yaşındayken günlük tutmayı denedin ama huzursuz olduğun, utandığın ve günlük tutmanın amacı konusunda kafan karıştığı için iki gün sonra bu işten vazgeçtin. O zamana kadar yazma olgusunu hep içten dışa yönelen, bir başkasına ulaşmayı amaçlayan bir eylem olarak görmüştün. Yazdığın sözcükler senin dışında biri tarafından okunacaktı, örneğin arkadaşının okuyacağı bir mektup, sana ödev vermiş olan öğretmeninin okuyacağı bir yazılı ödev ya da tanımadığın birinin, hayalî birinin okuyacağı şiirler ve öyküler. Günlük tutmanın sorunu, kime hitap edeceğini,

kendinle mi yoksa bir başkasıyla mı konuşacağını kestiremeyişindi; eğer kendine hitap edeceksen, zaten bildiğin şeyleri kendine bir daha anlatmak ne kadar tuhaf ve şaşırtıcı, daha yeni yaşadığın, yeni gördüğün şeylere yeniden dönme zahmeti ne kadar gereksiz görünüyordu, eğer bir başkasına hitap edeceksen de o kişi kim olacaktı ve bir başkasına anlatmak günlük olarak yorumlanabilir miydi? O zamanlar ileride ne kadar çok şeyi unutacağını idrak edemeyecek kadar küçüktün ve yazdığın kişinin aslında gelecekteki sen olduğunu kavrayamayacak kadar da o sırada yaşadığın günlerle kuşatılmıştın. Böylece günlüğü bir kenara bıraktın ve sonraki kırk yedi yıl içinde neredeyse her şey yavaş yavaş kaybolup gitti.

Bu kitabı yazmaya başladıktan iki ay kadar sonra, ilk karın, otuz dört yıl önce boşandığın eski karın, romancı ve çevirmen Lydia Davis telefon etti. Belirli bir yaşa gelen edebiyatçıların çoğu gibi, Lydia da elindeki belgeleri, müsveddeleri, araştırmacıların kılı kırk yararak inceleyip başkalarının kitapları hakkında yazacakları kitaplar için not aldıkları bir araştırma kitaplığına devretmeye hazırlanıyordu. Sen de aynı şeyi yaparak dağlar gibi istiflenmiş kâğıtlardan kurtuldun – hem onlardan kurtulduğuna sevindin hem de New York Halk Kitaplığı'ndaki Berg Koleksiyonu[1] görevlilerinin onları gözleri gibi koruyacaklarından emin olmanın mutluluğunu yaşadın. Lydia, Koleksiyon'a bağışlamayı planladığı belgeler arasında ona yazdığın bütün mektupların da yer alacağını ve mektuplar

1. Henry W. ve Albert A. Berg İngiliz ve Amerikan Edebiyatı koleksiyonu, ünlü operatör Dr. Albert A. Berg tarafından derlendi ve kardeşi Dr. Henry W. Berg anısına 1940'ta New York Halk Kitaplığı'na bağışlandı. İlk koleksiyon sadece Charles Dickens ve William Makepeace Thackeray'nin yapıtlarından oluşurken, sonradan çok sayıda yazarın yapıtları ve belgeleri de koleksiyona katıldı. (Ç.N.)

ona ait olsa da içindeki sözcükler sana ait olduğu için, belki aralarında herkesin gözü önüne serilemeyecek kadar mahrem ya da mahcup edici bir şeyler olduğunu düşünürsün diye, mektupların kopyasını çıkarıp okuman için sana göndereceğini söyledi. Senin istemediğin bir mektubu koleksiyona vermeyeceğini, eğer tümü seni rahatsız edecekse, mektupların hepsini mühürleyip, belirli bir süre – ikiniz de öldükten on, yirmi, elli yıl sonra açılabilecekleri şartını koşacağını anlattı. Doğru düşünmüş. Gençliğinizde, özellikle de 1967-1968'de o Londra'da, sen ise önce Paris'te sonra da New York'ta olduğunuz on dört aylık uzun ayrılık döneminde ona sık sık mektup yazdığını biliyordun ama ne sıklıkta yazdığın hakkında en ufak bir fikrin yoktu; Lydia yaklaşık yüz mektup olduğunu ve beş yüz sayfadan fazla tuttuğunu söyleyince, bu sayılar karşısında afalladın, denizleri, kıtaları aşmış ve şimdi New York eyaletinin kuzeyinde bir kutuda durmakta olan o eski ve hepsi de çoktan unutulmuş mektuplara onca zaman ve emek harcamış olmana şaşırdın. Postayla büyük sarı zarflar gelmeye başladı, her seferinde yirmi-otuz sayfa oluyordu; ta 1966 yazına, on dokuz yaşında olduğun günlere kadar uzanan, ardından uzun yıllara yayılan, hatta 1970'lerin sonlarında boşanmanızdan sonra da devam eden mektuplar; çocukluğunun zihinsel haritasında gezinerek bu kitabı yazmaya devam ederken, bir yandan da kendi gençliğini ziyaret ediyor, sanki bir yabancının sözcüklerini okuyormuşsun duygusu verecek kadar eskiden yazdıklarını okuyordun; o mektupları yazan kişi sana o kadar uzak, o kadar yabancı, şimdiki yazına hiç benzemeyen baştan savma, alelacele karalanmış yazısı olan henüz biçimlenmemiş bir kişilikti; gelen mektupları sindire sindire okuyup kronolojik sıraya koyduğun zaman, bu kocaman kâğıt istifinin aslında on sekiz yaşındayken yazmayı başaramadığın günlüğün ta kendisi

olduğunu, bu mektupların ergenliğinin sonu, yetişkinliğinin başını kapsayan bir zaman tüneli işlevi yaptığını, belleğinde epey bulanıklaşmış olan bir dönemin çok iyi odaklanmış, çok net bir fotoğrafını yansıttığını, kendi geçmişine doğrudan açılan bu tek kapıyı bulduğundan dolayı da senin için çok değerli olduklarını anladın.

En çok ilgini çeken, on dokuz yaş ile yirmi iki yaş (1966-1969) arasında yazdığın en eski mektuplar oldu; çünkü yirmi üçüncü doğum gününden sonra yazdığın mektuplarda bir önceki yıldan daha olgun görünüyorsun; hâlâ toy, hâlâ kendinden emin değilsin; ama şimdiki kişiliğinin yumurtadan yeni çıkmış yavru kuş hali kendini iyice belli ediyor; ertesi kış, yani yirmi dördüne bastığında artık kesin olarak sensin, elyazın da, düz yazılarındaki ifade tarzın da şimdikinin aynısı. Öyleyse yirmi üç yaşını, yirmi dördü ve onları izleyen bütün yılları unut. Senin ilgini asıl çeken o yabancı, annesinin Newark'taki dairesinden, Maine'in dışındaki günlüğü (yemekler dahil) altı dolar olan otelden, Paris'teki günlüğü (yemekler hariç) iki dolar olan ucuz otelden, Manhattan Batı 115. Cadde'deki ufak bir apartman dairesinden ve annesinin Morris beldesinde, ağaçlar arasındaki yeni evinden mektuplar yazan o bocalayan çocuk adam; çünkü o kişiyle bağların tamamen kopmuş, onun mektup sayfalarındaki konuşmalarını dinlerken onu neredeyse hiç tanımıyorsun artık.

Aynı kişiye, sonunda ilk karın olacak genç kadına yazılmış binlerce sözcük. 1966 baharında, taban tabana zıt iki dünyanın ürünleri olarak o Barnard'ın[1], sen Colum-

1. Barnard Koleji, 1889'da kurulan, 1900'den bu yana Columbia Üniversitesi'ne bağlanan ve sadece kız öğrenci yetiştiren bir edebiyat ve sosyal bilimler üniversitesidir. (Ç.N.)

bia'nın birinci sınıfındayken tanıştınız. New Jersey'li, devlet okullarında okumuş, siyah saçlı bir Yahudi oğlanla, aslen Massachusetts, Northampton'lı olan, on ya da on bir yaşlarındayken New York'a taşınan ve en iyi özel okullarda burs kazanarak –birkaç yıl Manhattan'daki Brearley kız okulu, sonra Vermont'taki Putney'de lise– öğrenimini tamamlamış sarışın bir WASP[1]. Senin baban, yüksek öğrenim yapmamış, kendi işini zar zor döndüren biriydi; onun babası ise Harvard ve Smith üniversitelerinde İngilizce dersleri vermiş, şimdi de Columbia fakültesinin üyesi olan saygın bir eleştirmendi. Kızı görür görmez çarpıldın. O ise sana hemen vurulmadıysa da ilgisini çekmiştin. Ortak ilgi alanlarınız vardı: Kitaplara, klasik müziğe tutkuluydunuz, ikiniz de yazar olmaya kararlıydınız, Marx Kardeşler'e ve sakarlık üzerine kurulmuş diğer komedi filmlerine bayılıyordunuz, (satrançtan pingponga ve tenise kadar) her türlü oyunu seviyordunuz, Amerikan yaşam biçimine, özellikle de Vietnam Savaşı'na mesafeliydiniz. Farklı yanlarınız ise sevgilerinizin kimyasındaki dengesizlik, arzularınızdaki bocalama, kararlılığınızdaki tutarsızlıktı. Çoğunlukla sen onun peşinden koşuyordun, o ise senin hamlelerine karşı koymak ile yakalanmayı istemek arasında gidip geliyordu; 1966 ile 1969 arasında pek çok çekişmeye, ayrılıp barışmalara, ikinize de hem mutluluk hem üzüntü veren sürekli uzaklaşıp yakınlaşmalara yol açan bir durumdu bu. Tabii söylemek gereksiz, ona her mektup yazdığında birbirinizden ayrıydınız, şu ya da bu nedenle birbirinizden fiziksel olarak uzaktaydınız; mektuplarında aranızdaki anlaşmazlıkları analiz etmeye çabalıyor ya da o anlaşmazlıkları düzeltmek için önerilerde bulunuyor veya

1. *White Anglo-Saxon Protestant*: Beyaz Anglo-Sakson Protestan. (Ç.N.)

onu tekrar görebilmek için birtakım düzenlemeler yapmaya çalışıyor yahut onu ne kadar çok sevdiğini ve özlediğini anlatıyordun. Bunlara genel olarak aşk mektupları denebilir ama o aşkın iniş çıkışları şu anda seni ilgilendirmiyor, kırk beş yıl önce yaşadığın romantik dramları bu mektup sayfalarında yeniden yaşamaya niyetin yok; çünkü o mektuplarda daha başka pek çok şeyden de söz ediliyor ve işte asıl o başka şeyler son birkaç aydır üzerinde çalıştığın projeye ait. Onlar, eline geçen zaman tünelinden çıkaracağın ve *İç Dünyamdan Notlar*'ın bundan sonraki bölümüne devam etmeni sağlayacak malzemeyi oluşturuyor.

1966 YAZI. Columbia'daki ilk yılın geride kaldı. Columbia'ya gitmeyi, sadece İngilizce bölümü çok güçlü, mükemmel bir okul olduğu için değil, aynı zamanda New York'ta, o zamanlar senin gözünde dünyanın merkezi olan, bugün hâlâ senin için dünyanın merkezi sayılan şehirde olduğu için istemiştin; ders çalışıp bira içmekten başka yapılacak iş olmayan uzak bir taşra kampüsünde sıkışıp kalmaktansa dört yılı bu şehirde geçirmek çok daha cazipti. Columbia büyük bir üniversitedir; ama lisans bölümü küçüktür, o zamanlar her sınıfta yedi yüz olmak üzere iki bin sekiz yüz öğrencisi vardı ve Columbia ders programının bir üstünlüğü de diğer pek çok üniversitenin aksine, bütün derslere yüksek lisans öğrencileri ya da yardımcı öğretim üyelerinin değil, profesörlerin (profesör, doktor ya da doçentlerin) girmesiydi. O yüzden senin ilk İngilizce hocan, Northrop Frye'ın parlak, genç öğrencisi Angus Fletcher, ilk Fransızca hocan da Montaigne'in ünlü çevirmeni ve biyografisini yazan Donald Frame'di. Büyük bir şans eseri olarak sonbahardaki iki dersini, (bütün öğrencilerin almak zorunda olduğu büyük kitaplar dersi olan) birinci sınıf Yunan ve Latin Ede-

biyatı dersi ile tek bir kitabın okunmasına –*Tristram Shandy Beyefendi'nin Hayatı ve Görüşleri*'ne– ayrılmış olan dersi Fletcher veriyordu. Birinci sınıf Yunan ve Latin edebiyatı, hiç kuşkusuz o güne kadarki yaşamının en coşkulu ve yoğun zihinsel çabasıydı; harikalar, esinler ve dört başı mamur hazlar âlemine balıklama dalmıştın – o yıl okuduğun kitapları yeniden okurken hâlâ aynı tadı alıyorsun. Birinci sömestr Homeros'la başlayıp Vergilius' la bitti, arada Aiskhylos, Sophokles, Euripides, Aristophanes, Platon, Aristoteles, Herodotos ve Thukydides de vardı; ikinci sömestr Augustinus, Dante, Montaigne ve Cervantes'ten başlayıp Dostoyevski'ye kadar okudun. Sınıf ufaktı, herkes zincirleme sigara içip külünü yere silkeliyordu; Fletcher'ın yönettiği tartışmalar çok coşkulu, çok kışkırtıcıydı ve yaşamın bir daha asla eskisi gibi olmadı. İtiraf etmek gerekir ki, yalnızlık çekip kara kara düşünmek, yatakhanenin çirkinliği, Columbia yönetiminin kurumsal soğukluğu gibi üniversite hayatının pek coşkulu olmayan yanları da vardı; ama New York'taydın ve ders yokken dışarıya kaçabiliyordun. Çocukluk arkadaşlarından biri de aynı yıl Columbia'ya girdi ve şehir dışından gelen bütün birinci sınıf öğrencileri yatakhanede kalmak zorunda olduklarından ikiniz Carman Hall binasının sekizinci katında aynı odayı paylaştınız. John S. varlıklı bir ailenin çocuğuydu ve senin gibi devlet lisesine gitmek yerine, Vermont'ta Lydia'nın mezun olduğu yatılı Putney Okulu'nu bitirmişti. Lydia ile John S. vasıtasıyla tanıştın. Lydia'nın aracılığıyla da bir başka Putney mezunuyla, New York'un kuzeyindeki bir üniversitenin birinci sınıfında olan; ama o bahar arkadaşlık kurabileceğiniz kadar sık sık New York'a inen Bob P. ile tanıştın. Senin gibi müstakbel bir şair olan Bob, on sekiz yaşında, çok akıllı, taşkın zekâlı bir çocuktu ve ders yılı bittikten sonra o yaz Catskills Dağları'na gidip Commodore Otel'

de bahçıvan olarak birlikte çalışmaya karar verdiniz (*Cebi Delik* adlı kitabımda ayrıntılı olarak anlatılan tuhaf bir maceraydı); verdikleri ücret çok az olduğu ve doğru dürüst yemek de vermedikleri için o işten istifa ettikten sonra Bob'un memleketi olan Ohio'nun Youngstown kentine gittiniz; sonraki bir ayı ya da altı haftayı Bob'un ailesinin Tudor stilinde inşa edilmiş şık evinde geçirip Bob'un babasının ev araç gereçleri deposunda çalıştın. Daha iyi para alıyordun, karnın da daha iyi doyuyordu, yaptığın iş de zor değildi; çünkü on dokuz yaşındayken son derece güçlü kuvvetliydin ve iki yıl önceki yaz amcanla yengenin New Jersey, Westfield'deki (yine *Cebi Delik*'te bahsi geçen, daha küçük ama aynı iş kolundaki) ev araç gereçleri dükkânında çalışmış olduğundan büyük, ağır kutuları oradan oraya taşımak senin için çocuk oyuncağıydı; şimdi de zemini çimentodan, briket bir yapıda günde sekiz saat aynı işi yapıyordun; o saatler boyunca fonda bir radyo durmadan çalarak deponun kasvetli havasını 1966'nın en sevilen şarkılarıyla dolduruyordu; şarkıların hiçbiri orada kaldığın haftalar boyunca belki bin kez çalınan Frank Sinatra'nın söylediği "*Strangers in the Night*" kadar popüler değildi, o kadar sık dinlediğin için şarkıdan öylesine nefret ettin ki, bugün altmış beş yaşındayken bile o berbat baladın iki mezürünü duymak kendini Ohio, Youngstown'daki o yaz sıcağında bulmana yetiyor. Ağustos başlarında Bob'la birlikte doğuya doğru yola koyulup annenin Newark'taki dairesinde kısa bir mola verdikten sonra, lise ikiden beri sahip olduğun beyaz Chevrolet ile Vermont ormanlarına ve Cod Burnu'ndaki plajlara gitmek üzere yola çıktınız. Oralara gitmeyi neden istediğini anımsamıyorsun ama o sıralarda araba kullanmayı seviyor, uzun otomobil yolculuklarından zevk alıyordun ve belki de sırf o yolu yapmak için gitmiştin. Öte yandan, hayal meyal hatırladığı-

na göre Lydia da annesi ve babasıyla Cod Burnu'na, Wellfleet denilen yerdeki bir eve gitmişti, Bob ve sen de kapısını çalıp, merhaba, diyerek ona sürpriz yapmak istemiştiniz. Yeniyetme oğlanların geri zekâlı aşk gösterisi. Eğer kızı arıyor idiyseniz, zaten onu bulamadınız ve bir gece plajda, açıkta yattıktan sonra yola devam ettiniz. Zaman tünelindeki ilk mektup, geri dönüşünden hemen sonra, 15 Ağustos'ta annenin Newark'taki dairesinden yazılmış. Şöyle başlıyor: "Evet, geri döndük. Hayır, pek keyifli değildi. Okyanusu gördük mü? Evet. Cod Burnu'nu gördük mü? Evet – burnun ta ucuna kadar. Boston'ı gördük mü? Evet. İki kez. Putney'yi gördük mü? Evet. Ya Mezunlar Evini? Evet, Afrikalı öğrencilerle doluydu. Ya yolculuk, rahat mıydı? Hayır. Çok uzun yol yaptık mı? Evet. 1000 milden çok. Yorulduk mu? Evet. Çok. Newark'a geleli çok oldu mu? Hayır, birkaç saat. Şimdi meşgul müyüz? Evet. Bob duş yapıyor. Paul kanepeye oturmuş Lydia'ya mektup yazıyor. Yolculuğun amacı neydi? Sefil bir serüvenin içler acısı hikâyesi. Eğitici oldu mu? Belki. Wellfleet'ten geçtik mi? Evet. Peki Paul ne düşündü? Lydia'yı ne kadar çok sevdiğini. Onu düşünürken tarafsız mıydı? Aşk insanın ne kadar tarafsız olmasına izin verirse o kadar. Düşüncelerinin niteliği neydi? Özlem. Sonsuz hüzün. Sonsuz arzu."

Bir hafta sonra (22 Ağustos), hâlâ annenin Newark'taki dairesindesin, Bob P. gitmiş artık, tuhaf, özenti kokan, kesik kesik cümlelerle başlayan altı sayfalık saçma sapan bir mektup: "Burada. Buradayım. Oturuyorum. Başlayacağım; ama yavaş yavaş; çünkü kendi kendime sözü uzatacağımı, belki de gereksiz yere uzatacağımı söylediğimi hissediyorum... Duyacaksın, burada, söylemek için yazmaya koyulduğum şeyleri ben söylemeden önce duyacaksın, bölük pörçük, şuradan buradan sözler, haber ver-

mek ya da sohbet etmek dedikleri şeyler ama benim dediğim, belki senin de dediğin gibi... 'ısınma' sözleri, inan bu yalnızca lafın gelişi; çünkü zaten yeterince ısındım (biliyorsun, mevsimlerden yaz)." Ölümün korkunçluğu ve kaçınılmazlığı üzerine birtakım marazi sözlerden sonra birden konuyu değiştirip sadece neşeli şeylerden bahsetmek niyetinde olduğunu açıklıyorsun. "Daha geçenlerde en tepesine çıktığım Putney Dağı'ndan inerken, dünyadaki gerçekten komik şeylerden biri birden aklıma geldi, yani bir anda idrak ediverdim. Pek çok şeyin komik olmadığını kastetmiyorum. Ama onlar katışıksız komik değil; çünkü hepsinin trajik bir yanı da var. Fakat bu söylediğim her zaman komik, hiç aksamaz. Osuruktan söz ediyorum. İstersen gül ama gülmen sadece benim tezimi pekiştirir. Evet, osurmak daima komiktir, asla ciddiye alınamaz. İnsanoğlunun bütün zaafları içinde en keyiflisidir." Konuyu bir anda ("Sigara yakmak için yazmaya ara verdim – hiç aksamadan devam eden düşünce sürecimdeki kesinti bu yüzden oldu") diyerek yeniden değiştirdikten sonra, geçenlerde *Finnegans Wake* kitabını aldığını yazıyorsun. "Kitabı muhtemelen hiç okumayacağımı düşünerek alıp okumaya başladım. Elimden bırakamadım. Kolayca anlaşılır olduğu için değil, gerçekten katkısız komik olduğu için. Bir kısmını sen de okudun, değil mi? Hepsi çok komik." Birkaç cümle sonra: "Oyun üzerinde daha çok çalışmam gerek. İki hafta elimi sürmedikten sonra dün yeniden yazmaya başlayınca yapmam gereken daha pek çok şey olduğunu anladım." O eski girişiminin taslakları kaybolmuş; ama mektupta sözünü etmen, o zamanlar gerçekten yazdığını, kendini daha o zamandan bir yazar (ya da müstakbel yazar) olarak gördüğünü kanıtlıyor. Sonra, bir önceki mektubuna verdiği cevapta Lydia'nın sorduğu bir soruya yanıt olduğu anlaşılan şu cümle var: "Bizim gittiğimiz

plaj Kuzey Truro'ydu. Oraya saat altıda vardık. Özellikle ayak izlerine düşen gölgeleri beğendim." Biraz ileride, Lydia'nın mektubunda sözünü ettiği bir şeyle ilgili fikrini söylüyor, ona öneride bulunuyorsun: "...Yeniden başlamak, yazabilmek için kelimenin tam anlamıyla kendini düşünmeye vermelisin. Doğrusu, bu gerçekten sancılı bir şey. İşte o zaman gizli kalmış şeyler ortaya çıkacak. Her günkü Lydia'yı, kız kardeşinin Lydia'sını, annen ile babanın Lydia'sını, Paul'un Lydia'sını unutman gerek – ne var ki, ancak o zaman 'ilham' yoksunluğu yaşamadan onlara geri dönebileceksin. O iki dünya bağdaşmaz demiyorum ama o iki dünyanın birbirleriyle olan bağlantılarını fark etmelisin." Sonunda mektubun son sayfasına geldiğin zaman kendini hiç iyi ifade edemediğini yazıyorsun. "Öyle zor ki! Anlarsın ya, bu hayat denen mesele hakkında kafam iyice karışık. Her şey altüst, sarsılmış, paramparça. Hep de böyle olacağını biliyorum –kafa karışıklığı. Hastalandığını söyleyip beni buraya çağırdığın gece... sana yaşamın iyi olduğunu söylediğim için kendimden nasıl da nefret ettim. Ne anlamı var? Neden yaşamalı? Durduk yere sorun yaratmak istemiyorum. Sonuçta inandığım, başka her şeyden çok inandığım şey, önemli olan tek şey aşk. Nasıl bayat bir klişe oldu... Ama inandığım şey bu işte. İnanmak. Evet. İnanıyorum. Aşk olmazsa yitip giderim, ne yapacağımı bilemem. Aşk olmazsa hayat berbat bir şakadan ibarettir."

New York'ta tuttuğun dairenin (311 Batı 107. Cadde) kontratına göre kiranın başlangıç tarihi eylülün ilk haftası olduğu için daha bir süre annende kalmak durumundaydın. Ağustosun 30'unda oyunu –140 sayfanın tamamını– kaldırıp attığını; ama oyunda işlediğin fikirden vazgeçmediğini ve "oyundaki öğeleri çekirdek olarak kullanıp" düzyazıyla yeni bir metne başladığını bildiriyor-

sun. Ruhsal durumuna gelince, üniversitedeyken sık sık kapıldığın derin endişe krizlerinden birini yaşayıp dertlendiğin anlaşılıyor. "Burada, Newark'ta, bu basık dairede yaşamak çekilir gibi değil. Genellikle sessiz sakinimdir. Bazen de sinirli, alıngan olurum. Huzur diye bir şey yok. İçimde sürekli bir mırıltı... ('Mırıltı' İngilizcenin en güzel sözcüklerinden biri.) Duyularım şu sıralar özellikle keskin, her şey çok kesin algılanabiliyor. Son birkaç haftadır çok az yemek yiyorum... Aşırı bir melankoli; ama içimde tuhaf şeyler kaynaşıp duruyor. Sanki çok önemli bir şeyin kökünü yakalıyormuşum gibi geliyor." Ne yazık ki, o şeyin ne olduğu hiç açıklanmadı, ertesi hafta da arkadaşın Peter Schubert ile paylaşacağın yeni eve taşındın – orası ikinizin de kendi başınıza oturduğunuz ilk evdi: Bağımsızlığa ve yetişkinliğe giden ikinci adımdı. Ondan sonra ertesi hazirana kadar başka mektup yok, günlükte dokuz aylık bir boşluk oluyor...

Columbia'daki ikinci yılını, karabasanlarla, yorucu uğraşlarla dolu ve dünyanın gözlerinin önünde parçalandığı görüşünün giderek hızla egemen olduğu bir yıl olarak anımsıyorsun. Bu görüşün nedeni, sadece bazı günler başka bir şey düşünmeyi olanaksız kılacak kadar yayılmış ve canileşmiş olan Vietnam'daki savaş değildi; evinin çevresindeki sokaklarda görülen kirlilik ve çürümüşlük, Morningside Heights'ın kaldırımlarında sürüklenen aklını kaçırmış, kendini dağıtmış insanlar, başta eski oda arkadaşın John S., ardından aşırı doz eroin yüzünden ölen liseden bir arkadaşın olmak üzere yakınındaki kişilerin yaşamlarını ziyan eden uyuşturucular; ilkbahar sömestrinden hemen sonra Ortadoğu'da patlak veren Altı Gün Savaşı da karamsar görüşünü pekiştiriyordu; o savaş seni korkuttu, o kadar derinden sarstı ki, savaşın sonucu kısa sürede anlaşıldığı halde İsrail ordusuna gönüllü yazılma-

yı bile ciddi ciddi düşündün; çünkü o zamanlar İsrail'i sorun yaratan, çıbanbaşı bir ülke gibi görmüyordun, hâlâ eli kana bulanmamış, laik, sosyalist bir devlet olduğunu düşünüyordun; o savaşın patlamasından birkaç hafta sonra Newark'ta, senin doğduğun, annenin, kız kardeşinin ve üvey babanın hâlâ yaşadıkları şehirde ayaklanmalar oldu; şehrin siyah nüfusu ile polisler arasında hiç yoktan başlayıveren o ırkçı savaş, yirmiden fazla insanın ölümüne, yedi yüzden fazla insanın yaralanmasına, bin beş yüz kişinin tutuklanmasına, binaların yakılıp yıkılmasına neden oldu ve Newark şimdi, kırk beş yıl sonra bile o şiddetli çarpışmaların yıkıcı öfkesini daha tam anlamıyla atlamadı. Evet, o zorlu yıl boyunca ayakta kalabilme mücadelesi verdin, her an dengeni kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyaydın; yine de bir yandan derslerine ağırlık vererek, öte yandan elinden geldiği kadar çok yazı yazarak idare etmeyi becerdin. Yazdıklarının çoğundan bir şey çıkmadı ama her sözcük, her cümle boşa gitmedi, 1967 yılı, nihayet basılan bir yapıtında yer alacak birtakım dizeler, cümleler ve paragraflar yazdığın ilk yıl oldu. Örneğin ilk şiir kitabında bazı parçalar yer aldı (*Gün Yüzüne Çıkar*, 1972'de tamamlandı), çok daha sonra *Toplu Şiirler*'i derlerken (2004) yirmi yaşındayken yazdığın kısa bir düzyazı metni de kitaba almayı uygun gördün, "Kompozisyon Defterinden Notlar" adlı bu metin on üç felsefi önermeden oluşuyordu, bunların birincisi de "*Dünya kafamın içinde. Bedenim dünyanın içinde*" başlığını taşıyordu. Yaşamanın tuhaf iki yanlılığını, insanın doğumundan ölümüne kadar kalbinin her vuruşuna eşlik eden içle dış arasındaki amansız birliği kavramaya çalışan o paradoksu hâlâ savunuyorsun. 1966-1967: Çok okuduğun, belki ömrünün başka hiçbir döneminde olmadığı kadar çok okuduğun bir yıl oldu. Yalnızca şairleri değil, filozofları da okuyordun. Örneğin 18. yüzyıldan Berke-

ley ve Hume'un yanı sıra 20. yüzyıldan Wittgenstein ve Merleau-Ponty'yi okudun. Yazdığın o iki cümlede bu dört düşünürün hepsinden izler buluyorsun ama sonuçta sana en çok hitap eden Merleau-Ponty'nin fenomenolojisi oldu, onun bedenleşmiş benlik görüşü hâlâ sana en çok hitap eden yaklaşımdır.

Gitmek için can atıyordun. İlkbahar sömestri bitince, içinde olmayı en az isteyeceğin yer sıcak, pis kokulu New York'tu ve Columbia'nın Butler Kitaplığı'nda yarı zamanlı çalışmandan biriktirdiğin biraz paran olduğu için yaz işi aramaya gerek duymadan canının istediği yere gidebilirdin. Maine iyi bir seçenek gibi görünüyordu; Maine haritasını açıp bulabileceğin en uzak yeri aradın ve Bangor'un seksen mil kadar doğusunda, (Amerika'nın doğudaki son şehri olan ve Kanada Körfezi'nin karşısında yer alan) Eastport'un otuz mil batısındaki Dennysville adlı ufak kasabada karar kıldın. Dennys Irmağı Oteli'nde günlüğü (üç öğün sıcak yemek dahil) sadece altı dolara kalabileceğini öğrendiğin için o kasabayı seçtin ve otobüsle on sekiz saatte Dennysville'e gittin; o uzun yolculuk ve aktarma otobüsü için Bangor'daki uzun bekleme süresinde, daha önce okumadığın ve bilmedik bir yere yapılan yolculuk için ideal bir yol arkadaşı olan Kafka'nın *Amerika*'sının da aralarında olduğu birkaç kitap karıştırdın. Bir roman yazmaya başladığın için kendini mümkün olduğunca her şeyden koparmak istiyordun; çünkü romanların ancak tek başına bir yere kapanarak yazılabileceği gibi toyluğundan gelen bir inancın (ya da romantik bir inancın veya yanlış yorumdan kaynaklanan bir inancın) vardı. Bu, ilk roman yazma denemendi, 1960'ların sonuna ve 1970'in yarısına kadar yapacağın birkaç girişimin birincisiydi; ama tabii ki yirmi, yirmi bir ya da yirmi iki yaşlarındayken roman yaz-

mayı beceremedin, bunu başaramayacak kadar genç ve deneyimsizdin, fikirlerin hâlâ gelişmeyi sürdürüyor, o yüzden de sürekli değişiyordu ve roman yazma girişimlerinde boyuna başarısız oluyordun; ne var ki şimdi o başarısızlıkları düşününce bunların boşa zaman harcama olmadığını görüyorsun; çünkü o yıllarda (hepsi de defterlere elyazısıyla, gençliğindeki o zor okunan elyazınla) yazdığın yüzlerce sayfada, belki bin sayfada daha sonra bitirmeyi başaracağın üç romanının (*Cam Kent*, *Son Şeyler Ülkesinde*, *Ay Sarayı*) tohumları uç veriyordu ve otuzlu yaşlarının başında yeniden roman yazmaya başlayınca malzeme bulmak için o eski defterleri karıştırdın, kimi zaman –yazıldıklarından yıllarca sonra– yeni yazdığın romanlarda su yüzüne çıkacak cümleler ve paragraflar seçtin. 1967 Haziranı'nda, emekli olunca Springfield, Massachusetts'ten gelmiş yetmiş yaşlarındaki ev sahipleri Mr. ve Mrs. Godfrey ile senden başka kimsenin olmadığı ve kitabının kahramanı Quinn'le[1] küçük bir odaya kapanacağın Maine'in Dennysville kasabasındaki sonradan otele dönüştürülmüş, güzel, beyaz, ahşap kaplama Dennys Irmağı Oteli'ne doğru yola koyuldun. Orada kaldığın sürece otelin tek müşterisi sendin. Dennys Irmağı, Amerika'da yılın belirli bir döneminde tatlı su somonu avlanabilen bir ırmak olduğu için balıkçılık çevrelerince iyi bilinir (bunun ayrıntılarını şimdi pek hatırlamıyorsun), senin oraya gidişin yılın o dönemine ve normal olarak Dennys Irmağı Oteli'nin en çok iş yapması gereken günlere denk düştüğü halde 1967'de balık yoktu, balıkçılar da evlerinden çıkmamışlardı. Mr. ve Mrs. Godfrey sana çok iyi davranıyor, seni memnun etmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Tombul, neşeli, ko-

1. Bu, *Cam Kent*'teki Quinn değil, *Ay Sarayı*'ndaki anlatıcı Fogg'un ilk versiyonu olan Quinn. (Yazarın notu)

nuşkan Mrs. Godfrey birinci sınıf bir aşçıydı, sana bol bol yemek yediriyor, her yemekten ikinci, hatta istersen üçüncü tabağı ikram ediyordu. İnce yapılı, pek konuşkan olmayan Mr. Godfrey ise sana Eastport'u ve yöredeki Kızılderililere ayrılmış bölgeyi gezdirdi, 1916'da Amerikan ordusunda askerlik yaptığını, Meksika sınırında Pancho Villa'nın baskınlarına karşı savunma birliğine katıldığını; ama hiç baskın olmadığı için askerlik süresinin "gerçek bir tatil"e dönüştüğünü anlattı. Evet, ikisi de hoş, iyi kalpli insanlardı; bugün öyle bir ortamda olsan büyük olasılıkla sevinir ve kendini çalışmaya verebilirsin; ama yirmi yaşındayken böyle inzivada yaşamak dayanılır gibi değildi, yalnızlık ve huzursuzluk duyuyordun (aklın seksteydi), üstelik yazma işi de iyi gitmiyordu. Dahası, tam da Altı Gün Savaşı'nın olduğu zamandı ve çoğu öğleden sonraları yakında vazgeçeceğin kitap üzerinde çalışmak için odana çıkmak yerine, salona inerek Godfrey'lerle birlikte televizyonun karşısına geçip en son savaş haberlerini izlemekten kendini alamıyordun. Maine'e yaptığın o geziden sadece dört mektup kalmış; hiçbiri uzun değil, kısa, telgraf mesajı gibi cümlelerle yazılmış, ötenin de ötesinden kısa haberler.

7 HAZİRAN: Sıfıra sıfır elde var sıfır. 15 sayfa yırttım, o güne kadar yazdıklarımın hepsi o kadardı... Çok umutsuzum. Birkaç ay önce olduğum yere –bir uzun öykü (Kısa roman mı?) tasarladığım noktaya– geri döndüm. Sadece bunu sürdüreceğimi umuyorum. Vazgeçmek çok zor olacak – pek çok şeyde olduğu gibi. Şu anda hiç iyimser değilim.

Ortadoğu'daki bütün o karışıklık içimi parçalıyor –Birleşmiş Milletler'in Kanada televizyonlarındaki haberlerini izliyorum– ikili oynanan politikanın ve iradesiz bir ikiyüzlülüğün dehşet veren görüntüleri bunlar. İsrail'e

gitmeyi ciddi ciddi düşünüyorum ama ben gidinceye kadar mesele bitmiş de olabilir. Dünya savaşına dönüşmedikçe bu çatışma uzun süremez...

Burada hava soğuk ve rüzgârlı. Bir tarlaya, onun ötesinde de gür bir ormana bakan tepedeki mezarlıkta gezinmeyi âdet edindim – tuhaf bir mezar taşı var, Harry C. ve karısı Lulu, diye yazılı. Bugün yürürken dikkatimi çeken iki şey gördüm – bir tarlada, yan yana duran, birbirine âşık iki siyah at. Wright'ın dediği gibi, "Hiçbir yalnızlık onlarınkine benzemez." Biraz ileride de iki ağaç, birbirlerine o kadar yakınlar ki, birisi iki dalın arasından diğerinin üzerine eğilmiş, sanki kucaklaşıyormuş gibi görünüyorlar...

8 HAZİRAN: *Törless*'i[1] beğenmene sevindim. Sakın kadın olduğun için cesaretin kırılmasın. Kadınlık güzel bir iştir. Dün gece Blake'i okuyordum, şöyle diyor: "İftiracı, Baltalayıcı, Tuzağa Düşürücü ve Olumsuz ne varsa hepsi Kötülük. Ama Lavater ve çağdaşlarının düştüğü yanlışın kaynağı, Kadın Aşkının Günah olduğuna, buna bağlı olarak da her türlü Aşk ve Sevgi'nin günah olduğuna inanmaları."

Daha sonra, hiç kuşkusuz Lydia'nın senden okuması gereken kitaplar listesi isteğine cevaben birkaç yazar öneriyorsun –Pinget, Beckett, Sarraute, Butor, Robbe-Grillet ve Céline– ama içlerinden sadece bir ya da ikisini okuduktan sonra Fransız şiirine geçmesini söylüyorsun. "... Penguin'den çıkan 'Fransız Şiiri: 19. yüzyıl' adlı kitabı –ayrıca 20. yüzyıl için olanı da– al ve Vigny, Nerval, Baudelaire, Mallarmé, Lautréamont, Rimbaud, Lafargue'ı oku. 20. yüzyıldan da Valéry, Jacob, Apollinaire, Reverdy,

1. Robert Musil'in *Genç Törless* adlı romanı. (Yazarın notu)

Éluard, Breton, Aragon, Ponge, Michaux, Desnos, Char, Bonnefoy'u oku. Bence Fransızlar, Flaubert ve Proust[1] dışında, romandan daha çok şiirde başarılılar."

14 Haziran: Çok tuhaf, çok çok tuhaf – Dün, nihayet Eastport'a gidebildim... Mr. Godfrey beni arabayla götürdü... Bu kasabayı görmelisin –bir benzeri daha yok– *gerçek* bir hayalet şehir, bir yığın yıkık yapı, hepsi de eski binalar, bir kısmı Devrim yıllarından – nüfusun dörtte üçü sosyal yardım parasıyla geçiniyor – körfez de, martılar da hemen oracıkta – tam karşıda da Kanada. Eski tuğla binalar – satılık dükkânlar... En büyük ucuz eşya mağazasının adı BECKETT... Ayrıca şu sırada yazdığım roman kahramanının adı Quinn – ve Eastport'ta da Quinn'ler tabelası olan bir ev vardı...

Onca debelenmeden sonra yarın yeniden yazmaya başlayacağımı sanıyorum –bazı güzel fikirler buldum– ama ağır ve sancılı bir süreç olacak...

18 HAZİRAN: Bölük pörçük. Kendimi bir vahşi gibi hissediyorum. Sesim kafatasımın içinde patlıyor. Senin burada olmanı istiyorum. Elimdeki işten başka hiçbir şeyim yok – yalnızlığın kutsallaştırılmış hali. Evet, tabii yalnız olmak en iyisi –iş de iyi gidiyor, evet daha iyi gidiyor, kadim güney rüzgârı[2] çatırdıyor, gümbürdüyor– her gün parmak uçlarımdan fışkıran fikirleri, rüzgâr tohum saçar gibi savuruyor –evet iş daha iyi gidiyor, yazdığım tuhaf bir roman... evet iyi gidiyor– ama sen beni üzen

1. Lydia yetişkinlik çağında *Madam Bovary*'yi ve *Swann'ların Tarafı*'nı çevirecek, Paul da yetişkinlik döneminde çevirmenlerinden birinin Lydia olduğu "20. Yüzyıl Fransız Şiiri" antolojisi hazırlayacaktı. (Yazarın notu)

2. Bu kesinlikle, Latince, *güney rüzgârı* anlamına gelen Auster soyadına bir gönderme olmalı. (Yazarın notu)

mektuplar yazınca, New York'a dönüp soyunarak seni güldürmek için çılgınca dans etmek geliyor içimden – o kadar çok kitap okuma – yaşlı bir bilgin olursun – anlaşılmaz bir dil konuşursun. MÜZİK YAP – güneşe şarkılar söyle – ölüleri öv – yaşayanlar için ölüm ilahileri yaz – ama mutlaka şarkı söyle – sesin soluduğun havayı başka bir şeye dönüştürsün – bir şey *yap* – bir şiir, bir müzik parçası... İnsanlığın kurtuluşu *severek yapmakta* yatıyor.

1 Ağustos'ta Paris'e gidecektin ve Temmuz ortalarındayken Lydia'nın da seninle gideceği kesindi. İkiniz de Columbia'nın ikinci sınıfı yabancı bir ülkede okuma programına kaydolmuştunuz ve gitme zamanı yaklaştıkça senin moralin düzelmeye başladı; önündeki on-on iki ayı yepyeni bir ortamda yaşamayı hevesle, coşkuyla bekliyordun; şimdi düşününce, o moral düzelmesinin Maine' den yazdığın son mektuptaki deli dolu taşkınlığın da sebebi olabileceğini tahmin ediyorsun. Oysa hiçbir şey beklediğin gibi olmadı. Erkenden yerine yerleşip ders yılı başlamadan önce şehre alışmak istediğin için kararlaştırılmış olan tarihte Paris'e hareket ettin; ama son dakikada Lydia'nın planları değişti; çünkü o da son aylarda sorunlar yaşamıştı ve ailesi Barnard'dan bir yıl izin alıp onu üvey ablasının yanında kalsın diye Londra'ya göndermeye karar vermişti; Lydia'dan on dört yaş büyük olan ablası, Turnham Green yakınlarında büyük, konforlu bir evde oturuyordu. Ertesi yazın son haftalarına kadar sıkıntıyla sürecek olan uzun ayrılık böyle başladı.

Sonraki birkaç ay içinde olanları daha önce (*Cebi Delik*' te) yazdın; Paris'teki Columbia temsilcisiyle olan kavganı, programı yarıda keserek okulu bırakmak için verdiğin acele, duygusal kararı, gecenin bir yarısı annenin, üvey babanın, dayının heyecanla telefona sarılıp okulu bıra-

kırsan tecil hakkını kaybedip askere çağrılacağın için intihar demek olacak bu kararı bir daha düşünmen, kararından vazgeçmen için nasıl ısrar ettiklerini, onlara kararından dönmeyeceğini söyleyince yine gece yarıları telefon edip seni "durumu görüşmek" üzere New York'a çağırdıklarını anlattın; sonunda onların yalvarmalarına daha fazla dayanamadın ve Paris'e dönüp o dağınık, bağımsız yaşamını sürdürmeye niyetli olduğun için New York'ta sadece birkaç gün kalacağını düşünerek gittin, oysa geri dönemedin ve Paris'e ancak üç yıl sonra ayak basabildin; çünkü üniversitenin dekanı sömestrin büyük bölümünü kaçırmış olduğun halde seni yeniden Columbia'ya almak istedi, Dekan Platt'ın iyiliği ve anlayışlılığı, ne kadar aptalca davrandığını fark etmeni sağladı ve New York'ta kalıp yeniden öğrenci oldun. Bu olayların hepsinden daha önce söz ettin; ama o zaman mektuplar elinde olmadığı için 1996'da yazmaya başladığında unuttuğun, yanlış hatırladığın çok şey oldu, New York'a dönüş tarihin gibi önemli bir şeyi bile unutmuştun (Kasım ortasında döndüğünü sanıyordun, oysa ekimin ikinci yarısında gitmiştin); şimdi o olayların kanıtları gözünün önünde dururken, yaşlı belleğinin hatırladığından çok daha berbat durumda olduğunu – her konuda aklının alabildiğine karışmış, hatta belki de çivisinden çıkmış olduğunu görebiliyorsun. Başlarda pek o kadar değil; ama okulu bırakmaya karar verdikten sonra ne yapacağını bilmez bir hale gelmiş, bir o yana bir bu yana sürüklenmeye, bir çılgınlıktan bir diğerine atlamaya başlamışsın ve yavaş yavaş çözülüp dağılan benliğini toplamak için delice bir çaba göstermişsin.

3 AĞUSTOS: Saint-Germain-des-Prés'nin önünde şekerci büfesi olan Mısırlı bir Yahudiyle tanıştım, adam bana bir daire bulmaya çalıştı; ama burada apartmanlar

son derece pahalı – tam bir para ziyanlığı. O yüzden bir otel odasında kalıyorum – bol güneş alan, merkezî bir yerde, sessiz bir oda. Otelden çok memnunum. Şu âna kadar bin tane gündelik meseleyle uğraştım – sonunda bitti ve yazmaya, huzur bulmaya başlayacağım.

10 AĞUSTOS: Mektubunu aldığıma çok sevindim – bu sabah 8.30 sularında aşağıdaki küçük kafede "sabah kahvemi" içerken, patron kadın daha tam açılmamış gözlerimin önünde belirdi, mektubu çenemin altına sıkıştırdı (zarf çeneme batıyor) ve hiç de müzikal olmayan bir sesle, "*Voilà monsieur. Pour vous*,"[1] dedi. Ne büyük bir sevinç...

PARİS

Kadife elbiseli Madam, bankın üzerinde uyuyan kılıksız adamın önünde durup içini çekerek, "*Charmant*,"[2] diyor. Ama etrafta onun bu sempatik sözünü takdir edecek kimse yok.

Odam baş döndürücü bir merdivenin tepesinde, öylesine yukarıda ki sokağın sesleri ancak mırıltı gibi geliyor...

Kızlar kısa elbiseler giyiyor, işin tuhafı daha çok yaşlı erkekler bu mini etekleri ayıplıyor. Yaşlı Polonyalı, "*Elles ont passé toutes les bornes*,"[3] dedi. Peki ama gençliğin çıplaklığını örtmek niye?

Yağmur yağarken güneş ışınları sık sık bir Harekleitos yoyosunun[4] ipinde dans ediyor.

1. (Fr.) Buyurun mösyö. Size geldi. (Ç.N.)

2. (Fr.) Büyüleyici, şirin. (Ç.N.)

3. (Fr.) Bütün sınırları aştılar. (Yazarın notu)

4. Herakleitos'un ünlü, "Yukarıya çıkan da aşağıya inen de tek ve aynı yoldur." sözüne gönderme yapıyor. (Yazarın notu)

"Mais monsieur, dans le sac comme ça j'ai pensé qu'ils étaient les ordures."[1] Böylece hastalığım için aldığım haplar çöpü boylamış oldu.

Sözcükler jestlerden ayırt edilemez duruma geliyor. Hareketlerle konuşma kaynaşıyor. Ve sayfasını mürekkeple karalayan yazar bir ressam oluyor.

Saint-Germain-des-Prés'nin çanları her saat başı sokaklara sesleniyor: *"J'ai mille ans, et je serai ici après vous êtes partis."*[2]

11 AĞUSTOS: Bu otelde kaldığım –kurşuni gökyüzünün altındaki– kat, burada daimi kalan yaşlı adamlarla dolu. Beş dakika kadar önce, ben bu mektubu yazarken, her akşam şarap kokarak gelen (birkaç kez gelişine rastladığım) yan odadaki yaşlı adam –dudaklarının arasında sönmüş bir sigara, sırtında paçavraya dönmüş bir bornozla– kapımı tıklattı ve kulak tırmalayan bir sesle özür dileyerek saati sordu. *"Onze heures mois dix."*[3]

12 AĞUSTOS: "Parisiennes" sigarası içiyorum. Dört sigaralık küçük, mavi paketleri 18 santime alıyorum – yani 20 tanesi 90 santime geliyor. Ondan sonraki en ucuz sigara olan "Gauloises" 1.35 franka satılıyor.

Bugün yaptığım gibi erken kalkıp da (7.45) –hava gri, soğuk, yağmurlu, yağmur bütün gün sürer– aşağıdaki kafeye inecek olursan, kahveni pazarcılarla, buzcuyla, çöpçüyle birlikte içersin. İlginç olan tek şey, bu adamların kahve içmek yerine sabah sabah (unutma ki saat daha 8) başta şarap olmak üzere çeşit çeşit egzotik içkiyi

1. (Fr.) Ama mösyö, öyle bir torbada olunca, çöp sandım. (Yazarın notu)

2. (Fr.) Ben bin yaşındayım ve sen gittikten sonra da, ben burada olacağım. (Yazarın notu)

3. (Fr.) On bire on var. (Ç.N.)

içmeleri. Bu, yaşlıların bir âdeti gibi görünüyor. Bunu düşünmek bile (sabahın 8'inde içki içmek fikri) hiç kaldıramayacağım bir şey.

Sabah soğuğunda dar sokaklara yağan yağmur... her şeyi –her şeyi birbirine, bana– yakınlaştırıyor gibi görünüyor... Sesler bile bir başka niteliğe bürünüyor. Yan odada, yaşlı adamın radyosunda çalınan akordeonun sesi daha belirginleşiyor, daha bir hüzünleniyor. Ah –müzik şimdi durdu. Bir an için havada– aslında benim kulaklarımda... kafamda küçük bir boşluk oldu.

18 AĞUSTOS: Yazmakta geciktiğim için beni bağışla. Dün yazacağıma söz verdiğimi biliyorum. Ama buna fırsat bulamadım. Akşamüstü mektubun yarısını yazmıştım. Sonra dışarıya çıktım ve niyetlendiğimin aksine, gece yarısından çok sonra geri döndüm. Geç gelmem mektubu bitirmeme engel olmazdı, hiç olmazdı. Geç saatlere kadar ayakta kalmaya alışığım ve normal koşullarda odama döner dönmez mektubu tamamlardım. Ama bu gece, yani dün gece –yani söz konusu günün gecesi– çok içtiğim için yazacak, mektubu bitirecek durumda değildim. Yine de, mektubu tamamlamaya, sözümü tutmaya kesinlikle kararlıydım. Hatta bir süre okumaya çalışırsam dili sökmenin yaratacağı zihinsel baskı beni ayıltır diye İtalyanca bir gazete bile almıştım. Ne var ki, gazete kolayca anlaşılıyordu, meğer sandığımdan daha iyi İtalyanca biliyormuşum; çok geçmeden (genel anlamda, şiirsel olarak, yani çukurları, çıkıntıları, eğrilikleri hesaba katmadan söyleyecek olursam) yatağımın enfes yumuşaklıktaki, yatay düzlemi üzerine uzanmışken, bütün irademe karşın masum gözlerim kapandı ve (bu duvarlar şahidim olsun) uyuyup kaldım. Açık yeşil çarşaflı, kocaman yuvarlak bir yatakta, buz gibi serin bir yorganın altında uyumayı ve bir... oda hizmetçisinin, gizli ilişkim

olan genç ve güzel bir hizmetçinin tatlı kokulu sözleriyle uyandırılmayı hayal ettiğim halde, sıcak kahve ve kruvasan kokularıyla, tatlı parfüm ve dişilik kokularıyla uyanacağımı düşlediğim halde, uyandığım zaman odamda kirli ayak kokusundan başka koku almadım; orada yaşayan da sadece ben olduğuma göre o ayakların (ve günlerdir o ayakları saran çorapların) benimkiler olduğunu biliyordum. Bu müthiş hayal kırıklığının, düşlerimin böyle hoyratça yadsınmasının üstüne, bir de "akşamdan kalma" yı izleyen o baş ağrılarından biri yakama yapışmıştı. O baş ağrılarını bilirsin, sanki iri bir goril kafanı kavrayıp sıkıyormuş ve en ufak bir hareket yaptığında kocaman bir tahta tokmağı kafana indiriyormuş gibi olur. Ne yazık ki, o baş ağrısı hâlâ yakamı bırakmadı, nereye gitsem sadık bir gölge gibi benimle geliyor.

Ama fiziksel durumumun ayrıntıları üzerinde daha fazla durmayacağım. Güneş parlıyor, güzel bir gün. Paris o uzun 15 Ağustos hafta sonundan sonra yeniden canlanmaya başlıyor. İki hafta içinde her şeyin normale döneceğinden eminim.

Sana –bu yaz kafamı çok meşgul eden– politikadan söz etmeyi istiyordum ama şu anda bunu yapacak enerjim yok – artık gelecek mektuba.

İyi bir haber. Bu sabah posta kutumda Peter'dan[1] bir

1. Peter, geçen ders yılında New York'ta seninle aynı evi paylaşan Peter Schubert'ti. O da Paris programına kaydolmuştu ve Paris'e geldikten birkaç gün sonra o ve sevgilisi, Clément Sokağı'nda, St. Germain Mağazası'nın tam karşısında senin kaldığın küçük otele yerleştiler. Hiçbirinizin fazla parası yoktu, ancak ayda 2300 frank (günde iki dolar) harcayabilecek durumdaydınız. Esprili, çok yetenekli Peter, müzisyendi; bir yandan üniversiteye devam ederken bir yandan da Fransız müzik öğretmenlerinin imparatoriçesi Nadia Boulanger'den ders alarak Paris'te geçirdiği süreyi yararlı kılmak istiyordu. İsteği gerçekleşti, iki yıl daha Paris'te kalıp Boulanger'le çalışmayı sürdürdü, sonra New York'a dönüp Columbia'dan mezun oldu; uzun yıllardır da Montreal'de McGill Üniversitesi'nde ders veriyor, ayrıca Rönesans ve çağdaş müzik konularında uzmanlaşmış bir orkestrayı ve koroyu yönetiyor. İşte bu

mektup buldum. Paris'te ve az sonra – bir buçuk saat içinde burada olacak.

21 AĞUSTOS: Peter ve Sue burada. Bob N. de geldi. Bu akşam kafelerde keman çalacaklar. Bu, en hafif tanımla, çok eğlenceli olacak.

Yavaş yavaş yeniden yazmaya başladım... Ayrıca politika ve Marksizm hakkında kitaplar okuyorum...

Geleceğimi düşününce kafam karışıyor. Bu yıldan sonra hayatımın nasıl olacağı konusunda en ufak bir fikrim yok. Fransa'da mı kalacağım? Avrupa'da başka bir yere mi gideceğim? Amerika'ya mı döneceğim? Amerika'da hangi üniversiteye –Columbia'ya mı– gideceğim? Ya sonra, yüksek lisans mı yapacağım? İşe mi gireceğim? (Yazarak hiçbir zaman çok para kazanamayacağımdan eminim.) Eleştiri mi yazacağım? Çeviri mi yapacağım? Ya da açlığı göze alıp yazmaya mı devam edeceğim? Politikaya mı atılacağım? Bu sorulardan her birine cevabım şu: "Bilmiyorum." Herhalde en iyisi işi oluruna bırakmak olacak ama bildiğin gibi bunu da uzun zaman sürdüremiyorum.

müthiş Peter ve onun müthiş güzel sevgilisi Sue H., Paris'te geçirdiğin aylar boyunca en yakın dostların, komşuların, hiç ayrılmadığın arkadaşların, ailen oldu; onlar olmasaydı yaşadığın sorunlardan tek parça halinde çıkman mümkün olmayabilirdi. Peter, hikâyenin bir başka bölümünde de önemli bir rol oynadı; çünkü liseyi bitirip üniversiteye başlamadan önce aradaki bir yılı Paris'te geçirirken tanıştığı film yapımcısı Alexandre Salkind'in karısı Berta Domínguez D. ile seni tanıştırtan da o oldu. Berta, 25 Eylül tarihli mektubunda "Meksikalı kadın" diye sözünü ettiğin kadındır, Paris'teki son haftalarında yazdığın mektuplarda anlattığın film projesine katılmanı sağlayan kişidir. New York'a döndükten sonra da onunla iletişimi sürdürdün ve birkaç yıl sonra Paris'te yaşamaya başlayınca (Şubat 1971) Berta'nın kocası –*Dava, Üç Silahşorlar, Süpermen* filmlerinin yapımcısı– birkaç sefer sana iş verdi. Bu deneyimlerini, Salkind ve Berta'yı Mösyö ve Madam X diye adlandırarak *Cebi Delik*'te anlattın. O kitabı yayımladığın zaman sağdılar ve adlarını gizli tutmak istemiştin. Ama artık yaşamadıkları için adlarını açıklamakta sakınca görmüyorsun. Şimdi birer hayalet oldular ve hayaletlere ait olan tek şey de adlarıdır. (Yazarın notu)

Dün gece rüyamda büyükannemin öldüğünü gördüm. Ben l'Escroquerie (yani aldatmaca, dolandırıcılık) Sokağı'ndaymışım, karanlık, rutubetli bir yer –huzurevi gibi– ama kütüklerden yapılmış – 1870'lerdeki Amerikan ordusunu gösteren filmlerdeki kütüklerle yapılan kalelere benziyormuş. Etrafta dolandırıcılar, hırsızlar kol geziyormuş – bileğimde kol saatleri beliriyormuş – bir ara her bileğimde altı-üç saat sıralanmış. Ben, Sue H. ile birlikte Peter'ı ... ve bana öfkelenmiş olan annemi arıyormuşum. Büyükannemin durumu hakkında –biri iyice sarhoş– iki doktorla konuştuğumu hatırlıyorum. Çok tuhaf.

23 AĞUSTOS: Aşağıda marketin arduazlı kırmızı çatısını, sağ tarafta da Saint Sulpice Kilisesi'nin kulelerini görebildiğim penceremin üzerindeki çatıya güvercinler yuva yaptı. Öğleden hemen sonra güneş parlayınca çatıdan uçmaya başlayan güvercinlerin gölgeleri odamın zeminine yansıyor. Sanki burada, benim yanımdaymışlar gibi geliyor. Kendimi Aziz Francesco gibi hissediyorum.

Yazıyorum. Bu da insanlığımı hissettiriyor bana.

Otelin bitişiğinde bedava yemek veren bir Aşevi var. Paris'te her biri bir bölgede olmak üzere yirmi aşevi bulunuyor. Otelin yanındaki yazın kapalıydı; ama yakında açılacağından eminim. İçeride boyanmamış masalar ve sandalyeler duruyor. Hepsi o kadar.

İki gece önce Peter, Bob N. ve ben şarkılar çalarak kafeden kafeye dolaştık. Peter keman, Bob gitar çaldı, ben de (para toplamak için) tuttuğum bardağı şıngırdatarak şarkı söyledim. Bir saatte 30 frank topladık. Bizimle dalga geçip alay eden ve tabii hiçbir şey vermeyenler, sadece bir grup Almandı. İçlerinden biriyle neredeyse kapışacaktım. 20 frank kazandıktan sonra gitmeye niyetliydik; ama Bob, 8 frank olan kirasını çıkarabilmek için 24 frank toplamamızı istedi. Kendimizi Carrefour de l'Odéon'da

bulduk – kocaman, bomboş bir meydan. Tam yokuştan yukarı tiyatroya (Jean-Louis Barrault'nun yönettiği tiyatro) doğru yürümeye başlarken, minicik bir kafeden İtalyan aksanlı (Fransızca konuşan) bir kız, "Gitmeyin. Keman dinlemek istiyoruz," diye seslendi. Ben geri dönüp pazarlık yaptım... en az 4 frank verirlerse 4 parça çalacağımızı söyledim. Peter'la Bob da geldiler. Onlarla –çok kibarca– konuştuk, kalabalık caddelerden uzakta olmak güzeldi – ve çalmaya başladık. İlk şarkıdan sonra 4 franka yakın para topladık. Tam ikinci parçaya başlarken, –içi polis dolu– tutuklu taşınmak için kullanılan bir polis otobüsü ağır ağır meydana girdi. Ben, "*Les flics,*"[1] dedim. Peter'ın suratı asıldı, keman çalmayı bıraktı. Panik içinde özür dileyip koşmaya başladık. Biz kaçarken herkes elini cebine atıp para verdi, garson bile bir frank uzattı, kaçıp kurtulmamız için bizi desteklediler, şansımızın açık olmasını dilediler... Çaresiz kalmış hırsızlar gibi en yakındaki metroya koştuk. Çok dramatik bir çıkış ve final oldu bu. Heyecan verici bir andı. Ama aynı şeyi bir daha yapmak istemem. Birincisi, dilenmek pek eğlenceli değil. Parayı toplayan, insanlardan laf işiten, onlara karşılık veren bendim – bu da kendimi kötü hissetmeme neden oldu. İkincisi, açlıktan ölmediğime göre dilenmek ikiyüzlülük sayılır ve bence bu yolla geçinen gerçek dilencilerin hakkı yenmiş olur. Yine de bu deneyimi yaşadığıma pişman olmadığımı itiraf etmeliyim.

23 AĞUSTOS (İKİNCİ MEKTUP): Günlerimi çoğunlukla şöyle geçiriyorum: Erken kalkıyorum – 8.00 ile 9.30 arasında. Kahvaltı için aşağıya iniyorum ve bir yandan yerken bir yandan da eğer yazmışsan senden gelen

1. (Fr.) Aynasızlar, polisler. (Ç.N.)

mektubu okuyorum. Sonra yukarıya çıkıyorum, sana mektup yazıyorum, gidip mektubu postalıyorum, yürüyüş yapıyorum, sonra geri dönüp yazmaya koyuluyorum. (Kısa şeyler yazıyorum –düzyazı– bağımsız olarak ele alınabilecek 5 ya da 10'ar sayfalık yazılar. Okulun başlamasına bu kadar az zaman varken, uzun bir şey yazabileceğimi sanmıyorum.) Saat bir sularında Peter ile Sue uyanıyorlar (bir daire –şayet bulabilirlerse– buluncaya kadar bu otelde kalıyorlar), ben de onlarla beraber bir şeyler atıştırmak için aşağıya iniyorum. Sonra onlarla dışarıya çıkıyorum veya sadece Peter'la –Sue bazen Nancy'yle buluşuyor– yahut tek başıma çıkıyorum – olmazsa yukarıya, odama gidip yazıyorum. Örneğin; dün Peter'la çıktım ve pantolon aldım... Şimdi saat 6, akşamlar genellikle bir restoranda yemek yiyip, oralarda biraz oyalanarak veya sinemaya giderek geçiyor. Sonra yeniden odama dönüyorum, çoğu zaman okuyorum, bazen de içimden gelirse yeniden yazmaya koyuluyorum. Sonra uyuyorum ve al baştan başlıyoruz.

O dönem, hemen her bakımdan kusursuz bir yaşamdı. Sonbahar sömestrinin başlamasından önceki haftalarda mutlak bir özgürlüğü yaşadın, Paris'e gidebilme fırsatını yakalamıştın, her açıdan şanslıydın, her türlü avantaja sahip bir delikanlıydın, arkadaşlarınla dışarıda yemek yiyor, Sinematek'te film seyrediyor, şehirde uzun yürüyüşler yapıyordun; ama avarelikle geçirdiğin bu haftalar boyunca Manş Denizi'nin karşı yakasındaki aşkın burnunda tütüyordu; sevildiğinden daha çok sevdiğini, hatta belki de hiç sevilmediğini bilmek sana acı veriyor, ilişkinizin ne durumda olduğunu anlamak için Londra'ya kaçmak gibi olmayacak planlar yapıyordun; oysa gitmek söz konusu bile olamazdı; çünkü çok az parayla yaşıyordun ve gelirini artıracak bir iş de bulamamıştın; babanın

şükran duyduğun bir âlicenaplıkla her ay yollamaya söz verdiği yüz kırk dolar harçlıkla geçinmeye çabalıyordun; ne var ki, kırk sente sinema bileti aldığın, bir dolara yemek yiyebildiğin o dönemde bile ayda yüz kırk dolar olsa olsa sadaka sayılabilirdi; çünkü aylık altmış dolar otel ücretini çıkarınca, yemek ve diğer bütün ihtiyaçlar için elinde kala kala seksen dolar, yani günde üç dolardan az para kalıyordu; Ağustos'un 28'inde cebinde yedi dolar karşılığı kadar para kaldığını yazıyordun, bir gün sonra da (şimdi anımsamadığın bir nedenden ötürü Fransızca yazarak) son iki dolardan başka paran olmadığını söylüyordun: "*C'est moche, c'est drôle, mais à ce moment j'ai seulement dix francs. C'est à dire, j'ai deux dollars. Pas beaucoup. Après aujourd'hui je ne sais pas ce que je ferai. J'espère que mon père envoyera l'argent bientôt.*"[1]

28 AĞUSTOS: Yazılarım güçlükle, ağır ağır ilerliyor. Beni tüketecek kadar ağır yürüyor... Bir günüm bir günüme uymuyor – gerçekten depresyona giriyorum, sonra iyimserleşiyorum. Her şey hâlâ sallantıda. Dün gece kafam bozukken çıktım, belirli bir kafe için J.nin verdiği yemek karnesiyle karnımı doyurabilir miyim diye şehrin bir ucundan öbür ucuna gittim. Şansım yokmuş. Karnenin vadesi geçmiş. Tekrar geri döndüm. Metroda bir kadın kendi kendine çok güzel, hüzünlü bir şarkı söylüyordu. O şarkı bana acı verdi, daha doğrusu daha çok acı verdi...

50 sente bir litre ucuz şarap alınabiliyor. Bu aralar çok fazla içiyorum. Uykumu getiriyor ve sızıp kalıyorum.

Bir film yazmak istiyorum. Çok iyi fikirlerim var...

1. (Fr.) Berbat, gülünç ama şu anda sadece on frankım var. Yani iki dolar. Fazla bir şey değil. Bugünden sonra ne yapacağımı bilmiyorum. Umarım babam yakında para gönderir. (Yazarın notu)

Ertesi hafta (5 Eylül) Fransızca başlayan bir mektup daha:

Je ne sais plus quoi dire. La pluie tombe toujours, comme une chute de sable sur la mer. La ville est laide. Il fait froid –l'automne a commencé. Jamais deux personnes ne seront ensemble– la chair est invisible, trop loin de toucher. Tout le monde parle sans rien dire, sans paroles, sans sens. Les mouvements des jambes deviennent ivres. Les anges dansent et la merde est partout.

Je ne fais rien. Je n'écris pas, je ne pense pas. Tout est devenu lourd, difficile, pénible. Il n'y a ni commencement de commençant ni fin de finissant. Chaque fois qu'il est détruit, il paraît encore parmi ses propres ruines. Je ne le questionne plus. Une fois fini je retourne et je commence encore. Je me dis, un petit peu plus, n'arrêtes pas maintenant, un petit peu plus et tout changera, et je continue, même si je ne comprends pas pourquoi, je continuer, et je pense que chaque fois sera la dernière. Oui, je parle, je force les paroles à sonner (à quoi bon?), ces paroles anciennes, qui ne sont plus les miennes, ces paroles qui tombent sans cesse de ma bouche...[1]

Yedi saat sonra odana dönüyor ve mektuba devam ederek o kasvetli, vıcık vıcık çamurlu öğle sonrasındaki ka-

1. Artık ne diyeceğimi bilmiyorum. Yağmur, denize sıçrayan kumlar gibi sürekli yağıyor. Şehir çirkin. Hava soğuk –sonbahar geldi. İki kişi asla birlikte olamayacaklar– ten görünmüyor, dokunulamayacak kadar uzakta. Herkes hiçbir şey söylemeden konuşuyor, sözcüksüz, anlamsız. Bacaklar kafayı bulmuş gibi sendeliyor. Melekler dans ediyor ve her taraf bok içinde.
Hiçbir şey yapmıyorum. Yazmıyorum, düşünmüyorum. Her şey ağırlaştı, zorlaştı, sinir bozucu oldu. Ne başlangıcın başı var ne de sonucun sonu. Her yok oluşunda kendi yıkıntıları içinden yeniden ortaya çıkıyor. Artık sorgulamıyorum. Bitirir bitirmez dönüp yeniden başlıyorum. Kendi kendime diyorum ki, biraz daha gayret et, şimdi bırakma, biraz daha gayret ve her şey değişecek, ve neden yaptığımı bilmeden devam ediyorum, her sefer bu son olacak diye düşünerek devam ediyorum. Evet, konuşuyorum, ses versin diye sözcükleri zorluyorum (Ne için?), artık benim olmayan bu eskimiş sözcükler, sürekli ağzımdan dökülen bu kelimeler... (Yazarın notu)

ramsar yakınmaları bir yana bırakıp politika ve devrim konusunda gelişigüzel şeyler söylemeye başlıyorsun, bu tavır değişikliği insanı tedirgin edecek kadar hızlı ve o kadar kesin. Bu iki çatallı mektubu, tutarsızlığının bir işareti, daha sonraki günlerde karşılaşacağın ruhsal çöküntü tehlikesinin ilk somut kanıtı olarak görüyorsun. "Amerika'nın bugünkü durumundan söz etmeyeceğim," diye giriyorsun konuya. "O durum ortada, her sabah gazetede okunabilir. Önemli olan o keşmekeşten bir anlam çıkarmak. (Nereden başlayacağım konusunda benim de kafam karışık)." O noktada konuyu saptırıyorsun, daha başlamadan konuyu değiştirip Marksizmin felsefi temellerine katılıp katılmamayı tartışıyorsun, tarihin belirli bir şablonu olup olmadığını soruyorsun, diyalektiğin düalist yapısının geçerliliğini sorguluyor, geçerli olmadığı sonucuna varıyorsun, sonra vardığın sonuçla çelişerek sınıf savaşının gerçek mi, uydurma mı olduğunu soruyor ve "muhtemelen gerçek" diye karar veriyorsun. Bir sonraki paragrafta "burjuva felsefesi" dediğin şeye hücum ediyorsun. "Septisizm, evrenin tanımlanmasında geometri ve mantık gibi kesinlikle *nesnel* yöntemleri yüceltti: Descartes'ı, Spinoza'yı, Leibniz'i, Kant'ı düşün – özne/nesne, biçim/öz vb. gibi aslında var olmayan düaliteleri öne süren bilimi göklere çıkardılar. Bu da *düşünce-eylem* arasında bir kopukluğa yol açtı... ve buna bağlı olarak da ekonomi dünyasında *işçinin bir makine gibi görüldüğü* yaklaşıma neden oldu. İş sözleşmesi aslında olması gerektiği gibi *insanlar arasında* bir sözleşme olmak yerine bir *sermaye* sözleşmesine indirgendi. İnsanlara soyut fikirlerin terimleriyle düşünmek öğretildiği (hâlâ da bu öğretiliyor) için böyle oldu. Örneğin bugün işçilerin günün belirli saatlerindeki verimliliğini saptamak amacıyla çok bilimsel sosyolojik araştırmalar yürütülebilir. Bu insanı sanki makine yerine koyarak *insanlıktan uzaklaştır-*

maktır – çünkü burada insanın şu kadar saat çalışmasından değil, şu kadar iş saatinde çalışan insandan söz edilmektedir. Kapitalist dünya insanların değil, nesnelerin dünyasıdır." Mesele bu sözlerin tutarsızlığı ya da senin ne söylediğini bilmemen değil, mesele fazlasıyla hızlı gitmende, bir kitapta anlatılabilecek görüşleri birkaç sayfaya sığdırmaya çalışmanda; muhtemelen yorgunsun, muhtemelen sarhoşsun, hiç kuşkusuz perişan durumdasın ve yalnızlık çekiyorsun; sonraki iki paragrafta Amerika'daki ezilen sınıfların, milliyetçilik efsanesiyle ezilmediklerine inandırıldıkları için ayaklanmadıklarını izah ediyor ve bu spekülasyonlarını, orta sınıfı kendi isteğiyle kendini yok etme çağrısıyla bitiriyorsun – "Orta sınıf gençliğinin (örneğin bizim) içinde yetiştirildiğimiz toplumu etkisiz hale getirmek için yapması gereken şey – ait olduğumuz sınıfı, sahiplendiği görüşlerden utanarak terk edip yoksul ve mazlum ırkların safına katılmaktır." Mektubu, "Hüzünlü ve yarı uyuşmuş Paul," diye imzalıyorsun.

Aldığın bir sonraki mektup, şiddetli bir darbe, bir hayal kırıklığı, bir çeşit dayanılması zor şok etkisi yapmış olmalı. 11 Eylül'de yazdığın cevapta daha yumuşamış, daha moralsiz bir havan var, tavrın sert değil, daha çok duygusal bir yıkıntıyı yansıtıyor. "Mektubundaki dürüstlük, benim düşüncelerimde –hiç kuşkusuz yaşadığım berbat depresyonun neden olduğu– yeni ulaştığım dürüstlükle eşdeğerde. Söylediklerinin hepsi elbette doğru. Yazışmamızdaki gerçekleri (yolculuğumun iptalinden önce) görmezden gelmek aslında bir yanılsamaydı, kafamın içinde dönüp duran hayalleri daha iyi seçebileyim diye gerçek nesnelerin ışığını keserek gözlerimi kapatan bir örtüydü. Ama o örtü yavaş yavaş kaymaya başladı. Şimdi aşağıya inerek ayaklarımı (bileklerimden) bağlıyor ve attığım

her adımda yüzüstü yere kapaklanıyorum. Sonunda o kumaş yırtılacak ve serbest kalacağım, ya da bir başka olasılıkla, o düşüşlerden birinde ayağa kalkmamaya karar verebilir, bir daha ayağa kalkmak isteği duymadan öylece kalabilirim..."

15 EYLÜL: Galiba havanın azizliğine uğradım – hava gerçekten berbat – gün boyu dinmeyen çirkin bir yağmur var; sonbahar geliyor – ağaçlar renk değiştirmeye başlıyor – boğazım ağrıyor, üşüyorum, titriyorum. Yine de derslere ve sınavlara kayıt yaptırmaya hazırlanmakla uğraştım. Sana bir şey söylemem gerek... ahbabın Profesör L. tembelin teki ve anasının gözü – insanların kendisiyle görüşmesini alabildiğine zorlaştırıyor, yardımcı olmak için kılını kıpırdatmıyor. Dahası, anlaşılan bize N.Y.tayken program hakkında yanlış bilgi vermiş – çünkü programın büyük bölümü Sorbonne'daki *yabancı dil* sınıfında verilen dil derslerine ayrılmış. Hiç de çekici görünmüyor. Müzik öğrenimi yapmaya gelen Peter bile zamanının çoğunu dil derslerine ayırmak zorunda...

Film=SİNEMA yazmayı düşünüyor ve heyecanlanıyorum. Bir senaryo yazmaya başladım. Gelecek mektuplardan birinde neler düşündüğümü yazarım...

Hemen her akşam rüya görüyorum: Bu rüyalardan birinde, Naziler tarafından makineli tüfek ateşine tutuldum ve ölümün hiç de tatsız bir şey olmayışına şaşırdım: boşlukta baş aşağı ve görünmeden yüzüyordum; bir başka rüyada, güzel bir kadınla kalabalık yerlerde çıplak dolaşıyor, sonra da bir sinema salonunda kilitli kalıyordum. İki perspektiften de: Kendi gözümle de, tarafsız gözle de bakınca – kadının çıplaklığı çok çarpıcıydı...

Profesör L. ile o sinir bozucu çekişme başlamıştı. New York'taki birinci ve ikinci sınıflarda sadece daha önce

sözü geçen (ilk yıl 19. yüzyıl Fransız şiiri, ikinci yıl Montaigne semineri) Angus Fletcher ve Donald Frame değil, onların yanı sıra Edward Tayler (Milton) ve Michael Wood (iki dilde roman konulu seminer: George Eliot, Henry James ve James Joyce İngilizce, Flaubert, Stendhal ve Proust Fransızca) gibi esinlenen ve esinlendiren hocaların belki seni şımartmışlardı, hatta her sömestr hangi dersleri alman gerektiğine karar vermek için görüştüğün kibar, hafif alaycı bir beyefendi olan Ortaçağ uzmanı danışman öğretmenin A. Kent Hiatt bile sana hep sevecen ve yüreklendiren bir tavırla yaklaşmıştı; kısacası üniversite hayatının yarısını ukalalarla, kendini beğenmişlerle, değersiz kişilerle ya da kendi mutsuzluklarını sana aşılayan huysuz insanlarla karşılaşmadan geçirdin ve sonra Profesör L. adındaki tuğla duvara, canından bezmiş müdür Profesör L.ye tosladın ve çarpıştınız. O tarihte Fransızcan, Profesör L.nin ısrar ettiği ünlü Berlitz kursundan daha ciddi bir ders alabilecek kadar iyiydi. Peter'ın durumu daha da mantıksızdı; çünkü annesi Fransızdı ve Fransızcası da kusursuzdu; ama o senin kadar dik kafalı olmadığından Boulanger'den ders almayı sürdürebilmek uğruna profesörün önerdiği programı kabul etmeye razıydı. 15 Eylül tarihli mektubunda Profesör L.den hazzetmediğini yazmıştın; ama aranızdaki çekişme hızla tırmanmış olmalı; çünkü sadece beş gün sonra düpedüz isyanın eşiğine gelmiş durumdaydın.

20 EYLÜL: Ömrümde hiç böyle baskın bir akıl karışıklığı, böyle şiddetli depresyon krizleri yaşamadım. Şu anda yol ağzı denilen bir yerde, hayatımın en önemli dönüm noktasındayım. Yarın Profesör L. ile görüştükten sonra bir şeyi kesin olarak bileceğim – Columbia'da kalıp kalmayacağımı. Şu noktada okulu bırakmayı ciddi olarak düşünüyorum. Program düzelmezse, bunu yapa-

cağım. Profesör L. midemi bulandırıyor... Okulu bitirince ne yapacağımı iyice düşünüp karar verebilmek için (birkaç fikrim var) bu yıl öğrenciliği yeğliyorum. Ama düşünecek zaman bulabilmek için de haftada 15 saat Fransızca gramer dersi almamam gerek.

Hiç kuşkusuz daha uzun bir öğrenciliğe yol açacak ve sonunda belki öğretmenlikle (öyle bir yaşama ölüme teslim olur gibi razı olmak ne kadar kolay!) noktalanacak akademik kariyer yapmak yerine –içimden geldiği gibi, heyecan verici bir kararla– film işine girmeye karar verdim – önce senarist... ve zamanla yönetmen de olarak. Başlangıçta belki uzun süre işim zor olacak. Senaryo yazmak (şu anda bir senaryo yazıyorum), o çevredeki insanları tanımak, asistan vb. gibi bir iş bulmak. Yarın bir yapımcıyla görüşeceğim, belki bazı senaryoları çevirmek işini alıp birkaç yüz dolar kazanabilirim... Eğer Amerika'dan gelen para kesilirse, yani babam tahmin ettiğim ve hiç gücenmeyeceğim gibi, haklı olarak para göndermekten vazgeçerse, bankadaki 3.000 dolarımı çekip onunla geçineceğim.

Columbia'yı bırakma meselesi de söz konusu ve hayli de ciddi; çünkü askere çağrılırsam öğrenci konumumu önünde sonunda kaybederim.

Yarın ilk ve en önemli adım atılacak. Profesör L.ye şunu önereceğim: 1. ve 2. sınıfın sınavlarına kendim çalışırım, Sorbonne'a konuk öğrenci olarak kaydolup projeyi yürütürüm. Yani beni dolaylı olarak sınavlara hazırlayacak olan (programın en önemli bölümünü oluşturan ve programın "resmî" olmasını sağlayan) dil derslerini almayacağım, onun yerine Sorbonne'da *gerçek* dersleri alacağım... Ne var ki, Profesör L.nin bu teklife sıcak bakacağını sanmıyorum. Eğer öyle olursa kendisiyle vedalaşıp başımın çaresine bakacağım.

Hayli tatsız bir iş oldu. Profesör L. bana bir mektup verip bunun ikamet izni için yeterli olacağını söyledi.

Bugün iyiden iyiye hasta bir halde (nasıl öksürdüğümü duymalıydın) tam 3 saat kuyrukta bekledim, sonunda henüz reşit olmadığım için babamdan noter onaylı bir mektup getirmem gerektiğini söylediler. İnsanı çileden çıkarıyorlar. Bürokrasi konusundaki düşüncemi bilirsin, buradaki besbeter...

25 EYLÜL: Çizimler ve desteğin için teşekkürler. Henüz her şey hallolmadı. Bugün uluslararası telefonla Columbia'yı arayıp planlarımı anlatmam ve okul ücreti (en azından büyük bölümü) iade edilebilir mi, diye sormam gerek. Hayır, Profesör L. bu fikrimi beğenmedi ama bu konuda yapabileceği fazla bir şey yok.

Okuldaki bu işlerin yanı sıra, başka şeylerle de meşgul oldum. Ayrıca... Jacques Dupin'in[1] on şiirini çevirdim, New York'a, *Poetry* dergisinde yayımlatabileceğini söyleyen Allen'a[2] göndereceğim. O çevirilerden 50 dolar kadar kazanabilirim.

1. Fransız şairi (1927-2012). Onun şiirlerini bir önceki bahar New York'tayken --çağdaş Fransız şairleri antolojisindeki üç-dört şiirini– keşfetmiştin; Paris'e geldikten sonra kitaplarını bulup çevirmeye başladın. Çevirmekten zevk aldığın için çeviriyordun; çünkü onun yeni Fransız şairleri içinde en iyisi ve en özgünü olduğunu düşünüyordun. 1971'de tanıştınız ve onun geçen ekimde (2012) ölümüne kadar yakın dostluğunuzu sürdürdünüz. 1977'de Dupin çevirilerinin bir bölümü *Fits and Starts* (Gelişigüzel) adıyla yayımlandı (Living Hand), çevirilerin ikinci kitabı olan *Selected Poems* (Seçme Şiirler) 1992'de yayımlandı (U.S. Wake Forest University Press; B.K. Bloodaxe). Senin *Seçme Yazılar* kitabındaki iki yazı da Dupin'e ayrılmıştır: 1971'de onun şiirleri üzerine yazdığın yazı ve 2006'da Dupin'in sekseninci doğum günü için sürpriz olarak ortak anılarınızı yazdığın *The History of a Friendship* (Bir Dostluğun Tarihçesi) adlı yazı dizisi. Son kitabın *Kış Günlüğü*'nde de Jacques ve Christine'in bahsi "*arkadaşların en iyileri ve en iyi kalplileri, adları sonsuza dek kutsansın*" diye geçer. (Yazarın notu)

2. Allen Mandelbaum (1926-2011). Teyzenin kocası. Vergilius, Dante, Homeros, Ovidius'un övülen çevirmeni, 20. yüzyıl İtalyan şairlerinin (Ungaretti, Quasimodo ve diğerleri) çevirmeni, şair, profesör, yabancı diller ustası (antik Yunanca, Latince, İbranice, Arapça ve belli başlı bütün Avrupa dilleri). Hiç tartışmasız tanıdığın en parlak ve tutkulu edebiyat düşünürü. Senin dostun, danışmanın, yazı hayatının ilk yıllarındaki kurtarıcın, yaptıklarına ilk inanan ve hevesini destekleyen kişi. Adı sonsuza dek kutsansın. (Yazarın notu)

Babamın artık para göndereceğini sanmıyorum. Kendime ait sadece 3.000 dolarım olduğuna göre, az da olsa bir şekilde gelir kaynağı bulmak zorundayım. Eski besteci arkadaşımın da rol aldığı *Cervantes* filminin yapımcısının[1] karısı olan Meksikalı kadının senaryosunun redaksiyonunu yapıyorum. Senaryo film yapılırsa ben de işin içinde olacağım ve istediğim deneyimi kazanabileceğim. Kadın oyunlarından birini de İngilizceye çevirmemi istiyor, onun için de para alacağım. Esmer, büyüleyici, güzel bir kadın ama ona güvenmiyorum. Boş vaatlerde bulunuyor gibi geliyor. Ama göreceğiz bakalım. Evindeki hizmetçi odasını bana verme olasılığı var – hem de bedavaya. Taşınmak zorundayım; çünkü bu otelin aylık ücreti 300 frankı artık ödeyecek durumda değilim. O odada kalıp kalamayacağımı birkaç gün içinde öğreneceğim. Benim için çok iyi olacak. Çünkü lüks peşinde değilim (hizmetçi odaları genellikle çok ufak ve içinde musluk yok, hepsi de çatı katında ve bir arka merdivenle çıkılıyor).

Planım –bir süre Paris'te kalmak– kendi senaryolarımı yazmak (bu arada öteki yazıları da sürdürmek), çeviri yapmak ve edinebileceğim kadar çok deneyim kazanmak...

27 EYLÜL: Şimdi fazla bir şey söylemeyeceğim, saat epey geç, üstelik son mektubuma hâlâ senden cevap bekliyorum.

Yine de bazı olayları aktarayım. Columbia'daki dekana telefon ettim (90 frank, yaklaşık 20 dolar tuttu) ve onlarla ilgili bütün meseleleri hallettim. Okul ücretinin tamamı iade edilecek. Onlara resmî bir mektup yazdım.

1. 1965'te Paris'e ilk gidişinde tanıştığın Alexandre Spengler. *Yalnızlığın Keşfi* kitabının ikinci bölümünde S. adıyla yer alır. (Yazarın notu)

Ebeveynlerime de –hem babama hem anneme– mektup yazdım. Nasıl tepki vereceklerini merak ediyorum.

Film meselesine gelince – ben asıl yönetmen değilim, sadece asistanım. Şu sıralar senaryoyu –neredeyse tamamını– yeni baştan yazmak gibi devasa bir işle uğraşıyorum. Salvador Dali'nin rollerden birini oynamak istediğini söylediler. Bu çok ilginç olabilir. Filmin büyük bölümü lağım kanallarında geçiyor. Yarın öğleden sonra Meksikalı kadınla birlikte o kanalları görmeye gideceğiz. Görünüşe bakılırsa, birtakım insanlar filmin yapımıyla ilgileniyor – çok parası olan genç bir adam yapımcı olmak istiyor. Yarın baş teknisyenle görüşeceğiz. Ben yine de fazla iyimser değilim. Bütün çabalar boşa çıkacak gibi geliyor. Yine de neler olacağını göreceğiz. Bir başkasının yazdığını al baştan yazmak tuhaf bir şey. Ama iyi bir deneme oluyor.

Artık okul kaygım kalmadığı için kendimi özgür hissediyorum.

3 EKİM: ... işler ideal olmaktan çok uzak – daha doğrusu akıl karıştırıcı ve son derece umut kırıcı. (Bu son kâğıdım olduğu için bu kadar ufak yazıyorum) – 4 ya da 5 gün önce gecenin bir yarısı annemle üvey babam telefon ettiler... Beni çok merak ediyorlarmış – "durumu görüşmek" için 3-4 günlüğüne Newark'a dönmemi istediler. Telefonda bu anlamsız tartışmayı sürdürmek istemediğim için gelirim dedim – ama ertesi gün özel ulak mektup yazıp asla gitmeyeceğimi haber verdim. Oraya gitmek, hele hele bu kadar kısa bir süre için gitmek moralimi perişan eder. Onlardan henüz ses çıkmadı. Kimseyi incitmek istemiyorum ama mecbur kalırsam incitirim. En çok da askere alınmam konusunda endişeli görünüyorlardı.

Yüreklendirici haberlere gelince, Allen'ın gönderdi-

ğim Dupin çevirilerinden çok etkilendiğini ve kesinlikle yayımlanmasını sağlayacağını haber aldım...

Eski besteci dostumu sık sık görüyorum. Hastalandı. Beş parası yok. İmkânım olduğunda ona yiyecek bir şeyler alıyorum.

Film işi pazartesiye kadar durduruldu – para sorunu var. Bize destek verecek birileri olup olmadığı araştırılacak. "Yapımcı"nın paraya burun kıvırmasından iğreniyorum... Öylesine samimiyetten uzak, öylesine yapmacık, öylesine iğrenç. Herkese –akla gelebilecek en kıç yalayıcı tavırla– "*mon cher Monsieur X*"[1] diye hitap ediyor. Senaryonun üçte birini yeniden yazdım – şimdilik yazmayı bıraktım. Yazar olan kadın beğenmiş gibi görünüyor. Bu akşam yönetmene okuyacağım. Yönetmen dünyanın en iyi teknik adamlarından biri olan André S. – *Lawrence of Arabia*'nın (Arabistanlı Lawrence) çöl sahnelerini çeken adam. Bu baş yönetmen olarak ilk filmi olacak ve seni temin ederim ki, bu film eğer çevrilebilirse kesinlikle *Arabistanlı Lawrence* gibi olmayacak. Şu an her şey belirsiz – alabildiğine karamsarım.

Ama iş yolunda giderse birkaç bin dolar kazanabilirim. Şimdi başka bir çeviri işi var, bir oyun çevirisi, herhalde bundan 100 dolar kadar alırım.

Boyuna para sorunlarından söz etmemin nedeni, her şeyin girdap gibi sürüklenmesi, ben ise kendi ayaklarımın üzerinde duruyorum, bu yepyeni bir duygu.

Bir kısa film, bir *court-métrage* senaryosu yazıyorum. 5 gün ya da bir hafta içinde biter... Sana da bir kopyasını gönderirim. Bu filmi önümüzdeki birkaç ay içinde İngiltere ya da İrlanda'da çekmek istiyordum. Bütün mesele teknisyenleri, oyuncuları ve gerekli parayı bulmak...

1. (Fr.) Azizim Mösyö X. (Ç.N.)

"Revizyonlar" başlığıyla bir düzyazı şiir serisi de yazıyorum, bir anlamda geçmişimin yansıması.

Bütün bunlar... sanki işim başımdan aşkınmış havasını yaratıyor. Belki öyledir ama bana öyle gelmiyor. Çoğu zaman yapayalnızım – mutlak ve korkunç bir yalnızlık. Ufak ve buz gibi soğuk odamda ya çalışıyorum ya odayı arşınlıyorum ya da umutsuzluk ve karamsarlık içinde elim ayağım tutmaz oluyor. Yürüyüşler, tek başıma, yapayalnız yürüyüşler. Hepsi bana gerçek dışı gibi görünen film ekibindekilerle görüşüyorum. Neredeyse hiçbir şey yemiyorum...

Ne hale geleceğimi düşünerek kaygılanıyorum. Şu askere çağırılma meselesi.

Son zamanlarda yaptığım en heyecan verici şey Komünist Partisi'nin mitingine katılmak oldu – Rus Devrimi'nin 50. yıldönümü kutlamasıydı. İlk kozmonot Yuri Gagarin "ilgi odağıydı". Hiç böylesine gürültü, bağırış, çağırış, marş duymamıştım.

9 EKİM: Sorularına cevap olarak: Evet, muhtemelen haklısın, eğer inatçılığımı sürdürürsem, ebeveynlerim ya da en azından annem "kafama biraz sağduyu sokmaya" çalışmak için Paris'e gelecek. – Baloncu görünürlerde yok, *le patron est toujours là*,[1] besteci dostumu sık sık görüyorum ama genellikle iş tersine işliyor, o bana yardım edeceğine ben ona yardım ediyorum. Peter ile Sue hâlâ otelde kalıyorlar. Peter programdan hiç hoşnut değil; ama Nadia Boulanger'le çalışma olanağı nedeniyle durumu idare ediyor. Peter ile Sue'yu sık sık görüyorum – çok iyi ve çok ucuz bir Polonya lokantasında yemek yiyoruz ve hemen her gün bir ara Peter'la tilt oynuyorum. Hemen hemen

1. (Fr.) Patron hâlâ burada. (Ç.N.)

her kafede tilt makineleri var. Bu arada ikisine de Beckett'i okutturuyorum. Peter *Murphy*'yi okudu, *Watt*'a başladı. Birkaç hafta önce Peter ve Sue bana bir hoşluk yapıp Mr. Endon ile Murphy'nin satranç karşılaşmasını oynadılar. – Diğer konulara gelince, filmin finansman durumu hakkında bugün haber gelmesi gerekiyor. O işten iyice hevesim kaçtı. Ama kendi senaryomu yazmayı sürdürüyordum. Uzun metrajlı bir film oluyor. Şimdiye kadar 50 sayfa kadar yazdım, yani üçte biri ile yarısı arasında bir bölümü tamamladım. Dahası filmi çekip gösterime sokmaya da kararlıyım...

16 EKİM: Bazı tatsız haberlerim var. Annemle babam iyiden iyiye telaşlandı... Allen'dan bana telefon edip "görüşmek için" birkaç günlüğüne Amerika'ya dönmemi söylemesini istediler – o da beni aradı ve benim gibi iletişim aracı sözcükler olan birinin, mektuplaşmalarda ağır basacağını, bunun da ebeveynlerime haksızlık olacağını söyledi. Bu bana pek mantıklı gelmedi, yine de... giderim dedim. İki gün kadar sonra annemden Air France'ta benim için açık tarihli bilet ayırttıklarını söyleyen bir telgraf aldım. Ertesi gün sağlık karnemin olmadığını fark ettim... Annemlere yazıp karneyi yollamalarını istedim. O yüzden tam olarak ne zaman gideceğimi kestiremiyorum –herhalde bir ya da iki hafta içinde– ama er geç gideceğim. Biraz ihtiyatlı davranıyorum. Mektupta gidiş dönüş bileti almaya söz vermelerini istedim.

Bütün bu karışıklık ve oradan oraya koşuşturma içinde, sana önerim, benden haber alıncaya kadar mektup yazmaman. Büyük olasılıkla mektubun elime geçmeyecek. Yakında buradan ayrılacağım. Paris'e döndüğümde sana yeni adresimi yazarım.

Haberlerin devamına gelince, Paramount filmi, Dali'nin vereceği cevaba bağlı olmak koşuluyla kabul etti.

Çekim mart ya da nisanda yapılacak. Dali ayın 25'inde Paris'te olacak. Yine de bütün bunlar bana biraz tuhaf geliyor – senaryo hiç iyi değil.

Kendi senaryomu bitirdim... Lanet olası şeyi daktiloya çekmek 3 günümü aldı – tek aralıklı 70 sayfa. Filmi hemen çekmeye çalışmayacağım... Bir yere kapanıp yazmaya devam etmek istiyorum –her şey, fikirler, sözcükler... aralıksız akın ediyor. Her şey diğer her şeye bağlı. Bir evren. Şimdi çalışma kapasitemin her zamankinden fazla olduğunu görüyorum. Bütün gün odamda oturup yazmakta hiç zorlanmıyorum. Yalnızlığın özgürlüğüne ve sanırım okulu düşünmek zorunda olmamaktan gelen bir zihin açıklığına sahibim...

Yaklaşık iki hafta içinde benden haber alacaksın...

Sözünde durdun ve iki hafta kadar sonra 3 Kasım'da ona mektup yazdın. Ama sandığın gibi Paris'ten değil, "birkaç günlüğüne" gidişinin üç yıldan uzun sürdüğü New York'tan yazdın. Tekrar o kasvetli Morningside Heights'a, nisan sonuna kadar oturma eylemleri, protestolar ve polis müdahalelerinin savaş alanı haline gelecek olan kampüsün karşısındaki sokağa dönmüştün ve çok kısa bir süre sonra Paris'te de benzer öğrenci olayları başlayınca o yılı nerede geçirirsen geçir kendini şiddetli bir fırtınanın ortasında bulacağını anlamış oldun. Columbia ayaklanmasından beş ay sonra, fakültedeki (öğrencisi olmadığın ama okulda gördüğün ve namını duyduğun) çok sayılıp sevilen İngilizce profesörü F.W. Dupee, *New York Review of Books* dergisinde ilkbahardaki olaylarla ilgili uzun, ayrıntılı, titizlikle hazırlanmış bir yazı yayımladı. O sırada Dupee, altmış üç yaşındaydı ve şayet bu konuda kendi akranlarının yazdığı pek çok yazıdan birini değil de, onun makalesini seçiyorsan, bunun tek nedeni kendisinin öğrenci olmaması, eylemlerin içinde yer al-

maması ve bu nedenle de olanları belirli bir bilgelik ve tarafsız bir serinkanlılıkla gözlemleyebilmesiydi. Aynı zamanda, olayların patlak vermesinden aylar önce Columbia kampüsündeki atmosferi daha iyi analiz edebilecek bir başkasını düşünmen de zordu zaten.

Dupee, "Columbia'nın üstün yanlarından biri," diye yazıyordu, "hocalarına büyük bir zihinsel ve sosyal özgürlük tanıması ve pek çok iyi öğrenci kazandırmasıdır. Son aylarda öğrencilerin Savaşın baskıları altında giderek umutsuz ve çaresiz bir duruma geldiklerini gördükçe, kampüs politikalarından uzak durma prensibim değişti. Savaşın büyük kötülüğü, öğrencilerin *kendi* seçenekleri konusunda her an akıllarını kurcalayan küçük listenin zavallılığı yanında önemsiz kalıyordu; o listede yalnızca üç seçenek vardı: Vietnam ya da Kanada... yahut hapishane! Doğal olarak gergindiler, büyük kalabalıklar halinde derslere girmiyorlar, kampüste gürültülü patırtılı mitingler düzenliyorlardı. Columbia Yönetimi de yeni gerginliklere neden oldu. Yönetim, otoritesini uygularken o malum Amerikan yöntemi doğrultusunda hoşgörülü tavır ile tehditkâr baskılar arasında gidip gelen kaprisli bir tutum benimsedi.

Hiç karşı çıkılmayan, tartışılmaz otorite anlayışı günümüzde çoğu yerde, Vatikan'da bile sürdürülmediği halde, kendilerini otorite sahibi zannedenler bunu 'takıntı' haline getirirler. Öğretim üyesi arkadaşlarımın çoğu da Yönetim'in bu 'takıntısını' paylaştı. İçlerinden biri bana, 'Çocuklarla ilişkilerde, onlara hayır demek zorunda kalacağın bir an gelir,' dedi. Ancak, başkaldıran öğrenciler çocuk değildiler ve hayır demek, onları 'bir güzel pataklamaktan' daha fazlasına maruz bırakıyordu. Savaş, Üniversite'ye öğrencilerden çok daha fazla 'şiddet' yöneltiyordu. Genelde Columbia (özellikle de benim ders verdiğim ve Nisan karışıklıklarının başladığı Fakülte)

ders yılı boyunca katı davrandı. Hiç kimse –radikal öğrenciler bile– sonunda gerçekleşen gibi bir patlama beklemezken, ders yılı salgın halinde sinir krizleriyle noktalansaydı şaşırmazdım."

Döndüğün yer işte öyle bir yerdi, potansiyel ruhsal çöküntülerin merkez üssüydü ve o yıl boyunca verdiğin kişisel mücadeleler de çevrendeki atmosfere egemen olan o genel kadersizlik duygusundan ayrı tutulamazdı.

3 Kasım'da yazdığın mektupta, tekrar okula döndüğünü, yeniden Columbia'ya devam ettiğini, ayda seksen dolar gibi mütevazı kirası olan yeni bir daireye (601 Batı 115. Cadde) taşınacağını yazıyorsun. Seni planlarını değiştirmeye ikna eden kişi Allen Enişte oldu. Amerika'ya döndükten sonra birkaç gün onun Manhattan'daki evinde kaldın, "her şeyi" özellikle de kendini ve geleceğini nasıl çıkmaza soktuğun konusunu konuştunuz. Onunla konuşmanın ne kadar iyi olduğunu yazıyorsun, onun zekâsını ve anlayışlılığını övüyorsun ve –okul senin için önemli olduğundan değil, savaş yüzünden ve askere alınmanla ilgili sorunlar yaratacak olan savaşa karşı tavrın nedeniyle– okulu bırakmakla hata ettiğini itiraf ediyorsun. Columbia'ya yeniden girmekle savaşı on sekiz ay daha erteleyebileceksin.

"4 derslik bir program yaptım – iki lisansüstü, iki de üniversite dersi –haftada sadece 5 saat– hepsi de pazartesi, salı ve çarşamba, böylece dört günlük bir hafta sonu kazanmış oluyorum. Senaryo işini de yoluna koydum..."

17 KASIM: Doğrusunu söylemek gerekirse, burada kalmayı pek umursamıyorum. Son birkaç yıl içinde o kadar çok yer değiştirdim ki, çevremle denge kurabiliyorum artık: Umursamıyorum, daha doğrusu sakin kalmayı ba-

şarıyorum – her yerin iyi tarafı da kötü tarafı da var, önemli olan yaşamayı sürdürebilmek, bunu sürdürmemi sağlayan iç gereksinimleri karşılayabilmek. Amerika'ya gelince, burası irin dolu bir enfeksiyon, her çeşit belanın toplandığı bir çıban haline geldi... buralarda olmak heyecan veriyor.

Her gece saat 4'e kadar oturuyorum. Yeni Dupin çevirileri yaptım (toplam 20 kadar oldu), Allen de beğeniyor, çevirileri yarın –dostumuz– James Wright'a verecek. James, *The Sixties* dergisinin yayın yönetmeni... Yakında başka şairlerden de çeviri yapmayı umuyorum. Benim için iyi bir pratik oluyor. Ayrıca senaryomu elden geçirip daha kapsamlı hale getiriyorum, başka çalışmalar için de ön taslaklar hazırlıyorum, romanlar... yeni filmler. Bir filmciyle temasa geçtim, artık kameramanı nerede bulacağımı biliyorum. Hemen para kazanmanın yollarını aramam gerekiyor. Tabii bunların yanı sıra bir de okula gidiyorum. Gördüğün gibi işim başımdan aşkın...

Pierre Reverdy'nin şiirlerini oku. *Hunger* (Açlık) ve *Young Törless* (Genç Törless) filmlerini izle...

23 KASIM: Gelelim senaryoya. Bir daktilo makinesi buldum – kocaman bir şey, ayda 6 dolara kiraladım; ama senaryoyu yeniden yazmaya daha başlamadım... Sadece bazı değişiklikleri, bazı eklemeleri kafamda kuruyorum. En önemli iş fiziksel olanı – yani daktiloda yazmak – o kadar çok sayfa var ki. O yüzden şimdi postayla göndermeyeceğim, Noel'de gelirken bir kopyasını yanımda getireceğim. Dupin çevirilerini de, başka iki Fransız şairinden, Jacottet ve du Bouchet'den yaptığım çevirileri de getireceğim. Fransızca dersi için bu üç şairin küçük bir kitabını hazırlıyorum – kitapta (her birinden yaklaşık 20 şiir olmak üzere) çeviriler, genel bir tanıtım yazısı, sonra her şair hakkında bir yazı ve yorum olacak. Ne kadar

akademik! Yine de sıradan bir ödev yapmaktan çok daha iyi. Başlamak üzere olduğum bir roman var. Birkaç tane de şiir yazdım, onları gelecek mektubumda sana göndereceğim. Üzerlerinde biraz daha çalışmak gerekiyor.

Kötü haber: Meksikalı kadından mektup aldım. O Paris'te yokken yönetmenle yapımcı senaryoyu çalmışlar – yeni baştan yazarak yavan ve ticari bir hale getirip bir milyon dolarlık film yapmak üzere Paramount ve Dali'yle sözleşme imzalamışlar. Kadını dışlamışlar, tabii beni de işin dışında bıraktıklarını söylemeye gerek yok. Nasıl bir açgözlülük ve aldatmaca. Kadının arkasından dolap çevirmişler. Kadın, Dali sadece paraya bakar, diyor. Belki benim için böylesi daha iyi oldu, bağımsız kaldığım için kendi başımın çaresine bakacağım. Ama kadına acıyorum.

Bilgiçlik taslamak istemiyorum ama daha önce sorduğun sorulara cevap olarak, Marx'ın şu iki kitabını okumanı öneririm: *Alman İdeolojisi* ve *1844 Elyazmaları: Ekonomi Politik ve Felsefe*. Çok kusursuz, çok aydınlatıcı kitaplar... Ve Fanon'un kitabı *Yeryüzünün Lanetlileri*'ni sakın es geçme.

Senaryom dediğin film öyküsünü yazışını anımsıyorsun; hayli uzun bir metindi, tek aralıklı satırlarla yüz sayfaya yakındı; bir film senaryosundan çok, ayrıntılı dekor tarifleriyle, hareketlerin, komik düşme sahnelerinin, yüz ifadelerinin inceden inceye anlatımıyla tıka basa doldurulmuş ve geniş zaman kipinde yazılmış bir düzyazıya benziyordu; siyah beyaz ve sessiz bir film olması tasarlandığı için de, insanların normal senaryolarda aradığı boşluklar yoktu; o sayfaların nasıl göründüğünü hâlâ gözünün önüne getirebiliyorsun: Sözcüklerle doldurulmuş, arada birkaç minicik beyazlığın göründüğü bir yığın siyah harf; bu haliyle yazıp tamamladığın bütün yapıtlarından çok

daha uzundu. Yanlış anımsamıyorsan, filmin adı *Geri Dönüşler*'di; hemen hemen ıssız bir yerde çocukluğundaki evini arayan ve bu arayış sırasında çeşitli maceralar yaşayan yaşlı bir adamı anlatan düşsel bir felsefi komediydi. Hatırladığın kadarıyla senaryonun bayağı iyi olduğunu düşünüyordun; ama bu, yorumunun doğru olduğu anlamına gelmez; sen de filmin çekilmesini umduğun halde, bunun bir acemilik çalışmasından, bir denemeden öte nitelik taşıdığını düşünmüyordun. Şimdi bakıyorsun da, film çekebileceğini düşünmekle kendini nasıl aldattığına, film yapımcılığı alanında nasıl da zır cahil olduğuna, film çevirmek konusunda ne kadar naif ve aptalca iyimser düşündüğüne şaşırıp kalıyorsun. Hiçbir şey bilmiyordun, kesinlikle hiçbir şey bilmiyordun ve bu projeyi hayata geçirebilecek kadar ufak da olsa, kişisel bir servetin olmadığı takdirde, yirmi yaşında bir delikanlının böyle bir film yapma şansı sıfırdı, kesinkes sıfırdı. Zaten senaryonun son versiyonunu tamamladığın sırada, aklında yazmak istediğin başka şeyler vardı ve onlarla uğraşmadığın zaman da derslerini yetiştirmeye çalışıyordun. Birkaç ay sonra senaryoyu, okumak istediğini söyleyen bir arkadaşına verdin ve metin kayboldu. O tarihlerde fotokopi makineleri daha yeni çıkmıştı, fotokopi işlemi kesenin elvermediği kadar pahalıydı, sen de son versiyonu yazarken kopya kâğıdı kullanmayı ihmal ettiğin için kaybolan metin var olan tek nüshaydı. Tabii buna üzüldün ama üzüntüden kahrolmadın, yıkılmadın, umutsuzluğa düşmedin ve çok geçmeden de bu olayı düşünmekten vazgeçtin. Ayakuçlarına basarak yeniden film âlemine girmen için aradan yirmi beş yıla yakın bir süre geçmesi gerekti.

3 ARALIK: Yalnız yaşıyorum, evden çok nadiren çıkıyorum. Günler geçiyor, tek kelime söylememiş oluyorum.

Bir şey söylemek zorunda kalınca sesim bana çok tuhaf geliyor, sanki makine gibi takırdıyor. Haftada sadece beş kez derse gidiyorum. Sınıfta otur, dinle, çık. Eve dön. Neredeyse dört gün süren hafta sonları en yalnız olduğum zaman. Dışarı çıkacak olursam da, gece yarısından sonra ya içip kafayı bulmak ya da bakkaldan alışveriş yapmak için çıkıyorum.

Dünyadan gizlendiğim duvarlar arasında var gücümle çalışıyorum... Roman çok ezici bir uğraş... Şiir yazmak neredeyse eğlence. Film ilginç. Ders çalışmak ise yapılması gereken bir iş.

Beni neyin yönlendirdiğini kestiremiyorum... Kafam daha iyi çalışıyor ama daha karışık. Sık sık ölecekmişim duygusuna kapılıyorum. Dün gece neredeyse iki yıldır ilk kez Beethoven'ın *3. Senfoni*'sini dinledim. Gövdem sarsıldı, titredim ve... ağladım. Ne olduğunu anlayamadım. Sanki boşluğa yuvarlanıyormuşum gibi oldu. Tekbenci bir yaşam sürüyorum. Arkadaşsız, bedensiz...

Daha sonra:

Bugün güzel bir şey oldu. Sana gönderdiğim şiirlerin birer kopyasını bir hafta kadar önce Allen'a verdim. Sonra aklımdan çıktı, başka işlerle uğraşıyordum. Anlaşılan Allen da şiirleri cebine koymuş, sonra unutmuş. Bugün beni aradı ve dün gece şiirleri cebinde bulup da bir göz atınca şaşırdığını söyledi. Şiirlerin kendisini çok etkilediğini, hatta gecenin 2'sinde bunu haber vermek için beni aramayı bile düşündüğünü anlattı. Ben bunu biraz kuşkuyla karşıladım – şiirlerin o kadar da iyi olduğunu sanmıyorum, dedim... Ama Allen, Hayır, hiç de değil, çok iyi şiirler, diyerek ayrıntılı yorumlara girişti ve onları *Poetry* dergisine göndermem gerektiğini; çünkü yayımlanmaya değer olduklarını söyledi. Bunu yapıp yapmayacağıma karar vermedim ama yine de Allen'ın övgüleri hoşuma gitti. Benim gerçekten ilerleme kaydettiğime

inandığını söyledi. Böyle pohpohlanmak, hele de öven Allen olunca insanı yüreklendiriyor.

5 ARALIK: Şansımız hiç yaver gitmeyecek gibi görünüyor. Bunu söylemek zor, umarım söylemeyi becerebilirim, bunu yazmayı göze alabileyim diye içip kafayı buldum. Kısacası, Noel'de gelemeyeceğim. Hepsi aynı anda gırtlağıma yapışıp beni boğazlayan üç nedeni var bunun: sorumluluklar, borçlar, anlaşmazlıklar. Yıllar önce kabul ettiğim aptalca anlaşmaya göre, yirmi bir yaşıma gelinceye kadar banka hesabımın (paramın) kontrolünü elinde tutan babam, kendi deyimiyle havailik etmeyeyim diye kesenin ağzını açmıyor. Norman da –henüz kesinleşmemiş olan– seçim kampanyasına başlamak için bana ihtiyacı olduğunu söylüyor; çünkü kampanya ya yakında başlayacak ya da hiç yapılmayacak.[1] İzlemesi ürkütücü bir hızla çöken büyükannem de ailesinin yanında olmasını istiyor. Herkes, sırayla onun yanında kalmak gibi zorlu bir çileye katlanıyor. Film işi suya düşünce –ailenin anlayışına göre yürek işi kesinlikle ihmal edilebilir, önemsiz bir şey olduğundan– daha önce buradan gitmek için öne sürdüğüm bahane de ortadan kalkmış oldu. Sıkışıp kaldım – daha henüz kendi istediğimi yapacak duruma gelemedim.

Çok üzgünüm, çok perişanım. Oraya geleceğime kesin gözüyle bakıyordum – başka hiçbir şey istemiyordum. Şimdi oturup senin resmine bakıyorum ve sesini anımsamaya çalışıyorum...

18 ARALIK: Günlük hayatımın ayrıntılarını öğrenmek istediğini söylüyorsun. Anlatmaya çalışacağım...

1. Sendika avukatı ve sadık bir liberal demokrat olan üvey baban Norman Schiff, Kongre üyeliğine aday olmayı düşünüyordu. Ama çok geçmeden bundan vazgeçti. (Yazarın notu)

Dört dersim var – "Siyasal Bilgiler – Çağdaş Uygarlık"[1] dersinde Marx, Lenin ve Sorel gibi kişileri okuyoruz... Pazartesi ve çarşamba günleri 11.00-12.15 arasındaki derslere pek girmiyorum – sınıf çok sıkıcı; ama okuduklarımız çok ilginç. İkinci seminer salı günleri öğleden sonra 3-5 arasında yer alan "Doğu Beşeri Bilimleri". Bu derste okuduklarımız da ilginç –Ortadoğu ve Hint felsefelerini, dinlerini ve şiirlerini okuyoruz– ama sınıf dayanılmayacak kadar sıkıcı. Dersin iki hocası var, ikisi de mankafa. Kendi başıma olsam okumayacağım yapıtları okuyoruz. Çarşambaları daha iyi. "Çağdaş Uygarlık"ın yanı sıra 2 dersim daha var, ikisi de lisansüstü bölümde. Birincisi öğleden sonra 2-4 arasındaki Sanat Tarihi – Meyer Schapiro'nun ders verdiği "Soyut Resim"... Schapiro son derece güzel konuşan, entelektüel, zeki, iyi okumuş biri. Kalabalık bir sınıf (200-250 kişi), 2 saat arkama yaslanıp oturuyor ve adamın konuşmasını dinliyorum, onu dinlemek gerçekten zevkli. Sonra 4-6 arasında öteki lisansüstü dersim olan 20. Yüzyıl Fransız Şiiri var. Tabii harika şeyler okuyoruz – ama ne yazık ki sınıf çok sıkıcı. Ben yine de sıkı çalışıyorum – Beckett'in 15 dizelik bir şiiri hakkında 25 sayfalık ödev yazdım. O kadar ufak bir şeyi bu kadar büyük bir özenle incelemek çok yararlı oldu. Bunların yanı sıra, sana daha önce de söylediğim gibi bir dizi çeviri yapıyorum – Dupin, du Bouchet, Bonnefoy ve Jaccottet, dört çağdaş şairin şiirleri. Çeviriler gelecek hafta başlayacak olan tatilde bitecek... Bir buçuk ay kadar önce, Bonnefoy buraya geldi; Fransız Sarayı'nda Baudelaire ve Mallarmé hakkında Fransızca bir konuşma yaptı. Tuhaf görünüşlü bir adam –ufak tefek, ezilip sıkıştırılmış gibi–

1. Okulu bitirmek için almam gereken bir ders. (Yazarın notu)

ama büyük bir şair ve usta bir sanat eleştirmeni... Çok etkilendim.

Gelecek sömestr çok daha iyi olacak... hem öğretmenler hem de derslerin niteliği açısından. Geçen gün kendisinden "İngiliz Lirikleri 1500-1650" konulu lisansüstü seminerini alabilir miyim, diye sormak için eski dostum Edward Tayler'a gittim. Tabii, tabii, seni gördüğüme çok sevindim, dedi... Onun ofisinde yarım saat kadar çok keyifli sohbet ettik. Bir diğer lisansüstü dersi de yine çok iyi olacağı anlaşılan Estetik-felsefe; başka bir ders de Cambridge'den konuk öğretim üyesi olarak gelen o büyük İngiliz hanımefendisi Enid Starkie'nin Fransızca olarak vereceği Flaubert semineri. Üniversite programında da Ortaçağ Fransız edebiyatı ve katılmayı çok istediğim Beeson'ın vereceği çağdaş müzik dersleri var. Ve son olarak spor. Bu dersler epey zamanımı alacak –ama aldırmıyorum– tuhaf bir şekilde ders çalışmaktan hoşlanıyorum, özellikle de Ortaçağ, Rönesans...

Hemen hemen her zaman yalnızım. Evden pek çıkmıyorum. Ev üç göz. Arka tarafta ufak bir yatak odasıyla banyo var... Oradan mutfağa geçiyorum. Kahve, kızarmış ekmek – sonra büyük oturma odası ve çalışma masam, çalışıyorum. Bazen gece geç saatte biraz bira içmek için Batı Yakası'na gidiyorum. Arada bir arkadaşlığından çok hoşlandığım L. ile buluşuyorum. Çok nadiren de Allen'ın eski öğrencileri olan kızı ve oda arkadaşını görmeye gidiyorum. Bazen bana yemek yapıyorlar, bazen de sadece oturup konuşuyoruz.

Allen vasıtasıyla... Beckett hakkında kitap yazmış olan ve Beckett'in yakın arkadaşı Ruby Cohn'la tanıştım. İki hafta kadar önce bir sabah buluştuk, üç saat kadar sohbet ettik.

Allen bana hep iyi davranıyor... Yardımcı oluyor – çevirilerimin yayımlanmasını sağlıyor – dergilere başka

yazılar göndermeye teşvik ediyor. Allen'ın bir arkadaşının tasarladığı avangard Avrupa tiyatrosu hakkındaki bir kitap için oyun çevirileri yaparak biraz para kazanabilirim... Allen arkadaşına bunu önerecek...

Daha ciddi işlere gelince... yazılarımın içinde yaşıyorum – yazılar bütün düşüncelerimi kapsıyor. Aklımda çok çeşitli fikirler, aynı anda tasarladığım pek çok plan var – boş zamanlarımda sadece onları düşünüyorum, geliştiriyorum, yeniden gözden geçirip değiştiriyorum ama bütün bunları yaparken bir yandan da o sırada elimde olan işe odaklanıyorum...

Bütün iç çelişkilerime, yalnızlığıma karşın, nasıl olduysa giderek yazmaya, kendi yeteneğime güven kazandım. Şimdi beni ayakta tutan sadece bu. Kendini adamış bir keşiş gibiyim – cinsellik falan yok.

Büyükannem hızla çöküyor. Bronşit oldu, şimdi hastanede. Cuma günü, gece kalacak bir hemşireyi hemen bulamadığımız için büyükannemin yanında annemle ben kaldık –büyükannem bir dakika bile uyuyamadı– çektiği ıstırap hiç bitmiyor, sürüp gidiyor. Tamamen çaresiz durumda, Lydia; hiç kıpırdayamıyor –omurgası pelte gibi olmuş– tek yapabildiği inleyip ağlamak. Korkunç bir geceydi – hayatımın en berbat gecesiydi; o ıstırabın, o çaresizliğin yanında çaresizlik içinde, eli kolu bağlı oturmak dehşet verici bir şey. Ölüm öylesine yakındı ki. Pencereden Doğu Nehri'nde ağır ağır, sessizce ilerleyen tekneler görünüyordu. O gece yaşadığım çaresizlikten ve umutsuzluktan ancak yeni yeni sıyrılıyorum. Neyse ki bronşit hafifliyor. Ama birkaç aydan fazla ömrü yok gibi. Sabahın erken saatindeki puslu havada hastaneden çıkınca, kendimi yaşayanların arasında bulduğum için buruk bir sevinç duydum...

Yakında, Noel akşamı bir partiye –vay!– Allen'ın vereceği partiye gidiyorum. Uzun zamandır gideceğim ilk

parti bu. Yeniden insan içine çıkmak tuhaf gelecek. Umarım bir köşeye çekilip sarhoş olmam, genellikle bu tür yerlerde hep öyle yaparım. Belki de çekilecek bir köşe bulamayacağım kadar kalabalık olur.

Buraya döndüğümden beri olan en güzel şeylerden biri, Peter'la –mektup yoluyla– süren arkadaşlığımız oldu, onun mektupları yüreğimi ısıtıyor. Onun kadar iyi bir dostu hak etmiyorum. Büyük bir iyilik ve özveriyle eşyalarımı toplayıp bana gönderme zahmetine girdi. Gerçekten angarya olan bu işi şakaya boğarak yaptı. Eşyalar havalimanına geldi, yarın eve teslim edilecek. Daktilo makineme, defterlerime, kitaplarıma kavuşmak güzel olacak. Dahası, sonunda donumu da değiştirebileceğim...

11 OCAK 1968: Büyükannem öldü, cenazesi dün kaldırıldı – beklediğim bir olay olmasına rağmen, hâlâ sarsılıyorum. Cenaze töreni de çok üzücü oldu – büyükbabam perişan durumdaydı, çok ağladı... Bütün bunlar bana hüzün veriyor. Yine de büyükannemin o hastalığın[1] işkencesine daha fazla katlanmak zorunda olmaması iyi oldu. Neyse ki uykusunda, sessizce öldü – soluk alamayıp boğularak ölmesinden korkuluyordu...

Çevirilerin daktiloyla yazımı tamamlandı (160 sayfa). Fotokopisini almak çok pahalıya patladı – belki ikinci kopyayı ücretsiz yaptırabileceğim – eğer öyle olursa hemen sana gönderirim – eğer olmazsa cebimin biraz para göreceği gelecek ayı beklemek zorunda kalırız...

Doya doya gülmek istiyorsan Flann O'Brien'in *At Swim-Two Birds* adlı kitabını oku. Hararetle öneririm.

12 ŞUBAT: Koca bir ay geçti, senden tek kelime bile

1. Amiyotropik lateral skleroz (ALS). (Yazarın notu)

yok... Başına bir şey mi geldi diye anneni aradım. Yeni adresinin Londra W.6 olduğunu söyledi. Senin bana verdiği adres N.6'ydı. Belki de postadaki karışıklık bundan oldu.

21. doğum günümün coşkusuz bir şekilde gelip geçtiğinden başka söylenecek bir şey yok... Kendimi hiç bu kadar gerek duyulmayan, istenmeyen biri olarak hissetmemiştim. Bir boşlukta yaşıyorum –kimseyle ilişkim yok– bu da bana acı veriyor. Başkalarını seyretmekten başka bir şey gelmiyor elimden. Birine ihtiyacım var.

2 MART: Son mektubun... Sana yine söylüyorum, *beni* merak etme. Ben gerçekten iyiyim. Benimle ilgili olarak kendinden de kuşku duyma. Şu sıra cevaplanamayacağını bildiğimiz sorunlarla ilgili sorular sormayalım. Sadece elinden geldiğince iyi yaşamaya bak, şu anda nasıl yaşıyorsan onu sürdürmeye çalış. Bence insanın sonsuzluk duygusuna en yaklaştığı an bugünü yaşamaktır...

Bazen kimsenin sevebileceği biri olmadığımı fark ederek ürperiyorum. Doğuştan gelen bir idealizmden olsa gerek, dünyadaki hiçbir şey iyi görünmüyor, yalnızlığım da mazoşist bir arzu...

Nereye baksam gördüğüm şey... bayağılık, budalalık, ikiyüzlülük... Bu yüzden giderek hoşgörüsüz olmaya başladığımı fark ediyorum, onun için de kimseyi kırmayayım diye toplumdan uzak duruyorum. İnsanlara katlanamamak, diye tanımlayabileceğim tavrımdan nefret ediyorum ama elimden hiçbir şey gelmiyor.

Bir yandan da olanaksız olduğunu bile bile sevmek ve sevilmek istiyorum... Galiba gizli bir yöntemle gerçek olandan kaçtım. Zamanımın büyük bölümünü yazarak ya da yazdıklarımı düşünerek geçiriyorum. Karakterler, durumlar, sözcükler, ben onlara dönüştüm – sürekli değişen... belirsiz bir renkler, sesler âlemine giriyorum –

sözcüklerin ve anlamların, duyguların olmadığı bir âleme. Ama aynı zamanda *yaşamanın* sanattan daha önemli olduğuna da kesinlikle inanıyorum.

Ne var ki yakında büyük bir karar vermek durumunda kalacağım – askere gitmek... Eğer durum böyle devam ederse... muhtemelen Kanada'ya gideceğim. Beni şimdiye kadar yaşadıklarımdan çok daha beter bir yalnızlığın beklediğini hissediyorum.

En basit sosyal durumları bile benim için sorun haline getiren berbat bir utangaçlığım var – konuşmaya çekiniyorum – bu çekingenlik, yalnızlığımı daha da artırıyor.

Kendimle ilgili bu özellikleri bilmeni istediğim için anlatıyorum – çünkü sen bilmek istiyorsun gibi geldi. Ancak, bütün bunları belki de çoktan anlamışsındır. Kara kara düşünmek huyum ve melankonik tavrım iyileşecek gibi değil... Yine de kendimi temelde güçlü hissediyorum – koşullar ne kadar kötü olursa olsun yılmayacağımı seziyorum. Bir bakıma beni asıl korkutan da bu...

Elimde yazın geçinmeme yetecek kadar para getirecek bir dizi deneme çevirisi var... Gidecek güzel bir yer düşünmeliyim...

14 MART: Galiba sen benim idealizmimi fazla önemsiyorsun. Özde ben de senin gibi düşünüyorum – aramızdaki farklılıklar her şeyden çok, koşulların sonucu. Burada, New York'ta, Amerika'da herkes nefretle haykırırken, savaş manyakça bir hızla büyürken, gelecekle ilgili bireysel alternatifler sadece hapishane ya da sürgüne gitmekken, dünyayı içinde taşıyabilmek zor. Beni umutsuzluğa düşüren çevremdeki korkunç çılgınlık (bunun gerçekten delilik olduğuna seni temin ederim) – kaçınılmaz olarak o çılgınlık benim *içimde* de var. Ama insanları tek tek bireyler olarak görmüyorum. Hiçbir zaman görmedim, hiçbir zaman da görmeyeceğim. Soyutlama-

lara inanmıyorum. Soyutlamalar zihnin katilleridir, zihni sakatlarlar...

Hayatım tam bir keşmekeş. Okuldan iğreniyorum. Kitaplar midemi bulandırıyor. Kafam karışık. Temiz havaya ihtiyacım var. Kafamı açacak yer lazım. İyice dağıttım. Aşırı içiyorum. Bir gece öyle çok içmişim ki kusarken sızıp kaldım. Mırıldandım, haykırdım, Tanrı'dan yakındım. Tanrı kendini göstermeyi neden reddediyor? Sarhoş zevzekliği işte. Bazen çok espritüel oluyorum. Sen de severdin bu tarzı. Tragedya ile komedi arasındaki sınır çizgisi. Ölümüne iğrenmek. Yazı işi batağa saplandı. Ama güvenim hâlâ yerinde. Genel olarak fena gitmiyor. – Yüzleri incelemek gibi yeni edinilmiş bir keyfim var. Burunlarını silen yaşlı kadınlar. Yaşlı adamları seyretmek. Bugün bir yavru köpek gördüm, öyle tatlıydı ki benim olsun istedim. – Buharı tüten, çelik kahve makineleri. Kaldırımlardaki tükürükler. Geceleri sokakların karanlığı. Rüyaların karanlığı. Kalabalıklarda seslerin birbirine karışması. Değişik ağızlardan çıkan sözlerin birbirinden kopuk saçmalıklara dönüşmesi. Sınıftaki yüzler. Radyodan bir sözcük. Darmadağınık çalışma masam. Tam iki hafta dersleri astığım için kendimden iğrenmek. Dekanın listesine girebilmiş olmamın ironisi. Artık okumamak gibi güçlü bir istek. Dinlemeyi bırakıp konuşmaya başlamak... ancak ölümde yeniden sessizlikle buluşmak.

29 MART: Sana güvenim tam, ufak iniş çıkışlara karşın sonunda güçlü ve bütün olarak ortaya çıkacaksın. Bana gelince... Kendimle ilgili herhangi bir gelecek, herhangi bir şey hayal etmekte zorlanıyorum. Siyasal sorunlar öylesine baskıcı bir hale geldi ki, gelecekle ilgili düşünmek artık olanaksız. Eğer gelecek yaz askere çağrılırsam, kararım hapse girmek olacak – Kanada'ya gitmek değil. Bunun mantıklı bir açıklamasını yapamam – ancak şu

kadarını söyleyebilirim, böylesi daha küçümseyici, daha aşağılayıcı bir tavır olur. Nedense, hemen çok zaman alacak bir şey düşünme zorunluluğunu duyuyorum...

Elimdeki işleri sürdürmem zor oldu. Dersleri feci şekilde serdim – çok geçmeden tepeme inecek. Sessiz bir çılgınlık içinde yürüyorum. Okulla en ufak ilgisi olmayan kitaplar okuyorum. Çoğunlukla yazmayı düşünüyorum ama son zamanlarda çok az yazabildim. Sen olmayınca her şey gerçek dışı görünüyor – sen dönünceye kadar içinde yuvarlanacağım bir boşluk gibi. Umutsuzluk sözcüğü bunu anlatmaya yetmez. Bu düpedüz yaşamamak duygusu.

O mektubun yazılmasından üç hafta sonra Columbia ayaklanması başladı. Ayaklanma, o ilkbahar –senin kendi ruhsal çöküntün de dahil olmak üzere– kampüsü teslim alma tehlikesi yaratan sinir krizleri salgınına karşı etkili bir aşı oldu. O tarihe (23 Nisan) kadar yazdığın mektupları yeniden okurken, mutsuzluğunun ne kadar derine işlemiş olduğuna hayret ediyorsun; mutlak bir kendini dağıtma noktasına ne kadar yaklaştığını görünce şoke oluyorsun; çünkü sonraki yıllarda belleğinde o günlere ait anılar bulanıklaşmıştı, çektiğin acıyı azaltmanın yolunu bulmuş, yıkıcı bir ruhsal bunalımı zamanla geride kalacak bir keyifsizliğe dönüştürmeyi becermiştin. Evet, bunalımı atlattın; ama bunu ancak yüz seksen derecelik bir dönüş yapıp protestocu öğrencilere katılarak, ömründe ilk ve son kez kitlesel bir eylemde yer alarak başardın; başkalarıyla kaynaşmanın etkisi seni sarıp sarmalayan ıstırabın büyüsünü bozdu, seni kendine getirdi ve yeni, güçlü bir benlik duygusu kazandırdı. New York polisinin 30 Nisan' da kampüse girip öğrencilere copla saldırmasından ve yedi yüz öğrenciyi tutuklamasından sonra yazdığın 4 Mayıs tarihli ilk mektupta şu haberi veriyorsun: "... bir binayı

işgal ettik, polisler tarafından dövüldük, tutuklandık." Beş paragraf ileride de şöyle diyorsun: "... şimdilik yaz için plan yapmak oldukça zor – çünkü 7 Haziran'da mahkemeye çıkacağım, davanın ne kadar süreceği belli değil. Hatta... –pek ihtimal vermesem de– hapsi bile boylayabilirim." 14 Mayıs tarihli üç sayfalık mektubunda, *Time*, *Newsweek* ve *New York Times* gibi yayın organlarının gerçekleri saptırdıklarını, yazdıklarına güvenmemek gerektiğini belirterek Lydia'yı uyarıyor, basından uzak durmasını söylüyorsun. Tek güvenilir bilgi kaynağının *Columbia Daily Spectator* adlı öğrenci gazetesi olduğunu, geçen ay çıkan bütün yazıları kitap olarak yayımlayacaklarını ve kitap çıkar çıkmaz ona göndereceğini yazıyorsun. Sonra oturma eylemlerinde öğrencilerin uyguladığı taktikleri, çoğunluğu kendi taraflarına çekebilmek için polis müdahalesinin şart olduğunu, binadaki herkesin olacakları bildiğini, polisin kampüse girip saldırmasını istediklerini; çünkü ancak polis şiddet uygularsa halen sürmekte olan genel üniversite grevinin gerçekleşebileceğini anlatıyorsun. Bir sonraki paragrafta, "işgal edilen binalardaki insanların bilinçli davranışlarını" görünce sevindiğini söylüyorsun; "Kimse öfkelenmedi, kimse kimsenin damarına basmadı... Bir hafta boyunca herkes herkese omuz verdi... Bu tür şeylere kuşkuyla bakan benim, sınırlı bir süre boyunca olsa bile bu dayanışmanın gerçekleşebileceğini öğrenmem için eylemlere katılmam gerekiyormuş." On gün sonra daha önce mektup yazamadığın için özür diliyorsun. "Her şey keşmekeş halinde ve korkunç – iki gece önce polisle yeniden çatışma oldu, belki gazetelerde okumuşsundur." İki paragraf aşağıda Londra'ya gitmeyi ne kadar çok istediğini söylüyor, "ama bir sonraki duruşma tarihinin kararlaştırılacağı 7 Haziran'daki mahkemeye kadar bir plan yapamıyorum," diyorsun; "durumum belli olur olmaz sana haber vereceğim."

Ondan sonra mektuplarının havası değişiyor. Son birkaç ayın o asık suratlı, içe kapalı hoşnutsuzluğu birden yok oluyor, yerine tamamen başka biri Londra'ya mektup yazmaya başlıyor. Gizemli bir değişim; çünkü yaşamının dış koşullarında herhangi bir değişiklik yoktu; savaş aynı savaştı, askere çağırılma tehlikesi aynı tehlikeydi, kendine bir yol çizme mücadelen aynı mücadeleydi – ama yine de içindeki bir şey açığa çıkmıştı, dünyanın çürümüşlüğünden, yozlaşmasından yakınıp sızlanmak yerine eğlenceli, şakacı (20 Haziran tarihli neşeli mektubun) biri oldun; nisan ve mayıstaki olaylar sana elektrik şoku yapıp hayata döndürmüş gibi kendinle barışık bir hale geldin.

11 HAZİRAN: Senden mektup gelmesini heyecanla bekledim ama haftalardır hiç ses çıkmayınca ben de bu harika fırsatı (hava dayanılmayacak kadar sıcak) sana mektup yazmak için kullanayım, dedim. Diyeceklerimi kısa ve net söyleyeceğim:

1. Seni çok özlüyorum. Her an seni düşünüyorum. Yakında görüşebilmemizi diliyorum.
2. Neler yaptığını merak ediyorum. Çalışıyor musun, tatilde misin? Londra'da mısın, başka yerde misin?
3. 17 Temmuz'da mahkemeye çıkmam gerekiyor. Ondan sonra herhalde eylüle kadar başka duruşma olmayacak. N.Y.tan uzaklaşmayı istiyorum ve bunun için dua ediyorum.
4. Ben iyiyim. Kolayca yazmaya başladım... Kafam dinç.
5. Eskisinden çok daha az okuyorum. Bunun sonucu olarak da daha zeki ve esprili oldum.
6. Kaderimi sorun etmiyorum.
7. Peter ve/veya Sue'dan haber aldın mı?
8. Nasıl olduğunu, neler yaptığını anlat bana.

9. Her şey yolunda giderse ağustosta Londra'da olacağım.
10. Bana bir şiir yaz. Polka dansı yap.
11. Sert tahtaya testereyle tek bir vuruş. Ekim geldi. Cam paramparça dağılıyor.
12. Bırak yapayım. Vakit akşam. Müzisyenler senfoninin çevresinde toplanıp süt içiyorlar.
13. Tablo eridi. İlkbahara 3 hafta var. Çiftlik rıhtımda dans ediyor.
14. İyi bir kitap bulup suyun altında oku. Sokrates çok daha önemsiz nedenle ölüme mahkûm edildi. Rüyamda süpürge bir ceset olmuş.
15. Herkes toplama ve çıkarma yapabilir. Çimen gölgede daha kırmızı. Hiç şaşırmıyorum.
16. Banyo küveti neden bu kadar büyük? Kimileri Pepsi-Cola içiyor, kimileri de Coca-Cola. Tanktaki asker Schubert'ten bir şarkı söylüyor.
17. Spor ayakkabısı giyince kendimizi zıp zıp sanıyoruz. Biraz sonra akşam olacak. O zaman kör adam bir dolarlık banknotla burnunu silecek.
18. Politikacılar ülkeden kaçtı. Sabah oldu ama hava hâlâ karanlık. Umutsuzluğumuzun, çaresizliğimizin merkezinde bir pelikanın gagasından sarkan, tepetaklak yazılmış sözcükleri görüyoruz.
19. Bunun çizimi ekte.
20. Lütfen bu sevgi mesajımı kabul et.

20 HAZİRAN: Sevgili aşüfte madamım:

Kimi zaman, tutsak olduğumuzda, dünyayı cebimize sokma isteğini duyarız. Arkadaşımız Gayda Ustası ile yan yana sokağı arşınlayıp duruyoruz. Bir seferinde Usta, daktilo makinemizin üstüne oturarak bizi günlük işimizden alıkoyup bir fasulye konservesi açtı ve, "Ben ne akıllı adamım," dedi. Jersey City'li kör bir balerin olan karısı

da bir gün (içinde bir askerin "Kurutulmuş Embriyolar"ı[1] çaldığı) bir tanka ayak parmağını dayayıp frengi geçirdi. Artık insanlar tiyatroya helikopterle gitmek zorunda. Radyoda ay tutulması haberinin verildiği günleri saymazsak, hiç kimse fazla kaygılı görünmüyor. Bana gelince, ceplerimin içini dışına çevirerek ve çoraplarıma bozuk para doldurarak kendimi avutuyorum.

Ekvator, pörsümüş ve yıpranmış bir şerit gibi sandalyenin arkasından sarkıyor. Postacı içeri giriyor. Postacı, torbasının dibinde köpek ölüsü taşıyan bir Şişko. Diyor ki: "Bu kadar şişmanladığımdan beri, altmış santimlik anahtar zincirimi gittikçe genişleyen daireler halinde sallayabiliyorum. Yakında zincirimi kement gibi savurarak yerküreyi yakalayacağım ve bir zamanlar portakal yediğim gibi, bu sefer de dünyayı atıştırmalık niyetine yiyeceğim." Gülmekten hiç böylesine kırılmamıştık. Tuvaletlere oturuyor ve utançtan ter döküyoruz.

Gece, pencereden giren hava akımından korunmak için başıma tersine çevrilmiş bir huni geçiriyorum. Bu, ancak hem atak hem şık ve zarif olan birinin aklına gelebilecek çok zekice bir fikir. Tanıdığım herkes de bu görüşümü kabul ediyor. Hatta kimileri de aynı şeyi uygulamaya başladı. Ama onları iyi tanıdığım için pek güvenmiyorum. İşe etekleri tutuşmuş gibi başlarlar, sümsük bir halde bitirirler.

Madam (aşüftem), naçiz hizmetkârınız olan bendeniz, son günlerde dünyayı şimşek hızıyla fethedecek planlar geliştirdik. Ancak iki nedenden ötürü bunları şimdilik açıklamaktan çekiniyoruz; birincisi, gizli bilgileri mektupla iletmek çok tehlikeli, ikincisi ise, sen bu planlarda hayati bir rol oynuyorsun ve onları sadece fatihlerin bil-

1. Mektubun dipnotu: "Erik Satie'nin piyano için bestelediği bir parça." (Yazarın notu)

diği yöntemle, dudaktan kulağa fısıldanarak işitmelisin. Bu nedenle sadık hizmetkârınız Humpty-Dumpty,[1] evrenin bu köşesine dönmenizi heyecanla bekliyor.

Sevgili Madam (aşüftemiz), Humpty-Dumpty, en son mektubunuzda yazıya döktüğünüz özel istekleri tamamıyla kabul ettiğini bildirmek ister. İsteğinizi yerine getirmek için günlük faaliyetinin özetini aşağıda bilgilerinize sunar:

Her günü dolu dolu yaşamak önemli olduğu için erkenden, saat 4.05'te kalkıyorum. Sonra dinç ve sağlıklı olmak için 5 mil koşuyorum. Hafiften nefes nefese kalmış bir halde 4.18'de eve dönüp, kızarmış ekmeğe sürülmüş cam ezmesi, kirpi kanı ve havyarla dengeli bir kahvaltı ediyorum. Kendimi her zamankinden daha atak ve şık hissederek, zafer kazanmış bir edayla banyoya giriyorum, donumu indirip tuvalete oturuyorum ve bağırsaklarımı boşaltıyorum. Bu faaliyet tam tamına 4.31'de bitiyor. Sonra mutfağa gidiyorum, az önceki kahvaltı tabaklarını toplayıp yere atıyorum. Gayda Ustası onları süpürüyor. 4.32'de masama oturuyorum, bir gün önce yazdıklarımı okuduktan sonra bunları yırtıp yiyorum ve ilham gelmesini bekleyerek 6 saat 18 dakika hiç kıpırdamadan oturuyorum. Bu çabalardan yorgun düşmüş olarak tam 4 saat kanepede kestiriyorum. İrkilerek uyanıyorum, hecelerimin boğazıma kaçıp kazara beni boğmasından korktuğum için gülmemeye dikkat ediyorum. Öğleden sonra 2.50'de yeniden masama oturuyor ve 10 dakika boyunca günün o saatine kadar olan olayları çılgınca günlüğüme kaydediyorum. Saat 3.00'te kör balerin fasulye, makarna, acı biber ve yabanturpundan oluşan dengeli yemeğimi getiriyor. Yemeğimi 3.04'te bitirip bi-

1. Çocuk tekerlemesindeki duvardan düşen yumurtanın adı. (Ç.N.)

sikletle parkta gezmeye gidiyorum. 5.03'te eve dönüp yeniden masama oturuyor ve mektuplarımla ilgileniyorum. 5.05'te öğle uykusuna yatıyorum. 9.13'te akşam yemeğinin habercisi olan bir alarm düdükleri ve haykırışlar orkestrası tarafından uyandırılıyorum. Gayda Ustası ile karısı kör balerin, radyolar, tost makineleri ve (100 vatlık) elektrik ampullerinden oluşan dengeli yemeğimi hazırlıyorlar. Yemeğimi yerken New York, Londra, Paris, Roma, Prag ve Moskova gazetelerini okuyorum. En ilginç yazıları tatlı niyetine yiyorum. 9.21'den 11.33'e kadar dostum Gayda Ustası ile masa tenisi ya da bilardo oynuyorum. Sonra gece yarısına kadar oturma egzersizi yapıyorum. 12.11'de masama dönüp iyi bir kitap okuyorum. Kitabı saat tam 3.29'da kapatıyorum. Sonra 4.00'e kadar deliler gibi yazıyorum. Çalışmaktan bitkin düşüp masanın başında uyuyorum. 4.02'de Gayda Ustası ile kör balerin beni kaldırıp odama taşıyarak yatağa yatırıyorlar. Bir süre yatakta dönüp duruyorum ama 4.04'te derin uykuya dalmış oluyorum.

İmza: Cüce

9 TEMMUZ: Aramızdaki uzaklığı geçici bir sancıdan daha önemli bir şeymiş gibi görmeyelim. Biz, bazen kendimizi aşan inandırıcı hayalleri olan çocuklarız. Kötü rüyalardan uyandık, bitmez tükenmez gecenin –uykumuzda çabucak geçiveren gecenin– içinde yataklarımızda doğrulup oturduk ve bekledik... karanlık dağılıp güne dönüşsün diye. Temmuz geldi bile. Doğum gününe bir haftadan az kaldı... Ben de iki gün sonra duruşmaya gideceğim, belki de çok geçmeden Londra'da olacağım.

Akşamın geç saatleri. Bir an önce bitirmek için delice bir hızla yaptığım çevirilere nefes payı vermek için sana yazıyorum. Geceleri yazıyorum. Duygularım aşırı hevesli ama deneyimsiz bir boksörün kolları gibi boşa

savrulsa da, aklım tutarlı bir biçimde... bakir topraklara doğru ilerlemeyi sürdürüyor. Çıkarken gövdemi orada unuturum korkusuyla, gittiğim yerlerde paltomu vestiyere bırakmıyorum artık. Yıllarca süren debelenme, korku nedir bilmeyen tuhaf ve hantal bir güce dönüşüyor ve her yeni gün birbirinden tamamen farklı şeyler arasında bağlantılar buluyor. Metodik bir kendiliğinden oluş. Hiçbir şeyi açıkta bırakmayan bir diyalektik.

Ne var ki, her şey pürüzsüz yürümedi. Üvey babam Norman, 2 hafta kadar önce şiddetli bir kalp krizi geçirdi, hâlâ hastanede tedavi ediliyor. Artık durum normale döndü gibi ama bir ara çok tehlikeliydi. Ben de uzun süre Newark'ta kaldım.

12 TEMMUZ: Ne kadar değiştiğim konusunda belki de abartılı bir şeyler düşünüyorsun. Değişim (gelişim)... her zaman çok incelikli bir iştir, benimki de farklı bir durum değil. Dış görünüşüm, fazlaca zayıflamam dışında (Mayakovski gibi dinç ve güçlü görünmek istememe karşın kemiklerim iyice çıktı) hep aynı. Aynı giysileri giyiyorum, hâlâ sigara içiyorum... Hâlâ partilerden nefret ediyorum ve kalabalık gruplar içinde hâlâ çekingenlik duyuyorum. Son kısa mektubumda da çıtlattığım gibi değişim daha çok zihnimde oldu – tabii bu da davranışlarıma, tutumuma yansıyor. Tek kategorik inancım, her şeyin tamamıyla doğrudan yüzleşmek. Eğer herhangi bir şey –bilerek ya da bilmeyerek– gözden kaçıyorsa, o zaman insan bir yalanı yaşıyor demektir...

Bir zamanlar sanatın... toplumdan kopuk olması gerektiğini düşünüyordum... Bir zamanlar dünyaya sırt çevirerek yaşamak istiyordum. Şimdi bunun olanaksız olduğunu görüyorum. Toplumla da yüzleşmek gerek, hem sadece düşünüp bekleyerek değil, eyleme niyetlenerek yüzleşmek. Ama eylem etik bir görüşten hareket ederse çoğu

kez insanları ürkütür... çünkü niyetini, amacını birebir aktaramayabilir. İnsanlar her şeye fazlasıyla kitabi bakıyorlar... metaforlarla düşünemiyorlar. Sol politikanın taktikleri (örneğin bir fakülte binasının işgali gibi) birebir yaklaşımdan uzak olduğu için aklı karışan ve korkan insanlar, gizli bir tertip, bir komplo olduğunu düşünüyorlar...

Toplumsal devrim, metafizik bir devrimle birlikte gerçekleşmelidir. İnsanların fiziksel varlıklarının yanı sıra düşünceleri de özgürlüğe kavuşmalıdır – yoksa kazanılan her özgürlük sahte ve gelip geçici olur. Özgürlüğü kazanmanın ve sürdürebilmenin silahları oluşturulmalıdır. Bu da bilinmeyene cesur bir gözle bakmak... yaşamı değiştirip dönüştürmek demektir. SANAT SONSUZLUĞUN KAPILARINI VAR GÜCÜYLE YUMRUKLAMALIDIR...

Bugün gelen mektubundaki, "Aslında sana mektup yazmak değil, sadece seni tekrar görmek istiyorum," sözü benim için de geçerli. O yüzden ne olursa olsun Londra'ya gelmeye karar verdim. Ne zaman geleceğimi sana söylemeyeceğim, sürpriz yapmak istiyorum. Ama 18 Temmuz ile 1 Ağustos arasındaki bir tarihte olacak. O sıralarda Londra'dan başka bir yerlere gitme.

Onun için bu sana son mektubum. İstemiyorsan sen de yazma. Sadece ben gelinceye kadar her gün güzel bir elbise giy, canın istediği kadar sigara iç ve karşılaştığın herkese iyi davran.

DOĞUM GÜNÜN KUTLU OLSUN.

Anlaşılan Lydia yolculuk planların hakkında daha kesin bilgi istemiş olmalı ki, New York'tan Londra'ya hareket etmeden önce son mektup olarak şu kısa notu yazmışsın:

23 TEMMUZ: Büyücüsünün öğüdü üzerine, kendisine karşı başlatılan devrim hareketine katılmak için tahtın-

dan feragat eden bir kralın alçakgönüllülüğüyle isteğini yerine getiriyorum.

30 Temmuz. BOAC – uçuş numarası 500. Londra havalimanına varış: Sabah 7.40.

P.S. Davayı kazandım – yani duruşma lehime sonuçlandı: Delil yetersizliği nedeniyle takipsizlik kararı verildi. Teknik bir karar. Ama HUKUKUN ADALETTEN daha önemli olduğu bir sistemde, aldatıldığını düşünmek sadece saflık olur.

Aradan on üç ay geçtikten sonra ona yeniden mektup yazdın. Uzun ayrılık sona ermişti, Lydia öğrenimine Barnard'da devam etmek üzere New York'a dönünce mektuplaşmaya gerek kalmadı. Senin dışındaki büyük dünyada kıyamet kopuyordu. Savaş daha da büyümüş, daha da vahşileşmişti, ülke ikiye bölünmüştü, sen son sınıftayken Columbia'da yeni siyasal çatışmalar patlak vermeye devam etti, ilkbaharda da bütün üniversitenin katıldığı genel bir grev yapıldı. Solcu öğrenciler hiziplere bölünmüştü, aşırı uçtakiler silahlı mücadele planları yapıyordu, NASA Amerikalı astronotları aya göndermeye hazırlanıyordu. Sen yaz gündönümünden hemen önce gökyüzünün masmavi olduğu güneşli bir günde mezun oldun. Ertesi ay, Newark'taki askerlik şubesinde muayeneye gittin ve 23 Ağustos'ta (ailesini ziyaret için Londra'ya dönmüş olan) Lydia'ya mektup yazmak üzere masaya oturduğunda başına neler geleceği konusunda en ufak bir fikrin yoktu; seni askere çağırıp çağırmayacaklarını, çağırırlarsa ne zaman askere alınacağını bilmiyordun, bir sonraki adresinin federal hapishane mi, yoksa Morningside Heights'ta bir apartman dairesi mi olacağını kestiremiyordun. Gelecek için hiçbir belirli planın olmadan, Columbia'nın Karşılaştırmalı Edebiyat bölümünde bir yıl lisansüstü öğrencisi olarak kalmaya karar verdin. Doktora

yapmak söz konusu değildi ama o yıl yüksek lisans yapabilirdin; okul ücreti ödemeyeceğin ve de üniversite sana ufak bir yıllık burs (geçinmen için gerekli meblağın yarısı olan iki bin dolar) vermeyi önerdiği için kaderinin askıda olacağı, Lydia'nın da Barnard'daki son sınıfını bitireceği bu sürede oraya takılabilirdin. Orta sınıf yaşamına duyduğun kayıtsızlık (ya da hor görme) yüzünden, ek gelir elde etmek için taksi şoförlüğü yapmayı tasarladın.

Bir sonraki uzun mektubunda –Lydia'ya yazdığın en uzun ve daktiloda yazılmış tek mektuptu– bilinçli olarak onu neşelendirmeye çalışıyor, günlük olayları bir tür ucuz macera romanı ağzıyla anlatıyordun; coşkulu anlatımın, durumunun belirsizliğine rağmen keyfinin yerinde olduğunu gösteriyordu. Yine de o mektubu tuhaf bir belge olarak görüyorsun; çünkü mektupta anlattıklarının çoğu normal yaşamındaki sana benzemeyen, (42. Cadde'de bir striptiz gösterisine gitmek, barda rastladığın bir kızla yatmak, dövmeli uyuşturucu satıcılarıyla sohbet etmek gibi) normal olarak yapmadığın şeyleri yapan biri gibi gösteriyor seni; ama o delikanlının tuhaflığı ve bilinmezliği şimdi ilgini çekiyor – çünkü o zaman belki de ömründe bir tek kez kendini dağıtmak, arsızca davranmak, gözlerini kapatıp –nereye düşeceğine aldırmadan– atlamak için gerçekten çaba göstermiştin.[1]

1. Mektubun genel havasından anlaşıldığı kadarıyla Lydia ile henüz ayrılmadığınız için, sevgilin gözüyle baktığın bir kıza bir başka kızla yattığını anlatmış olman seni şaşırtıyor. Ama aynı zamanda ikiniz de gençtiniz, hiç beraber yaşamamıştınız, evlenmeyi düşünmüyordunuz ve istediğini yapmakta özgür olduğun için de bu hikâyeyi ona sevgilinle ya da (gelecekteki) karınla değil de bir arkadaşınla paylaşırcasına anlatınca belki hoşuna gideceğini sanıyordun.
Mektubun başka yerleri de seni irkiltiyor; özellikle de "ibne" ve "nonoş" sözcüklerini kullanman; ama 1969'da "gay" sözcüğü yaygın olarak bilinmiyordu, Amerika eşcinsellik için henüz tarafsız bir terim icat etmemişti ve sokak argosundaki bütün kelimeler bugün kulağa çok çirkin gelen aşağılayıcı bir nitelik taşıyordu.

Yeni bir ev ararken annen ve üvey babanın yanında kalıyordun. Mektup onların Mendham, New Jersey'deki evinden yazılmıştı.

23 AĞUSTOS 1969: Bu mektubu sevgi dolu bir yürekle, tuşları bulmak için bocalayan ellerimle, biraz sevinçli, biraz da yorgun bir halde yazıyorum. Son zamanlarda daktiloyla yazmaya başladım... Böylesi daha az duraksama, daha hızlı yazabilme ve araya mekanik bir araç girmesine rağmen düşüncelerimin hızına yaklaşarak kafamdakileri daha çabuk kâğıda dökme olanağı veriyor. Yataktayım, daktilom bacaklarımın üzerinde duruyor. Vakit gece yarısını biraz geçiyor. New York'tan iki saat kadar önce döndüm, New York... ev aradığım ve taksi şoförlüğü yaparak ayakta kalmaya çalıştığım o irin bağlamış sefalet kazanı. Önce önemli olanlardan başlayayım. Motorlu Taşıtlar Dairesi, Merkez Caddesi 80 numarada, hem gözlemci hem sanık olarak pek çok öğleden sonra gittiğim devasa adliye sarayının yakınında bir yerde. (Mitch'le birlikte duruşmaları izlediğimiz cuma günlerinden, her gün, tiyatroya gider gibi o buz gibi klimalı odalara gidip sıralara tüneyerek "adalet"in işleyişini, dürüst yargıçları, umursamaz yargıçları izleyen, sadece dosya numaralarıyla ya da suçlarının niteliğiyle birbirinden farklılaşan sayısız adı sanı olmayan insanın kaderine tanıklık eden, duruşmaları

2CV=Deux Chevaux, 300 dolara aldığın ve o yaz bindiğin ilkel Fransız otomobili. O kadar hafif ve o kadar ufaktı ki, Amerika'nın otoyollarında hiçbir işe yaramıyordu. Azami hızı saatte yaklaşık kırk beş mildi.
Michigan'daki bir orman kampından New York'a dönen ve beklenmedik bir anda Port Authority otobüs terminalinin erkekler tuvaletinde ortaya çıkan Henry K.ya gelince, herhalde arkadaşın olması gerektiği halde, onu hiç anımsamıyorsun.
Terminolojide de bir takım yanlışlar var – örneğin Brooklyn Heights Piyasa Yolu yerine Sahil Yürüyüş Yolu demişsin ama o zaman öyle yazmış olduğun için olduğu gibi bırakacaksın; çünkü zaman tünelinin hiç kurcalanmaması gerekir. (Yazarın notu)

bir tabloyu inceleyen bir estet ya da televizyona bakan bir sarhoş gibi seyreden hüzünlü Hasidler'in[1], pinekleyen serserilerin yanında bizim de duruşmaları izlediğimizden sana hiç söz etmiş miydim? Etmediysem, sonra anlatırım.) Motorlu Taşıtlar Dairesi de her cinsten, her boydan, her farklı tavırdan, yorgun, sinirli yaşlı adamlar, neşeli yaşlı adamlar, yüzleri aşırı makyajlı, kuşkucu kadınlar olmak üzere genelde üç kategoriye ayrılan bürokratlarla dolu olan o kocaman mermer buzdolaplarından biri. Taksi şoförü olmak için birkaç aşamalı bir süreçten geçmek gerek: sürücü ehliyeti almak, takside çalışma ruhsatı almak, şehirdeki birkaç yüz taksi şirketinden birinde işe girmek. Ben bu işlemlerden sadece birincisini yerine getirmek için Motorlu Taşıtlar Dairesi' ne gittim. Bir de ne göreyim. Oraya gidip yazılı sınav için gün alacağımı, bir-iki gün sonra da sınava girip ehliyet alacağımı sanıyordum. İşin özü itibariyle aynen öyle oldu, ancak önemli bir ayrıntı vardı: Sınav 6 Ekim'den önce yapılmayacak. Evet, yine her zamanki gibi kırtasiyecilik, uzun bekleme listeleri, keşmekeş, sayılar, formlar. Sen gelinceye kadar okula dönme sıkıntını hafifletmek için anlatacağım, müşterilerimle ilgili matrak hikâyeleri olan sokakların kıdemlisi biri haline gelmeyi umuyordum. Ne yazık ki, bunun gerçekleşmesi zaman alacak. Bu arada gittikçe azalan paramla idare etmek zorundayım. Bütün bunlara rağmen, Merkez Caddesi'nden çıkıp –Chambers Caddesi'nin sonuna dikilmiş devasa bir kemer olan– Manhattan Kapısı'ndan geçince bu ufak aksiliğin iyi tarafına bakmaya çalıştım. Eğer iyi bir yanını bulamazsam, icat etmeye kararlıydım, o gün o havadaydım. Kendi kendime, en azından bir süre daha özgür olacaksın, hiç değilse o süre için-

1. (İbr.) Hasid; dindar. Hasidilik; Yahudilikte 18. yüzyılda Polonya'da doğan koyu dindar akım. (Ç.N.)

de yazılarını yazarsın, en azından okula yerleşirsin, en azından ev bulabilirsin, dedim. Böylece ev aramaya koyuldum. Bu macera iki-üç günden fazla sürmedi (inan ki kaç gün olduğunu anımsayamıyorum ama oldu bitti işte), ne var ki iki ya da üç yıl da sürebilirdi. Bunu anlatmaya başlamadan önce, olayların gerçek niteliğini, benim tam olarak neler düşündüğümü ve bu düşünce tarzının olaylar üzerindeki etkisini daha iyi anlayabilmen için biraz geçmişe dönük bilgi vermeliyim. Senin Londra'ya hareketinden bir gün sonra S.yi görmek için arabayla New York'a indim. 2CV ile egzotik yolculuklarımdan biriydi bu; egzoz dumanları, kamyonlar, ter, beton melodileri, viyadükler, propan gazı ve çeliğin oluşturduğu romantik bir macera; fabrikaların, minyatür golf sahalarının, otomobille girilen açık hava sinemalarının, otomobil hurdalıklarının tadına doyulmayan görüntüleri, New Jersey manzarasının bütün ufak tefek ayrıntıları. S. ile On Beşinci Cadde'deki temizlik sıvıları dükkânında buluştuk, onu depoya benzeyen dükkânda bir bölmeyle ayrılmış ufak odada, çelik masanın başına oturmuş *New York Post* gazetesini okurken buldum; masanın köşesinde Lévi Strauss'un *Yaban Düşünce* kitabı duruyordu; S. her zamanki gibi neşeli görünüyordu. Ucundan kenarından yıpranmaya başladığını itiraf etse de New York'un onu mahvetmesine izin vermemeye kararlıydı. Arabaya atlayıp yoğun trafikte Altıncı Cadde'den yukarıya doğru yola koyulduk; yaşlıca bir adamın kullandığı benimki gibi bir 2CV'nun yanından geçmeye çalışırken, adam benim korna çalmama yoldaşça gülümseyip elini kolunu sallayarak karşılık vermeye kalkışınca az kalsın ölüyorduk. S.nin evine varınca, uçakta tanışmış olduğu bir kızın gelmesini bekledik. Kız son iki yılı Oregon'daki bir komünde geçirmiş, şimdi de New Hampshire'e, Timothy Leary'nin yanından ayrılmayan arkadaşı Alpert'in evine gidecekmiş... Bir aşk üçgeni

gibi görünmeyelim diye, S.den bana da birini ayarlamasını istedim; o da kabul etti, en azından halletmeye çalıştı ama beceremedi. Kız geldi, tahminimden daha sevimli ve cana yakın çıktı. Çin yemeği yemeye gittik, sonra Brooklyn Köprüsü'nden geçtik – köprüden arabayla ilk geçişimdi, çok heyecanlandım. Bir süre Brooklyn Heights'ta yürüdük, sonra Sahil Yürüyüş Yolu'nda gezindik, teknelere, çatanalara ve karşı kıyıdaki Manhattan'a baktık. Bir saat kadar güzel bir bahçe kafesinde oturduk; S. ile ben, Suzette adındaki kızı etkilemek için pek fazla da heveslenmeden hafif bir rekabete girer gibi olduk. Genel olarak üçümüz de iyi anlaştık. Arabayla S.nin (annesinin) Brighton Kumsalı'ndaki evine gittik, sonra Coney Adası'na giden ahşap kaplama yolda yürüyerek, karanlıkta "memleket şarkıları" söyleyen şarkıcıların çevresinde kümelenmiş yaşlı Yahudilerin yanından geçtik. Nedendir bilinmez, Yidiş ile Lehçeden başka dil bilmeyen bu bunamaya yüz tutmuş ihtiyarların suskun görüntüsü, içimi anlamsız bir umutsuzlukla doldurdu, bu duyguyu kafamdan atmak için gülmeye çalıştım. Bu, insanın geçmişini gösteren bir rüyaya dalmak gibi, 20. yüzyıl Amerikalıları eski Amerika'yı nasıl sezgi yoluyla tanıyorlarsa, benimki de önceden sadece sezinlenmiş olan geçmişi ilk kez görmek gibi bir şeydi. Coney Adası'na geldik, bu da benim için bir ilkti. Bütün gece işte böyle, cesetlerin arasında, o güne kadar sadece kulak dolgunluğuyla bildiğim ama şimdi ilk kez canlı olarak karşıma çıkan ölmüş şeylerin arasında dolaşarak geçti. Sisli bir hafta içi gecesinin geç saatleriydi; etrafta kimseler görünmüyordu, insanın Coney Adası'nda görmeyi beklediği o büyük kalabalıklardan eser yoktu. İçinde sadece uyku tutmayan sapıkların, daha yaşlanmadan çürümüşlerin, bomboş madeni kemerler altında bangır bangır bağıran radyoların, takırdayan makinelerden gelen hafif ama kötü bir kokunun

bulunduğu bir ıssızlık. Fazla paramız yoktu... lunaparktaki eğlencelere pek az katılabildik, çeyrek saat bizim olabilecek keyiflere boş verdik. Sadece bir ara çarpışan arabalara bindik... Bir bacağını arabadan dışarı sarkıtan, şişko sadistin teki, ilk gençliğinde kendisine verilmiş bir işi, geçmişten kalma bir görevi yerine getirircesine, yüzünde en ufak bir gülümseme ya da ifade olmadan boyuna bize çarpıp durdu. Tilt oynadık, birer ufak alüminyum şerif rozeti kazandık, dalga geçmek için rozetleri göğsümüze taktık; sonra ellerimizi yağmurdan ıslanmış madeni tırabzanın üzerinden kaydırarak, Akvaryum'un tahta perdesinin aralıklarından içeriye göz atarak, bir kayadan diğerine sıçramak isteyen yaşlı bir penguenin nafile çabasını seyrederek, üstü kiremit çatılı bölmede sigara molası vererek ahşap yoldan S.nin evine yürüdük. Orada kahve içtik, Henry Miller'ın Kerouac'tan ne kadar üstün olduğunu konuştuk, sonra kızı arabayla Queens'e götürdük. Sabahın üçü olmuştu. Nedendir bilmem, S. ile ben yeniden Coney Adası'na gittik. Bizi oraya götüren açlık olmalı. Uykusuzluktan yorulanların floresan lambalı uğrak yeri Nathan's kafesinde sosis ve istiridye yedik. Ağzında diş kalmamış yaşlı bir siyah serseri, dediklerini bir türlü anlayamadığım konuşmasıyla bir süre bizimle sohbet etti. Ayakta güçbela duruyordu. Ona bir bozuk para verdik, saati söyledik, o da kulağımıza çarpıtılmış sırlarını fısıldadı. Yanımızdan ayrılınca, kardeşleri ve onların aileleriyle tezgâhın başında duran, iyi giyimli, siyah bir gence kazara çarptı; ihtiyar yarı uyuşuk, yarı öfkeli bir halde –anlaşılan huy haline gelmiş bir öfkeyle– genç adamı bile bile kendisini itmekle suçladı. Kendini ne sanıyormuş da insanları itip kakıyormuş? Genç adam bu hakaretleri kaldıramazdı. Üstelik saygın biriydi... ve bu ihtiyarla, babası olacak yaştaki bu beş para etmez serseriyle bir alıp veremediği de olamazdı. Yaralı bir tavuskuşu gibi göğsünü

ileriye çıkararak, bu sefer adama gerçekten dalıp kapının dışındaki beyaz polisin yanına götürdü ve, işte bunun gibi süprüntüler adımı kötüye çıkarıyor, gibilerden bir alay uydurma suçlamayı o beyaz günah çıkarıcısına sıraladı. Bu sahne, birbirlerine en yakın olması gerekenlerin arasındaki uçurumu göstermesi açısından bana önemli geldi... Polis olaya fazla ilgi göstermeyince mesele orada kapandı. Biz S.nin annesinin evine gittik. Saat altıya kadar, yazmak hakkında neredeyse kavganın eşiğine gelen bir söyleşi yaptık. O, düzenden, şaşmazlıktan, sınırlı görevlerden söz etti; ben de bireyin derhal yok edilmesi görüşüne katılmayarak kaostan, yaşamdan, kusursuz olmamaktan dem vurdum. Bence dünyanın sorunu her şeyden önce benlik sorunudur ve sorunun çözümü ancak insanın iç dünyasından başlayıp dışa doğru gelişirse gerçekleşebilir. Meselenin anahtarı ustalık değil, kendini ifade edebilmektir. Galiba S. hâlâ fazlasıyla eleştirel bir tutum içinde, bağırsak sancılarının acı gerçekleriyle dengelenmeyen soyutlamalara kendini fazlasıyla kaptırmış durumda. Yaşama asıl, diyorum. Bunu hayat felsefemin simgesi yapacağım. Kabul ediyor musun? Ne kadar fantastik ne kadar itici olursa olsun ya da ne kadar acı verirse versin yaşama tutun, hayata asıl. Özgürlük her şeyin üzerinde. Ellerini kirletmen her şeyin üzerinde. Ona deli gibi bağırıyordum; hem öfkeli hem sevinçliydim; benim gördüğümü göremediği için öfkeleniyordum, akademik zevzeklikle, düzgün fikirlerin aldatmacasıyla, şık deri kaplı kitaplar üzerine kabartma yazıyla ve büyük harf "E" ile yazılan edebiyatla bütün bağlarımı koparmış olduğum için seviniyordum. Ben iyiyim Lyd, seni temin ederim ki iyiyim. Bir sanatçı olmanın, kendini tersyüz ederek sanatçı olan bir adam olmanın ne demek olduğunu keşfediyorum. Sana bir iyi geceler öpücüğü vereyim. S. aşırı yorgundu, bana ayak uyduramadı, eve döndük. Annesinin

odasında, kadının bir gece önceki gerdek yatağında yattım. Tuhaf bir duygu. Uyanınca sol dirseğimden aşağısının şişmiş olduğunu gördüm, herhalde böcek ya da arı soktu. Yine yağmurlu bir gün. Bütün öğleden sonrayı Brooklyn Heights'ta ev aramakla geçirdim. St. George Oteli hapishane gibi bir yerdi, hemen olumsuz kararımı verdim. Bir başka otel, odanın güneş görmesi, pencereler, rüzgâr, on beş yıl önce Güney'deki yaşam hakkında siyah otel kâtibiyle konuşma ama boş oda yoktu. Emlakçılar, formlar, ücretler, açlık. Bir sürü aşırı pahalı, aşırı küçük daireyi gezmek, yine uygun olmayan bir başka yeri görmek için yaşlı Yahudi emlakçıyla ağır adım yirmi dakika yürümek. Brooklyn'i unut, dedim kendime, en azından şimdilik. Manhattan'a döndüm, tekrar S. ile buluştuk. Kızlar olsun, arkadaşlık edilsin, sevecen bir bakış yüreklendirsin diye umutsuz bir arzu. Arzu âlemindeki bu ani hamleler hep boşa çıkıyor. Bütün akşamı oraya buraya telefon edip arkadaşları, hatta uzaktan da olsa aşina olduğumuz tanışları aramakla geçirdik, kimseyi bulamadık. Julie'ye ettiğimiz telefona Aida diye bir kız cevap verdi, Julie'nin California'ya ya da ona benzer bir yere gittiğini söyledi. Ama kızın sesi insanın içini rahatlatıyordu, Julie yoksa bile oraya gitmemiz gerektiğine karar verdim. Oraya gittiğimizde kapıyı çekinerek açan, uyuşturucudan iyice kafayı bulmuş iki kikirdek siyah ibneyle karşılaştık, Aida'dan hiç haberleri olmadığını söylediler. Aida belki arka odada, o tatlı sesiyle içini döküyor, belki bir şarkı söylüyor ya da mırıldanıyor olabilirdi ama öyleyse bile kızı bir daha ne gördüm ne de sesini duydum. Gece yarısı. L.yi yatağından kaldırdık, neredeyse uyumak üzereydi, yastığının üzerinde *Yokluk Yılları*[1] duruyordu; çocuğu

1. *The Lean Years: A History of the American Worker, 1920-1933*, Irving Bernstein'ın Amerikan işçi sınıfının durumunu anlatan yapıtı. (Ç.N.)

şamatayla yataktan çıkardık, Doğu Yakası'nda bir bara götüreceğiz diye arabaya soktuk. Hırpaniyiz, tıraşsızız, kılıksızız, kir pas içindeyiz, hayalini kurduğumuz o efsanevi Doğu Yakası güzelleri için ideal erkek olmaktan çok uzağız. Üstelik hepi topu on dolarımız var. Biz gidinceye kadar barlar kapanmış. İçeri girmeye bile davranmıyoruz. Ne yapmalı? Gecenin saçmalığı gözlerimizi kamaştırıyor. Bir striptiz şovuna gitmeye karar veriyoruz ama hepsi kapanmış, böylece talihsiz macerayı Ratner'in Yeri'nde sandviçle bitiriyoruz. Yeraltı yaşam tarzının kendine özgü o tuhaf yapısını belki anlayabilirsin. Kesinlikle umursamaz, her an her türlü meydan okumaya hazırlıklı, davranışlarının her türlü sonucunun çilesini çekmeyi göze alan bir tavır. Kaygının ötesinde, coşkunun ötesinde, can sıkıntısının ötesinde bir yaşam biçimi. Köksüzlüğe, kişinin kendini kabullenmesine ve hiç eksilmeyen bir meraka dayanan mutlak bir tarafsızlık ve mutlak bir denge. Bu tavrı benimsemek, her şeye sanki ilk kez görüyormuşum gibi merakla bakmak giderek daha kolay görünüyor. Çevreni saran her şeyin gizemini bu yolla keşfediyorsun. Böyle düşünüyordum, hâlâ da öyle düşünüyorum, en ufacık şeye bile değer vermeye hazırım. Motorlu Taşıtlar Dairesi'nden çıktıktan sonra, eşyalarımı bırakmış olduğum büyükbabamın evine gittim, S.yi aradım ve akşam yemeğinde onunla buluşmak için Manhattan'ın kuzeyine doğru yürüdüm. Sonunda Dokuzuncu ve Onuncu caddeler arasında, 42. Cadde'deki bir striptiz şovuna gitmeye karar verdik. Tiyatronun önünde bir serseri yolumuzu keserek içki dükkânı kapanmadan, o ufak neon tabela sönmeden önce bir şişe şarap alabilmek için yedi sent istedi, şerefimize içeceğine söz verdi. Tiyatroya doğru yürürken, S.nin sinirleri çoktan gerilmeye başlamıştı, şova gitmek yerine sinemaya gitmekten dem vurmaya başladı. Serserinin araya girmesi de, S.nin

kararsızlığını biraz daha uzattı. Biletin dört dolar olması karar vermeyi kolaylaştırır gibi görünüyordu ama ben içeri girmek için ısrar etmesem, bilet fiyatına rağmen dönüp gideceğinden eminim. S.ye karşı çıkmıyorum. Tavrını çok iyi anlıyorum. Ben sadece planımızdan vazgeçmeyelim diye ısrar ettim. Bunu alışkanlık haline getirmek kötü bir şey. Böylece içeriye girdik, kasada oturan siyah kadına dört dolarımızı ödedik, kadının küçük oğlu da yanında oturmuş çizgi roman okuyordu. Salon karanlık ve tenhaydı....Orta yaşlı erkekler çoğunluktaydı, itibarsız insanlara benzemiyorlardı, hatta biri üzerinde kocaman B harfi olan bir beyzbol kasketi giymişti. Yeni şovun başlamasına kırk beş dakika vardı, bu arada filmler gösteriliyordu, galiba miki filmi deniyor bunlara, çok ilgi çekmiyor, hatta hiç ilginç değil; yatakta kıvranıp bükülen çıplak bir kadından ve ikide bir yakın plan vajina çekiminden başka bir şey olmayan filmler. Hepsi de can sıkıcı ve cansızdı, seyirciler de pek ilgilenmiyordu. Salona boyuna birileri girip çıkıyordu, hatta önde bir yerlerden birinin horladığını bile duydum. Sonunda film yarıda kesildi (filmlerin başı, ortası, sonu yok, o yüzden de projeksiyon makinesinin nerede kapatıldığı hiç önemli değil) ve Fransız aksanlı bir kadın şovun beş dakika içinde başlayacağını ilan etti. Biz de bunu görmeye gelmiştik. Biraz neşelenir gibi olduk. Sahne gerisindeki orkestra, baterinin monoton sesine ağırlık veren bir müziğe başladı. Yine o Fransız aksanlı ses, bu sefer "çok güzel ve çok seksi Ateşli Lily"nin girişini duyurdu. Anımsayabildiğim diğer adlar arasında en çok beğendiklerim Amber Mist, Kimono Tokyo ve Sandra Del Rio oldu. Her kız kendi farklı şovu, farklı kıyafetiyle tek tek gösteri yapıyor. Bazıları ön sıradaki erkeklere şehvetli sözler söylüyor, diğerleri konuşmuyor. Kiminde küpe var, kimi eldiven takıyor, kimi çorap giyiyor. Her vücut... farklı. Kimisi etine

dolgun, kimisi zayıf, kimi ıslak, kimisi kuru, bazıları güzel, diğerleri değil. Sanırım, başarıyı sağlayan güzellik ya da danstaki beceri değil, seyircilerle iletişim kurabilme yeteneği. Coşkusuz bir striptizciyi seyretmek kadar iç karartıcı bir şey olamaz. Bu, alçalmanın dibine vurmak. Öte yandan işini iyi yapanları izlemek zevkli. Hiçbir şey ruhlarındaki coşkunun dışa vurmasına engel olamıyor. Kendi cinsiyetinin gücünü böyle doyasıya değerlendiren bir kadının karşısında olmak insanda neredeyse ereksiyona yol açıyor. Kadın iyice kendini kaptırıp coştuğu anlarda sanatının aşağılayıcı sınırlarını aşıyor ve izleyicileriyle şaşırtıcı bir iletişime giriyor, karşısında oturan erkeklere neredeyse anaç bir anlayış ve hoşgörüyle bakmaya başlıyor. İyi bir striptizcinin sonsuz bir bilgelik ve sabır sahibi olması gerektiğine inanıyorum... Onlardan biriyle konuşmak isterim, özellikle de içlerinde en yaşlısı olan ve aynı zamanda sunuculuğu da üstlenen Fransız kadınla. Şovdan sonra onun tiyatrodan çıkışına tesadüfen tanık oldum; irikıyım Porto Rikolu sevgilisinin koluna girmiş, bir eliyle de sarı saçlı minik kızının elini tutmuş hali beni çok etkiledi. Klimalı lüks apartmanlarda oturan, Doğu Yakası'nın pahalı mağazalarına girip çıkan, çok bakımlı güzelliklerini bir zenginlik ve prestiş rozeti gibi gezdiren hanımefendiler, hayır işlerine bağışta bulunan, iyi eğitimli sesleriyle konuşan, sorumlu mevkilerde oturan, araba kullanan, sanat sohbetleri yapan, hizmetçilere buyuran hanımefendiler, bütün bu zengin Amerikalı kadınların hiçbiri bu geçkin, ağır makyajlı, kırk yaşındaki kadının eline su dökemez. Striptiz şovu bana biraz itici geldiyse de, bu kadını görmüş olduğum için rahat uyudum. Ertesi gün F. ile buluşup ev aramaya çıktım. Önce Columbia'yı yokladık. Bir şey çıkmadı. Ardından öğrenci yurtlarını araştırdık. Sırada bekleyen beş yüz kişi varmış. Sonra nafile bir çabayla gazete ilanlarına baktık. Durum

umutsuz görünüyor. Aylık esası üzerinden kalınan oteller bile dolu. International House[1] için başvuru formu alıp doldurmaya başladım, sonra profesörlerden tavsiye mektubu, çalışmalarımın dökümü ve mali durumumla ilgili bir bildirim istediklerini görünce formu yırtıp attım. Günler geçiyor. Artık ev bile bakmıyorum. Ama F.nin arkadaşlığı çok iyi geldi, ona olan güvenim hiç sarsılmadı. S. bir Çin lokantasında bizimle buluşuyor. Sohbet güzel, yemekler güzel, yeniden *àla chinoise*[2] yiyorum. Sonra Broadway'den yukarı yürümeye başlıyoruz, S. yürüyüş yapmak istediğini söylüyor. Zaten yürümekte olduğumuz için bu söz bana da, F.ye de gülünç görünüyor. Kahkahadan kırılıyoruz, yanımızdan geçenlere, Şık Dan'lerle sevgilileri Tatlı Susy'lere, Mutlu Harry'lerle Kikirdek Glenda'larına, yaşlı kadınlarla köpeklerine bakıp bakıp kikirdiyoruz. Aklımızda belirli bir şey olmadan Batı Yakası'na giriyoruz. F. ile ben, Hugh S.le birlikte barda oturduk; S. arkadaşı olan bir kızın masasına gitti. Karşıdan Claudia T.ye el salladım, Hugh'la California'dan, evlerden ve daktilo makinelerinden konuştuk, F. sıkılmaya başladığı için gitmeye karar verdi. Bir süre sonra S. yanıma gelip, iki kızı sinemaya götürmek ister misin, diye sordu. (Arkadaşının yanında bir de arkadaşı vardı.) Biramı daha bitirmediğim ve kendimi hayli yorgun hissettiğim için, karar vermekte acele etmedim. İçkimi bitirdikten sonra onların masasına gideceğimi söyledim. Konuşmamız çok ilginç geldiği için acele etmeye gerek duymadım, içkimi ağır ağır bitirdim. Belki de kayıtsızlık demek daha doğru olur. S.nin arkadaşı, Sam diye tuhaf

1. International House New York, lisansüstü öğrencilerin, araştırma yapan akademisyenlerin, eğitimcilerin ve asistanların kaldığı kazanç gözetmeyen bir konaklama ve program merkezi. (Ç.N.)

2. (Fr.) Çin usulü. (Ç.N.)

adı olan, tombul, güzel yüzlü bir kız. Adı J. olan öteki kız Detroit'liymiş –birinci heceye vurgu yapacaksın– taşra şivesiyle konuşması hoşuma gitti... Kızlar sinemaya gitmek istemedi, bu benim de işime geldi. Sinemaya gitmek yerine kek pişirmek istediklerini söylediler ve bizi de nezaketle davet ettiler... Birkaç sokak ötedeki marketten kek için gerekli malzemeleri aldık. Kasada oturan kızın yakasındaki isim kartında PeeWee T. yazıyordu. Kızların evi 105. Cadde'de, Madam Rosalia'nın salonunun bitişiğindeki Japon lokantasının üst katındaydı; evin son bir aydır üç uyuşturucu torbacısı tarafından işgal edildiğini söylediler. Kızlar yazın büyük bölümünde burada değillermiş ve anlaşılan başkasına kiralama işinde bir aksilik olmuş. O üç kişiyi sana tarif edeyim. Önce üçünün içinde en konuşkan, en ruh hastası görünümlü ve anlaşılan grubun lideri olan Bill'den başlayayım. Yirmi yaşlarında olmalıydı, saçlarını 1950'lerin motosiklet sürücülerinin başlıklarını andıran bir biçimde, ördek kıçı[1] stilinde taramıştı, sol kulağına iri bir altın küpe takmıştı, birkaç dövmesi vardı, dövmelerden birinde "Kıyameti Kopartmak için Doğdum" yazıyordu, orduya katılmış, Kore'de bacağından vurulmuş. Gözleri jilet gibiydi, bakışında dostluğunun bir anda şiddete dönüşebileceği ifadesi vardı. Onunla iyi anlaştık. Askerden kaçtığı için madalya alma hakkını nasıl kaybettiğini anlattı. Kardeşinin bir motosiklet çetesine nasıl girdiğini anlattı. İçki ve uyuşturucu hikâyeleri, en çok bir başkasıyla birlikte "kafayı bulup kendini kaybetmeyi" sevdiğini anlattı. Anımsayamayacağım kadar çok hikâye. Bir de Ken vardı, o grubun güzel oğlanıydı ve bir zamanlar düzleştirme işlemi uygulattığı saçlarını yeniden kıvırcıklaştırmak için

1. Saçın tepesini kabartıp, yanlardan arkaya doğru taranan ve arka ortadan enseye kadar tarak ucuyla ayrık yapılan briyantinli saç modeli. (Ç.N.)

her gece bigudiyle sarıyordu. Anladığım kadarıyla ünlü Murph the Surf'ü[1] tanıyordu ve birkaç eyalette çeşitli küçük suçlardan aranıyordu. Son olarak da Gary, sessiz sakin biriydi, üçünün ya en aptalı, ya da en zekisiydi, hangisi olduğunu çıkaramadım. Hepimiz oturup kekin pişmesini beklemeye başladık. Michigan Üniversitesi Ormancılık Fakültesi'ne girme hazırlığı için bütün yazı Michigan'daki bir orman kampında geçiren ve otostopla New York'a gelen Henry K. bir arkadaşıyla birlikte geldi. *Playboy* dergisinin seks hakkındaki bir anketini doldurarak, kek yiyerek, konuşarak zaman öldürdük. Evde on kişi kadar vardı herhalde. Sonunda Henry K. gitti. Sonra onun arkadaşı gitti. S. gitmek istedi, ben de tam onunla beraber kalkacaktım ki, Detroit'li kız kalmamı istediğini söyledi. İşte o kadar. Böylece ikimiz kanepede oturduk, bir yandan viski içerken, bir yandan da Bill'in Doğu ülkelerinin içkileri hakkındaki incelemelerini dinledik. Susmak bilmiyordu, çenesi hiç kapanmayacak gibi geldi; sarhoşluğum arttıkça sabrım tükendi, kızın da aynı şeyleri düşündüğünü hafiften seziyordum. Sonunda Bill bira almak için dışarı çıkacağını söyledi. Biz de fırsattan yararlanarak kanepede öpüşmeye başladık... Kızın iç çamaşırı olmadığını anlayınca şaşırdım. Bill geri döndü. Ayıp olmasın diye onunla bir bira içtim, sonra ufak tefek, yırtıcı tavırlı kız beni yatak odasına götürdü, yatağa uzandık. Şehvetle, hiç sakınmadan şafağa kadar seviştik. Bu bana iyi geldi. Sadece dört saat uyumama rağmen dinlenmiş olarak ve neşeli bir halde uyandım. Yeniden ev bakmaya gittik. Çabalar yine boşa çıktı. Akşama doğru

1. "Murph the Surf" lakaplı Jack Roland Murphy, bir sörf şampiyonu, müzisyen, yazar ve ressamdı. 1964'te Doğal Tarih Müzesi'nde Amerika'nın en büyük mücevher hırsızlığına karıştı, 1968'de de bir cinayet işleyip yeni bir soygun yaptığı için ömür boy hapis cezasi aldı. (Ç.N.)

sinemaya gittik, saat dokuz sularında yemek yapmak için kızın evine döndük. Bill, Ken ve Gary, büyük bir parti LSD satışını başardıkları için kutlama yapıyorlardı. Bir başka "iş arkadaşlarının" gelmesini bekledikleri için, yemeği dışarıda yememizde bir sakınca olup olmadığını sordular. Bize on dolar verdiler, biz de hiç itiraz etmeden 93. Cadde'deki Hint lokantasına gittik; aşırı pahalı yemeğimiz iki kez bir gazete satıcısı tarafından bölündü, yumruk sersemi olmuş bir boksör sesiyle konuşan adam üç kelimeden başka laf etmiyordu: Becer, Öpüş, Düzüş. Becer, Öpüş, Düzüş. Yemekten sonra L.ye gittik, bir buçuğa kadar orada oturduk. J.nin dairesine giderken yol üstünde, benim için kiralık yer bilebileceğini söylediği birinin evine uğradık. Otuz yedi yaşında, Dominik Cumhuriyeti'nden Isabel adında İspanyol dansçısı olarak çalışan bir kadındı, durmadan gülen, tombul, iriyarı, sohbeti tatlı biriydi. Ne yazık ki kısa süre önce evini yetmiş sekiz yaşında yeni evli bir çifte kiralamıştı. Birkaç gün içinde, bir yıl Columbia'da okumuş bir köy çocuğu olan on dokuz yaşındaki sevgilisiyle birlikte yaşamak üzere Idaho'ya gidecekti. 105. Cadde'deki eve gittiğimizde kiracılardan biri olan, pek zeki sayılmayacak Anna adındaki genç kızdan başka kimse kalmamıştı. Kız paniklemiş bir havada yangın merdivenine tünemiş oturuyordu. Biraz sonra telefon çaldı, ben açtım; telefondaki adam –dayak yiyen– Joe idi, Bill, Ken ve Gary'den öcünü alacağına yemin ediyordu. Az önce hastaneye gittiğini, kafasına on dikiş atıldığını, yarın ödeşmek için kardeşleriyle birlikte geleceğini söyledi. Onları uyarmamı tembih etti. Bunun üzerine Anna denilen kız ağız değiştirdi. Adamların Joe'nun polis olmadığını bildiklerini ve sırf onu dövüp parasını almak için –uyuşturucu satma bahanesiyle– eve çağırdıklarını söyledi. Ucuz bir numara. Neyse ki adam yanında para getirmemiş. J. çok korktu, onu yatıştırmaya

çalıştım. Büyük olasılıkla o üç adamın bir daha geri gelmeyeceğini, gelseler bile içeri almayacağımızı, ötekilerin peşlerinde olduğunu bilirlerse zaten gelmek istemeyeceklerini söyledim. Ertesi gün Joseph'le kardeşleri binanın önünde nöbet tutmaya başladılar; ama üç silahşorlar bir daha görünmedi. Yine ev arayarak geçen bir gün. Bu sefer Sam'in kullandığı arabayla Manhattan'ın bir ucundan öteki ucuna, Aşağı Doğu Yakası'ndan Washington Heights'a kadar karış karış dolaşıldı. Yine Ratner'ın Yeri'nde yemek yenildi. Hiç param kalmadığını bilen J. sigaralarımın da bittiğini görünce masadan kalktı, bir paket Lucky Strike alıp geldi. Kendiliğinden yapılan bu ufak iyilik beni çok duygulandırdı. Kamyonlar, hippiler, kazaklar, otoyollar, trafik, tozlu koridorlar. Washington Heights'ta bir kadınla, kızının Claremont Bulvarı'ndaki evi için görüştüm. Kocasından yeni boşanmış olan kızı, St.Thomas'ta kalıyor ve bir dans okulu açarak yeni bir hayata hazırlanıyormuş. Cevap için birkaç gün beklemeliymişim. J. ile birlikte iç karartıcı, ıssız bir yer olan Washington Heights'ta gezindik... sonra metroyla yüz kırk sokak ilerideki Port Authority otobüs terminaline gittik. Otobüse daha bir saat vardı. İshal olmuştum, koca bir market büyüklüğündeki –ve bütün nonoşlar senin sıçmanı seyretmek için kabinlerin aralıklarından içeriyi dikizledikleri için çok rahatsız edici olan– genel tuvalete gitmek zorunda kaldığım birkaç seferden birinde tekrar Henry K. ile karşılaştım. New Jersey'deki bir gezintiden dönüyordu. Onu yeniden görmek New York'taki kısa süreli ikametime gizemli bir simetri kattı. Onu bir daha göreceğimi hiç beklemiyordum ama üç gün içinde iki kez görmüştüm. Bekleme salonundaki J.nin yanına gittik, oradan ilaç satılan markete uğradık, ben tezgâhın başında bir Bromo içtim. O ilaç baş ağrısı için miydi, mide ağrısı için mi? Her neyse, ömrümde tattığım en

berbat şeydi, insanın midesini ağzına getiren tebeşirli bir tadı vardı. Yanımızda oturan ihtiyar siyah adam ilacı görünce çok eğlendi, gülmesini zor tuttu. Perona çıktık, vedalaştık. Herhalde ikisi sinemaya gidecekti. Otobüse bindim ve aldıkları notlardan başka hiçbir şeyden söz etmeyen, bir alay kikirdek liseli kızla birlikte yolculuk etme çilesine katlandım. Yolda Henry Miller'ın bir denemesini okudum: Dünyadaki Bütün Sürrealistlere Mektup.

Sabah oldu. Bu tek paragraflık mektubu yazmam saatler sürdü. İnanılmayacak kadar yorgunum ama mektubu bitirmem gerekiyordu. Kuşlar çıldırdı, kendilerinden geçercesine sabah şarkıları şakıyorlar. Güzel bir gün olacağına eminim. Çocuk gibi bütün günü uyuyarak geçireceğim. Senin ilgini olabildiğince uzun süre çekebilmek için uzun bir mektup yazmak istedim. Aşkla ve yorgunlukla yazdım. Seni çok özlüyorum. Yakında yazar mısın bana?

Sevgiler,
Paul
(2012)

ALBÜM

Ayın içindeki adamın gerçek biri olduğuna inanmak hiç sorun değildi.

2

Aynı zamanda bir ineğin ayın üstünden atlayabileceği de sana çok inandırıcı geliyordu. Bir de tabağın kaşıkla birlikte kaçabileceği.

Birisi kalkıp da dünyanın bir küre, güneş sistemi denilen bir şeyin içinde sekiz gezegenle birlikte güneşin çevresinde dönen bir gezegen olduğunu anlatmaya çalışsa, senden daha büyücek olan oğlanın dediklerini kavrayamazdın.

3

4

Yıldızlara gelince, onları anlamak olanaksızdı.

5

6

7

8

... bu gelişigüzel çizilmiş siyah beyaz figürlerin gerçek olduğuna, senin kadar canlı olduğuna inanıyorsun.

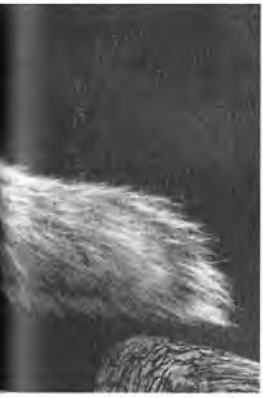
9

... sincaplar –süratleri, meşelerin tepe dalları arasında ölüme meydan okuyan atlayışlarıyla– en hayranlık duyduğun hayvanlardı.

10

... baban ömrünün geri kalan yirmi altı buçuk yılında her yazı domates yetiştirerek geçirdi...

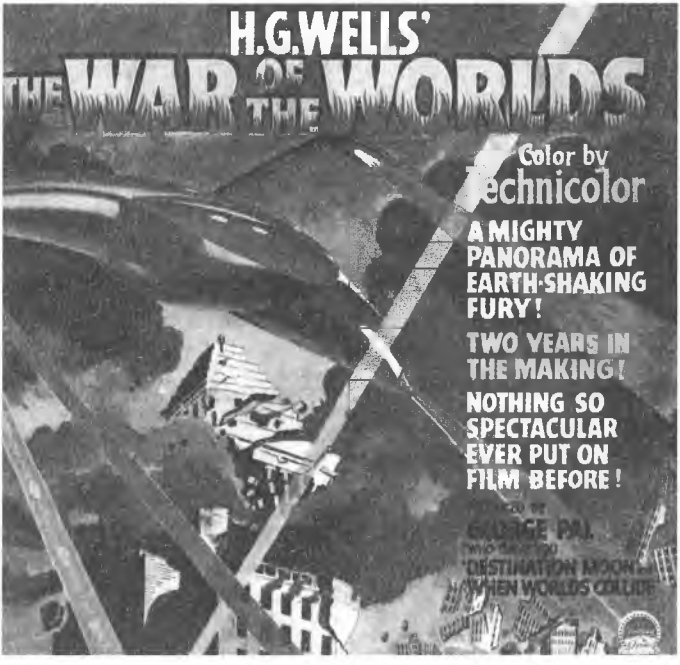

11

... Hopalong Cassidy, Gabby Hayes, Buster Crabbe'in canlandırdıkları kahramanların beyaz şapka giydiği, kötü adamların siyah bıyıklı olduğu, 1930'lardan, 1940'lardan kalma küçük bütçeli kovboy filmleriydi...

12

13

... renkler daha önce gördüğün bütün renklerden daha canlıydı, öylesine parlak, öylesine net, öylesine yoğundu ki gözlerini ağrıtıyordu.

14 ... uzay gemileri karanlık gökyüzünden iniyordu...

15 Kötülüğün karşısında Tanrı da en aciz insan kadar acizdi...

... bir sabah fincanın elinden kayıp kırılabileceği aklına geldikçe dehşete kapılıyorsun.

The batter jumped back.

17

... sayfaların arasına siyah siluet halinde çizimlerin yerleştirildiği biyografi kitaplarından geniş bir koleksiyon.

... her zaman son saniyedeki pasla kazanılan maçlar...

18

19

Poe, dokuz yaşındaki beyninin kavrayamayacağı kadar ağdalı ve karmaşık dili olan bir yazardı...

20

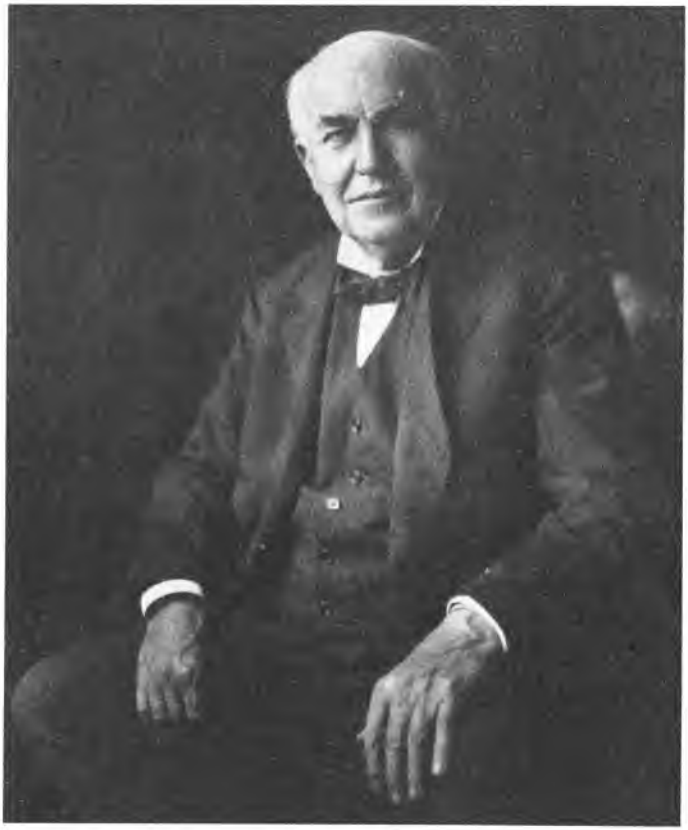
Ertesi yıl, doğrudan Stevenson'dan esinlenerek ilk şiirini yazdın...

21

Yalnız geçen saatlerinin sevgili arkadaşları Holmes ve Watson...

22

Ama hepsinden iyisi, hepsinden önemlisi, Edison'la olan bağını yakın akrabalık noktasına getiren şey, senin saç tıraşını yapan adamın bir zamanlar Edison'un özel berberi olduğunu keşfetmendi.

23

24

... banliyödeki evlerinizin arka bahçelerinde toplanıp Avrupa'da (Nazilere karşı) ve Pasifik'teki bir adada (Japonlara karşı) savaşıyormuş gibi oynadığınız savaş oyunları...

25

26

27

29

Annen soğuktan donmayı, Kore'de kışın dayanılmaz soğuk geçtiğini, Amerikan askerlerine verilen postalların ayakları koruyamadığını anlattı.

30

... Cleveland Browns'un oyun kurucusu, Otto Graham'ı New Jersey'deki doğum günü partine davet etmiştin.

31

... çocuğa bir-iki satır karalayıver...

32

... Whitey Ford'un mu yoksa bir başkasının mı elini sıktığından emin olamadın.

33

Seni o emektar Philco'ya hücum etmeye, içini dışına çıkarmaya, kullanılamaz hale getirip yok etmeye yönelten nasıl bir dürtüydü?

Calumet kutusunun kırmızı olduğunu, ön tarafında da kusursuz bir Kızılderili reisinin profili bulunduğunu anımsıyorsun...

34

35

... sanki her oğlan, çocukluğunun bir noktasında sırf kesmiş olmak için ağaç kesmeye yazgılıymış gibi...

36

... ama George Washington, ülkesinin, senin ülkenin babasıydı...

37

... sömürge mimarisi tarzındaki bu beyaz ev Amerika'nın kalbiydi, Columbia zaferinin yuvasıydı...

38

Politikanın pis bir iş, herkesin istediği gibi saldıracağı, sert, sonu gelmez bir çatışma olduğunu anladın...

39

... inandıkları Yüce Ruh, hayalindeki şiddet ve amansız cezalarla hüküm süren Tanrı'dan çok daha cana yakın ve merhametli bir ilah gibi görünüyordu sana...

Maskeli Süvari: "Tonto, biz galiba kuşatıldık."

Tonto: "*Biz* derken neyi kastediyorsun?"

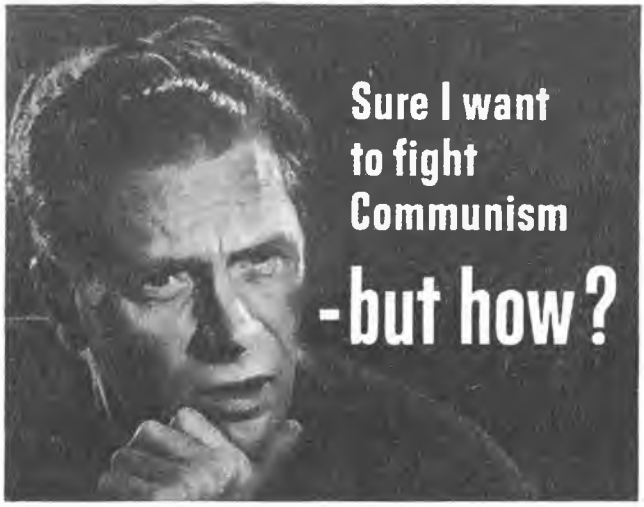
40

COMPLETE NEWS The Sun COMPLETE NEWS SCHOOLS PICTURES
TRUMAN SAYS RUSSIA SET OFF ATOM BLAST
New York World-Telegram S EXPLOSION TOOK E IN RECENT WEEKS
ATOMIC BLAST IN RUSSIA
Tells Cabinet EXTRA!

41 O dönemde Soğuk Savaş zirveye tırmanmıştı...

42 ... Kızıllara duyulan korku en zehirleyici aşamasına gelmişti.

With "TRUTH DOLLARS"—*that's how!*

Your "Truth Dollars" fight Communism in it's own back yard—*behind* the Iron Curtain. Give "Truth Dollars" and get in the fight!

"Truth Dollars" send words of truth and hope to the 70 million freedom loving people behind the Iron Curtain.

These words broadcast over Radio Free Europe's 29 transmitters reach Poles, Czechoslovakians, Hungarians, Rumanians and Bulgarians. RFE is supported by the voluntary, cooperative action of millions of Americans engaged in the fight of good against evil.

How do "Truth Dollars" fight Communism? By exposing Red lies . . . revealing news suppressed by Moscow and by unmasking Communist collaborators. The broadcasts are by exiles to the native tongues of the people to whom they are beamed.

Radio Free Europe is hurting Communism in its own back yard. We know by Red efforts to "jam" our programs (so far without success). To successfully continue these broadcasts, even more transmitters are needed.

Every dollar buys 100 words of truth. That's how hard "Truth Dollars" work. Your dollars will help 70 million people resist the Kremlin. Keep the truth turned on. Send as many "Truth Dollars" as you can (if possible, a dollar for each member of your family). The need is now.

Support Radio Free Europe

Send your "Truth Dollars" to CRUSADE FOR FREEDOM c/o your Postmaster

43

"Zamanın ruhu" diye tanımlanan genel geçer görüşlerin yükselttiği şamatadan duyabildiğin tek şey komünistlerin Amerika'yı yok etmeye hazırlandıklarını ilan eden davulların sesiydi.

44

... masmavi yaz göğünün aydınlığında bir an gümüşi bir ışık gibi parlayan süpersonik jetler...

45

... ufukta gözden kaybolduktan az sonra patlayan havanın gümbürtüsü...

46

... ses duvarının bir kez daha aşıldığını gösterirdi.

47

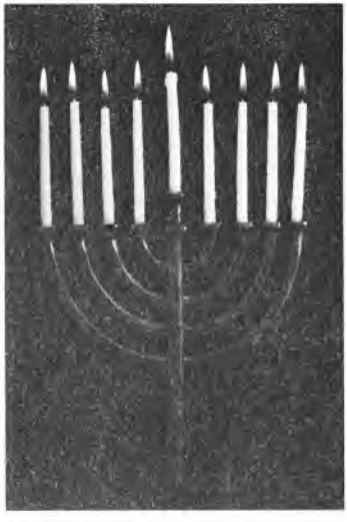
Bombalar ya da roketler tepene iner diye hiç kaygılanmazdın...

48 İşte asıl korku oydu. Bombalar ya da nükleer saldırı değil, ama çocuk felci.

Forward
פארווערטס
Forward
ראזענבערגס הינגעריכטעט
49

... o yabancı varlığın örneği de hâlâ çoğunlukla Yidiş dilini konuşup okuyan babanın annesiydi...

50

... cuma akşamları Şabat yemeği yenmez, mum yakılmazdı...

... canavarca bir kötülüğün timsali...

... dünyayı yok edebilecek gayrı insani bir güç...

53

... rüyalarına küme küme Nazi askeri üşüştü...

54

55

... beyzbol alanında üç ünlü Yahudi oyuncu vardı (Hank Greenberg, Al Rosen ve 1955'te Dodgers'a giren Sandy Koufax), ama onlar kabul edilmiş normun öylesine göze batan istisnalarıydı ki, demografik sürprizler, istatistiki sapmalar olarak nitelendiriliyorlardı.

56

57

George Burns, Nathan Birnbaum olmuştu.

58

Emanuel Goldenberg, Edward G.Robinson'a dönüşmüştü.

Hedwig Kiesler, Hedy Lamarr olarak yeniden doğmuştu.

59

60

61

62

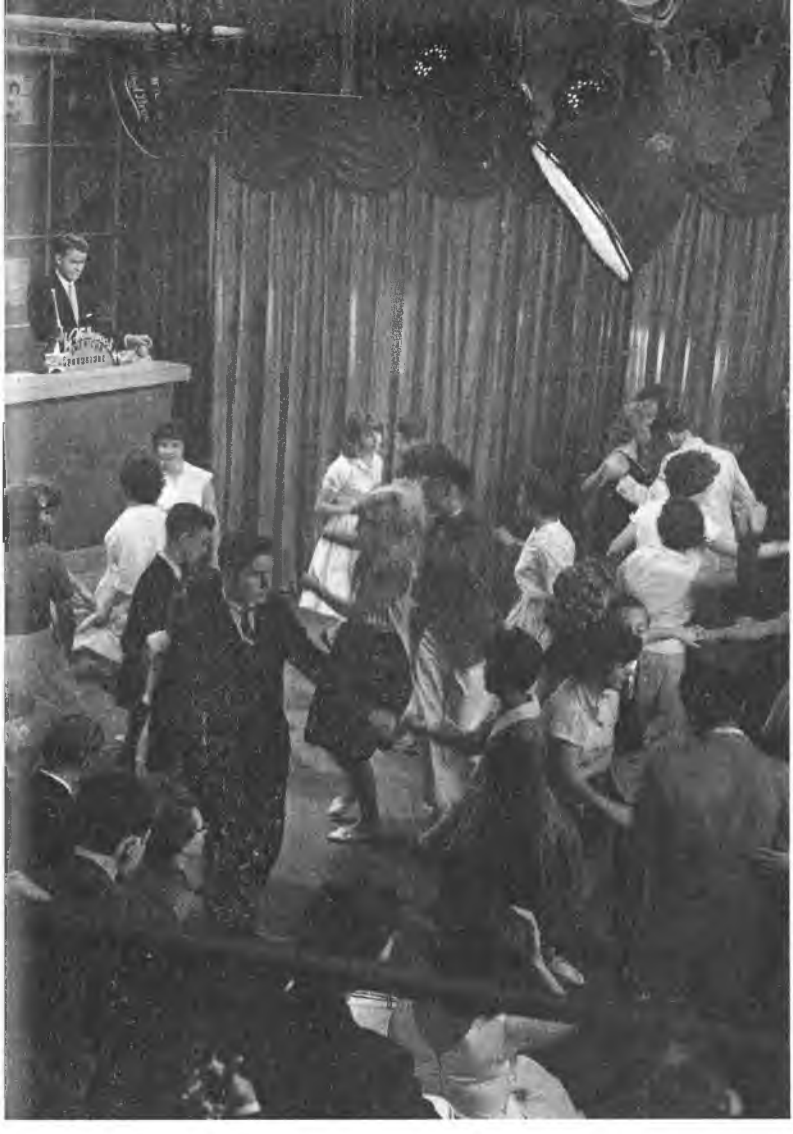
... Eski Ahit'in çoğunluğu korkudan ödünü patlatan
başlıca hikâyelerini okudun...

63 Chuck Berry, Buddy Holly ve Everly Brothers... Küçük 45'likleri pikabın geniş yuvasına oturtuyor, etrafta kimse yokken sesi sonuna kadar açıyordun...

64

65

... bir oda dolası gencin müziğe ayak uydurarak yaptıkları danstan gözünü alamıyordun...

66

... O. Henry'nin seçilmiş hikâyeleri... bir süre sürpriz sonları ve sarsıcı anlatımları olan o incelikli, ustalıklı hikâyelerle mest oldun...

67

... *Doktor Jivago* İngilizceye çevrilince bunun kesinlikle birinci sınıf edebiyat olduğundan emin olarak büyük yazarın kitabını bir an önce okumak için koşa koşa gidip kitabı aldın...

68

... Carey ve karısı Louise bir teknenin güvertesinde güneşlenirler.

69

... artık gülümsemeyen, özgüvenli görünmeyen... Dr. Bramson...

70 ... görünüşe göre dünyanın en büyük koltuğunda oturan Carey.

71 ... eline aldığı telefon almacının büyüklüğünü görünce afallarsın...

17 Ekim'de boyu 92.7 santime iner,
23,5 kiloya düşer.

73

Çünkü Carey bir oyuncak evde yaşamaktadır. Çünkü artık ancak yedi buçuk santim boyundadır.

74

... artık fare boyutuna inmiştir...

75

... parmak kadar kalmış olan adam can havliyle koşmaya başlar...

76

... banliyö evinin karanlık bodrumunda bulabildiği nesneler ve yenilebilecek şeylerle hayatta kalmaya çalışır...

77

... her şeyi elinden alınmış, engellerle sadece kendisi mücadele etmek zorunda kalmış bir adam...

78

... yalnızca kendi zekâsı, cesareti, olanaklarıyla yaşayan minyatür bir Odysseus ya da Robinson Crusoe...

79 ... Güney eyaletlerindeki uzun yol otobüslerine binen Özgürlük Yolcuları Beyazların saldırısına uğradılar, kıyasıya dövüldüler...

80

81

... Bono Ordusu, Anacostia Düzlüğü'nde kamp kurdu...

82 Eisenhower'ın öğüdüne (*Ben o geri zekâlı orospu çocuğuna oraya gitmenin onun üstüne vazife olmadığını söyledim*) kulak asmayan MacArthur işi üstlendi...

83 ... engellemek isteyenleri silah tehdidiyle uzaklaştırarak düzinelerle çadırı ve kulübeyi yaktırdı.

84

Sonra birden işler tersine döner.

85 Mahkûmların köleden farkı yoktur.

86 ... sabah dörtte yataktan kaldırılıp akşam sekize kadar aralıksız çalıştırılırlar ...

87

... sıcaktan kavrulan, çorak arazide balyozla kayaları kırarlar...

88 ... kimsenin karşılık vermesine izin yoktur...

89 ... her akşam yinelenen bu keyfî ceza...

90 Kusursuz bir plan olmasa da Allen'ın bir planı vardır...

91

Düşmüş bir kadının düşmüş bir erkekle konuşurkenki inceliği ve anlayışlılığı.

92

... ömrünün sonuna kadar kapana kısılmış bir erkek...

93

Sonra bir köprüyü yine bir dinamit lokumuyla havaya uçurarak kendisini kovalayanların önünü kesmiş olur.

94

... Newark'taki ayaklanmalar... Şehrin siyah nüfusu ile polisler arasında hiç yoktan başlayıveren o ırkçı savaş, yirmiden fazla insanın ölümüne, yedi yüzden fazla insanın yaralanmasına, bin beş yüz kişinin tutuklanmasına, binaların yakılıp yıkılmasına neden oldu...

95

96

97

"'Parisiennes...' sigarası içiyorum. Dört sigaralık küçük, mavi paketleri 10 santime alıyorum..."

"... dilenmek pek eğlenceli değil."

98

99

... nisan sonuna kadar oturma eylemleri, protestolar ve polis müdahalelerinin savaş alanı haline gelecek olan kampüsün karşısındaki sokakta yaşamak...

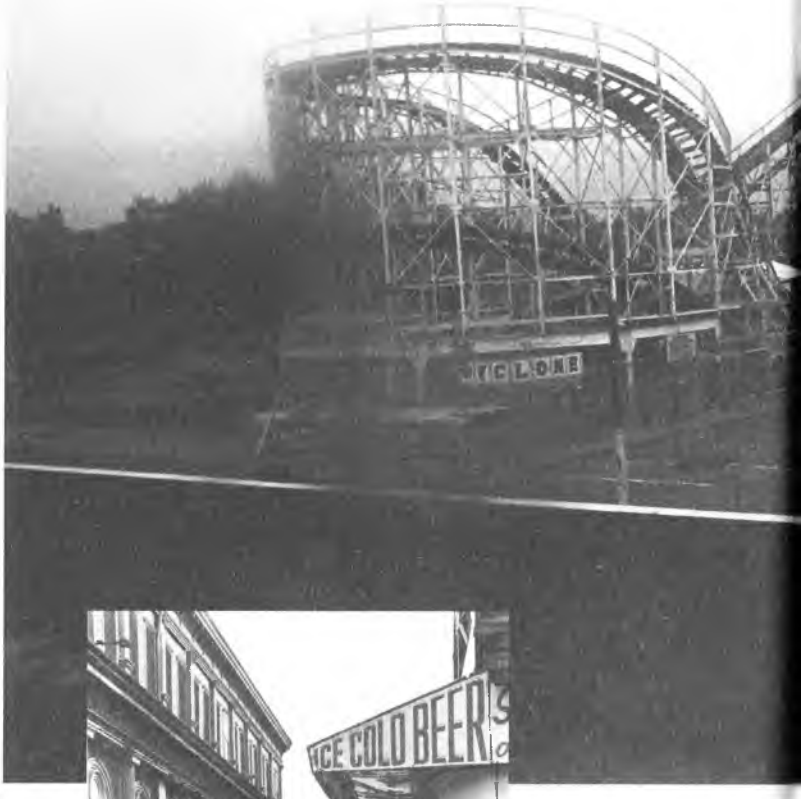

100

101

103

102

"İçinde sadece uyku tutmayan sapıkların, daha yaşlanmadan çürümüşlerin bulunduğu bir ıssızlık..."

104

"Uykusuzluktan yorulanların floresan lambalı uğrak yeri Nathan's kafesinde sosis ve istiridye yedik."

105

"Yeraltı yaşam tarzının kendine özgü o tuhaf yapısını belki anlayabilirsin. Kesinlikle umursamaz, her an her türlü meydan okumaya hazırlıklı, davranışlarının her türlü sonucunun çilesini çekmeyi göze alan bir tavır. Kaygının ötesinde, coşkunun ötesinde, can sıkıntısının ötesinde bir yaşam biçimi."

106

"... böylece talihsiz macerayı Ratner's yerinde sandviçle bitiriyoruz."

107

FOTOĞRAFLAR

1. Everett Koleksiyonu
2. © Bettmann/CORBIS
3. New York Halk Kütüphanesi Bilim, Endüstri ve İş alanları Kitaplığı, Astor, Lenox ve Tilden vakıfları
4. NASA Fotoğraf Arşivi
5. Kedi Felix, karikatürist Pat Sullivan'ın çizgi filmi *Oceantics*.
6. *The Window Washers* (Pencere Temizleyicileri), karikatürist Paul Terry'nin çizgi filmi
7. *The Window Washers* (Pencere Temizleyicileri), karikatürist Paul Terry'nin çizgi filmi
8. *Felix in Hollywood* (Felix Hollywood'da), Pat Sullivan'ın çizgi filmi
9. © Rolf Nussbaumer/fotoğraf arşivi
10. © Carmen Roewer/fotoğraf arşivi
11. Everett Koleksiyonu
12. Everett Koleksiyonu
13. Mary Evans/Ronald Grant/Everett Koleksiyonu
14. Haywood Magee/Moviepix/Getty Images
15. Everett Koleksiyonu
16. New York Halk Kütüphanesi Resim Koleksiyonu, Astor, Lenox ve Tilden vakıfları
17. Guernsey Van Riper Jr.ın *Baseball Boy* (Beyzbolcu) kitabı, William B. Ricketts'in illüstrasyonu
18. Clair Bee'nin *Ten Seconds to Play: A Chip Hilton Sports Story* (Maça On Saniye Kala: Chip Hilton'un Spor Hikâyesi) kitabı
19. Kongre Kütüphanesi
20. Henry W. ve Albert A. Berg İngiliz ve Amerikan Edebiyatı Koleksiyonu, New York Halk Kütüphanesi Resim Koleksiyonu, Astor, Lenox ve Tilden vakıfları
21. Mansell/Time Life Pictures/Getty Images
22. Kongre Kütüphanesi
23. © AISA/Everett Koleksiyonu
24. © Bettmann/CORBIS
25. © Bettmann/CORBIS

26. Ulusal Arşiv ve Belgeler Müdürlüğü
27. © Bettmann/CORBIS
28. © CORBIS
29. © Bettmann/CORBIS
30. © Bettmann/CORBIS
31. Henry Walker/Time Life Pictures/Getty Images
32. Hulton Archive/Getty Images
33. Ron Ramirez, Philcoradio.com
34. © Laura Wyss
35. Everett Koleksiyonu
36. © Universal History Arc/fotoğraf arşivi
37. Kongre Kütüphanesi
38. © David J. ve Janice L. Frent Koleksiyonu/CORBIS
39. Kongre Kütüphanesi
40. Everett Koleksiyonu
41. Hulton Arşivi/Getty Images
42. © Bettmann/CORBIS
43. Advertising Archives, Reklam Fotoğrafları Arşivi
44. NACA/NASA
45. NASA Fotoğraf Arşivi
46. NASA Fotoğraf Arşivi
47. Kongre Kütüphanesi
48. March of Dimes, Anne-Çocuk Sağlığı Kuruluşu
49. Forward Association Arşivi
50. © Zee/fotoğraf arşivi
51. New York Halk Kütüphanesi Resim Koleksiyonu, Astor, Lenox ve Tilden vakıfları
52. New York Halk Kütüphanesi Resim Koleksiyonu, Astor, Lenox ve Tilden vakıfları
53. New York Halk Kütüphanesi Resim Koleksiyonu, Astor, Lenox ve Tilden vakıfları
54. © Bettmann/CORBIS
55. © Bettmann/CORBIS
56. © CSU Archive/fotoğraf arşivi

57. © Bettmann/CORBIS
58. George Arents Koleksiyonu, New York Halk Kütüphanesi, Astor, Lenox ve Tilden vakıfları
59. Everett Koleksiyonu
60. © Lebrecht Music and Arts/CORBIS
61. © Bettmann/CORBIS
62. © Arte and Immagini srl/CORBIS
63. Harry Hammond/V&A Images/Getty Images
64. © Michael Levin/CORBIS
65. ABC Fotoğraf Arşivi/ABC via Getty Images
66. Basılı Yapıtlar Koleksiyonu, Miriam ve Ira D. Wallach Sanat, Posterler ve Fotoğraflar Bölümü, New York Halk Kütüphanesi Astor, Lenox ve Tilden vakıfları
67. Everett Koleksiyonu
68. Everett Koleksiyonu
69. Everett Koleksiyonu
70. Everett Koleksiyonu
71. Everett Koleksiyonu
72. Everett Koleksiyonu
73. Everett Koleksiyonu
74. Everett Koleksiyonu
75. Everett Koleksiyonu
76. Everett Koleksiyonu
77. Mary Evans/UNIVERSAL INTERNATIONAL/Ronald Grant/Everett Koleksiyonu
78. Everett Koleksiyonu
79. AP Fotoğraf Arşivi
80. © Bettmann/CORBIS
81. © Bettmann/CORBIS
82. © Bettmann/CORBIS
83. © Bettmann/CORBIS
84. Everett Koleksiyonu
85. Everett Koleksiyonu
86. Everett Koleksiyonu

87. Everett Koleksiyonu
88. Everett Koleksiyonu
89. Everett Koleksiyonu
90. Everett Koleksiyonu
91. Everett Koleksiyonu
92. Everett Koleksiyonu
93. Everett Koleksiyonu
94. CSU Arşivi/Everett Koleksiyonu
95. © Bettmann/CORBIS
96. AP Fotoğraf Arşivi
97. Hulton Arşivi/Getty Images
98. Keystone-France/Gamma Keystone via Getty Images
99. New York Times Co./Archive Photos/Getty Images
100. © Richard Howard
101. New York Daily News/Archive Photos/Getty Images
102. Anders Goldfarb, v1992.48.22, Brooklyn Historical Society Arşivi
103. Anders Goldfarb, v1992.48.62, Brooklyn Historical Society Arşivi
104. AP Fotoğraf Arşivi
105. John Duprey/NY Daily News via Getty Images
106. © Ron Saari
107. © Ron Saari

Fotoğraf araştırması Laura Wyss ve Wyssphoto, Inc. tarafından yapılmıştır.

Önceleri her şey canlıydı.
En ufak nesnelere pır pır çarpan kalpler bahşedilmişti...

Yaşamöyküsünü, *Kış Günlüğü* kitabında fiziksel varlığının gelişim süreciyle aktaran usta yazar Paul Auster, yukarıdaki cümleyle başlayan *İç Dünyamdan Notlar*'da da iç benliğinin dış dünya ile karşılaşma sürecindeki gelişimini anımsıyor.

Auster, bebekliğinde aydedeye bakışından, çocukluğunda kovboy filmlerinin yıldızı Buster Crabbe'e olan hayranlığından, dokuz yaşında yazdığı ilk şiirinden, Amerikan yaşamının adaletsizliğini fark etmesinden başlayıp 1950'lerin savaş sonrası ortamını ve 1960'ların çalkantılı günlerini geçerek yetişkinliğe uzanan ahlaki, siyasal, düşünsel yolculuğunu adım adım aktarıyor.

Çocukluk yaşamının dönüm noktalarındaki seslerin, kokuların, dokunma duyusunun hissettirdiklerinin ve çok sevdiği film sahnelerinin de eksik olmadığı belleğindeki bütün imgeleri akıcı anlatımıyla yansıttıktan sonra kitabın sonundaki albüm bölümünde de anlattıklarını fotoğraflarla bütünleştiriyor.

İç Dünyamdan Notlar, benzeri görülmemiş tarzda bir otobiyografi yapıtı.

can

19 TL
KDV DAHİL

ISBN: 978-975-07-[illegible]

9 789750 7193

canyayinlari.com twitter.com/canyayinlari facebook.com/canyayinevi